

Printed by

V. VENKATESWARA SASTRULU TRUST

For V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS

AT THEIR 'VAVILLA' PRESS

MADRAS—1966. Copies—2000.

పీఠిక

శ్లో. ఇదమన్తం తమః కృత్స్నం జామేత భువనత్రయమ్,
యది శబ్దాహ్వాయం జ్యోతి రాసంసారం న దీప్యతే.

అజ్ఞానగాఢాంధతమఃపటలంబుఁ బటాపంచలు నేసి ముల్లో
కంబుల విశుద్ధదివ్యజ్ఞానతేజఃపుంజంబు వెలయించి సకలపదార్థ
స్వరూపంబు నిరూపించ నసాధారణం బగు సాధనంబు శబ్ద
జ్యోతి.

ఇయ్యది నిత్యమై దోషరహిత మై పరమానందరసై కా
స్పదమై పరబ్రహ్మత్వకం బనఁదగి యున్నది.

ఋగాదిచతుర్వేదంబులును, శిక్షాదిషడంగంబులును,
మన్వాద్యష్టాదశస్మృతులును, శాతాతపాచ్యష్టాదశాగమము
లును, విష్ణ్వాద్యష్టాదశపురాణములును, నాయవ్యాద్యష్టాద
శోపపురాణములును, భాట్టాది షడ్ధర్మనంబులును, భారతాదీతి
హాసంబులును, ధర్మకుంగల సకల శాస్త్రంబులు నీశబ్దబ్రహ్మము
దివ్యావతారంబులు. ఈ శబ్దబ్రహ్మము నుపాసించియే మన
పూర్వాచార్యు లగు వ్యాసపరాశరాది. మహర్షిసత్తములు
నిత్యానందరసై కాశ్రయం బగు మోక్షమార్గము నెఱింగి కృత
కృత్యు లైరి.

ఇట్టి పరమోపకారకంబగు శబ్దం బిహపరసుఖానందకందం
బని నొక్కి వక్కాణించుట సాహసంబు గాదు. కానిచో
నివృత్తతత్వలై యరణ్యంబుల వాతాంబుష్ణాశను లగు మహా

ర్షలుగూడ శ్రీరామాయణాదిదివ్యప్రబంధంబుల రచించి
రేయియుం బవలు నా శబ్దసుధాప్రవాహమధ్యంబున మునుఁ
గుచుం దేలుచు నేల యుందురు? దివ్యప్రబంధ కవితామృత
రసానుభవంబువలనఁ దాము నిత్యానందంబు నొందుటయెకాక,
భావివిబుధులు పతితలును శ్రోతలును విషయవైలక్షణ్యము
నెఱింగి యుత్కృష్టపదవి నొందు మార్గము గనుగొందురుగాత
మనియె మహర్షుల ముఖ్యోద్దేశము.

అట్టి మహానుభావు లగు ఋషిపుంగవుల గ్రంథములు
కేవలము భావగర్భములును, బరోక్షమోక్షానందమును
బొందించుననియు నగుటచేఁ బ్రతిమనుజునకుఁ దోలుదోలుత
సామాన్యముగా వానియందుఁ బ్రవృత్తి గలుగుట దుర్లభము.
కాఁబట్టియే ప్రాచీనులగు మహర్షుల సంప్రదాయము నెఱింగిన
వారు గావున నర్వాచీను లగు కాళిదాసాదిమహాకవులు పయి
తము రామాయణాదికావ్యరత్నంబుల వెలుంగు దివ్యకవితా
రసంబుం గ్రోలికొలి మహానందంబు నొందుచుఁ దనివిసనక,
యందఱు నిట్టి కావ్యానందంబు ననుభవించురుగాత మని దయా
పరవశు లై సులభముగ నా మహర్షి కృతిరత్నంబుల రసానుభ
వంబుం జేయఁదగిన యోగ్యత నలవఱుచు నవియు, నించుమిం
చుగఁ బ్రాచీనర్షి కృతుల ననుకరించు రఘువంశశాకుంతలకాదం
బర్యాదిప్రబంధంబుల లోకోపకారకంబులుగ రచించి, కవితారస
మాధుర్యం జేకాంతంబున ననుభవించి, నిత్య తృప్తహృదయు
లై కీర్తిశ్రేష్ఠు లైరి.

సంస్కృతభాషావిలాస మిట్లుండ సంస్కృతజన్యము లగు
కర్ణాట ప్రాచీనాదిపై కృతదేశభాషలలోపల “దేశభాషలందుఁ

దెలుగు లెస్స" యను పండితవచనానుసరణిగ నుత్తమభాష నాబడు నాంధ్ర భాషయందుఁగూడ ననేకులు నన్నయభట్ట తిక్కనాది మహాకవిసార్వభౌములు కావ్యరత్నంబుల లోకం బున వెలయించి యభిరూపశిఖామణుల హృదయంబుల నలరించి కీర్తిశేషులై నెలకొనియున్నారు. కాబట్టి యిట్టి యాంధ్ర భాషాకవుల దివ్యచారిత్రసుధారసమును గ్రోలి యానందానుభవమునేయుట యవశ్యకర్తవ్యమయినందున, బ్రకృత మీ హరవిలాస ప్రబంధనిర్ణాత యగు శ్రీనాథుని చారిత్రామృత మించుక చవిచూతము.

శ్రీ నాథుఁడు

అనవద్యహృద్యకావ్యకల్పనాధురీణుం డగు మహాకవి సార్వభౌముఁడు. ఈ మహాకవి జన్మస్థానమును గుఱించి

కాశీఖండములో—

శ్రీ. “చిన్నారిపొన్నారిచిఱుతకూకటినాఁడు

రచించితి మరుత్తరాట్పరిత్ర

నూనూఁగుమీసాలనూత్నయావనమున

కాలివాహనసత్తశతి నొడివితి

సంతరించితి నిండుజవ్వనంబునయందు

హర్షనైషధకావ్యమాంధ్రభాషఁ

ప్రాధనిర్భరపయఃపరిపాకమునఁ గొని

యాడితి భీమనాయకునిమహిమఁ

లే. బ్రాయ మింతకు మిగులఁ గైవ్రాలకుండఁ
 గాశికాఖండ మరుమహాగ్రంథమేను
 దెనుఁగుఁ జేసెద గర్హటదేశకటక
 పద్మవనహేళి శ్రీనాథభట్టకవిని.”

అను పద్యమునందు “కర్హటదేశకటక పద్మవనహేళి” (కర్హట
 దేశకట్టణము అను కమలములకు సూర్యుఁడు) అను విశేషణ
 మును శ్రీనాథుఁడు దనకుఁ గూర్చుకొనియున్నందునను,

భీమేశ్వరఖండములో—

గీ. “ప్రాధిః బరికింప సంస్కృతభాష యందు
 పలుకునుడికారమున నాంధ్రభాష యందు
 రెవ్వరేమన్న సంస్కృత నా కేమి కొఱత
 నాకవిత్వంబు నిజము కర్హటభాష.”

అను పద్యములో “నాకవిత్వంబు నిజము కర్హటభాష” యని
 తనకుఁ గర్హటభాషయందుఁ గల ప్రేమను సూచించి యున్నం
 దునను,

ఆ భీమఖండములోనే—

మ. “కనకత్వాధరధీరు వారిధితటికాల్పట్టణాధీశ్వరుక్
 ఘోషని బద్ధ పురాణసంగ్రహకళాకావ్యప్రబంధాధిపుక్
 వినమజ్ఞాంతరసార్వభౌముఁ గవితావిద్యాధరుం గొల్తు నా
 యుఁగుండాక్షఁ బ్రదాత శ్రీకమలనాభామాత్యమాడామణిన్.”

అను పద్యమునందు శ్రీనాథుని పితామహుఁడును బద్ధ పురాణ
 గ్రంథ నిర్మాణాలంకర్త యుఁడును కవితావిద్యాధరుండును
 నగు కమలనాభామాత్యగ్రామణి పశ్చిమసముద్రతీరమునఁ

గర్జాటదేశములోఁ జేరిన *కాల్పవృక్షమునకుఁ బ్రభువుగా నున్నట్లు చెప్పియున్నందునను,

శ్రీనాథుని వీధినాటకములో—

కా. “కుల్లా యుంచితిఁ గోక సుట్టితి మహాకూర్పాసముం దొడ్డితిఁ
వెల్లులిఁ దిలపిప్లముఁ బిసికితిఁ విశ్వస్త వడ్డింపఁగాఁ
జల్లాయంబలి త్రావితిఁ రుచులు దోషం బంచు బోనాడితిఁ
దల్లి! కన్నడరాజ్యలక్ష్మీ! దయ లేదా నేను శ్రీనాథుడన్.”

అను పద్యమున “దల్లి!” యని కర్ణాటదేశమును సుబోధించి నందునను, ఈతని కవిత్యమునం బ్రాయికముగాఁ గన్నడపద పదములు గనఁబడుచున్నందునను,

శ్రీనాథుని జన్మస్థానము కర్ణాటదేశ మనుట సమంజస మనియు, నీతఁడు కర్ణాటదేశమున జన్మించినను శైశవముననే యీతని తల్లిదండ్రు లుద్యోగవశముననో మఱి యేకారణము ననో కొండవీటిసీమకు వచ్చియుండు రనియు, నింటిలోఁ దలి దండ్రులతో మిశ్రకర్ణాటము మాట్లాడుచున్నను బాల్యము నుండి తెలుఁగుదేశములోఁ దెలుఁగువారితోఁ గలసి మెలసి యున్నందునఁ దెలుఁగువానివలెఁ దోచుచున్నాఁ డనియుఁ బల్నాటివీరచరిత్ర పీఠికాకారుల వాదము.

ఈ వాదమునకుఁ బ్రతికోటి ననుసరించి యాంధ్రుల చరిత్ర మూఁడవభాగములో— “కర్ణాటకటకపద్మ వనపేళి” అను విశేషణము కర్ణాటదేశాధీశుని (దేవరాయల) నిండోల

* శ్రీనాథుఁడు కర్ణాటదేశస్థుఁడు కాఁడు. కాల్పవృక్షము తూర్పు తీరమునందలి కాళివట్టణ మని పెక్కుండ్ర యాశయము.

గంబునఁ బాంశిత్యశౌంఢీర్యంబున నుద్దండుఁ డగు డింపిమభట్టా
రకు నోడించి ప్రభుసంఘీతసమ్మానపూర్వకంబుగఁ గవిసార్వ
భౌమవిరుదమున నలరారుటయ కాక, యక్కవిసూర్యుఁడు
కర్ణాటరాజధాని (యందలి విబుధరాజి) యను కమలవనమునకు
సూర్యుఁడై యుండె నను నభిప్రాయమును దనకుఁ గూర్చు
కొనియెఁ గాని కర్ణాటదేశాభిమానమునం గా దనియు,

“నాకవిత్వంబు నిజము కర్ణాటభాష” అను పద్యము
రాజమహేంద్రవరాధీశుమంత్రి బెండపూడి యన్నయ్యమా
త్యునకుఁ గృతి యిచ్చిన భీమఖండములోనిది గాన, కోమటి
వేమభూపాలు మరణానంతరము కొండవీటిరాజ్యము కర్ణాటా
ధీనము కాఁగా, శ్రీనాథుఁ డన్నామాత్యుబాంధవ్యమునుబట్టి
రాజమహేంద్రవరమున కేతెంచి తద్రాజాస్థానకవీశ్వరుఁడుగ
నున్నకాల మగుటచేఁ గాకతీయరాజ్యమంతరించినపిదప నాంధ్ర
దేశమున దక్షిణభాగము (పాకనాటిసెమవఱకుఁ గలదేశము)
కర్ణాటరాజ్య మనఁ బరఁగుచున్నందున నచ్చటివాఁ డగు
శ్రీనాథుని గుఱించి రాజమహేంద్రవరపురపులు కొందఱ తీతని
కవిత్వము సంస్కృతమనియుఁ గొందఱు కన్నడమనియు వంకలు
పెట్ట “నెవ్వ రేమన్న నండు నా కేమి కొఱత, నాకవిత్వంబు
నిజము కర్ణాటభాష” యని యుత్తరము చెప్పియుండు ననియు,

“తల్లీ! కన్నడరాజ్యలక్ష్మి” యను కర్ణాటదేశ మాతృ
సంబోధనము తన కాశ్రయం లగు కొండవీటిరెడ్లు, రాజ
మహేంద్రవరపురెడ్లు, తెలుఁగురాయఁడు, మైలా రెడ్డిమున్నగు
వారు స్వర్గస్థు లయినపిదప వార్ధక్యములోఁ గన్నడరాజ్యమున
కేగినపు డాకాలస్థితిని బట్టి వారు త న్నాదరింపకుండఁగ, “తల్లీ!

దయలేదా? నేను డిండిమభట్టారకు నోడించిన శ్రీనాథుడ” నని తన్నెఱుకపఱచుకొని యుండవచ్చు ననియు,

“కాల్పట్టణాధీశ్వరుకా” అనుచో నా కాల్పట్టణము కర్ణాటరాజ్యములోనిదై నట్లు నివర్తనములు లేనందున నాముక్తి విశ్వాసపాత్రము గా దనియు, నిట్లు పైకారణముల ఖండించి శ్రీనాథుడు పాకనాడు జనస్థానముగాఁ గల యాంధ్రుఁ డనియుఁ జెప్పఁబడి యున్నది.

ఈముఖ్యవాదహేతువులందును బలవత్తర మగు విని గమనము కనఁబడక పోయినను మఱికొన్ని కారణములవలనను, జనశ్రుతివలనను నాంధ్రచరిత్రకారుల యభిప్రాయమే సమంజస మని తోచుచున్నది.

ఇద్దాని కుపబలముగా శ్రీనాథుని బంధువు లందఱు నాంధ్రదేశములోని యాంధ్రులుగనే యున్నారు కాని, కర్ణాటకుఁ డొక్కరుడైన నున్నట్లు తెలియఁబడదు.

నాచికేతోపాఖ్యానమును రచించి యుదయగిరిదుర్గాధీశుఁ డగు చిట్టి గంగామాత్యునకుఁ గృతియిచ్చిన దగ్గపల్లి దుగ్గయా మాత్యుఁడు శ్రీనాథునిభార్యకుఁ దోచుట్టువు. శ్రీనాథునకు శిష్యుఁడు. ఈ గ్రంథమును ఓరియంటల్ లైబ్రరీలో నేఁ జదివి యున్నాడను. ప్రాథముగా రసవంతముగానే యున్నది.

రాజమహేంద్రవరాధిపతి యగు వీరభద్రభూపాలుని మంత్రి బెండపూడి యన్నామాత్యుఁడు—

“వినిపించినాడవు వేమభూపాలున, కఖిలపురాణవిద్యాగమముఱు

తే. “పాకనాటింటివాడవు బాంధువుడవు

కమలనాభునిమనుమడ పమలమతివి

నాకు గృహసేయు మొకప్రబుధంబు నీవు

కలితగుణధన్య శ్రీనాథకవివరేణ్య.”

అని పలికె నని భీమఖండమున శ్రీనాథుడే వచించి యున్నాడు. ఇందు: “కమలనాభుని మనుమడ” వనియు: బేర్కొనినందున, శ్రీనాథుడే కాక యితని తాత యగు కమలనాభుడు గూడ నన్నయమంత్రకి జుట్ట వని తేటపడుచున్నది.

మఱియు నాంధ్రభాగవతము రచించి శ్రీరామున కర్పణము నేసిన భాగవతోత్తముడగు బమ్మెర పోతరాజునకును శ్రీనాథునకును సంబంధించిన శిష్టపరంపరాగతము లగు గాథలను బట్టి చూడఁ గొన్ని గాథలు సత్యాసత్యములుగ నున్నను, వేంకటగిరివంశావళివలన సర్వజ్ఞ సింగమనాయనికాలములో నీకవులు సమకాలికులుగ నున్నట్లు తెలియుచున్నందునఁ గింవదంతి కనుకూలముగ నుభయులు బావగుఱిందులు నై యుండ వచ్చును గదా !

ఇకఁ గవిత్వములోఁ గన్నడపదములు ప్రాయీకములుగాఁ గనఁబడుచున్న వనుటకుఁ దిక్కన పోషున మున్నగు వారి కవిత్వమునఁ గూడఁ గలవు. కావున వారిం గర్హాట లని యనఁదగదు గదా ! ఒకవేళ శ్రీనాథుఁడు కర్హాటదేశీయుడై యా దేశభాషయందుఁ బ్రేమగలిగిన వాడైన నెన్నియో కర్హాటగ్రంథముల రచింప కుండునా ! ఏదీ యొక పర్యమయినఁ గానరాదే ?

ఇంతియకాక యీతని తాత కమలనాభుడు పద్మపురా-
ణము దెలిగించె ననుటవలన నీతనిసంశ యాంధ్రవంశ మనియు,
నితని దేశభాష లాంధ్ర దేశభాష లనియును దృఢపడుచున్నది.
తద్జ్ఞులు ప్రమాణము. శ్రీనాథు డాంధ్రకర్ణాటులలో నెవ్వం-
డైనను గవితామాధునికి లోపము గల్గదు గదా !

శ్రీనాథుడు పాకనాటి నియోగిబ్రాహ్మణుడు, భార-
ద్వాజసగోత్రుడు, ఆత్మంబసూత్రుడు, కమలనాభుని పౌత్రుడు,
మారనకు భీమనకుఁ బుత్రుడు. ఈ విషయము హరవిలాసము.
పీఠికలోని “కమలనాభునిపౌత్రు” అను ౩-వ పద్యమువలన
స్పష్టము.

ఇక్కవి సార్వభౌమునివలననే కొండవీటిరెడ్లు, రాజ-
మహేంద్రవరపురెడ్లు వన్నె కెక్కిరి. ఈ కవీంద్రుడు జీవించి-
యుండుకాలముంగుఱించి విచారణీయాంశము లనేకము.
లున్నను విస్తరభీతిచే సంగ్రహముగ వివరించె.

శ్రీనాథుడు క్రీ. శ. 1397 సం. మొ. 1412 సం. వఱకు
రాజ్యముచేసిన ఫిరోజిషాకాలమునను, 1352 సం. మొ.
1399 సం. వఱకు రాజ్య మొనర్చిన కుమారగిరి వసంతభూపాలు
కాలమునను, 1379 సం. మొ. 1401 సం. వఱకు కర్ణాటసింహా-
సనాధిష్ఠితుఁ డైన హరిహరరాయల కాలమునను, 1422 సం.
మొ. 1435 సం. వఱకు కల్పరిగి రాజ్యమును బాలించిన యహ-
మ్మదుషా కాలమునను, అల్లాడభూపతి పుత్రులును, 1426 సం.
మొ. 1450 సం. వఱకు రాజ్యముఁ బాలించిన వేమారెడ్డి వీర-
భద్రారెడ్డికాలమునను నున్న ట్లీకవి గ్రంథములవలన దెలియు-
చున్నది. ఈవీరభద్రారెడ్డియు వేమారెడ్డియు మరణించిన పిదపఁ

గొంతకాలమునకుఁ గృష్ణాతీరములోని బొడ్డుపల్లె యను నొక
గ్రామమును గుత్తచేసి నవీప్రవాహమునఁ బైరు గొట్టుకొని
పోగా, రాజునకు గుత్తధనముఁ జెల్లించలేక వారిచే బలు
బాధల నొంది యవసానకాలమున మిక్కిలి బీదతన మనుభవించె
నని, మెకస్టివొర యుదాహరించిన స్థానికచరిత్రలోని శ్రీనాథ
కృతము లగు సీతెండు పద్యములవలనఁ దెల్లమగుచున్నది.

సీ. “కవిరాజుకంతంబుఁ గాంగిలించెను గదా

పురపీఠి నెదురెండ బొగడవండ

సార్వభౌమసిఘజాస్తంభ మెక్కెను గదా

నగరివాకిట నుండు నల్లగుండు

అంధ్రనైషధకర్త యంఘ్రియుగమునఁ దగిలి

యందెను గదా నిగళయుగము

వీరభద్రాక్షేపిద్వాంసుముండేత

వియ్యమంచెను గదా వెదురుగొడియ

తే. కృష్ణవేణు మ్మొనిపోయె నింతఫలము

చిల బిలాక్షులు దినిపోయెఁ చిలలు పెసలు

బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేటి మోసపోతి

నెట్లు చెల్లించుఁ దంకంబు లేడు నూర్లు.

సీ. కాళికావిశ్వేశుఁ గలిసె వీరాచెడ్డి

రత్నాంబరంబు లేరాయఁ డిచ్చుఁ

గైలాసగిరి బండె మైలారువిభుఁ డేగి

దిన వెచ్చ మేరాజు తీర్వంగలఁడు

రంభఁ గూడెఁ దెనుగురాయరాహుత్తుండు

కసురి కేరాజుఁ బ్రస్తుతింతు

స్వర్ణః డయ్యో విస్సనమంత్ర మఱిహేమ
 ప్రాతాన్న మెవ్వసిపంక్తిః గలమ
 తే. భాస్కరుండు మున్నెదేవునిపాలి కరిగె
 గలియుగంబున నిక నుండఁ గష్ట మనుచు
 దివిజకవిపరుగుండియల్ దిగ్గు రనఁగ
 నరుగుచున్నాఁడు శ్రీనాథుఁ డమరపురికి."

పై కారణములఁబట్టి శ్రీనాథుండు క్రీ. శ. 1334 సం.
 ప్రాంతమున జన్మించి 1455 సం. ప్రాంతమువఱకు 70 సంవత్సర
 ములు జీవించియుండవచ్చు నని యూహింపవలసియున్నది.

మహారాజాస్థానములఁ గవిసార్వభౌముడై మహాభోగ
 ముల ననుభవించినవాడయ్యును నవసానదశయందుఁ బలుకష్ట
 ములపా లగుట యశావనదశలో శృంగారనాయకుఁ డయి
 స్త్రీలోలుఁ డై విశృంఖలప్రవృత్తిచే ధనమెల్ల వెచ్చవెట్టి దేహ
 మును సైతము చెఱుచుకొన్న పాశుఘ్నఫలముగాని యన్యము.
 గా దని కొందఱు అందురు.

శ్రీనాథుండు లాక్షణికోత్తముఁ డగుమహాకవి. ఈ కవి.
 బ్రహ్మ కావ్యప్రపంచకల్పనాచాతుర్య మవాఙ్మనసగోచరము.
 వర్ణనాసందర్భముల నర్థగంభీరము లగు మృదుపదములఁ బొందు.
 పఱిచి రసమును విడనాడక మనోహరంబుగఁ గవనమల్లు ననల్పు.
 కాశల మీతని కలవడినట్లు మఱియొక్కకవి కలవడ లేదు. 'కాశీ
 ఖండ మయఃపిండం నైషధం విద్వదౌషధమ్' అని కొనియాడఁ
 బడు నీరెండుగ్రంథముల భాషాంతరీకరణమువలననే యీకవి
 పాండిత్య మనర్గళ మని తెల్లము కాఁగలదు. ఈతని కవిత్వము.
 మొత్తముమీఁద సంస్కృతపదభూయిష్ఠ మై మనోహర మై.

యుండును. లోకములో నాంధ్రభాషాసాహితీ బడయఁగోరు విద్యార్థులు శ్రీనాథునిగ్రంథములఁ జక్కఁగఁ జదివిన మఱి యొకగ్రంథముఁ జదువవలసిన పని యుండ దనియే నా నమ్మకము.

ఇతఁడు మహాకవియై యుండియుఁ బారశాకికచింతమై భగవంతున కొక కృత్యమైన నీయక, తనగ్రంథము లన్నియు నర్థ లోభమున మనుజుల కిచ్చుట చూడ నెంతయు విచిత్రముగ నున్నది.

ఈయన బండితారాధ్యచరిత్ర, మరుత్తరాట్పురిత్ర, శాలి వాహనచిహ్నశతీ, శృంగారనైషధము, భీమఖండము, కాశీఖండము, హరవిలాసము, నందనందనశతకము—అనుగ్రంథముల రచించి జగద్విఖ్యాతఁ బడసెను. ఇతఁడు పూర్వీకచరిత్రమునుగూడ రచించినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. కాని ప్రాసము లేని యట్టి తక్కిరిపిక్కిరి ద్విపదకవిత్వ మట్లెయుండునా యని సంశయము. ఉండిన నుండుఁగాక. వీధినాటకము గూడ నీ కక్ష్య లోనిచే.

ఈగ్రంథములలోఁ బండితారాధ్యచరిత్రమును వేమారెడ్డినేనానాయకుఁ డగు మామిడి ప్రేగడయ్యకును, నైషధము నాతని తమ్ముడగు సింగనమంత్రికిని, భీమేశ్వరఖండమును వీరభద్రారెడ్డి మంత్రి యగు బెండపూడి యన్నయ్యకును, కాశీఖండములు వీరభద్రారెడ్డికి నంకితము జేసెను. ఈగ్రంథముల పౌర్వాపర్యమును విచారించి కాశీఖండములొని

‘చిన్నారి పొన్నారి చిఱుతకూకటినాడు

రచించితి మరుత్తరాట్పురిత్ర’

అను పద్యమువలనను, శృంగారనైషధములొని—

క. “జగము చుతింపఁగఁ జెప్పితి

వ్రేగడయ్యకు నాయనుంగుఁ బెద్దనకుఁ గృతుల్

నిగమార్థ సారసంగ్రహ

మగు నాయారాధ్యచరితమాదిగఁ బెక్కుల్.”

అను పద్యమువలనను జిన్ననాటినుండి మహాకవి యై 18 సం. వయస్సున మహత్తరాత్పురిత్రయు, 20 సం. న శాలివాహనసప్త శతీయు, 24 సం. న పండితారాధ్యచరిత్రయు, 30-35 సం. ల శృంగారనైషధమును, 40 సం. న భీమఖండమును, 44 సం. న కాశీఖండమును రచించియుండు నని తోచుచున్నది.

హ ర వి లా స ము

ఇది 7 ఆశ్వాసముల ప్రబంధము. పైగ్రంథములలో నెయ్యెడ నిది పేర్కొనఁబడనందునఁ గాశికాఖండమునకుఁ బదప రచింపఁబడె ననవలసియున్నది. అన్నిగ్రంథములకన్న స్వాభావిక మగు కవితాశైలియు నీ విషయమునే బలపఱచుచున్నది. ఇయ్యది క్రీ. శ. 1370 సం. ఘో. 1391 సం. వఱకుఁ గొండ వీటిసీమఁ బాలించిన వేమారెడ్డి కాలములో బాలుడై వేమారెడ్డిపుత్రుం డనపోతరెడ్డి నేనాధిపతియై యుద్ధములో మడియుటచే నాతని యనంతరముననే రాజ్యమునకు వచ్చిన కొమరగిరి భూపాలుని సుగంధద్రవ్యభాండాగారాధ్యక్షుడైన యవచి తప్పనెట్టి కంకిత మీఁబడినది. హరవిలాసములో నీతఁడు ‘మంత్రి బహువత్సరంబులు’ అని చెప్పుకొనుటచేఁ గృతినందునాటికి 56 సం. వయసువాడైయుండును. ఇతనికి బాల్యసఖుఁ డగు శ్రీనాథుఁడును 50 సం. వయసువాడై యుండును.

తిష్ఠనైట్టి వై శున్మఁడు బేరినైట్టి; తండ్రి దేవయనైట్టి; తల్లి మాచమ్మ. జామినైట్టి, తిరుమలనాథనైట్టియుఁ దమ్ములు. భార్య అన్నమ్మ. మాచన, విశ్వనాథుఁడు, చినమ్మలైన కుమారులు. ఇతనికిఁ ద్రిపురారి యను సంస్కృతనామము గలదు. ఈతని వంశచరిత్రమంతయు హరవిలాస పీఠికవలనం దేటపడుచున్నది.

ఈకావ్యమునందు 1, 2 ఆశ్వాసముల నిరియాళచరిత్రమును, 3, 4 ఆ. గౌరీకల్యాణమును, 5-వ ఆ. పార్వతీపరమేశ్వరులదాసుకా విహారంబును, 6-వ ఆ. హాలాహలభక్షణంబును, 7-వ ఆ. కిరాతాష్టసీయమును వర్ణింపఁబడినవి. 8-వ యాశ్వాసము తుది గొన్ని పద్యము లశ్లేలములుగ నుండుటచే విడువంబడినవి. పూర్వకపేంప్రదాయానుసారముగ నితరగ్రంథముల నుభయభాషాకవిస్తుతి చేయఁబడియున్నను నిందుఁ గవిస్తుతి కాని కుకవినింద గాని చేయఁబడమికి కారణము తెలియదు. ఇయ్యది నైషధాదులవలె సంస్కృతపదప్రచురము గాక సమ సంస్కృతాంధ్రపదవిలసిత మై రసభావాంకృత మై యలరాచుచున్నది. నైషధ, కాశీఖండములవలె సంపూర్ణసంస్కృత గ్రంథ భాషాంతరీకరణముగాదు కాని యిందలి గౌరీకల్యాణము కాలిదాస కుమారసంభవమున కాంధీకరణముగానే యున్నది. స్థావరపులాకన్యాయంబుగ నుదాహరించెద.

శ్లో. “కా మేకవత్సప్రతదుఃఖిలా

లోలు మనశ్చారుతయా ప్రవిష్టామ్,

నిలంబిసి మిచ్చసి ముక్తలక్షణం

కంఠేస్వయంగ్రహసిషక్తదాహుమ్.

మహా. సర్గ-3-శ్లో. 7.

తే. ఏకభర్తృవ్రతస్థయై యేలతాంగి
 సీమం జేయాడుధర్మంబు నిలువరించె
 ఎది వినిర్దు కలజయై యమరరాజుఁ
 జేయుఁ గాత స్వయంగ్రహశ్లేషణంబు. హర. ఆ-3. ప-15.

శ్లో. కయాఽపి కామిన్ సురతాపరాధా
 త్పాదానతః కోపనయాఽవధూతః
 తస్యాః కరిష్యామి దృఢాశుతాపం
 ప్రవాళశయ్యాశరణం శరీరమ్. కుమార. సర్గ-3. శ్లో-8.

తే. ప్రణయకోపప్రకాంతికై పాదపతితు
 నిన్ను నేపువుఁబోడి మన్నింపదయ్యె
 నాలతాంగిఁ బ్రవాళశయ్యా శరణ్య
 దేహఁ గావించు విడువు సుదేహ మింద్ర. హర. ఆ-3. ప-46.

శ్లో. “స్థితాః క్షణం పక్షసు తాడితాధరాః
 పయోధరోల్లేధనిపాతచూర్ణితాః
 వలీభు తస్యాః స్థలితాః ప్రపేదిరే
 చిరేణ నాభిం ప్రశమోదబిందవః. కుమార. సర్గ-5. శ్లో-24.

ప. వర్షాకాలంబునఁ బక్షుపాలీక్షణస్థితంబులును దాడితాధరంబులును
 పయోధరోల్లేధనిపాతచూర్ణితంబులును ద్రివళీవలయస్థలితంబులును
 నాభీగహ్వర ప్రణప్తంబులునగు జలధరజలబిందుధారలం దోగియు.
 హర. ఆ-4. ప-14.

శ్లో. దివం యది ప్రార్థయసే వృథా శ్రమః
 పితుః ప్రదేశాస్తవ దేవభూమయః
 ఆఘోపయంతార మలం సమాధినా
 న రత్నమన్విష్యతి మృగ్యతే హి తత్. కుమార. సర్గ-5. శ్లో-4.5.
 హర—2.

ప. దేవలోకసివాసంబున కాసపడె దేని పృథాశ్రమంబు. నీ పుట్టినిల్లు
దేవ భూమియ కదా! తగినవరునిం గామించి సమాధిపహించితి వేని
సదియు నీకుం దగదు. రత్నంబొరునిచే న న్వేషింపబడుంగాని యెరు
నన్వేషించునే.” హర. ఆ. 5. ప-25.

ఇట్లే దారుకావనవిహారము, హాలాహలభక్షణము; కిరా
తాష్టసేయము ప్రాయుకముగా భారవికృతీనుండియుఁ దక్కిన
కథలు పురాణములనుండియు గ్రహింపఁబడినవి. అచ్చటచ్చట
నొచితకీఁ దగినట్లు ‘చంకదుడ్డును శరణార్థి,’ (ఆ-6. ప-19.)
మున్నగులోకోక్తుల నిమిచ్చియున్నాడు. చాగు, ఉక్కెవడి,
గడ్గోడువడు, చాయగోసులు, కుండ వర్ధనములు; తోరహత్తము,
గజ్జాలాడుం మున్నగు శ్రొత్త పదములఁ బెక్కింపిఁ బ్రయో
గించియున్నాడు. ‘వాగ్వివాదము (ఆ. 4. ప-10.) అంతర్వాణి
సంస్తూయమాన, (పీఠిక ప. 31), యను ప్రామాదికప్రయోగ
ములు కనఁబడుచున్నవి. 6-వ ఆశ్వాసము 6, 6 పద్యము లేకార్థ
బోధకములై పునరుక్తములుగ నున్నవి.

ఇట్లే దోషము లున్నను నల్పజ్ఞు లగులేఖకులవియై
యుండును గాని, సకలశాస్త్రపారంగతుండును మహాకవిసార్వ
భౌముఁ డగు శ్రీనాథునివైయుండవు. ఇట్టి జగత్ప్రసిద్ధం బగు
ప్రాశస్త్యపండితకవికవితామత్సర్వం గుఱించి శాఖాచంక్రమణ మనవ
సరంబ కాఁ దలంచి యింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

శ్రీమాన్ ఉత్పల వేంకటనరసింహాచార్యులు.

విజ్ఞప్తి

ఈ ప్రబంధ మిదివఱకు పలుపురిచే బలుసార్లు ప్రకటింపఁబడినది. మేమును రెండుసార్లు ప్రకటించితిమి. ఈసారి ప్రకటించునపుడు పాఠకుల సౌకర్యమునకై సుప్రసిద్ధవిద్వాంసులు శ్రీబులుసు-వేంకటరమణయ్యగారి లఘుటీకతోఁ గూడ ప్రకటించుచున్నాము. భాషాభిమానుల ప్రోత్సహమున్నచో నికముందు నిట్లు టీకలతోఁ బ్రబంధములను ప్రకటింపఁగల మని మనవిచేయుచున్నాము.

ప్ర కా శ కు లు.

అనుకరణములు

ప్రథమా శ్వాసము

క. కరుణింపు సమాశ్రితభయహరణి!" కథాప్రారంభము. (1-6)

క. కరుణింపుము సౌశ్రయభయ, హరణధురీణా...
భార. ఉద్యోగ. (3-408)

తృతీయా శ్వాసము

మారేడుపండ్ల గారాముఁ జెఱుచు
మెఱుంగు గుబ్బయిఱుచున్నును. (3-23)

మారేడుపండుల గారాము నెఱుచు నీ
యెలచన్నుఁగవ వేడుకల నొనర్చె. భార. అనుకా. (1-50)

ఆమని మేడై నా వఱచినట్లు. (3-83)

ఆ వఱచిన ట్లఱచెన్... భార. ఆది. (6-168)

ఐరావణకుంభిమంభస్ఫలనకర్కశం బగుకరంబున. (3-53)

వీడై రావణకుంభాస్ఫలనకర్కశకరముల. ఆరణ్య. (1-356)

ఉ. భాగ్యముగాదె యశ్రమమ పన్నగకంకణుచేఁ దపక్రియా
యోగ్యతఁజేసి విశ్వభువనోపకృతి ప్రతిపాదనైక సా
భాగ్యధురుధరు బయిన పాశుపతాస్త్రము గాంచి తింక వై
రాగ్యము పుట్టుఁగాక కురురాజుపయి నిజరాజ్యలక్ష్మికిన్. (7-106)

ఉ. భాగ్యము గాదె కౌరవనృపాలభవంత ఖమిష్టసత్ప్రియా
యోగ్యత నిర్వికల్పముగ నొందె సమాప్తినశేషధాత్రియున్
భోగ్యమ సేకు సింక రణభూమి బృథాసుతులన్ జయించి న
మృగ్యమకాలి వై భువనమాన్య యొనర్చుము రాజసూయమున్.

ఎఱ్ఱాప్రెగడ భా. ఆ. (6-92)

ఉ. వినుచు బ్రహ్మచారిఁ దరలేక్షణ ! నీవును గన్య వింతకా
 లానకు నీకుఁ బెండ్లియ ఫలం బగునేని విచార మేల న
 స్నానముతోడ నన్ను మునిమాన్యు వివాహము గమ్ము లెమ్ము కా
 దేనిఁ దపంబులోని నగ మిచ్చెద మాను తపోభిమానమున్. (4-25)

ఉ. నీవును బ్రహ్మచారివి విసేతుడ వేరుచు కన్యకకొ మహా
 దేవకులావతంస రవిలేజ వివాహము నీకు నాకు ముగ్
 భావజశక్తి నైనయది పప్పుగ నన్నుఁ బరిగ్రహింపు సం
 క్షిపనితోడ శుక్ర దయఁ జేయుము నాకుఁ బ్రియంబు నావుడున్.
 (ఆది. 3-ఆ. 129 ప.)

పంచమాశ్వాసము

ఉ. ఎంచి సుతింప శక్యమె...శీతశైలమున్. (22 ప.)

ఈషద్యము పినపీఠన శృంగారశాకుంతలమున మార్పు
 లేక యున్నది.

సీ. తని పండ్లరసమాని తమలోనఁ జెలఁగుచుఁ
 బలికెడురాచిల్క పదువురంగు. భార. ఆను. (1-181)

[తనిపండ్లు=బాగుగాపండిన పండ్లు.] (47 ప.)

వ్రాతప్రతిలో నాశ్వాసాంతభాగ మిట్లున్నది.

వ. ఇట్లు పరమధూర్తవర్తనంబునం బ్రవర్తిల్లు నయ్యప్రమూర్తి యిష్టాపూర్త
 ధర్మకర్తాభ్యులగునమృతపతులు.....కట్టినకొపీసంబు దలంగ వైచి
 ప్రాచీనబర్హి శుంభిశుండాదండసన్నిభం బైన మదనధ్వజదండంబు నిగు
 డించి, యమృతహనీయ సాధనంబున నమృహీనురోత్తముల యుత్తమాం
 గంబు.....మెడకడఁత లడంచియు, జెవుల కొడంకలొత్తియు మొగం
 బులు.....ముక్కులు నొక్కియు, బరులుచేసియు వీపులు చఱచియు,
 బండ్లు తాల్చియు, నురంబులు తొచియు, ద్రికంబులు దాకించియు,

జంఘలు పొడిచియు, జానువులు తాటించియు, బడలువఱచియు దోలి తొప్పటం బెట్టి యార్చి, పేర్చి యమ్మహాలింగంబు నింగి దాఁకఱ బెరిగించి నక్షత్రమండలంబు బు ముత్యాలగొడుగునకుం బసిఁడికామభంగి నంగీకరింపజేసి సోమార్కమయమహాసౌపానంబుల డిగ్గవియద్దంగా ప్రవాహంబున నభిషేకం బాపాదించి, బ్రహ్మాండకర్పరం బప్పళింపజేసిన.

క. సురగరుడఖచరవిద్యా, ధరకిన్నరసిద్ధసాధ్యదానవముఖ్యుల్
పురహుండు చాచివట్టిన, యరులింగంబునకు మ్రొక్కి యుపచితభక్తిన్.

ఁ. సుస్తుతింప దొడఁగి రప్పడు, బ్రహ్మ బ్రహ్మలోకంబునకు నిగిడిన
యమ్మహాలింగంబునకుం గరకమండలంబు తీర్థంబు వారిధారాసహస్రం
బుల నభిషేకం బాపాదించి గంధపుష్పధూపదీపనైవేద్య.....ద్యుహః
చారుంబుల చుపాసించి.....కంబుగా నిట్లని స్తుతియించె.

జయ జయ శివలింగ జ్యోతిర్మహాలింగ లింగోద్భవ శ్రీమహాలింగ
పేదత్రయాలింగ నిర్లింగ సంస్స...గ ఊమాలింగ సద్భావలింగ స్వభా
వైకలింగ...కాలవ్యవచ్ఛేదరాహిత్యలింగ స్వయంభూమహాలింగ పాతాళ
లింగ క్రియాలింగ పంచాక్షరీలింగ పంచప్రకారోపదీపక్రియాలింగ
వారాణసీతేత్రసింధూ గయా.....న శోణాచల వ్యాఘ్రపుర్యాడి
నానావిధస్థానసంసిద్ధిలింగ ప్రమాణాప్రమేయప్రథాలింగ విద్యాకళా
లింగ షట్పర్కలింగాగమామ్నయలింగా ప్రతిష్ఠాకళాలింగమూ...కొం
త్రయోగేహరోహప్రథాలేఖాకాస్యూతి నిధానపటుస్కరీ నిమ్నటం
క్రోడవిష్కంఠనిష్కంఠపశంపాలతా లంఘిత బ్రహ్మరంధ్రస్రవచ్ఛాంద్ర
సాంద్రామృత స్వందనస్పందితానంద లింగాది మధ్యాంత శూన్యస్వరూ
పాభిధాలింగ ఖట్వాంగలింగ గాహిలింగాభింగంగా సరిల్లింగ సారంగలింగా
త్త భూలింగ, విలింగ ఈలింగ ఓలింగ దివ్యాత్మ నానావిరూపాక్ష
లింగ నమస్తే నమస్తే నమః.

క. ఆని-సంస్తుతించె వెండియు, వనరుహసంభవుండు దాను వాగ్భామినియున్
గనకారవిదముల నర్చనసేసిరి నీలగళుని సాధనమునకున్.

వ. ఇట్లు పూజించి విరించి కరకమలంబులు మొగిల్చి యిట్లనియె.

సీ. ఉపసంహరింపుము త్రిపురదైత్యధ్వంస !

యూర్ధ్వాండకర్షరం బొలయకుండ

బింకం బడంపుము సంకల్పసంసిద్ధ !

యుడువీధి గగ్గోడుపడకయుండ

బిరుసు మాన్పుము జలంధరవైత్యమర్దన !

యేడుగాడుపులు బిట్రెరియకుండ

దర్పంబు నడలింపు తరుణేందుశేఖర !

యొరసి యాశాభీత్తు లురలకుండ

తే. తివియు శర్వ ! మహాదేవ ! ధిక్కరింపు

ముడుపుమహిరాజకంకణ ! యడపు రుద్ర !

వాల్చు ఖట్వాంగ పాణి ! వదల్చు మభవ !

మోహనం బైన నీమహామోహనంబు

చ. ఆనినఁ బ్రసన్నుడై కహకహధ్వని నవ్వి లలాటనేత్రుఁ డి

ట్లని భువనంబులెల్ల వినునట్లుగ నోపరమర్షలార ! యో

యనిమిషలార ! తక్కుగల యట్టిసురాసురులార ! మీకు నా

యనుపమదివ్యలింగ మిది యర్చన కర్తము నేట నుండియున్.

క. లింగార్చనాపరుం డగు, మంగళహృదయునకు నేను మక్కువతోడకొ
సాంగత్యముఁ గృపసేయుదు, నంగీకృత...తి...తోన్.

వ. ఆని శంభుండు నిఖిలబ్రహ్మాండసంభారకుక్షింభరి యగునిజమహాలింగ స్తంభంబు స్తంభింపఁజేసె నప్పుడు ముకుళితహస్తారవిందులై దేవదారువనదివ్యాశ్రమస్థులగుగృహస్థ లీర్వాదోషంబు లుజ్జగించి యాశేషాహి భూషణుని బహువిధంబుల భక్తివిశేషంబుల భజించిరి. భోగమోక్షంబులు గాంచిరి. ఇద్దేవదారు వనవిహారంబు వ్రాసినఁ బరియించిన విన్ననంబుల గాంచిరి. ఇద్దేవదారు వనవిహారంబు వ్రాసినఁ బరియించిన విన్ననంబుల గాంచిరి. ఇద్దేవదారు వనవిహారంబు వ్రాసినఁ బరియించిన విన్ననంబుల గాంచిరి. ఇద్దేవదారు వనవిహారంబు వ్రాసినఁ బరియించిన విన్ననంబుల గాంచిరి.

షష్ఠాశ్వాసము

వికటభూ)కుటిఫాలభాగుండుచు బ్రహ్మ

తాంబూపూర్ణాంబులాంగమండున్.

(6-16)

వికటభూ)కుటి ఘోరఫాలకుటితస్వేదోద్భవుండున్.

భార. విరా. (3-24)

సప్తమాశ్వాసము

క. వైరిమదకుంభికుంభవి, దారణదారుణకృపాణధారలు.

(7-18)

క. ఘోరారిమదకుంభికుంభవి, దారణదారుణకృపాణదక్షిణహస్తా.

భా. ఆరణ్య. (2-1)

క. మండెడు బలునారసమున, గుండియపగులంగ...

(7-54)

క. మండెడు బలునారసమున, వెండియు నారజ్జులాని...

భార. ద్రోణ. (4-245)

ఆ. తాటి యంతవిల్లు ధరియించి నాడవు.

(7-62)

తాటి యంతవిల్లు...

భార. కర్ణ. (3-61)

క. శరధులు యుగాంతవేశా, శరధులుచుంబోలె నయ్యు...

(7-74)

క. నా కిచ్చిన యక్షయశరధు లిప్పుడు యుగాంతకాలరిక్తంబు లైన

శరధులుంబోలె చున్నయవి.

భార. ఆరణ్య. (1-35)

వ. విశాలలవలీలవంగలుంగలతాలాస్యవిభవంబుచు.

(7-155)

మ. లవలీలుంగలవంగసంగతలతాలాస్యంబు వీక్షించుచున్.

భార. ఆది. (1-30)

ఉ. ద్రోణుండు, భీష్ముండు గృవుండు ద్రోణసుతుండును గర్హుండు

రణక్షోణి.

(7-191)

ఉ. ద్రోణుండు కర్ణుండు గృవుండు ద్రోణసుతుండును.

భార. ద్రోణ. (5-23)

శ్రీ రస్తు హరవిలాసము

పీఠిక

మహిళాపయోధరహ

రిన్తణిహరము హస్తీభూధర

స్వామి పయోజసంభవుని

జన్నముఁ గాచినవేల్పు దేవతా

గ్రామణి కంచిశ్రీవరద

రాజు మనోహరపుణ్యకోటివీ

ధీమణిమండితుం డవచి

దేవయతిప్పుఁ గృతార్థుఁ జేయుతన్.

1

ఉ. మావిడిమోకక్రింద నిగమత్రితయాంధ్ర సమృద్ధి పార్వతీ
దేవికుచంబులం బదనుదీర్పని కస్తురిముద్ర గా జగ
జీవనకారణం బయినశ్రీనిధి కంచిపురిశ్వరుండు మా
దేవయనెట్టినందనునిఁ దిప్పుఁ గృతార్థునిఁ జేయుఁ గావుతన్.
సీ. ఏదేవితులుముపై నేడుగాలముదాకఁ
గసుగండకుండుఁ జెంగలువదండ
యేదేవి నేవెందు రేకామ్రనాభుండుఁ
గరిగిరిశ్వరుండు కింకరులువోలె

నేదేవిమణిదివ్యపాదుకాయుగళంబుఁ
 బాతాళపతిమోముఁబడగలందు
 నేదేవిఁ గొల్చి మత్స్యేంద్రనాథాదులు
 యోగసంసిద్ధికి నొడయు లైరి

తే. యష్టహాదేవి కామాక్షి యఖిలవంద్య
 దేవతాదిమశక్తి సంచితమూర్తి
 యనచిదేవయత్రిపురారి కర్థి నొసఁగు
 భాగ్యసౌభాగ్యవైభవప్రాభవములు.

క. వాణికిఁ జరణానతగీ
 ర్వాణికి నేణాంక శకలరత్నశలాకా
 వేణికిఁ బుస్తకవీణా
 పాణికి సద్భక్తితో నుపాస్తి యొనర్తున్.

సీ. కలితశుండాచండగండూపితోన్ముక్త
 సప్తసాగరమహాజలధరములు
 వప్రక్రియాకేళివశవిశిష్టసువర్ణ
 మేదినిధరరత్న మేఖిలములు
 పక్వజంబూఫలప్రకటసంభావనా
 చుంబితభూభృత్కదంబకములు
 నికటకంఠాలగండకదేహమండలీ
 ఘట్టితబ్రహ్మాండకర్పరములు

తే. శాంభవీశంభులోచనోత్సవకరములు
 వాసవాద్యమృతాశనవందితములు
 విఘ్నరాజమదోల్లాసవిభ్రమములు
 మించి విఘ్నోపశాంతిఁ గాఁపించు గాత.

సీ. వేదండవననశుండావండగండూప

కాండసిక్తాప్సరోమండలములు
కంతావలంబితకనకసాగంధిక
మాలికాలగ్నమౌక్తాతురములు
నందీశ్వరక్షుప్తనారంగఫలపాక
తరళవిద్యాధరీస్తనభరములు
గరుడలీలావతీకస్తూరికాంక
పిహితనిశ్చేషాంగభృంగిరిటులు

తే. వీరభద్రనిక్షిప్తకర్పూరచూర్ణ
ధవళితాకాశచరవనితాముఖములు
శాంభవీశంభుమధుకేళిసంభ్రమములు
పాదలివాసింఛుఁగాతచాహ్మదయవీధి.

ఓ

వ. అని ప్రార్థించి త్రిపురాంతకదేవదివ్య శ్రీపాదపద్మాపాదకుం
డును బరమసాధకుండును గమలభవోరుసంభవవిమలవంశావ
తారుండును ధర్మద్రావిడబిరుదాధారుండును సుజననధే
యుండును గర్భూరవసంతరాయుండును గీర్తివనితావల్ల
భుండును బ్రతిదినసమారాధిత పరమేశ్వరుండును మాణిక్య
సింహాసనాధీశ్వరుండును నంగీకృతభూసురాశీర్వాదుండును
దానధర్మపరాయణుండును నిమ్మడి గరుడనారాయణుండును
నిజగీర్తి శాసనస్తంభాయమానవిగంతదంతావళదంతుండును
నభయద్రావిళుండును గిష్కింధాచలక్రీడావినోదుండును
వశీకృతనిఖిలభూభుజుండును సతతత్యాగధ్వజుండును విని
ర్తులకులశీలుండును బౌండ్యరాయకందుకక్రీడావిలోలుం
డును గవిజనస్తోత్రపాత్రుండును గౌండిన్యగోత్రపవిత్రుం

డును జతుష్షష్టివిద్యాజన్తభూమియు నయోధ్యానగర
 స్వామియో యనఁ బరఁగి జంబూద్వీపభూభువనమండలీ
 మకుటమండనాయమానం బగు కొండవీడుపురంబు రాజ
 థానిగాఁ గీర్తిలతాధిష్ఠితాష్టాదశద్వీపాంతరాళుండు నగు
 కొమరగిరివసంతనృపాలువలన నాందోళికాఞ్చత్రచామరతు
 రంగాది రాజ్యచిహ్నములు వడసి యమ్మహారాజునకుం బ్రతి
 సంవత్సరోత్సవంబునకుం దగిన కస్తూరీకుంకుమఘనసార సంకు
 మద హిమాంబు కాలాగురు గంధసార ప్రభృతి సుగంధ
 ద్రవ్యంబు లొడఁగూర్చియుఁ జీని సింహళ తవాయి హరు
 మంజి బోణంగిప్రభృతి నానాద్వీపనగరాకరంబులగు ధనకనక
 వస్తువాహనమాణిక్యగాణిక్యంబులు తెప్పించియుఁ గవిగమ
 కివాదివాంఠికవై తాళికాదు లగునర్థి జనంబులకు నర్థంబులు
 గుప్పించియు ధీరుండును నుదారుండును గంభీరుండును
 సదాచారుండును నన విఖ్యాతి గాంచిన యవచిదేవయతిప్ప
 ప్రభుం డొక్కనాఁ డాస్థానమంటపంబున సుఖోపవిష్టుం డై.7

సీ. కమలనాభునిపాత్రుఁ గవితామహారాజ్య
 భద్రాసనారూఢుఁ బరమపుణ్యుఁ
 బాత్రు నాపస్తంబసూత్ర భారద్వాజ
 గోత్ర సజ్జనమిత్రుఁ గులపవిత్రు
 భీమాంవికామారనామాత్యనందను
 నఖిలపురాణవిద్యాప్రవీణు
 నధ్వర్యు వేదశాఖాతీర్థినిష్ఠాతు
 నంద్రభాషానైషధాబ్జభవుని

తే. నుభయభాషాకవిత్వప్రయోగకుశలు
బాలసఖు గారవించి తాత్పర్య మొప్పు
నవచిదేవయత్రిపురారి యక్షరాజు
హితమితోక్తులు వెలయఁగ నిట్టు లనియె. 3.

క. కంటిని విశుద్ధసంతతి
వింటి బురాణములు వెక్కు విశ్వము వొగడక
మంటి బహువత్సరంబులు
గొంటియశోధనము సుకవిశోటి నుతింపన్. 4.

సీ. కట్టించె నొకతాత కంచి హర్ష్యంబులు
హరిణాంకమాళి కేకామ్రపతికి
బాలార్కు మనియెడి పద్మ రాగముఁ దాచె
నొకతాత కంచినాయకునినాభి
నొకతాత గట్టించె యోజనత్రయదీర్ఘ
తరతటాకాంభోధి తిరువళూరఁ
గావేరి గట్టించె గార్వాసరాసుల
నుబ్బి చోడఁడు మెచ్చు నొక్కతాత

తే. ప్రతిదినముఁ గపురపుడిపములువేయు
వ్రతముగా నొక్క తాతయీశ్వరున కొనుగె
నిఖిలలోక ప్రసిద్ధవాఃశిష్యవంశ
ధరులు మాతాత లుభయగోత్రములయందు. 10.

తే. శైవవైష్ణవసమయదీక్షావిశేష
ధన్యమానసు లుభయగోత్రములవార
నాయభీష్టం బొకఁడు పిన్ననాటనుండి
పరమమాహేశ్వరాచారభక్తిపరత. 11.

తే. ఆగమజ్ఞాననిధివి తత్త్వార్థఖనివి
 బహుపురాణజ్ఞాడవు శుభభవ్యమతేవి
 బాలసఖుడవు శైవప్రబంధ మొకటి
 యవధరింపుము నాపేర నంకితముగ.

12

చ. అనిన నేనును శుభముహూర్తమున నిజాంతరంగమంగళాయ
 తన కుమారాచల త్రిపురాంతకుం డవచిదేవయ త్రిపురారి
 కృతీసామిగా హరవిలాసం బను ప్రబంధంబు సెప్పం చొడంగి
 యన్యుడో ప్రబంధముఖిలకాయమానం బగు తదీయవంశం
 బభివర్ణించెద.

13

సీ. ముయ్యేడువాసరంబు లకాలవర్షంబు
 జడివట్టి కురియుఁ బర్జన్యుఁ బనిచి
 1 శివుఁడు తా నొకవృద్ధశివయోగి యై గ్రుడ్డి
 యవై నతనజలజాక్షితోడఁ
 గడువేడ్కఁ జనుచెంచి కొడుకుమాంసముతోడి
 భోజనంబునకు విభూతి యొసఁగి
 పుత్రుఁబాకముఁ జేసి బోనమువెట్టినఁ
 గుడువంగ నొల్లక పెడము వెట్టి

తే. వీరమాహేశ్వరాచారవీధియందు
 2 నిజము గనిపించె నెవ్వని నీలగళుడు
 వాడు పాత్రుండు కాఁడె కై వారమునకు
 దురితదూరుండు శ్రీచిరుతొండనంబి.

14

1. తా నొక్కరుండు దక్కఁ దక్కుక్క శివయోగి, యూరలేకుం
 డంగ మేరవెట్టి. అని (కొన్ని ప్రతులు.) 2. నిజముగా నిల్చి నెవ్వని
 నియతివరుండు.

సీ. అర్ధరాత్రంబున నల్లాడనాథుండు
దానెయెవ్వనికిఁ గైదండ యిచ్చె
బదకంపుబచ్చను బై వేయవచ్చిన
దనుజారి నిల్పె నెవ్వని నిజంబు
అలిగి పోయిన వేంకటాచలంబున కేగి
కొనివచ్చె నెవ్వని కుధరధరుండు
వైకుంఠనాథుఁ డెవ్వనిసేవకును మెచ్చి
యాత్మసత్కారకళ్యాణ మొసఁగె

తే. నతఁడు భాగవతోత్తముం డతఁడు శుద్ధుఁ
డతఁడు వై రాగ్యసంపన్నుఁ డతఁడు ఘనుఁడు
పరమవైష్ణవసభ నుతింపంగఁ దగఁడె
కాంచినగరికుటుంబి శ్రీకంచినంబి.

15

వ. అందు.

16

తే. సింహవిక్రమపట్టణక్రేష్టుఁ డై న
సెట్టి జగజ్జెట్టి పావాణిసెట్టివిభుండు
ఘనుండు నగరేశచంద్ర కేఖరపదాబ్జ
వందనానందితాత్ముండు వంశకరుండు.

17

క. శ్రీపర్వతసోపాన

స్థాపకుఁ డగు రెడ్డివేమజగతిపతికి
బ్రాహ్మై నయవచిదేవయ
యాపావాణికి జనించె నభ్యుదయముతోన్.

18

ఉ. విశ్వజగత్ప్రసిద్ధుని వివేక నిరంజన రామనాథ యో
గీశ్వరపాదసేవకు నహీనదయాగుణశాలి వీరమా

హే శ్వరచక్రవర్తి దరుణేందుకళాధరభక్తిభావనా
శాశ్వతచిత్తు మాయవచిసత్కులు దేవయ నెన్న శక్యమే. 19

ఉ. ఆతతభక్తిసంపద నహర్నిశముక ఘృతఖండశర్కరా
పాతముతో నపూపములు పాయసముక గదళఫలంబులుక
స్థితము గాగ నన్నములు పెట్టును శంకరభక్తకోటి కా
నేతుహిమాచలం బవచిస్థితికి నెవ్వరు సాటి యివ్వుహిన్. 20

వ. ఆయవచిదేవయకు మాచాంబయందుఁ ద్రిపురారియు తిరు
మలనాథుండు జామిస్థితియు నను మువ్వురు తనయులు పుట్టి
రందు. 21

మ. ఖుసి మీఱక¹ సురధాణ నిందుకొలువై కూర్చున్నచో నీక
రాభ్యసనంబు న్ను తియించురా యవచితిప్పా చంద్రసారంగ
నాభిసముత్పాదితతాళవృంతవనప్రేంభోలనప్రక్రియా
వసరోపంచితసారసారభరసవ్యాలోలరోలంబముల్. 22

క. తిమ్మ ధనార్థలక్షణం
గొమ్మ వివేకాది సకలగుణరత్న నిదా
నమ్మఁ ద్రిపురారి యనుఁగుం
దమ్మను బుధజనము సంతతమ్మ నుతించున్. 23

చ. హరిహరరాయ ఘోరజపహా సురధాణగజాధిపాదిభూ
వరులు నిజప్రభావ మభివర్ణన నేయఁ గుమారగిర్యధీ
శ్వరుని వసంతవైభవము సర్వము నొక్కడ నిర్వహించుమా.
తిరుమలనాథస్థితికిని ధీగుణభక్తికి నెవ్వ రిడగున్. 24

శా. చాముక వై శ్యకులాధిసోము విలసత్సందర్శలిలాకళా
కాముక దానకళాభిరాము సుమనఃకల్పారవాటిసుధా

ధామున్ కోమలయామినీశభవళోత్తంసప్రశంసారుచి
శ్రీమన్మానసశైవయోగివిహితక్షేమున్నుతింపం దగున్. 25

సీ. పంజారఁ గర్పూరపాదపంబులు దెచ్చె
జలనోగి బంగారుమొలక దెచ్చె
సింహశంబున గంధసింధురంబులు దెచ్చె
హరుమంజి బలుతేజహరులు దెచ్చె
గోవ సంశుద్ధసంకుమద్రవము దెచ్చె
1యాంప నాణిముత్యాలు దెచ్చె
2భోటఁ గస్తూరికాటంకములు దెచ్చె
జీని చీనాంబరశ్రేణి దెచ్చె

తే. జగదగోపాలరాయవేశ్యాభుజంగ
పల్లవాదిత్యభూదానపరశురామ
కొమరగిరిరాజదేవేంద్రకూర్చిహితుడు
జాణ జగజెట్టి దేవయచామినెట్టి.

26

తే. తమ్ము లిద్దఱుఁ దనయాజ్ఞ దల ధరించి
యన్నిదీవులఁ దెచ్చులాభార్థకోటి
యథులకు నిచ్చి కీర్తి బేహార మాడు
నవచిత్రపురాంతకుండు పంశాబ్ధివిధుడు.

27

మ. తరుణాశీరితవాయిగోవరమణాస్థానంబులం జందనా
గరుకర్పూరహిమాంబుకుంకుమరజఃకస్తూరికాద్రవ్యముల్

1. యాపన. 2. చోటంగి. 3. చీని.

హర—3

శరధిం గప్పలిజోగులక్ విరివిగా సామాన్లఁ దెప్పించు నే
 ర్పరి యావై శ్యకులోత్తముం డవచితిప్పం డల్పుండే
 యిచ్చహిన్.

28

తే. పండువాణ్ణి రాడాదిపట్టణముల
 యధిపతులు మాళిఁ దాల్చురత్నాంకురంబు
 లవచిత్రపురాంతకానీతయానపాత్ర
 సింహశద్విపమండితక్షేత్రజములు.

29

ఉ. పిన్నటనాఁడు సత్కరుణఁ బిల్లలమఱ్ఱిమహాప్రధాని పె
 ధన్నగురూత్తముండు తగనక్షరశిక్షయ దైవమార్గసం
 పన్నతయుక్ వివేకపరిపాటియునుం గృహసేసె నర్థి నే
 యన్నకు నట్టిసెట్టి త్రిపురాంతకునిం దగుఁ బ్రస్తుతింపఁగన్.

ఉ. ధీచతురు ల్సహోదరులు తిర్క్కలసెట్టియుఁ జామిసెట్టియుక్
 మాచన విశ్వనాథ చెనమల్లకుమారులు వీర లాత్మజుల్
 శ్రీ చెలువంబుఁ గైకొనినచేడియ యన్నమదేవి భార్యగా
 గోచరమే నుతింప నయకోవిదునిం ద్రిపురాంతకాధిపుల్.

31

— ౨౨ ప ష్ట్యం త ము లు ౨౨ —

క. ఆపుణ్యశ్లోకునకు ను
 మాపతిపాదారవిందమధుకరమునకుక్
 ద్వీపాంతరమండలికా
 భూపాలకమానసీయపురుషార్థనకున్.

32

క. సుధాభార్గవనకుఁ గి
 ప్కింథాచలపతికి దానకేళీభరథా
 రంధర్యనియతమతికి యు
 గంధరచాణక్యసీతిగతినిపుణునకున్. 33

క. మాచాంబానందనునకు
 వాచాగోచరవివేకవై యాత్యునకున్
 వాచాలవిబుధగంగా
 వీచీగంభీరవాక్యవిన్యాసునకున్. 34

క. వాణిజ్య ¹చణున కంత
 ర్వాణిసంస్తూయమానభాసురమతికిన్
 వాణీనఖముఖముఖరిత
 వీణానిక్వాణనిభకసత్వఫణితికిన్. 35

క. త్రిపురాంతక దేవమనో
 విపులకృపావర్ధితాభివృద్ధికిఁ బాండ్వ్యా
 ధిపసఖున కవచిదేవయ
 త్రిపురాంతకునకు ²విత్తిర్ణిదీక్షావిధికిన్. 36

ప్రథమాశ్వాసము

వ. అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా నా చెప్పం బూనిన హర
విలాసం బను ప్రబంధంబునకుఁ బ్రథమవిలాసం బైన కృతి
నాయకుని వాణిజ్యవంశంబునకుఁ గూటస్థుం డైన కిరాటకుల
శ్రేష్ఠుం డగు చిటుతొండనంబిచరిత్రంబుఁ జెప్పెద నది యెట్టి
దనిన.

1

— శ్లోకావళి —

తే. బరణికాశ్రమభూమిఁ దాత్పర్యనిష్ఠఁ
దశమునేయుచు నుండె శాంతత వహించి
క్రోధసంవర్ధమానతపోధనుండు
ఘనుఁడు దూర్వాసుఁ డను మహామునివరుండు.

2

వ. ఒకనాఁ డమ్మునీంద్రుండు మధ్యాహ్నకాలంబునఁ గృత
స్నానం డై పితృతర్పణంబుఁ జేసి సంధ్యావందనం బొనర్చి
వైశ్వాదేవలిహరణంబులు దీర్చి దేవతార్చనం బనుష్ఠించి
పర్ణశాలవాఁకిట హవిశ్శేషం బైన హవిష్యనీవారపాయ
సాన్నం బల్లనల్లన లేడిపిల్లలకు మేఁపుచుండె నయ్యవసరం
బున నంబరమార్గంబున దుంబురుం డను ప్రమథుండు దననితం
బినియుం దానును విమానం బెక్కి హేమకూటంబుననుండి
గోకర్ణవాసి యగు దృక్కర్ణభూషణు నేవింపం బోవువాఁ
డయ్యాశ్రమంబు నకుఁచక్కినుండి యమ్మునీంద్రుండు హరిణ

వత్సంబులకుం జేయువాత్సల్యంబునకు నద్భుతంపడి యంగుళి
స్ఫోటనంబు నేసె నచ్చిట్టమిడికి నాలేడిపిల్లలు బిట్టు చెదరి
చేయొక పఱచిన నిది యేమి చప్పుడొకో యని గగన
మార్గంబునకు దృష్టిపఱపి¹ యా నీవారముష్టింపచుండు. 3

శా. హుంకారం బొనరించి తుంబురునితో నోరి! దురాచార! నా
జింక ల్బుక్తి గొనంగ నేమిటికిరా చేచిట్ట మ్రొయించి యా
తంకంబుఁ ఘటించి తిట్టియపరాధం బేను సై రింతునే?
యింక న్నర్మ్యుడవై జనింపు మహిలో నింకంగ నీగర్వమున్.

తే. అని శపించినఁ దుంబురుం డతిభయమున
డిగ్గనంగ విమానంబు డిగ్గ నుఱికి
యతనిపాదాబ్జములకు సాష్టాంగ మెఱిగి
యెంతయును భక్తి నమ్రుఁడై యిట్టు లనియె. 5

క. కరుణింపు సమాశ్రితభయ
హరణ! సురాసురకిరీటహారిహయరత్న
స్ఫురణామధుకరపరివృత
చరణ! యత్యంతదాంతిశాంత్యాభరణా! 6

తే. హరిణవత్సంబులకు మీరు కరుణతోడఁ
బాయసాన్నంబు గుడిపింప² భక్తి జూచి
సర్వభూతానుకంపకు సంతసిల్లి
చిట్టమిడిచితి నిది నాకుఁ జెట్ట యయ్యె. 7

ప. నీవచనం బమోఘంబు గావున నాకు మర్త్యత్వం బవశ్య
భోగ్యంబుగాఁ బురాకృతఫలం బనుభవింపక పోవచ్చునే

నాయకరాధం బల్పంబ దీనికిం దగ శివభక్తగృహంబున
జన్మించునట్టుగా ననుగ్రహించి శాపాంతంబు కృప నేయు నీ
కృపావిశేషంబునం గ్రమ్మరం బారిషదపదవి కలుగునందాక
మద్భార్య నీకుం గోడలు నీపాదచర్య నేయుచు నీయాశ్ర
మంబున నుండఁగలయది యని పల్కిన దాక్షిణ్యంబు
వహించి యవ్విరూపాక్షునివ్యాంశభవుం డగుదుర్వాసుండు.

- ఉ. ఇద్ధురవస్థ రాచగినయింతటి తప్పొనరించి¹తట్టె యీ
ప్రొద్దు గుణంబున న్నెగులు వొందిన నేమి యనంగ వచ్చు నీ
ముద్దయ నాదుకోడ లిటముందట నావగ ²నెమ్మి నుండనీ
నిద్దురమేలుకొన్నగతి నీవును గ్రమ్మరి రమ్ము పొమ్మికన్. 9
- వ. అనియె ననంతరంబ తుంబురుండు దూర్వాసుశాపాక్షరం
బులు ప్రేరేఁడ దత్తణంబ జంబూద్వీపంబున ద్రవిడభూమం
డలమండలాయామానంబును గంపాతరంగిణీప్రవాహనక్షి
మాతృకాయమాన విశ్వంభరాభరిత కలమశాలి శిరాముఖ
షష్ఠికపతంగహాయనప్రముఖ బహువిధవ్రీహిభేదసంపత్సంప
న్నంబును బంకజాసనహయమేధయాగస్థానంబును హస్తీగిరి
శిఖరశృంగాటకాఘాటకహాటక ఘటనావాస వరదరాజాభి
ధాన వైకుంఠవిహారప్రదేశంబును గామాక్షికౌతుకాగారం
బును నేకామ్రనాథదేవదివ్యావసథంబును నైన కాంచీనగ
రంబున వజిగ్వంశంబున నున్మవించి. 10

మ. చిటుతొండం డనుపేర వైశ్యకుల మకార్జిత్యంబునం హింంగ
గాఁ, గఱకంతుం దరుణేందు శేఖరునిషట్కాలంబు పూజించు

నెం,దటుభక్తుల్లను వేడిన న్భ్రమదమున్ దాత్పర్యమున్నక్కి
యు, న్వెఱపుం గల్గి తదీప్సి తార్థములు గావించు న్నిరాల
స్యతన్. 11

వ. అతని పురంధ్రి తిరు చెంగనాంచి తుంబురునిభార్య యగునప్ప
రోంగన నిజాంశంబునం గాంచీనగరంబునందు వణిగ్వంశం
బునఁ గౌశికగోత్రంబున నవతరించి చిటుతొండనంబికి భార్య
యై సిరియాలుం డను కుమారునిం గనియె నాపుణ్యదంపతు
లిరువురు షట్కాలలింగార్చనంబులను సంతతతంగమారాధ
నంబులను గాలంబు గడపుచుండిరి. 12

తే. కంచీలో నేమవాడల గలసియుందు
ప్రకృతిబంధులు సంబంధబంధులు నయి
పాడి¹పంటయు వైభవప్రాభవములు
తగవు ధర్తంబు గలిగి యుత్తమవణిజులు. 13

వ. చిటుతొండండును బూర్వజన్త వాసనావిశేషంబునఁ దుషార
గిరికన్యకాకరకమల కిణాంకితుం డగుటంజేసి వలయాంకుం
డనం బ్రసిద్ధి వహించి యేకామ్రనాథు నారాధించుచు శుద్ధ
వీరశైవాచారపరాయణుం డై జంగమప్రమథులకుఁ దన
మనోవంచనంబు లేక యేవేళ నేపదార్థంబు వేడిన లేదన
కిచ్చుట వ్రతంబుగాఁ బట్టి పట్టిన వ్రతంబు చెల్లకుండినం
దిరుబాసగా వర్తిల్లు చుండె నంత నొక్కనాడు. 14

చ. తమలము కెంపున నైఱుగుదాడిన చెందిరకావికోకలుం
దుమికిఫలంబుచందమున నున్న నియాదలమిడిపచ్చిగం

దముఁ గరసంపుటంబునచదాశీవలింగము నొప్పుమిండజం, గము
చనుదెంచె నొక్కరుడు గర్వమునం జిటుతోండనింటికిన్.

వ. వచ్చి యయ్యెనుపరినున్న భుండు మన్న భమభనసేవాపేహావాక
సావధానమానసుండైన యాజగజ్జెట్టిసెట్టికి శివునికారుణ్యం
బని దీవించి పాదార్చనాద్యుపచారంబులు గైకొని సుఖా
సీనుండై యిట్లనియె. 16

అ. ¹కంచినగరిపాటిగట్టుతూమున తూమెఁ
డితురసము మాకు నిపుడు తెమ్ము
హరుని నేడు మాకు నభిషిక్తు నొనరింప
వలయు నిత్యమైన వ్రతము గాన. 17

క. చేగానుఁగాడుచెఱకుం
దీగెరసంబునఁ బురాఁది దేల్పక కుడువ
న్నగురు పువదేశించిన
యాగమ మిది గాన నిన్ను నభ్యర్థింతున్. 18

౧. అని కక్షంబునం ధరియించినయాలాబుం²గాయలోనిభస్మం
బిచ్చిన వల్లె యని యందుకొని యావై శ్ర్యబృందారకుండు
పరమానందకందళితమందస్తితస్తేర వదనారవిందుండై యిందు
ధరుండు మన మందిరంబునకు విందు వచ్చినాడు గరగరగా
వంటకమ్ములు గావలయు నని తిరువేంగనాంచి కప్పగించి
యప్పు డప్పరమభక్తునియందలి భక్తి చిత్తంబునం జొత్తిల్ల
నత్కుత్తమవ్యవహారోదాత్తం బగువిత్తంబు చెఱంగున
ముడుచుకొని కంపాతరంగిణీసేకసంవర్ధితంబులైన చెఱకుం
గోలలు గొని. 19

సీ. కాంచిపురముపాటిగట్టుతూమునఁదూమెఁ
డితురసమున కెన్నివలయుఁ
జేగానుఁగాడంగఁ జెఱకుదండము లని
గుఱుతింపఁగా నూఱుకోల లైనఁ
జాలుఁ బొమ్మనుబుద్ధి సంభవించెను మదిఁ
జెఱుతొండనంబికి నెట్టిపతికి
నన్నికోలలు జట్టి యాడక కొసరక
ద్రవిణంబుమూట వారలకు నిచ్చి

తే. ముదురుచీవెల బిగువుగా మోపు గట్టి
హఁడిపండ్లు బిగించి చేవలఁతి యెగిరి
యెత్త మో పెత్తరాదయ్యె నెంతయేని
నెత్తవచ్చునె నూఱుపుండ్రేక్షుఁగుటలు. 20

ఉ. వెగ్గల మైనమోపుఁ గడువీకన యెత్తఁగఁబోయి ముందట
మ్రొగ్గలిలంబడెం జెమట మోమునఁ గ్రమ్మగఁ ద్రావిడోత్తముం
డగ్గణముఖ్యుతోడ నొక్కడై సరి నాచెఱకు ల్భరించి తా
దిగ్గన వచ్చె శంకరుఁడు దెప్పర మైనవడిం జెమప్పుచున్. 21

ఆ. చెఱకుమోపు వైచి శ్రీమహాదేవుండు
చాయఁ జూచునంత మాయమయ్యె
నద్భుతంబుఁ జెంది యతఁడు చేజంత్రానఁ
జెఱకుఁగోలలాడి చేసె రసము. 22

తే. పాటితూమున రసము దైవాఱఁ గొలిచి
కొమరుజంగంబునకు నిచ్చెఁ గోర్కి దీఱ
నాతఁ డఱచేత నున్నచంద్రార్థమాళి
కారసంబున నభిషేక మాచరించె. 23

మ. ఇటు వైశ్యోత్తముఁ గూడి మోచుకొని పుండ్రేక్షుప్రతా
నంబు దెచ్చుట నప్పాటను వెండికొండపయి నస్తోకాప్సరో
భామిసే, నటనాలోకనవేళ మై చెమరిచె న్నందాకినీ మాళి
కో, ఘటియిల్ల నిరరాజనందనకుఁ దత్కాలంబ యీర్ష్య
ధశుల్.

24

చ. ఆమరనరేణ్య! శ్రేంకణము లాదెడు వేలుపు లేమఁ జూచి యే
చెమరిచి తంచుఁ గేళిసరసీరహ మెత్తి ప్రతాప మొప్పుగా
హిమగిరిరాజనందన మహేశ్వర మొత్తై మధూళికాపరా
గములు శకాంకశేఖరునికన్నులమూటను జిందు నట్లుగన్.

వ. ఇట్లు చీలారవిందంబున హిమశైలనందనచేత ప్రేటువడి
యిందుభారంబు సురసుందరిసందర్శనంబున నైనకందర్పవికా
రంబు కామి తేటవడ గోవిందశతానందపురందరాదు లగు
బృందారకులు వినుచుండ మందస్థితస్తైరవదనారవిందండ్లై
మంద్రగంభీరస్వరంబున నిట్లానతిచ్చె.

26

సీ. కమలాక్షి యిది యేమిగాఁ దలంచితి విప్పు

డర్థదేహంబు నీయదియ కాదె

హృదయంబుపొరువున హృదయ ముండుట లేదె

యేకీభవించిన యిరువురకు

నేభావ మైన నీహృదయంబునకు దాడు

నేభంగి వచ్చు నాహృదయమునకు

నపరాధశంక యావంత యైనను లేదు

నీచిత్తమున కెక్క నిక్కువంబు

తే. తప్పులేకుండ నేల నెత్తమ్మిమొగడ
 విసరి వడుఁప్రదేశంబు వ్రేటుకొంటి
 కేసరంబులరజముఁ బుష్పాసవంబు
 నెఱసె నిది చూడు కన్నుల నీరు గ్రమ్మె. 27

ప. నామై నెమర్చుటకుం గారణంబు నెప్పెద నాకర్ణింపుము. 28

— ఆ శ్వాసాంతము —

ఉ. హటకగోత్రధీర! సిరియాలకులోద్వహ! చంద్రమఃకలా
 జూటపదారవిందపరిచుంజనమానస! ధర్మశీల! క
 ర్ణాటక రాటఘూర్జరవహళ! కళింగకుళింగమండలా
 ఘాటవిజృంభమాణశతకాంతివినిర్తలకీర్తిపూరితా. 29

క. కొమరగిరివసంతనృపా
 గమకేళీగంధసారకస్తూతికుం
 కుచకర్పూరహిమాంభ
 స్సమువంచితబహుసుగంధిశాలాధ్యక్షా ! 30

మాలిని. తిరుమలవిభుచామాధీశ్వరై కాగ్రజన్తా !
 పరమగురుససర్వప్రార్థరామానుజన్తా !
 చిరపరిచితలంకాసింహళద్వీపధూమి !
 సరసిమహాభవోరుస్తంభగోత్రాగ్రగామి ! 31

గద్యము. ఇది శ్రీమత్కమలనాభపాత్ర మారయామాత్య
 వినయవిధేయ శ్రీనాథనామధేయప్రణీతం బైన హరవిలా
 సంబునందఁ బ్రథమాశ్వాసము.

శ్రీ రస్తు

హరవిలాసము

ద్వితీయాశ్వాసము.

రాజరాజ! శీలిత

భారతరామాయణాదిభవ్యపురాణా !

యారాధితపరమేశ్వర !

ధీరగుణాభరణ! యవచిదేవయతిప్పా !

1

వ. అవధరింపు మనంతరంబ పార్వతితోఁ బరమేశ్వరుం డిట్లు
చెప్పించొడంగె.

2

తే. వీవులందెల్ల నేరెడికివి లెస్స
భరతఖండంబుమేల్తదంతరమునందు

ద్రవిడదేశంబు కడు నొప్పు దానియందుఁ

¹కాంచిధామ మాఘామికిఁ గాంచిపురము.

3

శా. ఆకాంచీనగరంబునందు శివభక్త్యాచారసామ్రాజ్యల

క్తికంతాభరణంబు నిర్మలవశిష్టేష్టాన్వయాంభోధికిఁ

రాకాపూర్ణనిశాకరుండు చిటుతొండక్రేష్టఁ డయ్యుత్తముం

దేకాలంబును ²బాయకుండు గిరిపుత్రీ! జంగమారాధనల్.

4

1. కాంచికామండలంబును గాంచిపురము ; కాంచిదామమా
ఘామికిఁ గాంచిపురము. 2. నేమిటండు.

ఉ. ఎందలు జంగమప్రమథు లెత్తటి నేమిపదార్థ మెంత యే
 1కందువ వేడినం దిరముగా నతఁ డందటి కాపదార్థ మా
 కందువ యేపు ప్రాణ మెడఁగా నిడియైన ఘటించి వెట్టు బూ-
 ర్లేందనిభాస్య వానిసరి యెవ్వఁడు లేఁడు వసుంధరాస్థలిన్. 5.

తే. కలియుగంబునఁ గళ్యాణకటకనగర
 నాకు భక్తుండు బసువరనాథుఁ డొకఁడు
 కాంచినగరంబులో వణిగ్గంశకరుఁడు
 నాదుభక్తుండు చిలుతొండనంబి యొకఁడు. 6.

శా. అయ్యారూఢ్యవంశసంభవుని నేకామ్రాధినాథాంబికా
 శయ్యామందిరనిర్మలాత్మకుని భిక్షావృత్తి జంగం బొకం
 డొయ్యంజేరఁగ వచ్చి మాశివుని నేఁ డోలార్చెదం గానఁ దే-
 వయ్యా యిటురసంబు తూమె డనుచుం బ్రార్థించి నేమిం-
 చినన్. 7.

శా. అట్టే కా కని భూతి యందుకొని శై వాచారసంపన్నుఁ డా
 సెట్టిశ్రేష్ఠుఁడు తోటకుం జని రసశ్రీమాధురీలక్షికి
 2బట్టుంగొమ్ముల మంచినల్ల చెఱకుల్ 3బారాదిగా విర్చి వే
 కట్టెన్నోపు వసీకతోరలతికా కాండప్రకాండంబులన్. 8.

క. తూమెడురసమునకుం దగఁ
 బ్రామెడుపుండ్రేటులతలు వట్టువగ లతా
 దామములఁ గట్టిపెట్టిన
 యామోపుఁ గదల్పలేక యవశుం డయ్యెన్. 9.

క. పరఁ పెడురసంబుగలుగం
 గరయంత్రం బాడ నెన్నిఘటలు వలయు న

న్నిరసాలకాండకంబు

ల్పిరియాలునితండ్రి యెత్త లేకున్నయెడన్.

10

తే. ఏ నొకడఁ బోయి యొకవంక నెత్తికొంటి

నాతఁ డొకవంక నెత్తె మో పద్రితనయ !

భారమున డప్పి యవ్వణిక్పతి చెమర్చె

నేను నపుడు చెమర్చితే నేమి చెప్ప.

11

క. ఆచెమరించుట సుమ్మి

యీచెమరించుట భవాని యిది యన్యముగా

నీచిత్తమునఁ దలంపకు

మీచనపులు భక్తకోటి కేను ఘటించున్.

12

తే. వలతు నే భక్తకోటికి వారిజాక్షి

లలన యాభక్తకోటియు వలచు నాకు

“భక్తిగతి లింగపతి” యను ప్రాతమాట

నేడుగాఁ గల్గెనే యలినీలవేణి.

13

వ. అనినం బార్వతి యాశ్చర్యం బంది యాసర్వజ్ఞతోడ దేవా!

యష్టిరమాహేశ్వరు నాకుం జూడవలయుఁ గంచికిం

దోహ్నిని పోవే యని ప్రార్థించిన నప్పంచవదనుండు సమీ

పంబునం గాంచి యున్న పాకశాసనుం గాంచి యిట్లని

యానతిచ్చె.

14

సీ. పాకశాసన! కంచిపట్టణమునయందు

నాల్గుదిక్కుల యోజనములు మూడు

ముయ్యేడువాసరంబు లకాలవర్షంబు

గురియింపఁ బంపు వెలుగొల్లగములఁ

పగభులు రేలు కుంభద్రోణములు గాగఁ
గలదు మాకు రహస్యకార్యమొకటి
యనినఁ దత్త ణమాత్ర నై రావణము నెక్కి
యమరావతికి నేగి యమరవిభుఁడు

తే. పుష్కలావర్తకాదికాంభోధరముల
సంకిలియ లూడ్చి తెప్పించి సత్వరమునఁ
బంచె గాంచీపురంబునఁ బదియుఁ బదునొ
కొండుదినములు వర్షించుచుండుఁ డనుచు. 15

వ. అంత. 16

తే. పశ్చిమంబున నింద్రచాపంబు వొడిచె
నిండునెలఁ జుట్టెఁ బరివేషమండలంబు
గగనమార్గంబునందు నాగడపలెగనె
నంబుధరమాలికలు దక్షిణంబు నడచె. 17

క. ఉటు ముటిమి మూలగాడ్పులు
సఱచి విసరఁ జొచ్చె మదనసంహరుడెనఁ గ్రొ
మైటుఁ గుద్భవించె గప్పలు
1 గఱవరట్కురవరగ ట్టని యఱచెన్. 18

ఉ. తూనిగ లాడఁజొచ్చె²దివిదూఁటి భ్రమింపఁగఁ జొచ్చెఁ
బిచ్చుకల్, మానక³యుబ్బి గబ్బులుఁగు మాటికిమాటికిఁ
⁴గ్రొల్పె గొమ్మపై, వాన యవశ్య మింక బహువాసరముల్
జడి వట్టునం చొగిన్, వానికి వాని కాడిరి యవారణఁ
బొరులు కంచిలోపలన్. 19

1. గఱవఱగఱవఱగ యుచు గట్టున నఱచెన్. 2. దివిధూళి; దివి
దూలి. 3. యుట్టె. 4. గొల్పె.

- మ. గ్రహసింహాంతకళావిదుల్ సలీలనక్షత్రంబు సీహారరు
 కృహవాహంబును నభ్రషీధిఁ బరివేషస్థాయియైయుండుటకా, బ
 హు¹వర్షం బటం గల్లు నంచుఁ దమలోభాపింపఁగాఁ గంచిలో
 గృహమేధుల్ ధయ మంది రింధనతృణక్షేశంబు చింతించుచున్.
- వ. అనంతరంబ విగళితశృంఖలాబంధంబులై పుంఖానుపుంఖంబులం
 బుష్కురావర్తకాకంధరంబులు సలీలనిధి కబంధంబులు
 పారణలు నేసి కారుకొని చటులతటిద్దండ తాడనంబులంజేసి
 యోసరేసినయవియుంబోలె గర్జిల్లుచుఁ బర్జన్యశిఖాడంబరం
 బున నంబరంబుఁ దోరకట్టుచుఁ గొక్కెరలు కెరలి యిరు
 చక్కియల నుక్కడంబు నడువం బొరచ్చ్యంబు లై ధారా
 కదంబంబులఁ గోరగింపఁజేయుఁ దలతలం బొరగు చినుకులం
 బుట్టుకట్టావితోడం గూడి పుడమిం బొడము కమ్మనెత్తావి
 చిత్తంబుల కాష్టానం బాపాదింప విద్యున్నటీనటనారంభ
 సుభ్రమోచితంబు లగుప్రస్పాంజలినిక్షేపంబులం బురుడించు
 చుండ డీలుకొనంబడు వడగండ్లగములు గిరికటకశిలావిటం
 కంబులం గ్రేంకారంబు లంకురింప నొండొండ మెండకొన
 ఖండవరశుకంతమూలకతోరకాలకూటమక్షికలంక పంకచ్ఛా
 యాచ్ఛటాపటలంబుభంగి నంగీకరించుచు నిశ్శేషశిలీంధ్ర
 బాంధవంబును నిర్భిన్నశిథిలకమార్గంబును నిరవధికలాంగలి
 ప్రసూనధూళీధూసరవికాముఖంబును నిరుజ్జితగిరి నిర్భర
 ప్రవాహంబును శివివిలసకుసుమకేసరకరికరాభధారాకదంబ
 డంబరంబును నై వర్షారంభంబు విజృంభించి కుంభద్రోణం

1. బాధల్పడ. 2. చిటంకమార్గంబు. 3. సమస్తకుసుమ...కరాళ
 ధారా...

బులుగ విశ్వంభరామండలం బేకార్ణవంబుగా ధారా
పాతంబు గురియం వొడంగె వెండియు. 21

చ. తత్త్వభిఘాతవేగమున ధారలు ¹బోజనికుర్చుచుండఁగా
బిటిలు పిటిల్ల నం బ్రిదిలి ప్రేలిపడం దొడఁగెం జతుర్దిశా
తటముల మండుచుం బిడుగుతండము కాంచిపురీజనంబుహృ
త్పుటములు జల్లన న్నఘపపుత్రునివేళ్లు పదిం జపింపఁగన్.

తే. ²ఊలవడి చొచ్చి కామాక్షి నుత్తరించె
నగరితోఁగూడ నేకామ్రనాథు ముంచె
హస్తాగిరినాథుశ్రీపాద మప్పలించె
గంచె దెప్పల దేల్చె నకాలవృష్టి. 23

వ. ఇవ్విధంబున నిరువదియొక్క వాసరంబులు ³నిలుపులేక పాము
ప్రేలం గట్టినభంగి నింగి యవిసి కాఱినచందంబున సముద్రంబు
వెల్లెరిరిననీలం బిలంబు తెఱచిన వడుపునఁ బురందరకీటకా
టోపంబును గంఢూపదవిహారారంభసంరంభంబును మంఢూక
ప్రకాండడిండిమధ్వానచండిమంబును గచ్చపోతేకహేవా
కంబును మీనమానసోల్లాసంబును నక్రప్రక్రీడనంబును
గర్కటకనటనపరిధాతీపాటవంబును ఘటియిల్ల మిట్టుపల్లం
బులు సరి గా నంపజాలంబుపగిది గురిసి యిరువది రెండవ
దినంబునందు. 24

ఉ. ఒయ్యన వెల్పు సూపి జడి నుబ్బరవోయెడుప్రాణికోటికిఁ
దయ్యమునెత్తికోలు తుది దాఁకఁగఁ దూరుపు తెల్లవాటి తె

1. బోరునజాలు. 2. ఊలవడఁజొచ్చెఁగామాక్షి. 3. మెలుపు.

ల్పయ్యెను సీరు నీధిఁ బడి యంబుధి కేఁగె నదీముఖంబునం
 1బయ్యెర వట్టె మేఘములు నచ్చుగఁ బాతె నుదజ్జుఖంబులై .
 మ.ఎడవెల్లెనను లేక పెక్కుదినముల్ హేరాళమై వర్షముల్
 జడిగాఁ బట్టి తలూ లనంగ వెలిసెన్ జంఝాసమీరంబుతో
 నుకుమార్గం బఖిలంబు నున్ననయి శాణోత్తేజనం బొంది పు
 ల్కడుగంబడ్డనిశాతఖడ్గముక్రియం గన్పట్టె నప్పట్టునన్. 26

తే. కడు మహాత్పాత మగుచు నకాలవృష్టి
 కంచి ముయ్యేడునాళ్లు వర్షించినపుడు
 వెలిచినప్పుడె యీవీడు విడుచువార
 మనుచుఁ బట్టిరి ప్రతిన బౌద్ధాదిజనులు. 27

వ. బౌద్ధ జైన పాపండు లోకాయతీక చార్వాక కాపాలి కా
 హితుండిక వానప్రస్థ పాశుపత జంగమయోగిప్రముఖు లగు
 వై దేశీకులలోఁ బట్టణంబునం గాపురం బున్నవా రందఱుం
 దక్కఁ దక్కినవా రందఱు 2గుంపులు గట్టి కోలం గొట్టిన
 తెఱంగున 3జలొప్పద్రవంబునందట్టువడి, మూఁడామడమేర
 4యంతయుం బుక్కిటిబంటి యైనఁ దత్ప్రదేశంబు వెడలి
 గండంబులం గడచితే మని గుండీయలు నిగిడికొనుచుం జనిరి.

శా. ఆముయ్యేడుదినంబులందు శివభక్త్యాచారసంపత్తికే
 సీమాభూమి యనం బ్రసిద్ధుఁ డగునాచిర్రొండనంచీశ్వరుం
 డేమీ కొంకక పెట్టుజంగములకుఁ హేరాలమిష్టాన్నముల్
 నేమం బొప్పంగ రేలునుం బగలునుఁ విశ్వాసపూర్వంబుగన్.

1. బయ్యెర వట్టె (వెట్టు) మేఘములు వంచుగఁ బాతె. 2. కత్తులు
 గట్టి. 3. జలొప్పద్రవంబు పట్టువచ్చె. 4. యాతయుం.

చ. అనిశమునుం గునూరసిరియాభుడు నాతనిదాది యైనచం
దనికయు ధన్యు లప్పరమదంపతులు¹ శివభక్తికోటికై²లకై
యనుపమవృష్టి వేగ కొనియాడుదు రెన్నియునుం దెలుగు
¹దినములు రేబవల్ దధిమఘప్రచురాన్నసమర్పణంబునన్.

తే. వంటచెఱకులు లేకున్నవాములైన
చస్త్రములు తైలమున ముంచివహ్నిగూర్చి
వంటకంబులు వండి యవ్వారి గాఁగఁ
బెట్టు శివభక్తతతికి నంబిప్రభుండు.

31

ఉ. బోలున వర్షము ల్లురియ సువ్రతుఁ డాచిఱుతోండనంబి దై
వాతెడుభక్తి బెట్టుశివభక్తుల కర్థి జతుర్విధాన్నముల్¹
కాఱనియొల్పుఁబప్పునుఘృతంబును దియ్యని పాయసంబులుం
జాఱలు బిండివంటలును శర్కరయు² దధియు³ యథేచ్ఛ
గన్.

32

క. కఱకంటునిభక్తులకుం
జిఱుతోండడు మిగుల భక్తి సేయుచును గడు¹
దఱదగు పెనువానలలో
నుఱవగుకూటముల మడుగు లోరెము లిడుచున్.

33

వ. శతైకవృద్ధిలబ్ధంబు లైనధనంబులఁ గోటికిం బడగ యెత్తిన
యక్కిరాటవంశకిరీటాలంకారంబు వీరశైవాచారం² బాధా
రంబుగా శరీరాధ్యప్రాణవంచనంబు సేయక జంగమప్రమథుల
నారాధించుచుఁ గల్పాంతకాలకల్పంబు లైనయాదుర్దినంబుల

1. దినములు రేబల్ పయోఘృతదధిప్రచురాన్నసమర్పణంబునన్.

2. తోరంబుగా³ (=అధికముగా నని యర్థము.)

నియమం బుపద్రవంబు నొందకుండం గాపాడుకొనుచు
నుండె నిట్లుండ నవ్వాన వెలయుచినంబు సంప్రాప్తించె. 34

తే. ప్రతిదినంబును జంగమప్రమథముఖ్యుఁ
డొక్కఁడు మొదలుగ మఱి యొంద తొదన కున్న
నారగింపనిబాసవాఁడగుటజేసి

నాఁడం పుణ్యండు చిటుతొండనంబివిభుఁడు. 35

వ. మధ్యాహ్న కాలంబున వీరమాహేశ్వర సమయస్థిధాంత
మార్గానుసారంబున. 36

ఉ. ధీనిధి నెట్టినంబి తన ¹దేహమునిండ విభూతి మంగళ
స్నానముఁ జేసి ధౌతపరిధానముఁ గట్టి త్రిపుండ్ర ధారి యై
²చే నమృతాంశుమాళిని వశీకృతభక్తు ధరించి సంతత, ధ్యా
నముఁ జేసి యెంతయును వత్పరభావము ప్రస్ఫుటంబుగన్.

సీ. జలక మార్చె నవీనచంద్రార్థమాళికి
వడి యొత్తై భక్తమందారమునకుఁ

జందనం బర్పించె జగదేకభక్తుఁ

మృష్యమాళిక లిచ్చె భూతపతికి

ధూపంబు సుధించె దురితహంహరనకు

దీప మిచ్చెను మహాదేవునకును

దాంబూల ³మొనఁగూర్చె నంబికాధవునకుఁ

బ్రణమిల్లె గజదైత్యభంజనునకు

తే. జంగమారాధనక్రియాసమయమునను

గాని యుపహార మీరానిగారణమున

1. దేహరమింటి. 2. చేనమృతాశనాన్నితుని శీతమయూఖధరుకొ
ధరించి. 3. మొనరించె.

దేవదేవుని నురుసజ్జఁ దిరము నేసి

వాకిటికి వచ్చె శివయోగివరుల నరయ.

38

క. ఏవేళఁ జూచినం దన

శ్రీవాకిటఁ బగటివేళ శివయోగివరుల్

వేవేలసంఖ్య లుండెన

రావేళ ¹నొకండు లే మియద్భుత మయ్యెన్.

39

తే. అప్పు డాశ్చర్య మంది వైశ్యప్రభుండు

మగుడి లోనికిఁ జనుడెంచి మంద్రఘటితి

నోలతాతన్ని ! శివయోగి యొక్కడు లేడు

నేడు మొగసాల నిది యేమి మాండెనొక్కొ.

40

చ. మునురుదినంబులందు మనమోసలఁ బంచటరుంగుమీఁదటన్

భసితవిభూషణుల్ పరమపావనమూర్తులు శైవసంహితా

భ్యసనపరాయణుల్ గిరిశభక్తు లనేకులు నిండియుండు నేఁ

డసితసరోరుహక్షి! యొక్కడైనను లే డిది యేమి చోద్యమో.

తే. వీధికై యేగి వత్తునా వేగవేగ

నేడుమాత్రము కొందఱు నియమపరులు

పాదసరసిజయుగళ ప్రసాదమాత్ర

మబ్బెదరుగ క మనభాగ్య మల్ప మగునె.

42

వ. అని పల్కి తిరువెంగనాంచితో నేను జంగమప్రమథులం

బురంబువీథులవెడకి తేరం బోవుదుఁ గాన లింగార్చనములకుం

దగినపవార్థంబు కూడం గూర్చుకొని యుండుమా ! యని

²చందననంగ యందియీ జందియంబు దుప్పటంబును బుచ్చు

1. నొక్కళ్లలేమి. 2. చందనంబును భూతియుఁ జెందిరయుఁ బుచ్చి
కొని దుప్పటంబు ధరించి.

కొని ధరియించి చిటుతోండనంబి నిజగృహంబు వెలువడి
యక్కాంచీనగరమునందు. 43

ఉ. అంగడి వేల్పుటిండుల సురావసథంబుల రచ్చవట్టులకొ
జంగిలీసాలలం గణకశాలల వేశ్యలవాసవాటికా
ప్రాంగణభూములందు శివభక్తిపరాయణుఁ డర్థితోడుతకొ
జంగమముఖ్యులకొవెదకుసంభ్రమముంభయముం దలిర్పగన్.

తే. ¹ బ్రమసి తప్పిన చసరంబు నెమకినట్లు
బెరసి చేదప్పినట్లసో మ్మరసినట్లు
పురములో వాడవాడలఁ దిరుగఁ జొచ్చె
జంగమాన్వేషణార్థి యై శైవవరుడు. 45

క. వచ్చినవాడకు వచ్చుం
జొచ్చినవాసంబుఁ జొచ్చు జొచ్చినచోటే
యచ్చుగఁ గ్రమ్మఁ జొచ్చుం
బచ్చు శివార్చనకు శంభుశక్తుల వెదకన్. 46

వ. ఇష్టిధంబునఁ గంచియెల్లనుం బరికించి యెందునుం గానక
కోట వదలి యక్కిరాటకులశ్రేష్ఠుండు తప్పుగా నరిగి
బాహ్యభీష్టదేశంబునఁ బువ్వుందోటచేరువ నొక్క పాడు
గుడిగర్భమంటంబున నశీతివర్ష దేశీయుండును జరాజర్పరిత
దేహుండును బలితపాండుజటామండలుండును సుద్రాక్ష
మాలికాభసితత్రిపుండ్రాలంకృతుండు నై నిజవయోనురూప
యగు గ్రుడ్డియవ్వ పాదంబు లొత్తుచుండఁ బులికలాసంబు
మీఁదం బవళించి యున్నయయ్యవారికి శరణార్థి యగుచు
మొక్కె. 47

ఉ. మ్రొక్కి కరాంబుజవ్యయము మోడ్చి లలాటమునకొ ఘటించి
మా, యక్కడ మీరు నీముసలియవ్వయు నేడు శివార్చ
నంబు సమ్యక్కృతిఁ జేసి నన్నుఁ జిత్రార్థునిఁ జేయుట
యుక్త మంచు నా, టక్కరిమాయబోగికిఁ దటాలు మనం
బ్రణమిల్లినంతటన్.

48

తే. ¹నరసి వ్రాలినబామలెత్తి పరమవృద్ధు
తల వడంకఁగ నొయ్య నీ రెలుఁగుపడుచు
నంబినెమ్మోముఁ దేరకొనంగఁ జూచి
శివునికాచుణ్ణి మనుచు నాశీర్వదించె.

49

క. దీవించి యతనివదనముఁ
జేవెలు గిడి చూచి యేమి చెప్పెదు చెపుమా
యే వీనుల వినఁ గావున
నీ వొత్తుచుఁ జెప్పు చెప్పెదేని మహత్తా.

50

వ. అనినం జిటుకొండఁకు కృతాంజలి యై యుచ్చైస్వరంబున
దేవా మాయొంటికి శివార్చనంబు నేయ దేవియు నీవును
విజయముచేసి మమ్ముం గృతార్థులఁ జేయ విభూతి యందు
మనుటయు.

51

సీ. నీవంశ మెయ్యది నీనామ మెఱిఁగింపు
శివభక్తిసమయదీక్షితుఁడ వౌదె
పెండ్లాము నీకుఁ జెప్పినయట్లు నేయునే
కులము సంతానంబు గలిగి యున్నె

1. తలవడంకఁగ నొయ్యనీ రెలుఁగుపడుచు, నంబినెమ్మోము దేరుకొనంగఁ
జూచి, బొక్కణములోన నున్నవిభూతి యిచ్చి, శివుని...

కూడుచీరకు నింటు గొద లేకయుండు నె
 యడిగినయ్య మీ ననువుపడునె
 యెదిరివా ఖండించు టిది చెప్పురమునుమ్మి
 చల్లజంపులు జోగిజంగ కొలము

తే. లడిగితమి గాని యెవ్వండ నైన నేమి
 యొక్కభిక్షకుగా నిన్ను నొరయ నేల
 శై వవీరప్రజాచారసాహ¹ సంబు
 పదిలమగు నేని యిపుకు నాపనికె జాలు.

52

వ. ఈవృథాలాపంబుల బనియేమి నామనోరథంబు వేనుము. పతి

సీ. ఏడుకాలం బయ్యె నేను నిరాహార
 ఘోరప్రతింబు నైకొన్నవాడ
 హరుని నుద్దేశించి యమ్మహాప్రతమున
 కుద్యాపనంబు పశూపహార
 మయ్యాగపశువు నన్యం బేదియును గాదు
 నరుడు కావలయు నన్నరుడు బ్రాహ్మ
 ణక్షత్రవైశ్యసంతతులలో నొక్కడ డా
 వాడును గడుం బిన్నవయసువాడు

తే. రోగశంకావిహీనుడు యాపసియును
 వానితల్లెయు దండ్రీయు వడుగు నేసి
 పాక మొనరించి వడ్డింప భవున కొసరి
 కుడుతు నాపజ్జీ నీవు నీకొడుకు గుడువ.

54

వ. అనినం జిలుతొండనంచి మహాప్రసాదం బయిన వైశ్యకుల
 సంభవుండ దిరు కచ్చినంచి సంబంధబాంధవుండ నాపేరు

1. నుండు, కనయు: డొక్కడు కల్ల నాపనికె జాలు.

చిటుతోండనంబి యండ్రు. శివభక్తులకుం బావచర్య నేయు
చుందు. 55

ఆ. భక్తుఁ డేవ్రతంబు పట్టె నావ్రతము పా
రంబుఁ బొందఁ జేయువ్రతము నాది
యీవ్రతంబు నాకు నెప్పుడు నొడఁగూడ
దప్పుడు తిరుబాస యనఘచరిత. 56

వ. నీయానతిచ్చిన ప్రకారంబున నయ్యుపహారంబు నేయించెద
విభూతి యందు కొనుము. మాయింటికి విచ్చేయు మభ్యం
జనస్నానం బవధరించిన యంతలోన వంటకంబు లాయితంబు
లగు నని ప్రార్థించిన. 57

శా. మో మద్దంబుఁ గదల్చి మోఱకుఁడునుంబోలేక శివారాధ
కుం, డామానాధికుతోడ నిట్లనియె నయ్యా! వృద్ధ నే
నీవచః, ప్రామాన్యంబులు విశ్వసింఁ నతిదూరం బానతివచ్చె
నీ, రామారత్నము కాదు కూడ దనినక రాఁ జాల
నీచోటికిన్. 58

చ. ఉదరమునకా భరించి ప్రసవోద్భవవేరనఁ బొంది విష్ణుటక
ముదిముది యైనపీతఁ బడి మూత్రమునం బడి లజ్జ వండుగా
నదవద యైనతల్లికిఁ బ్రియంబొ సుతుండు వృథాభిమానదు
ర్హదుఁ డగుతండ్రీకిం బ్రియుఁడొ మానసవీధిఁ దలంచి
చూడుమా. 59

వ. ¹ఇంతకుఁ గతం బింతలేసి వీరమాహేశ్వరభూర వ్రతంబులు
నీవు చేసినయవిలేవు; పుత్రస్నేహంబు సామాన్యంబు కాదు;

నీవును నీభార్యయును విచారించుకొనునది; యిక్కార్యంబు
మీ కిష్టముకును సమ్మతం బగు నేని. 60

తే. అందునది భూతిఁ దొలుత నీయనుగుభార్య
యందుకొనువాడ వీవు ననంతరమున
నాలు మగఁడును నొక కుత్తు కైనఁ గాక
యిట్టిభర్తఁబు మిన్నక యేల కలుగు. 61

వ. మీ కిష్టము సమ్మతించితర యేనియు హంతవృత్తిం డగు నక్కు
మాదుం డిక్కా ర్యంబునకు నెవ్విధంబున నొడంబడువాఁడు.

తే. నీకుఁ జంపఁగవచ్చుఁ బో నియమనిష్ఠఁ
దస్టఁ కోర్వంగవచ్చుఁ బో చైర్యగరిమ
మాకు భుజియింపవచ్చుఁ బో మనసుతివుటఁ
జిటుతవానికిఁ 1జావంగ నఱిదిగాని. 62

ఉ. పా డయినట్టిచిత్త మొకపాటున 2నిల్వఁగ మాటిమాటి శిశ
ట్రాడును నుండఁగానఁ దనయాత్మ యునుం దన కిట్టి దౌ ననం
గూడునొకూడదోయెదిరికోర్కియెటుంగుటయెట్టు కుట్టియా
చూడఁగ దోసకాయలె విశుద్ధయశోధన యన్యచిత్తముల్.

క. 4శివభక్తుడ యిదెగైకొను
మునిదకును విభూతి యీప్రయోజనమునకై
యవుఁ గా కన నిచక్షి రా
యపంతియే కంచి నీకు నడుగామడయే. 63

1. జావు దుస్తరముగాని. 2. నిల్వక. 3. కూ, టాడుచు.

4క. శివభక్తుడ యిదికొని య, య్యునిదకును విభూతి యీప్రయోజనమునకై
యవుఁగాక టెంకి కేగు మ, నవలంతియే కంచి నీకు నడు గామడయే.

వ. అనినం జిటుతోండెందు నిజాంతర్గతంబునఁ దన భార్యకుం గల
శివభక్తివిశ్వాసంబులును జంగమారాధన నియమనిష్ఠయుఁ
దన యానతి దాటమియునుం గుమారసిరియాళుండు నట్టి
వాఁ డగుటయు నెఱింగియు నాశివయోగితో నవుఁ గా దని.
యుత్తరప్రత్యుత్తరంబులకు నెట్టుకొనం జాలక ఛందోను.
వత్తనంబ మహాప్రసాదం బని యతం డిచ్చు విభూతి యందు
కొని నిజమందిరమునకు వచ్చినంత. 66

తే. ఇంటిలోనుండి వెలుపలి కేగుదెంచి
యంగనారత్న మగుతిరువెంగనాంచి
భక్తముఖరాగమీక్షించి ప్రమద మొందె
గాలమున నెందు శివయోగి గలిగె ననుచు. 67

వ. చిటుతోండనంబియు నాబింబాధరకు శివయోగి సంభ్రమించు
టయుఁ దిద్వక్రితచర్యా ప్రకారంబును నాదిమధ్యావసానం.
బుఁ దెలియం జెప్పుటయు నయ్యింతి యింతయు మిసిమింతు
రాలు గాక ముసిముసినవ్వు నవ్వి మన శరీరార్థప్రాణంబు
లకుం గర్తలు శివయోగీశ్వరులే కాక మఱి యెవ్వరు?
వారి సొమ్ములు వారికే సమర్పించు టదియును నొక దొడ్డ
పనియే యెటు విశేషించి. 68

చ. వలచినయేని నబ్బువనవంద్యునకున్ ¹శివయోగినేతకున్
బొలకయి గారవం బయినపుత్రుఁ డొకండన నేల నేను న
వ్వలమఱిసీవుఁ బ్రాపులగువారమెకామెవిభూతిఁ దెం డింకం.
బలుకులు వేయు నేటి కలభక్తుని నేమమ పార మొందుతన్.

1. శివయోగిరాజుకున్. 2....పుత్రకుఁ డొక్కఁడ యేల మాంసమున్
వలముగ మీరు నేచు నగువారమె కామె...

వ. అనినఁ దదర్థంబు నిర్ఘయించి చందనికకు నవ్వృత్తాంతం
బంతయు నెఱింగించి మువ్వురు నేకోద్యోగంబున శివయో
గికిం బరిచర్య నేయువారైరి. చిటుతోండండును శివయోగిం
దోక్షేరం జనియె నటకుఁ బూర్వంబునందు. 70

చ. కపటపుమాయబోగి యగుఁడశశాంకకళహండు వృద్ధవే
షపుఁ దనరూపువీడి వెలిచక్కిన యుండఁగ నొండురూపుతో
నపగతవోషుఁ డై నశిరియాళకుమారకుఁ డొజ్జయింటిలో
లిపి పతియిందఁగా మది జలిందఁగఁ జేయుకుతూహలంబునన్.

వ. ¹వచ్చి చూచినంత. 72

ఉ. హస్తగృహీతపుష్టకమునందు లిఖించిన యిట్టి నీలకం
తపునముక బరించుచు ఘనంబుగ ధీగుణవైభవోన్నతుల్
విస్తరిలంగ బాలకులు వేపురిలో సిరియాళుఁ డుండెన
భ్యస్తలిపిప్రసంచుండు గ్రహంబులలో నుడురాజుకై వడిన్.

తే. ఆజటాధారి చేరంగ నరుగువెంచి
తనకు సాష్టాంగ మెరఁగి తాత్పర్యమెసఁగఁ
గేలునమ్ములు మొగియించి కెలన నున్న
చిన్నిముద్దులశిరియాళస్త్రి కనియె. 74

శా. అన్నా ! యీచిటుతోండనంది యనుసాసాత్తుండు మీతం
క్రియే; యన్నిర్భాగ్యుండు బోగి కొక్కరునికిఁ హాలామ
దోస్తాదికే, నిన్నుం జంపి మహేశహారముగ వంశింపంగ
నున్నాడు నుం, పన్న స్నేహముతోడ నీకు నెఱింగింపక
వచ్చితిం జెచ్చెనన్. 75

1. వ. జటాధారియై జంగమరూపంబున లలాటలోచనుండు వచ్చు
నప్పుడు. అని కొన్ని ప్రతులలో గలదు.

క. కడుపునఁ బుట్టినకూరిమి

కొడుకునా సుకుమారమూర్తి గుల్ఫర్థనుని

మెడఁ గోసి చంపి నంజుడు

గుండపులజోగులకుఁ బెట్టుకూపలు గలరే.

76.

తే. దానవుఁడు గాక వాఁ డేటితండ్రి చెపుమ

చెక్కునిండినవస వల్కు చిటుతవాని

బత్తుఁ డొక్కఁడు మధుపానమత్తుఁ డగుచు

నిన్ను వేడినఁ జంపఁగ నిశ్చయించె.

77

వ. “జీవఁ భద్రాశి పశ్యతి” యను వేదవచనం బవలంబించి

యొక్కడికేని బోయి యీబారి తప్పించుకొనుట నీకుం గర్త

వ్యంబు.

78

చ. అనవుడునుం గుమారసిరియాళుఁడు వీనులు మూసికొంచు నో

యనఘచరిత్ర నీకు నిటులానతియీఁ దగు నయ్య నీకుఁ గా

దని పలుకంగ నాకు భయ మయ్యెడుఁ గాక పరార్థమై తనూ

ధనము వ్యయింపఁ గల్గుట కదా జననై కఫలం బెఱింగినన్.

తే. ఎటుక చాలనివాఁ డందమే దధీచి

నల్పబుద్ధులె మేఘవాహనుఁడు శిబియు

ధరఁ “బరోపకారార్థ మిదం శరీర”

మనెడువాక్యంబు వినచె సంయమివరేణ్య.

80.

తే. అధ్రువం బైనమలభాండ మైనదేహ

మనఘ యన్యోపకారార్థమై వ్యయించి

ప్రవిమలంబుఁ గల్పాంతరధ్రువము నైన

కీర్తికాయంబుఁ గైకొంట కార్తి యేల.

81.

వ. అనిన జటాధారిజంగమప్రమథుండు వీడు చిటుతొండనంబి
కంటె నధికుండు పొమ్మనుచు మరలి పోవువాడు వెండియు.

తే. కకటమాయామహానాటకప్రసంచ
సూత్రధారుండు చిరుతొండసుతున కపుడు
మూర్ఛరప్పించె హరుఁ డందుమోసపోయి
యక్షరాచార్యుండునుభయమంద నలసి. 83

కా. నోర న్నుచ్చిలు గ్రమ్మ మై వడకఁ గన్ను ల్తారకాబింబసం
చారవ్యాప్తి నధఃకరింప హృదయస్థానంబు కంపింప గ్రీ
వారంధ్రంబున ఘర్జరధ్వనులు తీవ్రస్ఫూర్తి వర్తింపఁగా
సీరాలుండు ధరిత్రమీఁదఁ బడి మూర్ఛిల్లె 'న్నిరాలస్యతన్.

క. మోహంధకారధారా
శ్వాహమున సిరాలుసెట్టి యుసు టుడుగుటయున్
హాహకారధ్వనితో
లాహల మచ్చోట గురుకులంబునఁ జెలఁగన్. 85

తే. ప్రణతపంచాక్షరీమంత్రపాఠశక్తి
ఫాలమునదేరికుండు భూతఁ బ్రాముటయును
గ్రమ్మఱు మూర్ఛ వెలిసె సిరాల సెట్టి
భక్తులకు భస్మ మే కదా ప్రాణక్ష. 86

వ. అంత నక్కడ. 87

సీ. చిటుతొండఁ డావృద్ధివయోగిపుంగవుఁ
బ్రబలకుష్మవ్యాధిబాధితాంగు
వీపుమీఁద ధరించి వెనువెంట గ్రుడ్డవ్వ
కోలూడికొని రాఁగఁ గూర్చుకొనుచు

బూది బొక్కణ లాతమును కమండలువును

బులికశాసముఁ గరంబున వహించి

శరణీయు లెదురుగా శరణార్థి సేయుచు

నొయ్యెయ్య సందడి కోసరిలుచు

తే. చంద్ర కేఖర భూతేశ శర్వ రుద్ర

పార్వతీనాథ శంకర భవ గిరిశ

కాలకంధర హర కాలకాల యనుచు

వచ్చె నింటికి జనకోటి ¹యిచ్చుగింప.

88

మ. మహి నూహింపఁగ నెంతభాగ్యమొకొ యామ్నాయాంత

సిద్ధాంతవాఙ్మహిళాకుంతలమాక్తికాభరణమున్ మందా

కినీకేఖరుం, గుహనాభైరవు యోగిపుంగవుని భర్తృన్ రాజ

మాన్దంబునన్, వహియించె దనవీఁపునం దిరముగా వైశ్యుం

డనాలస్యతన్.

89

ఉ. ఇంటికిఁదెచ్చి యోగిపరమేశునకున్ వణిజుండు తాను వా

ల్గంటియు భక్తియున్ భయము గౌరవమున్ వినయంబు

నాత్మలో, నంటుకొనంగ నపు ముసలమ్మకు సైతము కమ్మనూనె

మై, నంటి నలుంగుతో జలక మార్చి ²యొసంగిరి ధౌత

వస్త్రముల్.

90

వ. అనంతరంబ యేకాంతగృహంబున సర్వోపచారసంభారభరితం

బుగా దేవతార్చనకుం బెట్టిన నయ్యాదిమదంపతు లిరువురు

శివపూజావ్యాపారంబునం బ్రవర్తిల్లుచుండి రప్పుడు శివా

జ్ఞావశంబునం జేసి.

91

ఉ. పల్లెయచోటనుండి మెలఁ 1 బ్రాహ్మ గుటమ్మలు జక్కిలంబు
 లుక, బెల్లపుటచ్చులుక నెనగబేడలుఁ జిమ్మిలి నువ్వుటుం.
 డలుక, జెల్లుగ నందివియ్యములు పెద్దటికంబు బ్రియంబు.
 నోళ్లు మేనల్లునకుం గుమారసిరియాలునకుం గొనితెచ్చి
 రర్చి లిన్.

92

వ. అంత.

93

సీ. ఫాలపట్టికయందు భచ్చత్రపుండ్రంబుఁ
 గర్జంబులను రాగికమ్మవోయి
 కరమునం దిత్తడికంబంపుఁగం పెయ్యు
 ఘనకుచంబులమీఁదఁ గావిగంత
 కటిమండలంబునఁ గరకంచుట్టుంబు
 మడఁచి కట్టినమేలినడిమికట్టు
 కేటుఁదామరయందుఁ గేదారవల్లయంబు
 గడకుచ్చమీఁదఁ బచ్చడపుఁగండ ?

తే. సంతరించి పదాఱునర్ష ములవయసుఁ
 బచ్చిబాలెంతరాలు తాపపురంధ్రీ
 నందిభామినిఁ పిరువెంగనాంచి జేరి
 పాలువోయింపుఁ డప్పు పాపనికి ననియె.

94

ఉ. మక్కువ లేని నెయ్యిపుఁగుమాయనిఁ జంపుట కంతరాయ
 మై, యక్కటికంబు పుట్టుటకు నల్లన వచ్చి భవాని యత్తటిం.
 చక్కటిమాయబోగెతవిఁగంబున చిడ్డకుఁ బాలు వేడ నా
 యక్కయుఁ బోసె నెల్లసమయంబులఁబోలె నిరాకులాత్తయై.

తే. పాలువోయించుకొని యాకృపాభిమూర్తి
శూలినాంచారిపాలిండ్లచూచుకములు
పాలచేపున గిలిగింతవాటుటయును
మెత్తమెత్తన నఱచేత నొత్తుకొనుచు. 96

వ. తిరువెంగనాంచితో నిట్లనియె. 97

మ. ప్రజలెల్లం బుడి గ్రంతక్రంతల మహాపాపంబుగాఁ బల్కె-
డున్, నిజమో కల్లయొ కాని మీ రఁట కడున్ నిష్ఠింశ
భావంబునన్, నిజపుత్రున్ సుకుమారుఁ జంపి యొక దుర్ని
ర్వాణకిం బోగికి, న్నుజియింపంగ నొనర్చువార టిది యెం
దుం గల్గునే యిద్దరన్. 98

క. బోగులు కపటోపాయ
ప్రాగల్భ్యంబున నిఘాననవసిద్ధులకై
యేగతుల నైన దిరుగుదు
రోగిరముగ సుతునిఁ జంపు టుచితమె మీకున్. 99

తే. ఆపగింజంత భూతి మై నలఁదికొనిన
వెలఁది గుమ్మడికాయంతవెట్టి పుట్టుఁ
గటకటా యెట్లు తనబుద్ధి కాటఁ గలియ
నిసువుఁ జంపంగఁ దలఁచెనో నీమగండు. 100

క. కానండు గాక కన్నులు
దానేమిటివాఁడు నీదుతనయునిఁ జంపన్
మానవతీ “మగవాఁడో
మ్రానో” యనుమాట నేటిమాటయె చెప్పుమా. 101

వ. అనినం దిరువెంగనాంచి యక్కపటపుంజంగమదేవిమాటలు
ఁనక నిర్వికారం బైన యాకారంబుతో నమ్మా శివుఁ డన
హరత్

శివయోగి యన భేదంబు గలదే ? శరణార్థుల యర్థస్థానంబులు శివాధీనంబులు, శివుండు కర్త, శివుండు భోక్త, యీ యర్థంబునకుం జింతింప నేల? నీకుం దడవయ్యెడు. బాలెంతరాలవు చచ్చులు చేపుచున్నవి బిడ్డ యింత కెంత యలమటం జెందునో పాలు చాలుగదా! యెప్పుడు మాయించికి వచ్చుచుం బోవుచుండునది నిండుకొని యుండు మని కేలుదోయి ఫాలంబునం గీలుకొల్పి సముచితవ్యాపారంబులం బ్రసక్తిండు చుండం జంకు గానరాక పార్వతీదేవీయు నటనుండి చని యంతర్ధానంబు సేసె నాసమయంబున.

102

తే. చేర నేలెంచి చిటుతొండ సెట్టి యంత
యింత తీరు వెంగనాంచితో నిట్టు లనియె
1 నొజ్జలగృహంబునకుం బోయి యుత్పలాక్షీ
వడుగు సేయగవలె చిన్న వానిఁ దెము.

103

చ. చెలువ కుమారుని న్వడుగు నేసినచేతడి యాఱుకుండఁగాఁ
జొలుపెసలారఁగా నిరుగుపొద్దులవారల భాగ్యసంపదల్
కుల మభివృద్ధిఁ జెంద మనకూరిమినందనుఁ బెండ్లి సేయఁగా
వలయు ననంతరక్షణమై భవ మొప్పుగ ముక్తికన్యతోన్.

వ. అనిన నామెయు నట్ల కాక యని యాచార్యగృహంబున
విద్యాభ్యాసముఁ జేయుచున్న కుమారుని దోడ్కొని
వచ్చినంత.

105

ఉ. మంచిగ మేనయ త్తలు సమాదరణం బడరంగఁ బెట్టి పు
త్తైంచిన మంచిభక్ష్యములు తేనియ నేతను ²ముంచిముంచి భ

ఊంచుచు దల్లిదండ్రు దనచిన్నికరాంగులి వంచివంచి యూ
1రించుచు నిచ్చు మీఱఁగఁ జరించె గుమారకుఁ డింటిముంగి
టన్.

106

వ. అనంతరంబ.

107

సీ. జడలయల్లెక యూడ్చి సంపంగినూనియఁ
బిన్న కూఁకట్లఁ జొబ్బిలఁగ నంటి
గోఁష్ఠ దేశంబు సంకుమద ద్రవంబున
నయమార నుద్వర్తనంబు సలిపి
గీసి గొజ్జఁగ నీరుపోసి నూతనక్రాంత
2చిరుబంతి బసుపులోఁ జెవపు నలది
కస్తూరిఁ జొరవినగంధసారంబుతో
నీకాయయెరువున జిడ్డు పఱపి

తే. తేట నులెవెచ్చనీరునఁ దీర్థమాపి

వేణి యీటార్చి సురపొన్న విరులు ముడిచి
మడుగుకట్టి కాటుక యిడి తొడివి వూసి
భసితరేఖాత్రిపుండ్రంబు నొసటఁ దీర్చి.

108

వ. కయినేసి కుమారుని గనుఁగొని జననీజనకు లిట్లనిరి. 109

ఉ. బైరవయోగి కొక్కనికి బాశుపతవ్రతచర్యతీరునం
బారణకై నినుం బలలపాకము గా నొనరించి పెట్టుచు
న్నారము భోజనంబు ప్రియనందన! నీహృదయంబునందు సం
సారముఁ బాయఁజాలనివిచారము లేదుగదాయొకింతయున్.

వ. అనినం గుమారసిరియాభండు.

111

1. టించుచు నాడెమిన్నగమితేని కుమారకుఁ డింటిముంగిటన్.

తి. పా. 2. చిరుబంతి బసపులోఁ జెవపునలది... జేవనలది.

శా. సుసారభ్రమ మించుకేనియును మత్స్వంతంబునక లేదుమీ
 వంశం బీవరిపాటిదే యుడుగుండి వైక బ్యసంభావనల్
 మాంసాహారము నయ్యెదక శివునకు మాయామహాయో
 గికి, హింసాక్షేపము మానుడి గురులు మీరే మిమ్ము
 బ్రాహ్మిచైవన్. 112

వ. అని పల్కె నప్పడు. 113

ఆ. చావ నియ్యకొనిన సత్పుత్రకునకును
 జంప నియ్యకొనినదంపతులకు
 దారతమ్య మెద్ది వీరమా హేశ్వరా
 చారపసుయమార్గ గౌరవమున. 114

వ. ఇవ్విధంబున మువ్వురును జందనికాపురస్సరంబుగా నేక
 నిశ్చయు లయిరి. తదనంతరమున. 115

సీ. చన్నిచ్చు¹బాగున జనయి త్రితోడలపైఁ
 బసిబిడ్డఁ బవ్వళింపంగఁ బెట్టె
 జందనిక తనహస్తప్రణాళంబులఁ
 గ్రందనంటుక సంతరించుకొనియె
 జన్నిబుగ్గల లేత చిటుతనవ్వు వెలర్ప
 సిరియాళుడు మొగిడ్చెఁ జేయివోయి
 చిటుతొండనంచి క్రొమైఱు గార²చురకత్తి
 కరవాడిగా నూరి గంటిడిదే

తే. నేక మై యట్లు మువ్వురిహృదయములును
 గుండ కానందవారిధియందుఁ దేలె
 గురులు మువ్వురును గుమారవరునితోడ
 నేకశాక్యంబుగాఁ బ్రీతి నిట్లు లనిరి. 116

మ. మది శంకింపకు మన్న! మావలనిప్రేమన్నేహవాత్సల్యసం
పద పాటింపకు మన్న! నాలుకతుదిక బంచాక్షరీమంత్రముం
బదిలం బొప్ప బరింపు మన్న; పరమబ్రహ్మర్థసంసిద్ధి యి
య్యది సు మ్మన్న! యనుంగునందన! సిరాలా! వీరశైవవ్రతా.

ఉ. నంబి శివాద్ధమస్తనసునమ్మిక ¹శంక యొకింతయేని చి
త్తంబునయందు లేక వనితామణి యూరులు దాపుఁ జేసి తీ
క్ష్ణం బగుకత్తి మోప మెడ గ్రక్కునఁ ద్రెప్పి నమశ్శివాయమం
త్రంబుఁ బరించుచుండెను సిరాలుశిరంబు వసుంధ రాస్థలిన్.

ఉ. కందక గాజువాఱక వికారము దప్పక మందహాసని
ష్యంధము చెక్కుటద్దముల ²జాఱక నెమ్మది నిద్ర వోవున
ట్లందము నొందె ధాత్రి సిరియాలకుమారునివక్త్రచంద్రుఁడా
నందము నొందె నప్పు డెలనాఁగమనంబును భర్తచిత్తమున్.

తే. పన్నిదం బాఠి గెలిచినభావ మొప్పు
నప్పు చక్కంగఁ దీర్చినయనువు మెఱయ
సతియుఁ బతియును గారంపుసుతు వధించి
వరుస నడపిరి వీరశైవవ్రతంబు.

120

మ. మిరియము నుల్లియుక బసుపు మెంతయు నింగువ జీరకంబుశ
త్కరయును జింతపండును గరాంబువు గమ్మనినేయి త్రై లముక
బెరుగును మేళవించి కడుఁ బెక్కువిధంబులఁ బాకశుద్ధి పం
డిరి సిరియాలుని గట్టికడెందమునం దరళాక్షు లిద్దఱున్. 121

సీ. కమ్మగాఁ గాచినకట్టునంజుల్లను
నీరు వెళ్లఁగ నొత్తి నేత వేచి

చక్కఁగాఁ దఱిగిన సన్నమాంసంబులు
 పరిపాటిమై జుట్టుబదను వండి
 మూల్గుఁజెమ్ములతోడ ముదక గా కుండఁగ
 జూదంచేసిననల్లచారు గాఁచి
 వలయుసంబౌరాలు వడియాలు బలియించి
 దళమైనక్రొవ్వుతోఁ దాలబోసి

తే. పడ్ర సోపేతములు గాఁగఁ జతురథంగి
 నమృతపాకంబులుగఁ జేసి రాక్షణంబ
 నెట్టి సిరియాలు వంశాచ్ఛి శీతకరుని
 సతులు తిరువెంగనాంచయుఁ జంపనికయు.

122

క. నానావిధపాకములుగ
 నానాలుగఁ జేసి యపుడు నాల్గువిధములఁ
 బోనామువొంతిఁ జేర్చిరి
 సూనాస్త్రసమానుఁ డైన సుతు సిరియాలున్.

123

సీ. నిగనిగం గాఁ దోమి నిండుబోనమువొంతి
 భోజనశాలలోఁ బొసఁగఁ జేర్చి
 చెలువ గొజ్జఁగనీటిచేపట్టు గావించి
 పాటించి రత్నకంబళము పఱచి
 దేవతార్చకు ధూపదీపాదు లొడఁగూర్చి
 కప్పురంబున మ్రుగ్గు గలయఁబెట్టి
 యెడమదిక్కున రాగిపడిగెంబు ఘటించి
 గరగతో విమలోదకములు డించి

తే. యతివ సర్వాయితం బయ్యె నయ్యగారి
 కారగింపఁగ నవసరం బనుచుఁ బలుక

1. నెట్టి తోడైచ్చె జంగమసిద్ధవృద్ధు
నంధురా లగుముమసలియవ్వతోడ.

124

క. శ్రీపాదంబులు గడిగెను
శ్రీపాదోదకముఁ గొనియెఁ జెలువయుఁ దానుకొ
వ్యాపారిసార్వభౌముం
డాపరమతపస్వి నునిచి యర్పించెఁ దగన్.

125

వ. అనంతరంబ చిగురు ముదురునుం గాని నిడుపు వెడల్పుం
గలకదళీపళాశంబు నడిమి యీనియఁ బుచ్చి పఱచి యుద
కంబునం బ్రహ్మలించి యుపస్తరించి పాయసాపూప సూప
పుండ్రేక్షుద్రాక్షోగోక్షీరమధుశర్కరాఘృతదధిరసావళీ శాక
పాక శిఖరిపానకంబులతోడ గారాపుంగొడుకుపాల మేలో
గిరంబుతోడంగూడ భరితభోజనంబుగా వడ్డించి గ్రుడ్డి
యవ్వకు పైత మట్లనే సమర్పించి, దేవ ! భక్తవత్సల ! శివ
యోగీశ్వరహూప ! విహూపాక్ష ! యమృతాహారం బార
గించి రక్షింపు మని చిటుతొండెడు భార్యయుం దానును
భక్తితాత్పర్య విశ్వాసపురస్సరంబుగా నమస్కరించిన. 126

ఉ. బైరవయోగిరాజు పసిపాపనినంజుడుఁగూరలందు లో
నారసి చూచి మస్తకమునందలిమాంసము లేమి గాంచి మీ
నీరసమాంస మేటికి వణిగ్వర ! పుత్రునియుత్తమాంగముం
గూరలు సేయ వైతి వివిగో నిజపుత్రనిస్సర్గమోహముల్.
తే. కటకటా ! మాప్రతంబు భగ్నంబుఁ జెందె
నేటిపారణ మిది మాకు నేటి కింక

1. నెట్టి తోడైచ్చెఁ దగ నయ్యశీతివృద్ధుఁ, దోడగుడ్డై గ్రుడ్డవ్వ
తోడఁగూడ. (అశీతివృద్ధుఁడు=ఎనుబడేడ్ల ముసలివాఁడు.)

ను త్తమాంగప్రమాంసము నుజ్జగించి
యేల యథమాంగమాంస మే నెటు భుజింతు. 128

వ. అనిన విని చిఱుకొండండు భయంపడి వెలవెలంబాటుచు
దిరువెంగనాచివదనం బాలోకించి యింక నెట్లనినం ¹జిట్ట
మిడుచు నంత దలకాయపొ(సా)ల మేలోగిరంబు ముంద
టం చెట్టి చందనిక యిది యేను మొదలన బెడందకాండ్రగు
యోగిబృందారకులచందం బెఱింగినదాన నగుటంజేసి
పాకంబు జేసికొనియున్నదాన దపస్వి చిత్తం బేపాకంబు
నుం బొందకుండ వడ్డించెదం గా కని యట్లు చేసిన నక్కు
హనాబైరవుండు వెండియు. 129

తే. బంతి నీ వారగింపక పరమపుణ్య !
నాకు జేయాడునే భోజనంబు సేయ
²నొకడు భుజియించు టెన్నడు నొప్పు దనెడు
వేదవాక్యార్థ మన్నది వినవె చెపును. 130

వ. మఱియు నొక్కభోజననియమంబు కలదు పిన్నవాడు బంతి
భోజనంబుసేయక కూడు నోటికిం బోదు; మగబిడ్డండు లేని
నిర్భాగ్యునింట భోజనంబుసేయ గూడదు. నీకుమారు నా
బంతికి రప్పింపు మారగించెద మనవుడు. 131

మ. మొదలం దేవర యానతిచ్చితర యేముం ³జిత్తవృత్తి
మఱామది నాకుం గొడు కింకనుం ⁴గలడు వా డాడంగ

1. చట్టవంబునం దలకాయయెఱిచి. (చట్టవము = తెడ్డు, ఎఱిచి =
హంసము.) 2. అథుము భుజియించుటో 'కేవలాది' యనుచు, వేదవాక్యంబు
బుధు లనవినమె చెపును. 3. జిత్తమంచెతు డు, య్యది 4. గలడె.

¹నెండేగెనో?, చదునం బోయెనో? పిల్వం ²బంచెన నవశ్యం
బుం బ్రతీక్షించునీ, యదనం గూరలు చల్లనారవె మహాత్మా!
యోగిమాడామణి ! 132

వ. అనిన నత్తపోధనుఁ డి ట్లనియె. నీయుత్తమాంగన యెలుం
గెత్తి నలుదిక్కులం బిలుచునది. కుమారుండు వచ్చెనేని
బంటిం బెట్టుకొని భుజితము. రాకుండెనేని నేమును నీ
ముసలియవ్వయుం గుడుత మటుగాక యొకగొడ్డెంబులు
వలికి నీపడ్డపాటు గొడ్డెఱుఁగా జిడ్డుపఱకం గలవారమె !
యనినం బ్రసాదం బని పతియనుమతిం బురంధీరత్నంబు. 133

సీ. రారా వణిగ్వంశవారాఽహిమథామ !
రారా వికస్వరాంభోరుహాక్ష !
రారా మహాభూరవీరశైవాచార !
రారా ఘనోదార్యరాజరాజ !
రారా కుమారకంఠీరవేంద్రకిశోర !
రారా సమగ్రధీరోహిణీయ !
రారా మనోభవాకారరూపవిలాస !
రారా యసారసంసారదూర !

తే. తార నావన్నెవడుగ ! రారా తనూజ !
రార సిరియాల ! రార నాప్రాణపదమ !
రార నాకుఱ్ఱ ! నాజియ్య ! రార యనుచుఁ
జీరుఁ గారాఘృగోడుకు రాజీవనయన.

134

శా. అత్తన్వంగి సమస్తదిక్కులను పర్యాయక్రమం బొప్పుగా
నొత్తెం జిన్నికుమార రార యని యత్యుచ్చైశ్శ్రుతిం జీరినం

1. పంచేననే; నేతెంచెనో. 2. బుతునెటునేశాడం బ్రతీక్షించు.

జిత్తంబుం గనవచ్చె బాలుడు మహాశీఘ్రప్రచారంబునకే
దత్తద్వంద్యంబునపాకగంధ్యవయవస్థానప్రతానంబుతోన్. 135

శా. రమోపాండుర మైనదేహము నహిగ్రైవేయముం గంధరా
కుక్షిం గప్పును బ్రస్ఫురద్ధునజటాగోటిక శశాంకార్థముం
జటుకదత్తముతోడ ఫాలతలమున్ సంధిల్ల శంభుండు ప్ర
త్యక్షం బయ్యె సిరాలుతండ్రిహృదాహ్లాదంబు సంధిల్లగన్.

వ. అప్పుడు భయభక్తితాత్పర్యంబులు మనంబున ముప్పిరిగొన
నప్పురమమాహేశ్వరుం డిట్లని స్తుతియించె. 137

మ. జయ హరిహరనిలకంధర! మహేశా! భక్తచింతామణీ!
జయ గంగాధర! చంద్రశేఖర! జగత్స్వామి! కృపాంభో
నిధి!, జయనీహారధరాధరేంద్రతనయాచారు స్తనద్వంద్వసం
శ్రయ సంలగ్నపటీరకుంకుమరజస్సంపన్న బాహంతరా! 138

వ. అని మఱియు ననేక ప్రకారంబులం బ్రస్తుతించెనిట్లు ప్రత్యక్షం
బైనవిరూపాక్షుండు చిలుకొండనంబీ! నీవు తుంబురుండవు
సిరియాలుండు కుమారస్వామి తిరువెంగనాంచి యచ్చుర.
మిరిద్ద అొక్కకకారణంబున మర్త్యయోనిం జనించితిరి.
మిరిమాస్థానంబులనుండి తొంటిచందంబున నన్నుం గొలు
వుండు. శరీరంబులతోడం గైలాసంబునకు రం డని యను
గ్రహించిన. 139

సీ. వైశ్యాన్వయంబున వసుధ వర్ణనకెక్కి
మేయిగోత్రంబుల వినుతి గాంచి
వీరమాహేశ్వరాచారంబు వదలక
యేడువాడలవార మేము గలసి

వర్తిల్లుదుము వాసి వట్ట మేమియు లేక
యిట్టిబంధులఁ బాసి యే నొకండ
రా బుద్ధి రాదు తారకరాజశేఖర !
యిందఱఁ గొనిపోయి తేని వత్తుఁ

తే. గూర్చుకొని పోవు నీ కొడఁగూడ నేని
నట్లు గా కున్న విచ్చేయు మభవ మరలి
ప్రమథసన్నిధి కేమియు బాధ లేదు
కొలిచెదము నిన్ను మే మెల్లఁ గూడిమాడి.

140

వ. అనిన శంభుండు కరుణించి యేడువాడలుఁ గదలివచ్చునది.
నీకుం బ్రియం బగు నివ్వరం బిచ్చితి నని యానతిచ్చిన
తత్తఁడంబ.

141

తే. కంచీలో నేడువాడలఁ గలిగినట్టి
1నానెప్పంగోమటులతోడ నంబి నెట్టి
2యఖిలజీవరాసులఁ గూడి యభ్రవీధి
భాసురస్ఫూర్తి నేఁగెఁ గైలాసమునకు.

142

వ. ఇది కావేరీవల్లభులును నుభయరావలులును గిష్కింధాచల
క్రీడావినోదులు నయోధ్యాపురాధీశ్వరులును నగువైశ్య
కులంబులవారలకుం గూటస్థుం డయిన చిటుతోండనంబి.
యుపాఖ్యానము వినిననుం జదివినను వ్రాసినను బుత్ర
పౌత్రాభివృద్ధియును ధనకనకవస్తువాహన సమృద్ధియు.
నిష్టార్థసిద్ధియు నగును.

143

1. వానె కోమటి పిళ్లయర్వులకు కూడి (వానెవైశ్యుల పిల్ల యున్న
లనుకూడి); 2. జంతువులను నభ్రవీధి.

— ఆ త్వా సాం త ము —

శా. చాముండాపరమేశ్వరీవరకృపాసంవర్ధితైశ్వర్య ! ని
 స్తీమప్రాభవ ! లక్ష్మణాగ్రజ ! సుధాసీక్తాక్షరాలాప ! య
 భ్యామధ్యామనవీరశైవసమయవ్యాపారపారీణతా
 సామాన్యప్రతిభావనిర్వహణదీక్ష ! శక్వరాధీశ్వరా ! 144

క. కర్పకటకాంఘ్రినేవక
 కర్పూరవసంతరాయ ! కావేరిశా
 దర్శితరిపుగర్వతమో
 హర్పతిసాందర్యరత్న ! యంబుసుహామో. 145

తోటకవృత్తము.

అలకాధిపతీ ! సుగుణాభిరతీ !
 మలయోద్భవచంద్రసమానయశా!
 కులపావన ! యూరుజగోత్రవరా !
 లలనాజనతార్థమలక్ష్మనిభా. 146

గద్యము. ఇది శ్రీమత్కమలనాభపౌత్ర మారయామాత్య
 పుత్ర వినయవిధేయ శ్రీనాథనామధేయప్రణీతం బైనహర
 విలాసంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీ రస్తు హరవిలాసము

తృతీయాశ్వాసము.

పర్వతసోపాన

స్థాపక ! వేమక్షితీశసామ్రాజ్యశ్రీ

వ్యాపారిముఖ్య ! యన్వయ

దీపక ! యలకాధిరాజ ! దేవయతిప్పా !

1

ప. ద్వితీయవిలాసం బైన గౌరీకల్యాణం బాకర్ణిపుము. 2.

ఉ. తారకు డక మహాసురుడు తామరసాసనదత్త మైన డు
ర్వారవరానుభావమున వ్రాలి త్రిలోకము నేలుచుండు ని.
ష్కారణతీవ్ర బాధ ననిశంబును ముప్పదిమూడుకోట్లబృం
దారకులక మహమ్మల బ్రతాపగుణంబున నెచ్చి పాతుచున్.

తే. నిరపరాధబాధితు లగు నిర్జరులకు

బంధమోక్షంబు గావించు గంధవహుడు

సతులపయ్యెడ వెడలించి చన్నుగవకు

దప్పు నేసియు దైత్యుచిత్తంబు వడసి.

4.

మ. ప్రకటన్నే హవశాధురంధరత పర్వంగా నిశీధంబులక

సకలాంగంబులు నిక్కి దీపకలికాస్తంభంబు లై యుందు పా

యక చూడామః లొప్ప రాక్షసుని శుద్ధాంతంబులక శేష
వాసుకికర్ణాటక తక్షక ప్రముఖచక్షుశ్శ్రోత్రబృందాతకుల్.

తే. దానవునివీటిలోన మాత్తాండుఁ డెండ
యంతమాత్రంబ కాని కాయంగ వెఱచు
నెంతమాత్రము కాసిన నెలమిఁ లొందుఁ
గేళిదీర్చి కలందుఁ బంకేసుహములు.

6

మ. పటుదిగ్వారణగండమండలసత్ప్రీత్యగ్రదానచ్చటా
కటుగంధం బగునీరు చిక్కనివియద్దంగా ప్రవాహంబులో
పట్టిపైమాంబుజనాళముల్ పెఱికి యూడ్చి జేయు దేవా
ళిచే, నిటు డై తేయుడు కేళిదీర్చ కలలో నిచ్చావినోదంబు
గన్.

7

తే. ఐంద్రమాసుర మాగ్నేయ మైలబిలము
వాయవీయ మైశానంబు వారుణంబు
యామ్యముచు మున్నుగాఁ గల యష్టదిశలు
తాన కైకొని కైకొని డతండు సురల.

8

వ. ఇవిధంబునఁ దారకాసురుండు కాసరాక్ష తామ్రాక్ష
ధూమ్రాక్ష చతురోదగ్ర ఖడ్గరోమ బాలబిడాల కాలనేమి
ప్రధాననానాబంధసహాయుండై పాకశాసనపావక పరేత
రాజ పలలాశి పాశి పవన పౌలస్త్య పన్నగాభరణులఁ బరి
భవించి నిర్జరులం దర్జించి కిన్నరుల వెన్నుసూచి కింపురుషులఁ
జంపి గరుడుల బడలుపఱచి గంధర్వుల బంధించి గుహ్యకుల

1. పాతాంతర మొకానొక ప్రతిలో :

ఇటు డై తేయుడు కేళిదీర్చి కలలో నిచ్చావినోదార్థమై
యటవృత్తాఁ గనకాబ్జముల్ పెఱికి పాయంబెచ్చి నాఁటింపఁగాఁ
బటుదిగ్వారణగండమండల లశత్ప్రీత్యగ్రదానచ్చటా
కటుగంధంబుగ నీరచిక్రెను వియద్దంగా ప్రవాహంబులోన్.

సంహరించి యక్షుల నధిక్షేపించి భేదరులఁ గీటడంచి యచ్చు
రల హెచ్చు గుందాడి సిద్ధులకు బుద్ధిసెప్పి సాధ్యుల
సాధించి మహారాజులరాజసం బుడిపి విద్యాధరుల నధఃక
రించి మహాముఖుల నదలించి పితరులఁ బ్రతిబంధించి వసు
వులఁ బరమార్చి రుద్రుల కుపద్రవం బాపాదించి విశ్వేదేవ
తల కనాశ్వాసంబు నేసి యనశ్వరం బగు నైశ్వర్యంబున
నప్రతీపం బగు ప్రతాపంబున నవార్యం బగు వీర్యంబున
నవక్రం బగు పరాక్రమంబున నస్తోకం బగు ¹వివేకంబున
నేకాతపత్రంబుగాఁ ద్రిలోకంబు లేలుచున్న కొంతకాలం
బునకు.

9

1. అనువు దప్పిరి నొచ్చి రలసి రావద నొంది

రదవద లైరి చీకాకుపడిరి

యంగలాచ్చిరి విచ్చి రాజుడి బొందిరి

బ్రమసిరి పాటిరి పల్లటిలిరి

బెగ్గడిల్లిరి పికాపిక లైరి సాలసిరి

కులకులఁ గూసిరి కుతిలపడిరి

గగ్గులకా తైరి కలఁగి రోటాటిరి

వెలవెల్ల నైరి నివ్వెఱఁగుపడిరి

తే. యసవుసవు లైరి గుజగుజ యైరి డస్సి

రొల్లఁ బోయిరి వెగ్గిరి తల్లడిలిరి

సిగ్గువడి రొచ్చువడి ²యిస్సిస్సి యైరి

తారకునిచేత మునులు బృందారకులును.

10

ఉ. ఇట్టివిధంబునక విబుధు లెప్పుడునుం గనుఁగాపులట్లు ము
వ్వెట్టియుఁ జేసిచేసియును వేసరి యింద్రుఁడు మున్ను గాఁగ ది
క్కెట్టిటు లున్నమా కనుచు నేఁగిరి పద్మజఁగూర్చి యేఁగి కూ
పెట్టిరి హస్తముల్ మొగించి పెద్దయెలుంగునఁ దద్దణస్తుతుల్.

వ. జయ జయ జగన్నాథ! జగజ్జననస్థితిసంహారకర! జంభారి
ప్రముఖనిఖిలబద్ధిర్ముఖ శిఖామణిమయాఖమంజరీరంజితపాద
పీత! జలజాసన! జాహ్నువీప్రముఖ సకలతీర్థతీర్థసంపూర్ణ
స్వర్ణకమండలుధర! జవతపోనిష్ఠాగరిష్ఠమునిమనోధిష్ఠాన!
ఋగ్యజుస్సామాధర్వణమయనానానిశ్వాస! హిరణ్యగర్భ!
భూర్భువస్సువప్త్రయీశుకీపంజర! నిరంజన! భారతీవిహార
సౌధాయమానచతుర్వదన! సనాతన! సనత్కుమారజనక!
శతానంద! శాశ్వత! నిశ్చతోముఖ! నిర్వికల్ప! నిరీహ!
నిరాకార! ఓంకారగమ్య! అదిగ్దేశకాలవ్యవచ్ఛేదనీయ!
ఆదిమధ్యాంతశూన్య! అవ్యయ! అవాప్తసకలకామ్య!
అనంత! అద్వితీయ నిరస్తసమస్తోపాధిక! సచ్చిదానంద
స్వరూప! నమస్తే నమస్తే నమః.

12

నీ. సృష్టికి నటమున్న చింతాత్ర సుశుద్ధిఁ
గేవలాత్మత్వ మంగీకరించి
పిమ్మట మూర్తిప్రభేదంబు వహించు
గుణసంవిభక్తి కారణము గాఁగ
నీళ్లలో నూది తీ నిఖిల ప్రపంచమై
పెరుంగంగఁ జాలిన బిజ మొకటి
మూఁడువర్ణల జగంబున కుద్భవస్థితి
సంహారములు వీల సల్పు దీవ

తే. నీడునిట్టూర్పు గాఢపులు నిగమపక్షి
ప్రణవమంత్రాక్షరము నీకు భద్రపీఠి
విలయకాలంబు నీనిద్ర విశ్వమునకు
నీప్రబోధంబ యుదయంబు నిఖిలమునకు. 13

తే. అవధరింపుము విన్నపం బాదిపురుష !
యవధరింపుము మమ్ము లోకాధినాథ !
తడవు నేయక రక్షింపు తమ్మిచూలి !
తారకుడు మమ్ముఁ బెక్కుదుర్దశలఁ బెట్టు. 14

చ. పడితిమి కుక్కలుం బడనిపాటులు దుర్భర మైనవృత్తి వె
నృడితిమి గర్భయాచకులభంగి దరిద్రత నట్టుకొంచు లోఁ,
బడితిమి పాలలోఁ బడినబల్లులకై వడి నెల్ల వెంటలం
జెడితిమి వేయు నేల సరసీరుహసంభవ ! దుష్టుడై త్యుచేన్.

తే. తారకుం డెవ్విధంబున భవ్వింస మొందు
నెట్టు బ్రదుకుదు మేము మా కేసి చిక్కు
చిత్తగింపుము దేవ ! సంక్రితజనార్తి
హరణపారీణ ! కరుణారసార్ద్రహృదయ ! 16

వ. అని కరుణంబుగా విన్నవించినహిరణ్యగర్భుండు ప్రసన్నుండై
బృందారకులను మహర్షులనుం గనుంగొని ట్లనియె. 17

సీ. వెఱవకుం డింద్రాదివిబుధ పుంగవులును
శాండిల్యభృంగాదిసంయములును
నస్తద్వరప్రభావానుభావంబున
వాఁ డింతవాఁ డయ్యె వాఁడి మిగిలి
విషవృక్ష మేనియు వృద్ధిఁ బొందఁగఁ జేసి
తనకుఁ గాఁ బెఱుకుట తగవు గాదు

పార్వతీదేవికి భవున కుష్భవ మైన
తేజంబు వాని ¹మ్రందింపఁ గలదు

తే. తండ్రి యగుదక్షుమీఁద క్రోధంబువలన
యోగ నిర్ముక్తదేహ యై యుష్మవించి
పెరుగుచున్నదిహిమభూమిధరగృహమున
నవ్వుహాదేవి శివుఁ గూర్పుఁ డను వెఱింగి.

18

వ. ఇంతనుండియు మీకు మేలయ్యెడుఁ బొం డని పురందరాది
బృందారకుల వీడు కొల్పి శతానందుండు యథోచితవ్యాపా
రంబులం బ్రవర్తిల్లు చుండె నిట్లు దేవతలు భావిశుభసూచ
కంబు లగు గంధవాహాదినానానిమిత్తంబు లనుసంధించుచు
నిజస్థానంబుల కరిగిరి యనంతరంబున.

19

సీ. అటమున్న దక్షకన్యక తండ్రితో నల్లి
యోగమార్గమున మే నుజ్జగించి
యపరజన్మంబున నజ్ఞాతయోని యై
²యోషధులకు నెల్ల నున్నిపట్టు
మేరుమందరవింధ్యపారియాత్రాదిసు
ప్రథితాద్రిసంబంధబాంధవంబు
నై ననీహారశై లాధినాథునకును
చిత్తదేవతలకన్న బిడ్డ యైన

తే. మేనకాదేవి కుదయించె మేలువేడ్క
నబ్బిచెలికాఁడు మైనాకుఁ డన్న గాఁగ

నభిజనాఖ్య పార్వతి యన నఖిలజనని
యాదిశక్తి పురారియధ్ధాంగలక్ష్మి.

20

క. స్థావరజంగమభువనశు

భావహ మై విశదదశాదిశాంతర మై యీ
దేవి యుదయంబు నొందిన

యావేశం గుసుమవర్ష మంతటఁ గురిసెన్.

21

తే. జనని నిమ్యుల్లతాభ మాచాయ గలిగి

క్రొత్త యుదయించినట్టియాకూతువలనఁ

గారుకాలంబుమణిశలాకయును బోలె

నొప్పెడువిదూరభూమికి యుద్ది యయ్యె.

22

వ. అనంతరంబ ప్రతిదినవర్ధమాన యై లబ్ధోదయ యగుచంద్ర
రేఖయుంబోలె బంధు జనంబునకుఁ బ్రమోదంబు సుధించుచు
మందాకినీనైకతవేదికాస్థలంబులఁ గందుకక్రీడ సల్పుచు
నుపదేశకాలంబుల విద్యలు నేర్పుచు బాల్యంబుఁ గడపి
నేత్రోన్మీలంబు సేసిన చిత్రంబునంబోలె యావనవిభక్తం
బై యభ్యుదయం బై యభ్యున్నతాంగుష్ఠనఖప్రభావిక్షేపం
బున రాగంబు వెడలం గ్రక్కునవియుం బోనిచరణప్రవాళం
బులు వృత్తానుపూర్వంబు లై యనతిచ్ఛిర్ఘంబు లగు జంఘా
ప్రకాండంబులును వేదండశుండాదండంబులకు వైదండికంబు
లై యొప్పారు నూరువులును మేఖలాకలాపమధ్యకీలిత
మహేంద్రనీలమాణిక్యకిరణరేఖయుంబోలె నాభిరంద్రంబు
నంబుట్టిమీఁదికి నిగుడ రాజిల్లురోమరాజియును నవయావ
నారోహణార్థంబు మన్తధుండోనర్చినమఃశివోపానంబులంబోని
వల్ల విభంగంబులును గుడుల్లు నిండఁ బలుకం బండిన మా

రేడుపండ్ల గారాముఁ జెటుచు గబ్బిగుబ్బల బెడంగులును
 నభినవశిరీషకుసుమసుకుమారంబు లగుబౌహువులును ధర్మ
 బంధురం బగుకంఠరంబును సంపూర్ణపూర్ణిమా చంద్రబిం
 బంబు డంబు విడంబింపం జూచునాననంబును గావి యగు
 మోవియును నూఁబూవువంటి నాసీకయు నిద్దంపుటద్దములకుఁ
 దోడిముద్దు లగుముద్దుచెక్కులును సుమకోదండవల్లి మతల్లు
 లగుకటివంక బొమలును విదియనాటి చందురునకుం గదిసి
 చుట్టం బగులలాటపట్టంబును గొడమతుమ్మెదచాలుఁ బుర
 డింపం జాలు నీలాలకంబులును నొప్ప సర్వోపమాద్రవ్య
 సముచ్ఛయం బగుసౌందర్యంబు నేక త్రావణ్ణానదిదృక్ష చే
 విరించి సూక్ష్మీకరించి యథాప్రదేశనివేశితంబుగ నొనర్చెనో
 యనం దల్లిదండ్రులకు నామోదంబు నాపాదించుచుండ
 నొక్క నాఁడు నారదుండు సనుడెంచి. 23

క. త్రిభువనమోహన యగున
 య్యిభగవతం జూచి పర్వతేశ్వరునిమహా
 సభలో ని ట్లని పలికెను
 శుభవచనప్రాప్తి మెఱయ సురముని యెలమిన్. 24

సీ. ఈనీరజాతాక్షి మేనిలో సగపాలు
 గణుతింప మగ పాలు గాఁగ నున్న
 వీరల్ల వాధరశ్రీపాదపద్మంబు
 నొరయు నొక్కొక్కమా టుడుగణేశుఁ
 డీకాంతతోడ మందాకినీవాహిని
 సవత్తి గాఁ గల దేమిచందమునను

రేడుపండ్ల గారాముఁ జెటుచు గబ్బిగుబ్బల బెడంగులును
 నభినవశిరిషకుసుమసుకుమారంబు లగుబాహువులును ధర్మ
 బంధురం బగుకంధరంబును సంపూర్ణపూర్ణిమా చంద్రబిం
 బంబు డంబు విడంబింపం జూచునాననంబును గావి యగు
 మోవియును నూఁబూవువంటి నాసికయు నిద్దంపుటద్దములకుఁ
 దోడిముద్దు లగుముద్దుచెక్కులును సుమకోదండవల్లిమతల్లు
 లగుకటివంక బొమలును విదియనాటి చందురునకుం గదిసి
 చుట్టం బగులలాటపట్టంబును గొదమతుమ్మెదచాలుఁ బుర
 డింపం జాలు నీలాలకంబులును నొప్పు సర్వోపమాద్రవ్య
 సముచ్చయం బగుసౌందర్యంబు నేక త్రావణ్ణానదిదృక్షచే
 విరించి సూక్ష్మీకరించి యథాప్రదేశనివేశితంబుగ నొనర్చెనో
 యనం దల్లిదండ్రులకు నామోచంబు నాపాదించుచుండ
 నొక్క నాఁడు నారదుండు సనుడెంచి. 23

క. త్రిభువనమోహన యగున
 య్యభగవతం జూచి పర్వతేశ్వరునిమహా
 సభలో నిట్లని పలికెను
 శుభవచనప్రాణి మెఱయ సురముని యెలమిన్. 24

నీ. ఈనీరజాతాక్షి మేనిలో సగపాలు
 గణుతింప మగ పాలు గాఁగ నున్న
 వీరల్ల వాధరశ్రీపాదపద్మంబు
 నొరయు నొక్కొక్కమా టుడుగణేశుఁ
 డీకాంతతోడ మందాకినీవాహిని
 సవతి గాఁ గల దేమిచందమునను

గస్తూరికాకురంగజనాభిపరిమళ
 శ్లాఘ్యేందుకాంతపాపాణతలముఁ
 గిన్నరద్వంద్వసంభిన్నపంచమరాగ
 1 మూర్ఛానులాపసమ్మూర్ఛితంబు
 నిర్మల హవేగనిర్మలఘ్నాత్కర
 ఘమఘమమాయితదిశాగోళకంబు

తే. నై నహిమనై లపాదంబునందు నియతిఁ
 దశముసేయంగ మదిలోనఁ దలఁచి విడిసెఁ
 బ్రమథవర్ణంబుఁ దానును బసవఁ డపుడు
 కృత్తివాసుండు విషయనివృత్తుఁ డగుచు.

30

తే. ప్రమథు లెల్లరు విడిసి రప్పర్వతమునఁ
 జంద్ర కాంతశిలామణిస్థలములందుఁ
 నమరియుండు నమేరువృక్షములనీడ
 భూర్జతరుచర్త పరిధానములు ధరించి.

31

చ. బసవఁడు అంకె వైచి హిమపర్వతచారువనాంతరంబులం
 బసిరిక మేసి నిర్మలఁ బాతెడుతియ్యనినీరు గ్రోలి క్రొ
 వ్వెసఁగ ఘనాఘనధ్వనుల నుల్లస మాడెడుఁ 2 నవ్వనంబునకొ
 బ్రసభగతికృమ్యగేంద్రములుభద్ర గజంబులు భీతిఁజెందఁగన్.

తే. ఆత్మమూర్త్యంతరం బైనయగ్ని దేవు
 నర్చనము నేసి నియతి నయ్యప్తమూర్తి
 బహుతపోవ్రతనియమైకఫలవిధాత
 తపముఁ జేసెను మది నొక్కతలఁపుఁ జేసి.

33

1. నిర్మల హవేగ నిర్మలఘ్నాత్కరంబు, పతితప్రతిధ్వనభంగోరు ఘమ, ఘమ ఘమమాయిత... 2. దత్పురంబునకొ.

తే. అపుడు హిమవన్న గేంద్రుఁ డత్యాదరమున
నతిథియై యున్న శంభున కర్చ లిచ్చి
తత్సమారాధన క్రి యార్థమునఁ బంచె
నిజతనూజ సఖీసమన్వితము గాఁగ.

34

క. రమణి తపోవ్రతచర్యా
సమధికవిఘ్నంబ యనుచుఁ దలపోసియు శీ
ఘ్రిము గైకొనె శీఘ్రుడు వికా
1రము లుత్తమమతుల కెట్లు రాఁగా నేచ్చున్.

35

సీ. 2పాటించి బువ్వలు పల్లవంబులుఁగోయుఁ
గుళపవిశ్రంబులుఁ గూడఁబెట్టు
నాపగ రహి మీటు నర్ఘ్యదళములును
నుపకరణంబులు నొయ్యఁ జేర్చు
వేదికాసమూర్తఁ డిది నివర్తించును
లీలమై రంగవల్లిక లొనర్చు
గల్పించు లెస్సగా గంధాక్షతంబు లు
త్పాదించు ధూపదీపాదికములు

తే. ప్రత్యహంబును హిమధరరాజతనయ
భవునిపదపద్మములమీఁద భక్తి గలిగి
తచ్చిరశ్చంద్ర చంద్రికా స్తబకశ్రైత్య
శాంతపర్యటన క్రియాశాంతి యగుచు.

36

వ. అక్కలంబునం దొక్కనాఁడు స్వర్గలోకంబునఁ బాకశాస
నుండు కల్పానోకహంబులనీడలఁ జింతామణి వేదికాస్థలంబు
లందు బృందారకులు పరివేష్టించఁ బేరొలగం బుండి దివిజ

కార్యాధ్యసంసిద్ధిఁ బొంద మనంబునందుఁ గందర్పునిం దలం
చిన. 37

సీ. కాంతాజనంబుల కఱివంకబొమలతోఁ
బ్రతివచ్చు పుష్పచాపంబుతోడఁ
గోకిల వ్రాతంబు గుక్కిల్లు మ్రింగించు
క్రొమ్మావి చిగురాకు గొడుగుతోడఁ
రతిదేనిడుసోగఁ గ్రాలుకన్నులడాలుఁ
దలపించు మీనకేతనముతోడ
భుజగలీలావతీభుక్తశేషము లైన
గంధవాహకిశోరకములతోడఁ

తే. జందురునితో వసంతమాసంబుతోడ
రాజకీరరథం బెక్కి పాభవమున
వచ్చె వలరాజు చిత్తానువర్తనముగ
సంభ్రమముతో మహేంద్రు నాస్థానమునకు. 38

ఉ. పక్షము పెంపునం గుసుమబాణునిమీఁదనె వ్రాలె దేవతా
ధ్యతునివేయికన్నులును దక్కినవేల్పుల నుజ్జగించి సూ
క్ష్మక్షీకఁ జూడఁ గార్యగతి యిట్టిదయా ప్రభువుల్ ప్రయో
జనా, పేక్ష నొకప్పు డాశ్రితుల¹కిరె సమంచితగౌరవోన్న
తుల్. 39

క. రా యిటు ర వ్తుని చేతికి
జే యిచ్చి ప్రమోదరేఖ చిగురొత్త మరు
న్నాయకుఁడు నిల్పె సుమన
స్సాయకు సరిగద్దెమీఁద సౌహార్దమునన్. 40

వ. అప్పుడు.

41

తే. పతిప్రసాదంబుఁ దనమకాళివై ధరించి
మహితవినయావనముఁ జై మన్తధండు
సంగతంబుగ హస్తాంబుజములు మోడ్చి
విస్ఫురోక్తుల ని ట్లని విన్నవించె.

42

వ. దేవర నన్నుఁ దలంపున నవధరించిన కారణం బేమి యాన
లిమ్ము.

43

సీ. ఎవ్వండు నీచదం బెలమి నుద్దేశించి
యతిఘోర మగు తనం బాచరించె?
నెవ్వండు నీచిత్త మెరియించుచున్నాడు
కైవల్యపదవికైఁ గాలుసాచి?
యెవ్వండు గురునీతి కేపాకమును బొంద
కుద్దండరీతి మాటొడ్డి నిలిచె
నెవ్వండు దంభోళిహేతినిర్మలధారఁ
దలఁచె సీలోత్పలధారఁ గాఁగ

తే. వాని భంజింతు నాతనిమాన మడఁతు
నతని నిర్జింతు నాతని నతకరింతు
నానతిమ్ము మహేంద్ర ! నాయట్టిహీతుఁడు
నీకుఁ గలుగ నసాధ్యంబు నెగడు నెందు.

44

తే. ఏకభర్తృప్రతస్థ యై యేలతాంగి
నీకుఁ జేయొకధర్మంబు నిలువరించె
నది వినిర్మలజ్ఞ యై యమరరాజాఁ
జేయుఁ గాత స్వయంగ్రహాశ్లేషణంబు.

45

తే. ప్రణయకోపప్రశాంతికై పాదపతితు
 నిన్ను నేపువుబోడి మన్నింపదయ్యె
 నాలతాంగి బ్రవాళశయ్యాశరణ్య
 దేహఁ గావించు విడుపు సందేహ¹మింద్ర. 46

క. సీవజ్రము సుఖముండుం
 గావుత దివ్యాస్త్రశాలికామధ్యమునకా
 దేవేంద్ర ! చెఱకువింటం
 బూవులు శరములుగ నే రిపుల నిర్జింతున్. 47

వ. సీప్రసాదంబున మలయానిలంబుప్రాపును వసంతంబునహాయం
 బును నిండువెన్నెల చెలిమియుం గలుగఁ బినాకపాణి యగు
 హరు నైన జయింపం జాలుదు నని తలంతుం దక్కినవారు
 నాకెవ్వరు నెంత యని యుల్సాహంబునం బల్కినం బురం
 దకుండు సంకల్పితార్థంబు సఫలం బయ్యె నని యంతరంగం
 బున సంతోషించుచుఁ గంతున కి ట్లనియె. 48

సీ. సంకల్పసంభవ సమకూర్తు వట్లనే
 యరుగంగ నీ కసాధ్యంబు గలదె
 యటుకాన కానిమహాకార్యభరమునం
 దేము నియోగింతు మిచ్చును నిన్ను
 ధరణిభారధురీణతాప్రాణిఁ గని కదా
 తను మోచుకేసునిఁ బనిచెను హరి
 విబుధకార్యార్థంబు విశ్వేశ్వరుగుఱించి
 యరుగంగవలయు నీ వధికభక్తిఁ

తే. గుధరకన్యను శశిమాళిఁ గూర్చవలయుఁ
బార్వతీఁరమేశ్వరప్రభవ మైన
దివ్య తేజంబు నేనాపతిత్వమొంది
జయముఁ గావించు నని చెప్పె జలజభవుఁడు. 49

వ. హిమాద్రిపాదంబున దేవదారువనంబున నియతాత్మఁ డై
పరబ్రహ్మనుసంధానంబు నేయుచు నంధకారాతి తపంబు.
నేయు చున్నవాఁడు పార్వతియు హిమవన్నియోగంబున
నీశ్వరునకుం బాయక పరిచర్య నేయు చున్నయది యీ
వార్త సకలలోకవృత్తాంతవిజ్ఞానార్థంబు పంపిన యప్సర స్త్రీ.
ప్రణిధివర్గంబువలన వింటి నిది కార్మకమంబు. 50

తే. ఇది యనన్యసాధారణ మిది యవశ్య
మిది షరోపకృతిక్రియాభ్యుదయశాలి
చేయు మిప్పుని సంకల్పసిద్ధి గాఁగ
బాహువిక్రమపారీణ! పంచబాణ ! 51

తే. కోరి యభ్యర్థనము నేయువారు సురలు
కార్య మూహింప మూఁడులోకమ్ములకును
1నతిశుభము కృత్యమో యల్పమైనఁ గాదు
కామసంస్పృహణీయవిక్రముడ వీవు. 52

వ. హుతాశనునకు సమీరంబుంబలె మధుమాసంబు సహాయం.
బగుం గాత మర్థలాభంబును నేమంబును బునర్దర్శనంబు.
నయ్యెడు మని దీవించిన దేవేంద్రుని యానతి ముత్యాల
నేను బోలె శిరంబునఁ దాల్చి యైరావణకుంభికుంభాస్ఫాలన
కర్మశం బగుకరంబున వాస్తోష్పతి తన్ను సంస్పర్శించి గౌర

వించిన మన్తధుండు మధుసహాయుండై హిమత్పర్వతంబు
చేరం జనియె నాసమయంబునందు. 53

చ. సకలవనంబులందు గలసంయమికోటి తపస్సమాధిని
ష్ఠకుఁ బ్రతీకూలవర్తి యయి పట్టుకొనిరాజకీరజా
లకములతోడఁ గూడ ఝషలాంశను నెచ్చెలికాఁడు వచ్చె
వారక మధుమాసరాజు నవరాగసమంచితపల్లవాస్తుఁడై.

తే. ఉత్తరాభిముఖుం డైనయుష్టరశ్మి
చంద మీక్షించి దక్షిణాశాపురంధ్ర
గంధవాహంబు దీర్ఘవీర్ఘంబు గాఁగఁ
జాఁగ విడిచెను విరహానిశ్వాసధార. 55

శా. ఆమూలాగ్ర మశోకపాదపము ప్రత్యగ్రప్రవాళావళి
వ్యామిశ్రంబుగఁ బూచె నప్పు డటు నీహారాద్రికుంజంబునకా
భామాశోమలపాదకంకరుహసంకుర్మం బవేక్షింప కు
ద్దామం బైనవసంతజృంభణము సత్వం బొప్ప దీపింపగన్.

తే. చివ్రుగఱితోడ లేమావిపువ్రలు శరముఁ
జేసి మధుమాసకాలంబు చిత్తజునకు
నళికులంబులవేర నామాక్షరములు
వరుసతో నిల్పె ననఁ బొల్పె వానియందు. 57

క. నవకము లగుములుమోదువుఁ
బువుమొగ్గలు వివినవీధిఁ బొల్పెసలారెకా
దివుట వసంతుం డనుప
ల్లవుఁ డిడిననఖతంబులకు సరి యగుచున్. 58

తే. చెమట కింపురుషస్త్రీలచెక్కులందుఁ
గ్రమ్మి మృగనాభిపత్రభంగంబుఁ గరచె

జందనద్రవ మిం పయ్యెఁ జన్నుంగవకు
నలకుఁ బన్నీటితో గుహ్యకాంగనలకు.

59.

వ. అప్పుడు వనౌకను లగుతాపను లతిప్రయత్న సంస్తంభిత
క్రియారంభులును మదనుండు సమారోపిత పుష్పచాపుం
డును మధుకరంబులు కుసుమపాత్రపరిపూర్ణ మధురసగం
డూషసముపలాళిత ప్రియాసందోహంబులును మృగంబులు.
మృగీకంఠూయనపరాయణంబులును నై యుండిరి వెండియు.

ఉ. పంకజరేణుగంధి యగుపల్వలవారిఁ గరేణు విచ్చె ని
శ్శంక మదావళంబునకు గంధగజంబును బద్ధినీమృణా
లాంకుర మర్ధభుక్తము నిజాంగనకుం బ్రియమార నిచ్చె నా
వంకఁ దపోధనుల్ హృదయవత్సలతకా బ్రియ మంది చూడఁ
గన్.

61

ఉ. దేసిక గాన(ని)మార్గములఁ దిన్న నిరీతులఁ బాడిపాడి యా
శ్వాసము నొంది సోలి యరవాడినయంగనమోముఁదమ్మిఁ బు.
ష్పాసవఘూర్ణితేక్షణము లల్లనఁ జొంబన మాచరించి యు
ల్లాస మొనర్చెఁ గిన్నరవిలాసి హిమాచలకందరంబునన్.

తే. అచ్చరలు పాడుహిందోళ మాలకించి
యిందుమాళి ప్రసంఖ్యాన మెడలఁడయ్యె
నిర్జితేంద్రియు లై నట్టినియమపరుల
నంతరాయంబు లేమి సేయంగఁ గలవు?

63.

వ. అప్పుడు వామప్రకోష్ఠార్పితహైమవేత్రకుం డగునందికేశ్వ
రుం డభినవవసంత సమయారంభసంభూత మనోవికారంబు.
లగు ప్రమథవీరులభావంబులు భావించి హుంకారంబునేసి.
మాను మని యదల్చిన నాశిలానందనుచివ్వశాసనంబునఁ

గాననం బెల్ల నిష్కంపవృక్షంబును నిభృతద్విరేఫంబును
 మాకాండజంబును బ్రశాంతమృగచారంబు నై చిత్రార్పితా
 వస్థానంబునుంబోలె నుండె నేనియు మనోభవుండు
 ముక్కుంటియెదురుజక్కటి గాని యొక షక్తియఁగా
 బురశ్శుక్రంబు నడచువాడునుంబోలె మనంబునం జంకుచు
 నెట్టకేలకు నాజగజ్జెట్టి తపంబు నేయు చలికొండచట్టుపట్టు
 నకుం జనుదెంచి చుట్టునుం దిరిగియున్న సురపాన్న మోకల
 నీడ నిల్చి యచోట్ట శార్దూల చర్మంబునం బర్యంకబంధురిత
 పూర్వకాయుండును నుత్తానపాణియుఁ బ్రాణాయామపరుం
 డును నగు నష్టహదేవునిపార్శ్వంబునం బుష్పాంజలి వట్టి
 ధ్యానావసానావసరముం బ్రతీక్షించుచుఁ గించిచ్చిలంబమాన
 కేసరభరా(భద్రా)భిరామకాంచీకలాపయుఁ గర్ణికార కుసు
 మతాటంకయుఁ బల్ల వావతంసయు నగుపార్వతిం గనుంగొని
 యిదియ నాకవసరం బని యథిజ్యౌశరాసనుం డై.

64

సీ. వలుదకెంజడకొప్పు వదలి వీడకయుండఁ

బెనుపాచతలపాగ బిగియఁజుట్టి
 మెడకప్పుతోఁ గూడి మిక్కిలి నలు పైన

కమనీయకృష్ణాజనము ధరించి

భూవికారము లేనిపొడవు తెప్పలలోని

ఘనదృష్టి నాసికాగ్రమున నిల్చి

యోగపట్టికఁజెంది యొక పైననిలుకడ

నాసనస్థితబంధ మనువ్రపఱచి

నిస్తరంగక మైనమున్నీరువోలె

గర్జితము లేనిఘనఘనాఘనమువోలె

ధ్యాననిశ్చలుఁ డగునిందుధకునిఁ జూచి
ప్రసవనారాచుఁ డతిభయభ్రాంతుఁ డగుచు. 65

ఉ. ఒయ్యన డాయఁగాఁ జనియె నుగ్రవిలోచను పార్శ్వభూమి
కిం, దయ్యముఁజేడునెచ్చెలి యెదన్ భయకంఠము నుప్పు
తిల్లఁగాఁ, దియ్యనిసిల్లుఁ బుష్పములఁ దీర్చినయమ్ములు శౌర్య
సంపదల్, వయ్యము గాఁగ భూమిఁ బడ వైచె నిలింపులు
చూచి బెగ్గిలన్. 66

క. స్థావరరాజతనూభవ
యావేళన డాయ వచ్చె నభవునిసేవా
హేవాక ప్రాధిని వన
దేవత లెంతయును నభిరతిం దనుఁ గొలువన్. 67

తే. పద్మ రాగవిభూషణ ప్రతతిమాలు
లలి నశోకలతా ప్రవాళములు దాల్చి
సింధువార ప్రసూనరాజీవరాజిఁ
గమ్రమాక్తికరత్న శృంగార యగుచు. 68

చ. చనుఁగవవ్రేగునన్ మిగులసన్నపుఁగౌ నసియాడఁ గెంపుమీ
ఱిన నునుబట్టుఁజేలఁ గటి టింగులు వాఱఁగఁ గట్టి భూమిభృ
త్తనయ ప్రసూనగుచ్ఛములు దాల్చి లేఁజిగురుల్ ధరించి వ
చ్చిన నడతివవోలె నిలిచెం దరుణేందుకిరిటుసన్నిధిన్. 69

తే. తరుణి యందందుఁ గేసరదామకాంచి
జఘనపులినంబు నందుండి జాఱిపడఁగ
మాటిమాటికి హస్తపద్మముల నెత్తు
చూలభావంబుతో నుండె నభవుమ్రొల. 70

ఉ. కమ్మనియూర్పుగాడుపులగండముఁ గ్రోలఁగ వచ్చి యొప్ప
బింబముసమీపదేశమునఁ బాయక యాడెడుతేటి గేళిప
ద్దమ్మన మాటిమాటికి సమంచితవిభ్రమలోలదృష్టి యై, యమ్మ
దిరాక్షి 1చోపె దరహసనికస్వరగంధపాళి యై. 71

తే. అఖిలలక్షణసంపూర్ణ యైనయట్టి
యాలతాతన్విఁ జూచి పుష్పాయుధుండు
2రమణఁ దాఁ బూను దేవతారాధనంబు
సఫలతం జెందె నని చాల సంతసిల్లె. 72

ఉ. అప్పుడు డాయ వచ్చెఁ దరుణాబ్జకళాధరు గౌరి భక్తితో
నప్పుడు డాసె సీశ్వరుడు నంచితయోగసమాధినిష్ఠమై
దప్పక బాహ్యసీమఁ బ్రమదం బెసఁగం బరమంబు సోహమై
యొప్పెడు దివ్యతేజము సముజ్జ్వలకోటితటిత్ప్రకాశమున్.

క. అసమభయభక్తు లలరఁగఁ
గుసుమంబులు దోయిలించి కోమలి నించె
గిసలయభంగంబులతో
నసదునడుము వణక మృదునియడుగులమీదన్. 74

ఉ. పల్లవపుష్పభంగములు పాదసరోరుహయుగ్మకంబుపైఁ
జల్లి శ్రవోవతంస మగుచుసగిమొగ్గ యొకింత జాఱఁగా
నల్లన మ్రొక్కె బార్వతి భయంబును భక్తియు సంభ్రమంబుసం
ధిల్లఁగ భావి భర్తకు ఘణిప్రభుహారున కంధకారికిన్. 75

క. సరిలేనిమగనిఁ బడయుము
తరుణి యని పల్కె శివుడు తథ్యమ యిది యీ

శ్వరభాషితమునకుం దర

తరములయందైన నన్యభాషము గలదే.

76

ఉ. పంచశరుండుఁ దత్పరత బాణవిమోక్షణకాలముం బ్రతీ
క్షించుచు గౌరి శంకరునిఁ జేరినయప్పటినుండి యెప్పుడు
న్నించునొకో హరుండు తరుణీమణి నంచును వింట నారి సా
రించుచు నుండెఁ జెంత ¹నురరీకృతదైవతకార్యధుర్యుఁ డై.

తే. ప్రియము శోభిల్లుఁగా సమర్పించె గౌరి

పసునిపయ్యెర జాతి దోషుల్లవమున

భానుదీప్తులు నీటారి ప్రన్ననైన

పృథులమందాకినీపర్వవీజమాల.

78

తే. అంబుజాక్షి సమర్పింప నాదరమున

నక్షమాల్యంబు నిటలాక్షుఁ డండుకొనియె

బంచబాణుండు సంధించె నించుమిట

నస్త్రరాజంబు సమ్మోహనాశుగంబు.

79

మ. శమనారాతి నివృత్తధైర్యుఁ డగుచుం జంద్రోదయారంభకా

లమునం బొంగిన దుగ్ధసాగరములీలం బకవింబాధరో

ష్ఠముఁ గర్ణాంతవిలాసనేత్రము నతిస్వచ్ఛంబునై యొప్పు గౌ

రిముఖాంభోజమునందునిల్పె సరసప్రేమంబునం జూడ్కులన్.

తే. శైలసుతయును భావంబుకీలు దెలిసి

యంగకంబులఁ బులకంబు లంకురింప

వ్రాల్చె నెమ్మోము లజ్జాభరంబుపేర్చి

గేకరాలోకనంబులఁ గెల్లుమలఁగి.

81

వ. అనంతరం బంతకమథనుం డతర్కితం బైన యింద్రియతో
 భంబు బలాత్కారంబుగాఁ గుదియించి, చేతోవికారంబు
 నకుం గారణంబుఁ దెలియం దలంచి దిశాంచలంబులకుం జూపు
 పటపునప్పుడు కట్టెదుర దక్షిణాపాంగనివిష్టముష్టియు నాత
 తాంగుండును నాకుంచితసవ్యపాదుండునుం జక్రీకృతకార్డు
 కుండును బ్రహతోద్వృక్తుండును నైన మన్తధునిం గనుం
 గొని తపఃపరామర్శవివృద్ధక్రోధం డయ్యె నవ్వేళభూభంగ
 దుష్ప్రేక్షం బగు విరూపాక్షునిలలాటేక్షణంబునం జనియిం
 చిన సముజ్జ్వలజ్వాలాజాలం బైనకృపీటయోని భువనంబు
 లెల్ల భయభ్రాంతంబు లై హాహాకారంబులు సేయ నమ్మిన
 కేతను శరశరాసనతూణీరంబులతోడంగూడ భస్మంబు చేసిన.

సీ. నాగభూషణుఫాలనయనానలముచేతఁ

బంచబాణుండు బిట్టు భస్మమయ్యెఁ

బ్ర బలాభిషంగసంప్రభవమోహంబున

రతీచేవి యవశ యై వ్రాలె ధరణి

యువతీసంసర్గంబు యోగవిఘ్నం బని

యభవుఁ డంతర్ధాన మాచరించె

జెలికాడు తనమ్రాల నొలికి బూడిద యైన

నామని యేడ్చె నా వటచినట్లు

తే. గౌరి తనచారుసాభాగ్యగౌరవంబు

విలువ పోయినచెలువున విన్నవోయెఁ

బర్వతేంద్రుండు నిర్విణ్ణభావ యైన

కూర్చినందన నింకికి గొంచుబోయె.

వ. అనంతరంబ రతీదేవి మోహంధోస్తీలితంబు బైనలోచనం
బుల నత్యంతప్రియదర్శనం డగుప్రియుం గానక పురుషా
కారంబున భూమిం బడియున్న భస్మంబుం గని యిట్లని
ప్రలాపింపం దొడంగె. 84

చ. చక్కనివారిలోన నెఱజాణలలో విటరాజుగోష్ఠిలో
జక్కనివారిలోఁ గడు బ్రసిద్ధిపొందిన నీవు ప్రాణముం
దక్కినచోట నీమనసు ధైర్యమున నిశిమింతురాలు గా
నక్కట! పుష్పసాయక! మహాకశినాత్మలువో మృగేశ్వరణ్.

మ. ప్రతికూలాచరితంబు నావలన నల్పం బైననుం గాంచితే
ప్రతికూలాచరితంబు నీవలన నల్పం బైన నేఁ గంటినే
కృత మెన్నండును లేనిచంద మిది లక్ష్మీపుత్ర! నీయందు న
న్నతిదుఃఖాన్విత డించి పోవఁ దగవా యధ్వానపుంబట్టునన్.

క. 1తలఁతే మన్మథ! గోత్ర
స్థలితంబుల జఘనసూత్ర కరబంధంబుల్
తలఁతే! మఱియవసంతో
త్పలకలికాబంధనంబుఁ దత్సమయములన్.

87

క. మెఱయంగ ముసురు కురియఁగ
నుఱుమం బురవీధులం బయోధరవేశం
దెఱవల రమణులయొద్దకు
నిఱుఁజీకఱిదిశల నింక నెవ్వం డనుపున్.

88

1. తలఁచి తె మన్మథ...తలఁచి తె మఱియవసంతో...;...స్థలితంబుల
తలఁతే మఱియు...కలికాబంధనంబు...ములన్.

సీ. మదిరారసాస్వాదమదవికారంబులు

బింబాధరలకు విడంబనములు

ప్రియవియోగంబున బెడరించువాఁ డయ్యు

నుడువల్లభుఁడు నిష్ఫలలోదయుండు

ఖోలులనోర్పారు క్రొత్తమామిడిమోక

నవపల్లవంబు బాణత్వ ముడిగె

శుకశారికలు గూడి శోకస్వరంబులఁ

బలవింప దొడఁగె దాపంబు గదిరి

తే. మాసములు దుఃఖపడె మధుమాధవములుఁ

జిన్నిమలయానిలంబులుఁ జిన్నవోయె

మాట లేటికి వేయు నోమగలరాజ!

విశ్వమున నీవు లే కున్న వెలితి వడియె.

89

తే. హృదయమున నుండి యెప్పుడు హృదయనాథ !

ప్రియముఁ జెప్పెద ననుటెల్ల భేషజంబు

హృదయమున నుట నిజమేని మదన యెట్లు

భస్మమైతివి? నే నెట్లు బ్రదుకుఁ గంటి?

90

ఎ. మనఁ డ! మధురాలాపనిస్వపండితంబు లగుగండుం గోయితల

నేలొకొ భవనంబులకు రాయబారంబు పంపవు? ప్రణిపాల

యాచితంబు లగుగాఢోపగూహనంబులు మఱచితే? యార్త

వం బగుకుసుమప్రథానంబు నాయంగంబులం దిది నీవు రచి

యించినది కదా? దక్షిణేతరం బగుమదీయచరణంబు లాక్షా

రాగపరికర్తంబునకుం దగదొకొ? పతంగమార్గంబున నింగ

లంబునం బడి భవదంకం బాశ్రయించెదఁగాక మదనంబు లేక

రతీదేవి జీవించు నను నపవాదంబు లోర్ప వచ్చునే! నీసుహృ

దీశ్వరుం డయిన వసంతుం డెచ్చట నున్నవాడు? పటు
క్రోధరేఖానటద్భ్రాభంగ విభీషణముఖుం డగులలాటలో
చనులోచనంబు చిచ్చున నతండును వెచ్చి నిన్నుఁ గూడనే
యని యనేక ప్రకారంబులం బలవింపఁవత్పరిదేవనాక్షరంబులు
బాణపాతంబులంబోలి హృదయంబునఁ దూఱనాటుటయు
నెంతయునొచ్చి యమ్మధుమాసం బక్కిసలయకోమలికిం బుట్టిన
మహావ్యసనం బూరార్పం జేర వచ్చుటయు. 91

సీ. క్రొన్నుడి కై పెక్కి కుసుమంబు లుమియుచు
నవటుప్రదేశంబునందుఁ బొరల
జేవురించిన లేత చెక్కు టద్దంబులఁ
దాటంక యుగళంబు తన్నియాడ
నాక్రోశపరిదేవనాక్షరప్రాతంబు
కంత గద్దదికచేఁ గ్రక్కుపడఁగ
హరిసిలములచాయ నక్షిగోళమ్ముల
సొబగుగాఁ గన్నీటిసోన గురియ

తే. ముత్తయంబులపేరులు ముఱిసి పడఁగ
హస్తముల వీఁగుఁ జనుదోయి యడిచికొనుచు
సంబెరం బిచ్చె రతిదేవి శంబరారి
1కప్పుడు వసంతు నెదుట దుఃఖార్త యగుచు. 92

వ. ఇవిధంబున నారామ పేరామనియెదుట నెమ్మనంబునఁ
బేరామని యై వర్తిల్లునార్తి సంబెరం బిచ్చి సొమ్మసిలంబోయి
లేచి వసంతునిం గనుంగొని, మాధవ! నీ చెలికానిం జూడు
కపోతకర్బురం బైన భస్మం బైనవాడు! నీవు వచ్చుట

యెటుంగండు సుమ్మి! ససురాసురం బైనజగంబు బిసతంతు
 గుణం బైనకోదండంబునం గలగుండ్లువెట్టు నిట్టిజగజ్జెట్టియుం
 గలండే! యతిపరుషపవనసంపాతాహతం బైనదీపమునుంబోతె
 నీపరమమిత్రుండు క్రమృతీలండు సుమ్మి! నాపాపంబునంజేసి
 విధి వెలిగాఁ గ్రొన్ననవిలుకానిం గొనిపోయె. నీవును బరమ
 మిత్రుండవు గావున నన్నును నగ్నిముఖంబున నీసఖుం
 గూర్పం బాడి. “శశితోడం గూడఁ గౌముదియు మేఘంబు
 తోడంగూడ మెటుంగు” ననుట సకల సమృతంబు. కుసుమ
 శరుశరీరభసితచూర్ణంబు ¹శరీరంబునం దాల్చి నామేను విభా
 వనునందు ²వేల్చెదం గిసలయతల్పంబులకు నిటమున్ను సహా
 యుండ వగునీకుఁ జితి పేర్పం జాలవచ్చెనే యని పల్కి
 శోకావేశంబున వెండియు.

93

సీ. హస్తయుగ్మము మోడ్చి ప్రార్థించి పలికెఁ
 దమ్ముడా! నా కిమ్ము దగఁ జితాగ్ని
 మందమందంబుగా మలయానిలంబులు
 వెరవుతో మండంగ విసరుఁగాతఁ
 బరలోకత్వప్తికై బంధు లిద్దఱకును
 ధర్మ దకం బిండు తమ్మితేనె
 సహకారమంజరిచరుపిండకబళంబు

పెట్టుండు మాకు నై పికము ముట్టఁ

తే. దేనె పెట్టుండు కస్తూరి దీర్చి యచటఁ
 జేర గొజ్జంగ పూనీటఁ జెంబు లిడుండు
 నన్ను వలరాజుఁ దలఁచి మన్నన దలిర్పఁ
 దగ సమర్పణ చేయుండు దంపతులకు.

94

వ. అని తెంపు నేసి యగ్నిప్రవేశంబున కాయితం బై యున్న సమయంబున రతి నుద్దేశించి యాకాశవాణి, యోమస్తాభ పత్నీ ! సాహసంబు వలవ దుడుగుము. నీకుం జేరువన మేలు గాఁగలయది నీమగఁడు కందప్పుండు భుజాదర్పంబునం గన్నుఁ గానక కనకగర్భుని సమావిద్యూతమనోవికారునిం జేసి తనకుమారికయం దతనికిఁ గాఁగాని తలంపుఁ బుట్టించె. కన్నియం గవసిన తన యన్యాయంబునకుం దాన రోసి సరసి రుహాసనుం డీసునం బుట్టించినవాఁడు కుసుమశరుండుకదా ! యద్దురాత్తుండు హరకోపానలంబున భస్మం బగుం గావుత మని శపించిన నది కారణంబుగాఁ బ్రద్యుమ్నున కిద్దరవస్థ తటస్థించె.

95

ఉ. ఎప్పుడు పెండ్లియాడుఁ బరమేశ్వరుఁ డద్రితనూజ వేడ్కతో నప్పుడు లబ్ధసౌఖ్యుఁ డలు యంబికప్రాధన నానదాశిపుం డెప్పటియట్ల సర్వభువనైక ధనుర్ధరుని ప్రియం బ్రియం బొప్పఁగ నిచ్చు నీకు మది నొండు తలంపకు నమ్ము మాత్మలోన్.

వ. అని యదృశ్యరూపం బైనభూతంబు రతీదేవి మరణ వ్యవ సాయబుద్ధి మంషిభవింపంజేసెఁ గుసుమాయుధబంధుం డగు వసంతుండును నావృత్తాంతంబునకు సంతసించి యక్కాంత నూరారెచ్చ నాశాపాంతం బవలంబించి శంబరారి పత్నీయు గౌరీకళ్యాణకాలమ్ముం బ్రతీక్షించుచు విరహక్షీణం బైన శరీరంబు రక్షించుకొనుచుండె నంత.

97

— ఆత్మసాంకము —

మ. మంకణమూనివంశమణిమండన ! కాంచీపురీనివాస ! యే
 శాంక కిరీటదివ్యచరణాంబుజసేవక ! వైరిభద్రనా
 గాంకుశ ! హారహార దరహారవిపాంశురకీర్తిచంద్రికా
 లంకృతదిగ్విభాగ ! శుభలక్షణ ! వారిరుహాయతేక్షణా ! 98

క. కర దీపదానశోభిత

విరుదాంకిత ! యంబునిధిగర్భీరసుహృదయా !

హరచరణకమలపూజా

పరతంత్రస్వాంత ! వంశపావనచరితా !

99

మాలిని. మాచమాంబాసుతా ! మానదుర్యోధనా

యాచకాభీప్సితత్యాగచింతామణి !

¹ధీచతుర్వక్త్రయాస్తిక్యసంజన్నిధీ !

లోచనాంభోరుహలోలలక్ష్మీకళా !

100

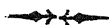
గద్య. ఇది శ్రీమత్కమలనాభపాత్ర మారయామాత్యపుత్ర
 వినయవిధేయ శ్రీనాథనామధేయప్రణీతం బయిన హర
 విలాసం బను మహాప్రబంధంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

శ్రీ రస్తు

హరివిలాసము

చతుర్థాశ్వాసము

కావేరివల్లభ!

లోకస్తవసీయ! సర్వలోకాశ్రయ! ఽ

ద్వీకరభూషణభక్త! సు

ధీకలితవివేక! యవచిదేవయతిస్సా!

1

వ. ద్వితీయవిలాసం బైనగౌరీకల్యాణం బాకర్ణింపుము.

2

తే. అవ్విధంబునఁ దనమ్రాల నసమశరుఁడు

తనకుఁగా నీశ్వరునిచేత దగ్ధమైన

ధరణిధరకన్య నిందించెఁ దనదురూపుఁ

“బతులు మెచ్చని చెలువు నిష్ఫలమకాదె.”

3

వ. అనంతరంబ వసుంధరాధరకన్య యవంధ్యప్రతిజ్ఞ యై తప
స్సమాధి ¹నియతత్వంబు వహింప నిజాభిప్రాయంబు
మేనకాదేవి కెఱింగించిన.

4

ఆ. గ్రుచ్చి కౌగిలించుకొని యమ్మహీధర
సార్వభౌముదేవి చతురభంగి

1. వశంబున సుధాకర కళాధరు వసించునదియై మేనకాదేవికి నిజాభిప్రాయం బెఱింగించిన.

బుజ్జగించి కూర్చి పొంపిరివోవంగ
హితమితోక్తి బుత్తి కిట్టు లనియె.

5

ఉ. ఎక్కడ లేచె వేల్పులు సమీప్సితదాతలు ముద్దుగూన ! నీ
వెక్కడ? భూకవీరతప మెక్కడ? యీపటుసాహసిక్యముల్

తక్కు శిష్యపుష్ప మవధానపరత్వమునకా మధువ్రతం

౧.౮ బెక్కిన నోర్పునో విహగమెక్కిన నోర్పునో నిశ్చయింపుమా.

తే. అని నివారించె గిరిపత్ని యనుఁగుఁగూఁతుఁ

బార్వతియుఁ దల్లిమాటఁ జేపట్టదయ్యె

నీస్థితాచంబునకుఁ 1 బాటుహృదయరుచియు

౧.౯ నిమ్మమున కొడిగిలునీరు నిలుపరాదు.

7

వ. అంత నాచంద్రానన సఖిముఖంబున నిజమనోరథంబు దండ్రి
కెఱిగించి యష్టహానుభావుచేత నరణ్యనివాసమునకును

ఫలోదయాంతం బైన తపస్సమాధికిని నానతి వడసి దృఢ

ప్రతిజ్ఞానిర్వాహంబున.

8

ఉ. భూధరరాజకన్య మణిభూషణముల్ దిగఁద్రావి యీశ్వరా

రాధనకేళికాతుకపరాయణ యై భరియించె బాండుర

తృప్తతిపూర్వకంబుగఁ బ్రగాఢపయోధరమండలీసము

తేదవికీర్ణసంహతుల నేలుమహీరుహవల్కలంబులన్.

9

తే. చంచరకాంగనాగరుచ్ఛాయ నేలు

కుటిలకోమలతరదీర్ఘ కుంతలములు

మడమ లంటంగ నిడు¹పాటిజడలు

²గట్టి, పాశుపతదివ్యదీక్షుఁ జేపట్టి గౌరి.

10

సీ. ముత్యాలమొలనూలు మురుపుసూపెడునట్టి

జఘనంబుపై మకాంజి ³సవదరించె

గండుక క్రీడపై గారాబు పచరించు

హస్తాబ్జములఁ బూనె నక్షమాల

కస్తూరికాంగరాగములతో విలసిల్లు

తనువల్లి హత్తించె ధవళధూతి

బొమ్మపెండిలిపాటఁ బ్రొద్దుపుచ్చు నెలుంగు

నీలకంఠస్తోత్రనియతిఁ గూర్చె

తే. బసెడికమ్మలయంపంపుబట్టుచేల

కొంగుచాటున వర్ధిల్లుకుచభరమున

గంతఁగా వైచె బులితోలుకళవసంబుఁ

బరమకళ్యాణి గిరిసార్వభౌమతనయ.

11

తే. హంసతూలికపాన్పుపై నలరు మొగ్గ

⁴యొత్తునునుమేను గల్గునీలోత్పలాక్షి

బాహువల్లితలాడఁగాఁ బవ్వళించె

శైలపాషాణపట్టికాస్థంఢిలమున.

12

తే. పాశుపతదివ్యదీక్షువిభాసమాన

దివ్యతేజోవిశేషసందిక్తమూర్తి

కాలతాంగికి శతవృద్ధులై నముచులు

ప్రణతు లగుదురు భావిప్రభావశక్తి.

13

1. వాలు. 2. గట్టి, బాశుపతదివ్యదీక్షుఁ జేపట్టి గౌరి. 3. సవధ. రించె. 4. యెత్తినప్పుడు జడియు.

ప. ఇష్వధంబున నబ్జింబాధర ధరశిఖరంబులయందలి హరిణిశో
రంబులకు నరణ్యజీవాంజలివిధానంబునుం దమలకాకుంజంబు
లకు నిర్వరధారాసేకంబును నొనర్చుచుఁ గృష్ణాజినోత్తరా
సంగవతియు సర్వాంగభసితాభ్యంగమంగళస్నానయు నై
కొంతకాలంబు గడపి కాంక్షితంబు కడఁగానక తెంపు నేసి
మండువేసరిం గనగనమండు నగ్నిముఖంబునడుమన నిలిచి
కాలంబున నర్కమండలం బాలోకించియు వర్షాకాలంబునఁ
మధ్యాహ్న బక్షి పాళీక్షణస్థితంబులును దాడితాధరంబులును
బయోధరోత్సేధనిపాత చూర్ణితంబులును ద్రివళిక్షణస్థితం
బులును నాభిగవ్వరప్రవిష్టంబులు నగుజలధరజలబిందుధార
లం దోఁగియు శిశిరకాలంబునం దివతాలించు కొలంకులలో
నం బుక్కిటిబంటినీట నిశాసమయంబుల నిలిచియు నంబుచు
శ్రీఘ్రకంబులును నుడుపతికంబులును సురకరువలెం డుల్లిన
జీర్ణతమవర్ణంబులును నాహారంబుగా దుష్కరం బైన తపంబు
నేయుచుండ నొక్కనాఁడు.

14

మ. అజినాపాథధరుండు ప్రాథతరభామతిప్రగల్భుండు నీ
రజబంధుప్రతిమానతేజుఁడు జటారాజిచ్ఛటాతామ్రమూ
ర్ధజుఁ డేకాకివటుండు బ్రాహ్మణుండు విశ్రామార్థముంబోలె నా
త్రైజగన్తోహనమూర్తిసన్నిధికి నేతెంచెక వనాంతంబునన్. 15

తే. ఇష్విధంబున నేతెంచి యెదుట నిలిచి

గౌరి నాశీర్వదించె నక్కపటవటుండు

|| కలితకోమలనవకుశగ్రంథి యైన

యంగుళీపల్లవంబుల హస్త మెత్తి. ||

16

వ. పార్వతియు బహుమానపురస్కరంబుగా నయ్యుర్విసురవటు.
నకు నతిథిపూజ యొనర్చిన నతండును గొండరాచూలి నేయు
సత్కారం బంగీకరించి ముహూర్తమాత్రంబు విశ్రమించి.
మెయివడిచూపునం జూచి ప్రస్తావనోచితంబుగా నిట్లనియె.

సీ. సలిలంబు త్రిషవణస్నానక్షమం బొనె
యంభోజపత్రద్వీర్ఘాయలాక్షి !
కుసుమంబులును నిడకుశపల్లవంబులు
సులభంబు లై యున్నె సుందరాంగి !
సత్వంబు లనోన్మన్యజాతివైరముఁ దక్కి
శాంతి గైకొని యున్నె చంద్రవదన !
యనుదినంబును దేహయాత్ర కాయిత మానె
నీవారపాకాది పూవుఁబోణి !

తే. శక్తికొలఁదిఁ దపశ్చర్య సంఘటింఁతె
ఫలముపై నాస నాగ్రహబంధ ముడిగి
తామ్రబింబోష్టి ధర్మ సాధనములందు
నాద్య మగుసాధనంబు దేహంబ కాదె. || 18

క. మగువా ! నీపెంచినలత
చిగురున ముకుళంబు నుల్లసిల్లెనె చెపుమా !
ప్రగడపుఁగెమ్మోవియి
న్నగ వుదయించినవిధంబునం బ్రస్తుట మై. || 19

క. పంకజలోచన ! కరద
ర్ఙ్గాంకురములు మేసిన్వన్తి యపరాధమునకొ
రంకుమదహోతకంబుల
జంకింగవుగా తపఃప్రశాంతి వెలితిగాన్. 20

తే. అభ్రవీధీపరిచ్యుతం బై నయట్టి
యమరతటిని జలప్రవాహమ్ముకంటె
ధరణిధరరాజు నీచరిత్రంబుకతనఁ
బరమపావనుఁ డయ్యె నోషద్దనయన ! 21

చ॥ సంబంధంబు సాప్తపదినంబు గావున నింతతడవు నీతోడఁ
గదిసి పలుకు చునికింజేసి యే నాప్తుండఁ గావున నొక్క
మాట యడిగెద. బ్రాహ్మణజాతిస్వభావసులభం బైన చాప
లంబుఁ జూచి హెచ్చు గుండాడం బనిలేదు. రహస్యంబు
గా కుండేనేనిం జెప్పుము. 22

సీ. ప్రథమప్రజానాథపావనకులమునఁ
బ్రభవించి తబల ! ప్రసంచసార
సౌందర్యసంపద సజినన్నదానవు
నశ్వరం బై శ్వర్యనైపుణంబు
సౌఖ్యంబు నిరవధి సర్వసామగ్రి నీ
యఱచేతిభాగ్య మత్యాయతంబు
భాగ్యంబు నీ కేమి బ్రాతి యైనది మనో
రథ మేమి చెప్పుమా రాజవదన !

తే. దుష్కరం బైనతప మిట్లు తోడరి చేసి
మేను డయ్యించుకొనఁగ నేమిటికి వచ్చెఁ
జిత్తము విచారమార్గంబుఁ జేరఁదెచ్చి
తత్త్వముఁ దెలియఁజెప్పు చూతముమృగాక్షి ! 23

చ. పితృగేహంబున నవమానంబు పుట్టదు గదా ! పన్నగఫణా
రత్నంబుమీఁదఁ జెయిసాఁచువాఁడు గలండే ! నిండుజన్మ
నంబునకుం దగిన విధూషణంబులు తొలంగంబెట్టి వార్ధకోచి

తంబు లగువల్కలంబు లెట్టులు ధరించితివి ? దేవలోకనివా
సంబున కాసుపడెదేని నది వృథాశ్రమంబు ! నీ పుట్టినిల్లు దేవ
భూమియకదా ? తగిన వరునిం గామించి సమాధి వహించితి
వేని నదియు నీకుం దగదు రత్నం బొరునిచే నన్నేషింపఁ
బడుఁ గాని యెరు నన్నేషించునే ? నిట్టూర్పు గాడ్పులచే
దుర్లభజనానురాగంబు నీయందుఁ దేటపడుచున్నది. అట్టి
కఠిన హృదయుం డెవ్వండొకో ! వాఁ డెవ్వని నపేక్షించి
యేని నీవు తపంబునేయుచుఁ గలమాగ్రపింగళం బగుజటా
భారంబు భరియింపఁ దగ దని యంత నిలువక యక్కపట
వటుండు.

24

ఉ. ఏనును బ్రహ్మచారిఁ దరళేక్షణ ! నీవును గన్య వెంతకా
లానకు నీకుఁ బెండ్లియ ఫలం బగునేని విచార మేల స
న్తానముతోడ నన్ను మునిమాన్యు వివాహము గమ్ము
లెమ్ము కా,దేనిఁ దపంబులోనిసగ మిచ్చెద మాను తపాభి
మానమున్.

25

వ. అనినం బార్వతి యమ్మిథ్యావటునకుం దన మనోరథం బెఱిఁ
గింప నొల్లక వయస్యం గనుసన్న నేసిన నచ్చెలికత్తెయు
నత్తపోధనకుమారునితో ని ట్లనియె. అయ్యా ! నీకుఁ
గుతూహలంబు గలదేని వినుము. కాలకంఠకతోరకంఠహుం
కారప్రవర్తకం బగు పుష్పచ్ఛాపునిసమ్మోహనాస్త్రం బీకన్య
హృదయంబున నాటిననాటంగోలె లలాటచందనధూసరాలక
యై తుహినసంఘాతతతశిలాతలం బగు జనకునింట ధృతిం
జెందక మహేంద్రప్రభృతు లగుదిగీశుల నుజ్జగించి పినాక
పాణిం బతిఁగాఁ గోరి తపంబునేయ సమకట్టె. సబాష్పకంఠ

స్థితంబు లగు సుగీతాక్షరంబుల విరూపాక్షుచరిత్రంబు
పాడుచు వచాంతసఖు లగుకిన్నర రాజకన్యకల వగపించుచు
ద్రిభాగశేషంబు లగునిశాసమయంబుల నించుకించుక నిద్రిం
చుచు గలఁ గాంచి నీలకంఠ ! యెచ్చోటికిం జనియెద వని
యసత్య కంఠాప్సితబాహుబంధన యయున్యను విరహవ్యథా
దుస్సహం బగు తపోభారంబున భద్గ వశీకరింపం దలంచి
యున్నయది యని పల్కిన.

26

చ. వికవిక నవ్వె యక్కపటవిప్రకుమారుడు మేలు లెస్స వా
నికి నయి రాగబంధమును నిల్పె మదిం దరళాయతాక్ష మీ
సకియ వివాహవేళఁ బురశాసనుపాణిఁ బరిగ్రహించుచో
‘మొకమున’¹ బుస్సుమంచు నహి² మ్రొగ్గిన నెట్లు భయంబు
³చెందునో.

27

సీ. రాయంచ యంచుఁ జీరకు బోక యగుఁగాక
పచ్చియేనికతోలుపచ్చడంబు
హరిచందనాస్పదం బగుచనుంగవమీఁదఁ
బట్టుఁ జేకొనుఁగాక భసితధూళి
కమనీయచరణలాక్షా రాగలేఖచే
ముద్రితం బగుఁగాక దుద్రభూమి
కలితముక్తాఫలగ్రైవేయకంబుతోఁ
దులదూఁగుఁగాక పెంజిలువపేరు

తే. మనువు లెస్సయి యుండెఁ బో మానవతికి
నివ్విధం బన్న లోకంబు లెల్ల నగరె

యహహ! ¹ముదిగోడ నెక్కి భిక్షాటనంబు

జేయఁ బోవుట యదియు *మెచ్చాయు చువ్వె. 30

²ఉ. అంధపరంపర న్నెడఁగవై యభవు నివిని వానితోడి సం

బంధము గోరి నిర్భరతపఃకృతకోమలదేహయష్టివై

బాంధవకోటి తోడఁ బెడఁబాసిన నీవును నింద్యుడౌదు సౌ

గంధిక బంధురేఖ యనఁ; గామిని! మాటలు వేయు నేటికిన్.

ఉ. పుట్టు వెలుంగ నెవ్వరికి బోలదు మూఁడవకన్నుల జూచి చే

పట్టుడు వెట్టివాఁ డయినఁ బ్రాణహరుం డట జంతుకోటికిన్

గట్టినతోలుచీర కలకల్కిప్రకాశము సేయు చున్న దె

ప్పట్టునఁ జూచినన్ శివునిబైసి యెలుంగఁగరాదు భామిని.

తే. మాటలేటికి జాలింపుమా తపంబు

హరునిఁ గూర్చి సరోజపత్రాయతాక్షి!

"వధ్యుడివియంగఁబాఁతినవాడికొట్టు

యూపసత్కియకర్హమైయున్నె చెవుమ." 31

వ. అనిన నక్కపటవటునకు నవ్వధూతి యిట్లనియె. 32

ఉ. చాలు వివాదము ³ల్పదిగ శంభునిగూరిచి యిట్టిపల్కు లీ

వాలముచేసి పల్కితివి యైనను నౌ విను చంద్రమణికళా

మౌళిపయిన్తదీయ మగుమానస మెంతయుఁ జిక్కె నింక నే

జాలుదునయ్య యెమైయుభుజంగవిభూషణునివొరంగఁగన్.

వ. అని జయావిజయలం గనుంగొని యపాంగంబులఁ గెంపు

గదుర నీబ్రహ్మచారి శంకరుని గుఱించి యింకను వంకర

1. ముదిగొడ్డు; ముదిరొంద. 2. ఈపద్యము కొన్నిప్రతులఁ గాన

రాదు. 3. పదుగ. * మెచ్చాయెఁ జువ్వె.

కొంకరమాటలాడ నుంకించుచున్నవాఁ డితని మెడవట్టి
నూకుం డని పల్కి కోపావేశంబున. 34

చ. ! జిలుంగగువల్లలాంచలముచె న్నయి చన్నులమీఁదజూఁగ
నలుకఁ దుమారశైలసుత యవ్వలిమో మయి నాలుగేన్నదం
బులు సని భూక్కుటికుటిలముగ్ధలలాటముభేందుబింబ యై
మలఁగికనుంగొనె¹ భుజంగమండను¹డై నశతద్విజోత్తమున్.

శా. సాక్షాత్కారముఁ జెంది నవ్వుచు గిరిశానుండు ధాత్రిధరా
ధ్యక్షావత్యముఁ బ్రేమనిర్భరకటాక్షులొకన ప్రాథిమ్య
వీక్షించె² దరళాక్షియు న్ననమున న్విగ్రహ ప్రమోదక్షమా
దాక్షిణ్యంబులు సందడింప నిలిచెం దత్సన్నిధానంబునన్. 36

చ. అరు దగునీతఃస్థునకు నమ్ముడువోయితి నేలుకొమ్మ నీ
వరపుడ నంచు శూలి ప్రియవాక్యములం దగ గారవింపఁగా
ధరణిధరేంద్రనందన యుదగ్రతపోమహనీయవేదనా
భర మఖిలంబువీడ్కొలిపి భావమునం బరతోష మందుచున్.

వ. జయవిజయ లను ప్రాణసఖులతోడం గూడ మాతండ్రిహిమ
వత్పర్వతేంద్రుండు దేవరకుఁ బ్రమాణీకరింపం బాత్రం
బయ్యెను. కన్యకం బితృపరాధీన నగుట దేవర చిత్తంబువ
నవధరింపవలయు నని విన్నపంబు నేయించిన. 38

తే. అమృతకరమాళి యవుఁ గాక యనుచుఁ బలికి
వేడ్క గిరిరాజనందన వీడుకొలిపి
తారగిరి కేగి దివ్యచిత్తమునఁ దలఁచె
సప్తమునుల నరుంధతీసంయుతముగ.

శా. ఆస ప్తస్థు లయంధతీసహితు లై యాకాశమార్గంబునన్
భాసందోహము సూర్యచంద్రుచులన్ భంజింపఁగా డిగ్గి కై
లాసస్థానముఁ జేరవచ్చి కని రుల్లాసంబునన్ హేమపీ
తాసీనుం డయి దేవత ల్లోలువ రాజై యున్న శ్రీకంఠునిన్.

మ. పదియావ్వన్నె పసిండివల్కలమునన్ ! భాసీల్లుముత్యాలజ
న్నిదముల్ రత్నమయాక్షతంబులును మాణిక్యంపుఁబాత్రం
బునన్, జదు రొప్పున్ ధరియించి యల్పధరణీజాతంబులన్
బోలెఁ గట్టెదురన్ నిల్చినదివ్యసంయముల సంపీఠించి సం
భావనన్.

41

సీ. ఆకాశగంగలో నఘమర్షణస్నాన
మహారహంబును జేయునట్టివారిఁ
బ్రస్థాపితాశ్వుచే భానుమంతునిచేత
గురుభావమున మ్రొక్కుఁ గొనెడివారి
నంత్యకాలమునయం దుర్వితోఁగూడ
నురధిలోపల మునకున్నవారి
సర్వశేషమునకై సాహాయ్య మొనరించి
పరమేష్ఠిచే మెచ్చుఁ బడయువారి

తే. గగనమును లేడుపుర వారికట్టెదురన
పతిపదంబులపై దృష్టి భక్తి నిశిన
దివ్యచరిత నయంధతీదేవిఁ జూచి
సమృదము నొందె కందర్పశాసనుడు.

42

తే. అంధకారి యయంధతీ నాదరించె
గౌరవంబున భేదంబు కలుగకుండఁ

బెడ్డవారికి స్త్రీపుంవిభేద మేల

మాననీయంబు పుణ్యకర్తంబుగాక.

43

క. ఆయుషులఁ జూడ శివునకుఁ

దారపరిగ్రహమువెంటఁ దద్దయుఁ దగిలె

దారపరిగ్రహమే కద

సారపుధర్మముల కెల్ల సాధన మరయన్.

44

ఉ. పర్వతసార్వభౌమునుతపై ననురాగము సంప్రచూఢమై.

శర్వని చిత్తవృత్తి కొనసాగుచు నుండుట కానవచ్చును

బూర్వపుణ్యదప్పుఁ జేసి వెఱఁ బొందుచు నున్నయనంగుడెంత

యుక్, నిర్వృతిఁ జెందె నౌ తనదునీతి 'ఫలించి కతంబు

వచ్చినన్.

45

వ. అప్పుడు సప్తములు హర్ష వినయభక్తిశ్రద్ధావిశ్వాసతాత్పర్యం

బులు మనంబునం బెనఁగొనంగఁ గేలువోయి మొగిచి ఫల

భాగంబునం గీలించి కంటకితకపాలభాగు లై దేవా!

యింతకాలంబునకుం గదా మా తపోదానాధ్యయనయజ్ఞ

వ్రతాది ధర్మంబులు ఫలించె. భువనాధ్యక్షుండ

వైన నీవు మనోరథాగోచరం బైన మన్ననం జేసి మనో

విషయంబున మన్నించితి వింతకంటెను భాగ్యంబు గలదే?

యెవ్వని చిత్తంబున నీవు వర్తింతువు వాడు కృతార్థుండు

గదా! నీచిత్తంబున వర్తించు మాకృతార్థత్వంబు వేఱ

వర్ణింప నేల? సోమార్క స్థానంబులకు నెక్కువ యైన చక్కి

సంచరింతు రనుకీర్తిస్ఫూర్తి దేవర మాకుం గృహసేసిన యీ

సంస్కరణానుగ్రహంబునం జేసి యినుమడించె. భవత్పుంభా

వనావిశేషంబునయంద మాకు బహుమానంబు ప్రత్యయంబు

నయ్యె. యుష్మదనుభ్యానసంభవం బగుప్రమోదభారంబు
నూయంతరంగములయం దంగీకరించుటకు సకలభూతాంత
ర్యామి వగు నీవప్రమాణంబు. మాటలు వేయు నేటికిఁ
1 నంతికోపస్థితుల మైనమమ్ము నేపనిపంపునఁ దలంచితిరో
యానతిం డనుటయు. 46

చ. లలితజటాకిరీటసదలంకృత మైనశశాంక రేఖ కో
మలరుచి దంతదీధితిసమాజముతోఁ 2 బొదలంగఁ జేయుచుకా
బలికె లలాటలోచనుడు ప్రస్ఫుటభంగి మునివ్రజంబుతోఁ
దొలకరిమేఘఘోషములతోఁ బురణించు సమంచితధ్వనిన్. //

తే. ఎఱుంగుదురు కాదె మీరు నాహృదయవృత్తి
నాకొఱకు నేన వ ర్తింతు నేకృతులను
మన హామూర్తు లెనిమిది మానులార
భువనరక్షాప్రయోజనంబునక కాదె. 48

తే. విప్రకృతు లైనయబ్బందివేల్పు రెల్ల
మనఁగఁ గోరిరి నేనాని మత్ప్రసూతి
ననఘులార 1 తృప్తాతురు లైనవారు
వారివాహంబు ఘనవృష్టిఁ గోరినట్లు. //

వ. ఏతదర్థంబ పార్వతిని ధర్మపత్నిగా నపేక్షించుచున్నవాడ.
మాకొఱకు మీరు హిమాచలంబునకుం బోయి యక్కా
ర్యంబు సంఘటింపవలయు. యుష్మత్సంఘటితంబు లైనసంబం
ధముల కెన్నండును వికారంబు పుట్టినేర దభ్యున్నతుండును
స్థితిమంతుండును వసుంధరాభారధూర్వహుండును నగునధ
రాధర సార్వభౌముండు సంబంధబాంధవాండు. కన్యార్థంబ
యిటు ప్రవర్తింపుండీ భంగినాడుండని మీకు మతిప్రవా

నంబు నేయంబనిలేదు. భవత్ప్రణిహితంబు లై నపురాణాగ
మాదులు గదా లోకవ్యవహారంబులకు నిదర్శనంబులై
యుండు. నీయంబంధతీదేవియు నీకార్యంబునకు సహాయ కాఁ
గలదు. విశేషించి వివాహశోభనకార్యంబులయందుఁ బురం
ధీజనంబులకుఁ జనపుచెల్లు నిది శుభముహూర్తం బిప్పుడ
కదలి యోషధిప్రస్థురంబునకుం జనుండు. కైలాససానుప్రదే
శంబులఁ బునస్సమాగమం బగుంగాత మని శంభుండు
విస్రంభగంభీరంబుగా నానతి యిచ్చిన. 50

చ. అతఁడు సమస్తసంయమిజనాద్యుండు శైలసుతాపరిగ్రహా
ద్యతుఁ డయి యుండఁగా సురమహర్షివరేణ్యులు ప్రాకృత
ప్రజాపతులు తదాదిగా హృదయపంకరుహంబులతోఁ బరిగ్ర
హ, వ్యతికరసంభవం బయిన యచ్చపులజ్జ పరిత్యజించుచున్.
వ. మహాప్రసాదం బని యంబరమార్గంబున హిమవంతంబు
డాయం జని. 52

తే. గగనమున నుండి డిగ్గి సత్కారయుక్తి
వెలిగె హిమపర్వతాంతరస్థలమునందు
నిర్మలం బైననిధిలోని నీడఁ దోచు
నిండుబింబంబులనుబోలి ఋషిగణంబు. 53

శా. పాదన్యాసములకు ధరిత్రి పరికంఠంబొంద నత్యంతస
మ్రోదంబుకు భయభక్తులకు మనమునకు ముట్టంగ శైలేం
ద్రుఁ 1డంభోదాధ్వంబుననుండి డిగ్గినమహాపుణ్యాత్ములకు
సర్వలోకాదిశ్రేష్ఠుల వే యెదుర్కొనియె నర్హాపూర్ణ
హస్తాబ్జు డై. 54

తే. ధాతుతామ్రాధరుడు దేవదారుభుజుడు
సానువక్షస్థలుడు వటస్కుంధుడైన
మంచుగుబ్బలిరాజు సంభ్రమముతోడ
ఋషిసమూహంబు నతిభక్తి నెడుచుకొనియె.

55

సీ. విధిమార్గ మొక్కింత వీసరవోకుండ
నర్హపాద్యాదిక్రియాకలాప
మాచరించి వినిర్హచారపంపన్న
లగునమహర్షుల నాదరమున
నతఃపురానకు నల్ల దోడ్కొని పోయి
క్రమముగా నుచితాసనముల నునిచి
స్వాగతకుశలవార్తానుపూర్వకముగ
నతిగభీరప్రస్ఫుటాక్షరముల

తే. వారితో నిట్లు లనియె నష్టేరుసఖుడు
గాఢవినయావనతపూర్వకాయుడగుచు
హస్తయుగళంబు మొగిచి సంప్రార్థనమున
యావదర్థ పదం బగునట్లు గాఁగ.

56

తే. అపమయోదసముగ్ధవం బైనవాన
యనధిగతపుష్పజాలకం బైనఫలము
శృణ్వనిధులార! నాగృహంబునకు మీరు
తలఁపుగానితలంపుగాఁ దారసిలుట.

57

క. రెంటును నేఁ బావనుడను
వింటిరె మునులార! మీపవిత్రాంశులు న
న్నంటుట మదీయమూర్ధము
వెంటంగా నభ్రగంగ వెల్లివిరియుట.

58

సీ. స్థావరం బగుమేను పావనత్వముఁ జెందె

భవదీయపాదసంస్పర్శనమునఁ

గడఁగంటి నాజన్మ ¹కత్తికృతార్థతఁ

గన్నులారఁగ మిమ్ముఁ గానఁబడసి

యుష్మత్ప్రపాసమభ్యుదితసంతోషంబు

నిండి ధైవాత నా నెమ్మనమున

మీ తేజమున ²నాదుమేనిలోఁ దహతహ

కలుపాంబుపటలంబు గ్రాగి పోయె

తే. ననుఁ గృతార్థునిఁ జేయఁ బావనునిఁ జేయఁ

బరమపుణ్యునిఁ జేయఁ సంపన్నుఁ జేయఁ

దలఁచి యే తెంచితిరి గాని తక్కుగలదె

కార్య మానతి యిం డార్యవచ్యులార !

59

మ. అని పరన్యకతోరగర్జ కెనగా నాడంబరాటోపముం

జెనయం బల్కుగఁగీరనిస్వనమునకొ శీతాచలేంద్రుండు ప

ల్కిన నందందఁ ప్రతిధ్వను ల్లఱిగుహాగేహంబులం దుండఁగా

నినుమార్పల్కినకితిఁ దోఁచెనపు డూహింపకొ మునిశ్రేణికిన్.

వ. అప్పు డంగిరసుం డందఱి మునుల యనుమతి నప్పర్వతేంద్రున

కి ట్లనియె.

61

క. సర్వము సంపన్నం బగు

సుర్వీధరసార్వభౌమ యుల్లము సీకుకొ

సర్వోన్నతంబు గాదె య

ఖర్వము లగునీమహాశిఖరములభంగిన్.

62

వ. చరాచరభూతజాలంబులకు నాధారుండ వగునిన్నుం బురాణ
 బ్రహ్మవాదులు విష్ణుం డని స్తుతింతురు. సప్తపాతాళభువన
 గోళమూలాధారంబ వగునీవు భూభువనంబు భరియింపని
 నాఁడు భుజంగమశేఖరుండు మృణాలపేశలం బగుఫణామండ
 లంబున నిడి భరింప సమర్థుం డగునే? సత్పావనంబులును
 నానేతుసముద్రావనిచిహ్నంబులును నగు నీసలిలప్రవాహం
 బులు భవతీర్తితీర్థంబులుంబోలి భువన పావనంబులు. తిర్య
 గూర్ధ్వాధరస్థానంబు లాక్రమించి త్రివిక్రమావతారంబున
 విరాడ్రూపంబు వహించిన విష్వక్సేను ననుకరించెదవు. నీకు
 నితరపర్వతంబులకును సాటియే. ఇది యి ట్లుండనిష్ఠు. మేము
 వచ్చినకార్యంబు సావధానుండ వయి యాకర్ణింపుము. 63

సీ. ఏవేల్పులకు లేనియీశ్వరశబ్దంబు

దాల్చు నెవ్వఁడు సుధాధాముతోడ
 నవనిప్రధానంబు లైనయంగంబుల
 సవరించు నెవ్వఁడు సకలజగము
 నేకతంబున వసియించి యెవ్వనిఁ గొండ్రు
 యోగీశ్వరేశ్వరుల్ యోగవృష్టి
 నెవ్వనిపదము సూక్ష్మక్షుబ్ధులు పున
 రావృత్తిశూన్యక మండ్రు తెలిసి

తే. యతఁడుశంభుండువిశ్వలోకైక సాక్షి
 యనఁగఁ బుత్తెంచినాఁడు నీయనుఁగుఁగూతు
 నిష్ఠు పెండిలిపెద్దల మేము మీకుఁ
 దుహీనగిరిరాజ ! భాగ్యవంతుండ వైతి.

సీ. త్రైలోక్యమునకుఁ జంద్రకళాధరుఁడు తండ్రి
 తల్లి యాఁగాక యీతలిరుఁబోడి
 హరునకు మ్రొక్కి యనంతరం బమరు లీ
 కుటిలకుంతలకు మ్రొక్కుదురుగాక
 యీతలోదరి నిచ్చి హితబాంధవంబున
 నగుదుగాక గురుండ వఖిలపతికి
 నీరాజబింబాస్య కారణంబుగ నది
 కులము దేవకులంబుఁ గలియుఁగాక

తే. తగినవసునకుఁ గన్యకా దాన మిచ్చు
 నంతకంటెను మఱి భాగ్య మన్య మేది
 తల్లిదండ్రుల కఖిలభూధరవరేణ్య !
 సకలయజ్ఞాంగ సముదాయజన్తభవన ! 65

తే. *దాతవఁట నీవు మేము సంధాతల మఁట
 గారవపుఁ బెండ్లి కూతురు గౌరి యంట
 శంభుఁ డఁట పెండ్లికొడు కిదిసంప్రదాయ
 మభినుతింపఁగఁదగుఁ బర్వతాగ్రగణ్య ! 66

మ. అని దేవర్షి బహుప్రకారమధురవ్యాహారసందర్భముం
 బనిగొంచుండఁగఁ దండ్రి పార్శ్వమున సద్భావంబు లజ్ఞాభరం
 బును మౌఢ్యంబును దోచ నమ్రవదనాంభోజాత మై
 యల్లనల్లన లెక్కించుచు నుండె బాణి నవలీలాపద్మ పత్రంబు
 లన్. 67

తే. భూమిధరరాజు సంపూర్ణ కాముఁ డయ్యె
 ముదముతో మేనకాదేవి మొగము సూచి

కన్యకాదానవేశలఁ గలదు చనవు
క్షీతి గృహస్థులకంటె సద్దేహినులకు. 68

వ. అనంతరంబ తన కూర్చికన్యం జూచి హిమవంతుండు. 69

సీ. రావమ్మ తల్లి ! సర్వజగచ్చరణ్యన
కమృతాంశుమాలికి నైతి భిక్ష
యద్ధలై వచ్చినా రాదిమబ్రహ్మలు||
ఘన పుణ్యరాసులు గగనమునులు
పరమపతివ్రతా పరిషచ్చిరోమణి
యదె యరుంధతి త్రిలోక్యేకవినుత
నీవు కారణముగ నెఱయంగ సిద్ధించె
భాగ్యంబు గృహమేధి ఫలము నాకు

తే. ననుచు మ్రొక్కించె ఋషులకు నందఱకును
నబ్జభవుకోడలికిఁ దుషారాద్రినాథుఁ
డవధరింపుడు శివునియర్ధాంగలక్ష్మీ
ప్రణుతి యొనరించె మీ కని పల్కి నగుచు. 70

తే. ఈప్సితార్థక్రియాసముపేతుఁ డైన
శైలపతిమాట కందఱు సంతసిల్లి
ప్రణుతి యొనరించి యంజలిసాణి యైన
గౌరి నాశీర్వదించిరి గగనమునులు. 71

వ. అనంతరంబ యభిలషితవరసంప్రాప్తిసముపజాత కుతూహల
యగు నాహంసగమన నరుంధతి తనతొడలమీఁదఁగూర్చుం
డఁబెట్టుకొనియె. మునులును వినిశ్చితకార్యులై వివాహతిథి
నేటికి నాలవనాఁడని ముహూర్తనిశ్చయంబు నేసి సారంధ
తీకులై హిమాచలంబు నామంత్రించి చని విశుద్ధం బైన

కార్యార్థంబు విన్నవించి యమృతహాదేవుం డనుప నిజస్థానంబుల
కరిగిరి. పశుపతియు నెట్టకేలకు దివసత్రయంబు గడపుచుండె
నట యోషధీప్రస్థపురంబునందు. 72

తే. ఓషధీనాథుఁ డభివృద్ధి నొందుచుండఁ
దిధికి జామిత్రగుణము సంధిల్లుచుండఁ
బర్వతేంద్రుండు సముపేతబాంధవుండు
పుత్రికోద్వాహకళ్యాణమునకుఁ దొడఁగె. 73

తే. నవశుభారంభ సంవిధానముల నపుడు
కౌతుకవ్యగ్ర కాంతానికాయ మగుచు
ననుపమస్ఫూర్తిసానుమంతునిపురంబు
సకలమును నొక్కయిలువోలె సంభ్రమించె. 74

సీ. సంతానకద్రుమచ్ఛాయాసమాక్షీర్ణ
రాజవీధీపరిభ్రాజితంబు
ధవళ చీనాంశుకోత్తమసమాకల్పిత
మహానీయతరకేతుమండనంబు
సమధిక స్తంభ కాంచనతోరణావళి
మేళనోత్తేజిత మిహిర దీప్తి
ప్రతిగృహద్వారపర్యంతసందానిత
సుమగుచ్ఛమాలికాసుందరంబు

తే. గరుడగంధర్వకిన్నరఖచరయక్ష
సిద్ధవిద్యాధరాంగ నా శ్రేణిభరిత
మఖిలలోకవిలోచనహర్షకరము
రాజితం బయ్యె నోషధీప్రస్థపురము. 75

ఉ. ఎందలు గల్గినం గలుగనీ హిమభూధరచక్రవర్తికి
నందను లవ్వివాహపు దినంబులలో నుమజోటిమీఁదఁ బూ
ర్ణేందునిభాస్యమీఁద హరిణేక్షణమీఁద విశిష్టదృష్టి నా
నందము గల్గియుండెను మనంబున మేనక పొంగె నత్తఱిన్.

గీ. అంకముననుండి యేతెంచె నంకమునకు
మండనం బూడ్చి ధరియించె మండనంబు
ప్రేమబంధంబు సంభిన్న భిన్నమయ్య
బంధులకు గౌరియం దొక్కపగిది నుండె. 77

వ. మైత్రముహూర్తంబున నుత్తరఫల్గునీనక్షత్రంబునకుం జంద్ర
యోగంబు గలుగుచుండఁ బతిపుత్రవంతు లగునమ్మత్తైదువ
లమ్మత్తకాశినికి శృంగారంబు నేసి రపుడు. 78

తే. గౌరసిద్ధార్థవినివేశకలిత మగుచు
దరుణదూర్వాప్రవాళసంభరిత మగుచు
నాత్మరక్షాశీలీముఖం బగుచు నపుడు
బాల కభ్యంగనైపథ్య లీల యమరె. 79

క. బంగారుకంకపత్రము
గెంగేల ధరించి యొప్పె గిరినందన య
భ్యంగముతటి భాస్కరకర
సంగత యగువిదియనాటిశశికళవోలెన్. 80

సీ. కమనీయలోధ్రకల్కంబునలుంగున
నభ్యంగతైలంబు నపనయించి
యాశ్యామ మైనకాలాగరుద్రవమున
సంగరాగాలేప మాచరించి

కస్తూరి పునుగును గంధసారంబును
 సంపంగినూనెయు సంతరించి
 యభిషేకవిధియోగ్య మగుమడుంగొల్లియ
 నిర్ణాభిలముగా నెఱికి గట్టి

తే. చలువనెల వైన ముత్యాలచవికెలోనఁ
 బృథులమాచిక్యశశికాంతపీఠియందుఁ
 బదియునార్వన్మై పసిడికుంభములనీట
 జలకమార్చిరి గౌరికి జంద్రముఖులు.

81

ప. మంగళస్నానవిశుద్ధగాత్రియు గృహీతప్రత్యుద్గమనీయవస
 నయు నై ప్రఫుల్లకాశ యగు శరత్కాలవసుంధరయుంబోని
 పార్వతిం దత్ప్రదేశంబులనుండి మణిస్తంభచతుష్టయాభి
 రామంబును వితానవంకంబును నగు కాతుకవేదిమధ్యంబు
 నకుం దెచ్చి నెచ్చెలు లలంకరింపం దొడంగి రప్పుడు.

82

తే. అగరుధూపంబు సంపూజితార్ద్రభావ
 మంతరన్యస్తకుసుమమాల్యము తదీయ
 మలిమనోజ్ఞంబు ధమ్మిల్ల మలరుబోడి
 యిప్పపూదండఁ గై నేసె నెలమివోర్తు.

83

తే. కలితగోరోచనాపత్రకములతోడఁ
 గరము విలసిల్లె నీహారగిరితనూజ
 చక్రవాకపదాంకితసై కతములఁ
 గరము విలసిల్లునాకాశగంగవోలె.

84

తే. తుమ్మెదలతోడఁ గూడినతమ్మివోలె
 జలదరేఖాయుతం బైనచంద్రుపగివి

కస్తూరి పునుగును గంధసారంబును
సంఘినునెయు సంతరించి
యభిషేకవిధియోగ్య మగుమడుగొల్లియ
నిర్ణాభిలముగా నెఱికి గట్టి
తే. చలువనెల వైన ముత్యాలచవికెలోనఁ
బృథులమాణిక్యశశికాంతపీఠియందుఁ
బదియునార్వన్మెచసిడికుంభములనీట
జలకమార్చిరి గౌరికి జంద్రముఖులు.

81

వ. మంగళస్నానవిశుద్ధగాత్రియు గృహీతప్రత్యుద్గమనీయవస
నయు నై ప్రభుల్లకాశ యగు శరత్కాలవసుంధరయుంబోని
పార్వతిం దత్ప్రదేశంబులనుండి మణిస్తంభచతుష్టయాభి
రామంబును వితానవంతంబును నగు కాతుకవేదిమధ్యంబు
నకుం దెచ్చి నెచ్చెలు లలంకరింపం దొడంగి రప్పుడు.

83

తే. అగరుధూపంబు సంపూజితార్ద్రభావ
మంతరన్యస్తకుసుమమాల్యము తదీయ
మలిమనోజ్ఞంబు ధమ్మిల్ల మలరుబోడి
యిప్పపూదండఁ గై నేనె నెలమినోర్తు.

84

తే. కలితగోరోచనాపత్రకములతోడఁ
గరము విలసిల్లె నీహారగిరితనూజ
చక్రవాకపదాంకితనై కతములఁ
గరము విలసిల్లునాకాశగంగవోలె.

తే. తుమ్మెదలతోడఁ గూడినతమ్మివోలె
జలదరేఖాయుతం బైనచంద్రుపగిలి

ఫాలమునఁ గుంతలంబు నేర్పఱచినపుడు
నెలవుగాఁ దోచె గిరికన్య నెమ్మెగంబు.

85

వ. మఱియు నొక్కనైరంధ్రి లోధ్రకమాయరూక్షంబును గోరో
చనాక్షేపనితాంతగౌరంబునగు నీహారగిరికన్యకాలలామంబు
కపోలభాగంబునం బరాగలాభంబు సంధిల్లఁ గర్ణావతంసం
బుగాఁ గాయజప్రరోహణంబుఁ గీలించె; నొక్క చంచలా
పాంగి మంచుంగొండరాచూలియధరప్రవాళంబు కించినన్దూ
కచ్చవిమృష్టరాగంబుఁ గావించె; నొక్క యిందుబింబానన
యంబికచరణంబుజంబులఁ గ్రొత్తలత్తుక హత్తించె; నొక
కిలయపాణి చరణపల్లవంబుల ఫాలలోచనుకిరీట బాలేం
దని ముట్టు మని నెట్టుకొని దీవించె; నొక్క శాతోదరి
కళిందసుతాజాత నీలోత్పలపలాశకాంతిమంతంబు లై నహిమ
వంతు ముద్దుంగూతు నిద్దంపువెడంద సోగకన్నులం గాలాం
జనంబు మంగళార్థంబుగా రచియించె; నప్పుడు కుసుమంబుల
తోడ లతయును నక్షత్రగ్రహతారకంబులతోడ రాత్రి
యును గలహంస సందోహంబుతోడ మందాకినియుం బోలె
దివ్యాభరణంబులతోడం గూడి పార్వతి సర్వలోకనయనో
త్సవకర యయ్యె నయ్యవసరంబున.

86

చ. ద్రవమయి యున్న క్రొత్తహరితాళమనశ్శిలలం గరంచి ప
ల్లవమునఁ దోచి మేనక యలంకరణం బొనరించె గౌరికి
నవనవపత్రభంగరచనాకలనంబున మంగళార్థ ము
త్యవిహతలీల రత్నముకురామలకోమలగండమండలిన్.

87

తే. దంతతాటంకమండనోద్భాసి యైన
ముద్దుగన్నియయాననాంభోజ మెత్తి

తీర్చి రచించె మేనకాదేవి రక్తి
మలయజంబునఁ గళ్యాణతలకరేఖ.

88

ప. ప్రమద స్తనోద్భేదనం బాదిగా నెయ్యది ప్రతిదినప్రవర్ధితం
బయ్యె నది మనోరథంబు ఫలియింప వివాహదీక్షాతలకంబు
లలాటంబునం దీర్చి యధిష్ఠానాంతరసన్నివేశం బై థాత్రీ
ప్రతిసార్యమాణం బైన ¹పూర్ణకౌతుకహస్తసూత్రంబు
బంధించి మేనకాదేవి బాష్పకులలోచన యయ్యె నప్పుడు
నవఫేనపుంజ యగు దుగ్ధాబ్ధివీచిపోల్కి బట్టుపుట్టంబు గట్టి
చెలువారు నాసరోరుహాక్షి కులదేవతలకు మ్రొక్కి ముత్తై
దువల కభివాదనంబు నేసి కళ్యాణమండపమునం దఖిలపరి
వారపరివృతయై సింహాసనంబుమీఁదం గూర్చుండి మహాాక్ష
లాంఛనునాగమనంబుఁ బ్రతీక్షించుచు నుండె నంత. 89

సీ. బ్రాహ్మి సంపాదించె భసితాంగరాగంబు
మాహేశి రుద్రాక్షమాలఁ గూర్చె
గౌమారి నెలఁచి భిక్షాకరోటిక యిచ్చె
వైష్ణవి తొలుదువ్వలువ మడిచె
వారాహి కెంగేల గారాపుటిఱ్ఱికి
గై నేసి మణిమయాకల్పపచ్చి
నింద్రాణితోఁ గూడి హేరాశముగ
గుచ్చెఁ జాముండ హస్తభూషావ్రజంబు
తే. నాది కాలంబు సతిఁ బెండ్లియాడఁ బోవు
నవసరంబున నెబ్బంగి సవదరించె

దివ్యశృంగార మబ్బంగి దేవదేవుఁ
డవధరించెను సమ్మోద మావహిల్లు.

90

సీ. భసితంబు కర్పూరపాళికస్తూరికా

భరితాంగరాగసంపద వహించె

పచ్చియేనుఁగుతోలు పసిడికమ్ముల

పట్టుపచ్చడం బనెడివిభ్రమముఁ దాల్చె

భుజమధ్యమువఁ గ్రాలు భోగిభోగంబులు

తారహారములచందంబు నొందె

చికిలించు నెఱగంటి చిగురుమోడుపు

డెప్ప హరితాళతిలకంబు గరిమ వడసె

తే. దినమునందును వెన్నెల దీటుకొనఁగ

శైశవంబున విగతలాంఛనతఁ జెంది

చాల నొప్పారుసుకుమారచంద్రరేఖ

తనకుఁ దాన చూడామణిత్వము వహించె.

91

వ. ఇవిధంబున గంగాధరుండు సమాసన్నగణోపనీతం బైన
ఖడ్గంబున నీడఁ జూచి నంది భుజావలంబి యై శార్దూలచర్మ
పిహితపల్యాణబంధం బగువృషభంబును గైలాసశిఖరంబుం
బోలె నారోహణంబు నేసి బ్రాహ్మి మొదలయిన మాతృక
లును గపాలాభరణ యైన భద్రకాళియు భృంగిరిటనికుంభ
ధర భద్రకాళప్రముఖ ప్రమథపరివారంబును! బరివేష్టింప
భూతబేతాళ శాకినీడాకినీగణంబులు మంగళవాద్యంబులు
మొరయింప త్రయస్త్రింశతోటి దేవతాసమూహంబులు
గొలువ సహస్రరశ్మి ధవళాతపత్రంబు ఛరియింప గంగా
యమునలు వింజామర లిడ నుభయపార్శ్వంబుల నిజవాహ

నారూఢులై హరివిధాతలు వేత్రహస్తులై తలంగుండు
 పాయం దొలంగుం డనుచు సుదడి నెడఁ గలుగఁజేయఁ గల
 హాశనతుంబురులును విశ్వావసువులును హాహాహూహువు
 లును ద్రిపురవిజయాదివిద్యాధరులును ద్రిపురవిజయాది
 కంబు లుగ్గడించుచుండ సప్తస్థు లరుంధతీసహితంబుగా
 మంగళద్రవ్యంబులు సంతరించుకొని నడవ నాకాశమార్గం
 బునం గోవృషవాహనంబులఁ దోలుచు జలధరంబులఁ
 బోలయించుచుఁ జామీకరకింకిణీక్వాణంబులు సెలంగ
 ముహూర్తంబునకు నగేంద్రగుప్తం బగునోషధీప్రస్థపురం
 బునకుం జని తదీయోపకంఠంబున డిగ్గిన. 92

- మ. వనగంధద్విపరాజి నెక్కి యధికవ్యాయామవిస్ఫారసం
 హననుల్ బంధులు మేదిసిధరము లవ్యాక్షేపసంబోధముల్
 మనముల్ నిండఁగఁ దోడరాఁ ద్రిజగతీమాన్యుండు ధీనుం
 డెదుర్కొనె నీహారగిరిశ్వరుండు సుమనఃకోదండ సంహరునిన్.
- వ. ఇ ట్లేదుర్కొని తుషారగిరిశ్వరుండు మేనకాదేవి పసిండి
 పాత్రంబుల జలంబు వోయ సురాసురకిరీటమణిశాణోత్తేజి
 తంబు లగుపురాసురాంతకుని పదంబులు గడిగి కన్యాదానం
 బొనరించె. 94

సీ.

.....

.....

.....

.....

తొలిక్రొత్తవలిసంపుదోయి గట్టి

కల్యాణ మంగళగానధ్వనులతోడ
భవుడు చధూసమీపమున కేగె

తే. పట్టు తెఱచీరెచాటున బ్రహ్మమంత్ర
వాదపూర్వముగాఁ దలంబ్రాలు హస్త
కమలములు దోయిలించి శ్రీకంధరుండు
గౌరిశిరసునఁ బూన్చెను కౌతుకమున. 95

వ. పార్వతీదేవియు బంధుజనోపదేశంబునం గాలకంధరు శిరం
బున ముత్యాలస్రాలు నించె ననంతరంబ. 96

సీ. చెట్టవట్టించిరి శ్రీకంఠ నుమబోటి
బోటి కత్తియలెపు పాలుపు మీఱఁ
గూర్చుండఁబెట్టిరి కుసుమకోదండాదిఁ
బార్వతీదేవిని భద్రపీఠి
హోమకుండము నిల్పె హేమపీఠికమీఁదఁ
దివిరి యరుంధతీదేవి కడఁక
నాపుణ్యదంపతు లఖిలలోకములకు
నొనరించి రవలోకనోత్సవంబు

గీ. యజ్ఞపురుషున కఖిలలోకార్చితునకు
సప్తజిహ్వన కంబికా చంద్రధరులు
భక్తితోడఁ బ్రదక్షిణప్రకమములు
సంఘటించిరి పరమేష్ఠిశాసనమున. 97

వ. ప్రదక్షిణప్రణామంబున నామిధునంబు విభావసు నారాధించు
నపుడు మేరువునకుఁ బ్రదక్షిణంబు నేయు నహస్త్రియా
మంబు ననుకరించె. సమిధజ్వాలం బైన యనలంబునందు
దాక్షాయణి లాజమోక్షం బొనరించి ధ్రువదర్శనావసానం

బునఁ దుషారగిరికన్యకాశంకరులు సంకల్పసిద్ధివడసిరి. నిర్వృ
త్తపాణిగ్రహణమహోత్సవులై భవానీభర్తలు భక్తిభావనా
వశంవదులై బ్రహ్మసనాసీనుం డగుపితామహునకుం బ్రణ
మిల్లిరి. చతురంతవేదికామధ్యాధ్యాసీనులై పార్వతీసర్వ
జ్ఞులు లోకికం బైనయార్ద్రాక్షతారోపణం బనుభవించి రంత.

సీ. అమృతబిందువులు పై నందంద చిలుకంగఁ
బద్ధాతపత్రంబుఁ బట్టెఁ గమల
కళ్యాణసమయార్హ గన్యపద్యంబులఁ
గైవార మొనరింపఁ గడఁగె హాణి
రంభోర్వశీముఖ్యజంభారివనితాళి
తూర్యత్రయంబునఁ దోడు సూపె
మందాకినియును గాళిందియు నిలుచుక్కి
రమణమై వింజామరంబు లిడిరి

తే. వేళ యెఱింగిన మహేంద్రాదివిబుధగణము
ముకుటముల హస్తస్త్రలవములు ఘటించి
వేడుకొనిరి మహాదేవు వినతు లగుచుఁ
జిత్తసంభవునకుఁ బునర్జీవనంబు.

99

సీ. సంబంధబాంధవసదనుగ్రహముచే
నచలాధిపతిఁ జరితార్థుఁ జేసి
కందర్పుఁ మోల్లొంటికంటె నున్నతుఁ జేసి
రతిదేవిహృదయవై రాగ్య ముడిపి
పెండ్లికి వచ్చినబృందారకుల నెల్ల
వివిధసంభావన వీడుకొలిపి

ప్రమథవర్గము నికుంభ ప్రధానమును
జేతాళ డాకినీవితతి ననిచి

తే. కనకకలశాదిభక్త్యలంకారయుతము
భూమివిరచితశయ్యంబు బుష్పమయము
నైనకౌతుకరత్న గేహంబు సొచ్చె
పార్వతియు దాను నీహారభానుమాలి.

100

వ. అనంతరంబ గంగాధరుండు భృంగిరిటవికారంబుల నిగూఢం
బుగా నవ్వించియు భావసాధ్యసమర్థగ్రహంబున నలరియు
నమందమందాక్షభారంబుగా రచించియు గాఢాలింగనంబు
లును నీవీబంధస్పర్శనంబులును బింబాధర చుంబనంబులును
నఖాంకుర వ్యాపారంబులును దంతక్షతవేదనాప్రపంచితశిల
శించితంబులును వెలయ బాహ్యంతరోత్సవంబులను సంధించి
మన్తధుం గృతార్థుం జేసి యనేకకాలంబు పరమానందంబు
జేంది శతానందముకుందపురందరాదులకు హితంబుగ సుతుం
గంచి యాంబికేయుండును గాంగేయుండును షాన్తాతు
రుండును నను నక్కుమారునివలనఁ దారకాసురు వధియిం
పించి మహాదేవుండు లోకంబు లన్నియు రక్షించె నిది గౌరీ
కళ్యాణము.

101

క. ఈగౌరీకళ్యాణము

భోగీంద్రధరాపదానపుణ్యశ్రుతిది

వ్యాగమము దీనిఁ జదివిన

భోగము మోక్షమును గలుగు భూజనములకున్.

102

—ॐ ఆత్మసాంతము ॐ—

చ. కొమరగిరిక్షమారమణకుంజర చారువసంతవైభవ
క్రమసముపార్జితాభినవగంధ హిమాంబుకురంగనాభికుం
కుమఘనసారసంకుమదకుంభమనోహర గంధపాలికా
సముదయసార్వభౌమ ! కవిసంఘమనోభవకల్పకద్రుమా !

క. కరదీపదానబిరుదా

భరణా ! కావేరివల్లభా ! సుగుణనిధి !
సిరియాళవంశశేఖర !

హరిచరణస్థరణపరిణతాంతకరణా.

104

పంచచామరము.—

హరాట్టహాసమల్లి కాశశాంకశంకరాచలా

మరాపగాసరస్వతీసమానకీర్తిమండలా !

కురంగనాభిగంధసారకుంకుమాదివాసనా

పరంపరావితీర్ణి శస్త్రభవ్యహస్తపల్లవా !

105

గద్య. ఇది శ్రీమత్కమలనాభపాత్ర మారయామాత్యపుత్ర
వినయవిధేయ శ్రీనాథనామధేయప్రణీతం బయిన హర
విలాసం బను మహాప్రబంధంబునందుఁ జతుర్థాశ్వాసము.

శ్రీ రస్తు

హరవిలాసము

పంచమాశ్వాసము.

మత్కుమారశైల

స్వామికృపాలబ్ధనిత్యశాశ్వతవిభవా !

హేమాచలధీర ! ధరి

త్రీమండనచరిత ! యవచిదేవయతిస్వా!

1

వ. ఆకర్ణింపుము.

2

ఉ. గౌరి వివాహ మై కుసుమకార్డుకుఁ గ్రమ్మఱిలంగఁజేసి బృం
దారకవర్గము న్నిజపదంబున కన్ని హేమాచలంబుపైఁ
బారిపదవ్రజంబు తను భక్తి భజింపఁగ నాచరించె సు
సార సుఖంబు శంకరుఁడు సంభృతనవ్యకుటుంబభారుఁ డై. 3

తే. ప్రమథగణములతో మాతృసమితితోడ

నందికేశ్వరుతోడ నానందలీల

నార్యపైఁ బేర్చియెట్టిదో యద్రియింట

నిల్లటం బుండెఁ ద్రిభువనాధీశ్వరుండు.

4

సీ. జమిలిపాములతోడిసాకతం బొల్లక

సవరంచు బంగారుజన్నిదములు

పచ్చయేనికతోలుపచ్చడంబుఁ ద్యజించి
 గడితంపుఁబట్టుఁబచ్చడముఁ గట్టు
 భస్తాంగరాగంబు పని కట్టువడఁజేసి
 కస్తూరితోడ శ్రీగంధ మలఁదు
 నస్థిమాల్యములపై ననురక్తి వర్జించి
 రమణీయలారహారములు తాల్చు

తే. జడలు బొగడఁ జొరైంబు సంతరించి
 లేతరిక్కలరాయుఁ గీలించు నందు
 మంచుగుబ్బలియింట సమ్మదము మీఱ
 మనువుఁ గుడువంగ నున్నప్పు మదనవైరి.

5

తే. ఓషధిప్రస్థపురవీధి నుబ్బియుబ్బి
 హేషమాణాశ్వములపయి నెక్కియాడు
 గణము లిరువంకఁ గొలిచి రాఁ గాలగళుఁడు
 వృషభపుంగవువాహ్యళి వెడలునపుడు.

6

ఉ. ఆరభటికపోరతరహాసు లుదంచితచంద్రహాసు లం
 గారనిభాసునాక్షులు ప్రకామవిశాలమనోజ్ఞ పక్షు లా
 కారధురంధరుల్ ప్రకటకంబుమనోహరకంధరుల్ జటా
 థారులు మేరుధీరులు సదాశివుసన్నిధిపారిపార్శ్వకుల్.

7

తే. వీటఁ దమకెవ్వ రెడు రని వెఱపులేక
 చెల్లుబడిఁ బ్రల్లదంబులు నేయఁదొడఁగి
 రభపులెంకలు జమునిమారంకకాల్లు
 వేశవాతీకుటీమధ్యవీధులందు.

8

క. ¹కుంభోదరుపాశైమున ని

కుంభుదివాణమున భృంగి కులపతిగాఁగాఁ

గుంభోద్భవువగఁ దిరిగిరి

శంభుని²కింకరులు గర్వసంరంభమునన్.

9

సీ. పులికళాసంబు గప్పుదురు పాఱఁగ

మీఁద విద్యాధరాంగనావిటగణంబు

గంధర్వకామినీకాముకవ్రాతంబు

లాతాలఁ గొని మోచి లజ్జఁ గొండు

కకపాలవెలిబూదిఁ గన్నులలోఁ

బ్రామి బాధింతు రప్పరఃపల్లవకుల

గరుడభామాభుజంగప్రతానముఁ

బట్టి బాధింతు రురుయోగపట్టకముల

తే. నాగడీలు మహాధూర్తు లగడుఁగాకు

లుద్ధతులు గొంట్లు పలుగాకు లుదురుమిడుకు

లాకతాయులు శకులు గయ్యాళు లగుచు

నోషధిప్రస్థ మిల్లిల్లు నుడుకుచుండ.

10

వ. మఱియు నానాప్రకారంబులం బ్రమథజటాధారులు

యథేచ్ఛాచారులై యోషధిప్రస్థపురంబునం తుద్రోప

ద్రవంబులు సేయుచుండ హిమవంతుం డంతయు నెఱింగి

మేనకాదేవియుం దాను మంతనం బుండి యీశ్వరునితోడి

పొత్తింతియి చాలు నని యాప్రాద్దు కూతు రావించి

యిట్లనియె.

11

క. కమలాక్షి యసంఖ్యాత

ప్రమథగణంబులును భూతపరిపత్తుఁ బిశా

చములున్ మొదలగు ధూర్తుల

సమూహమును నీమగండు సంభావించున్.

12

క. భూతప్రేతపిశాచ

వ్రాతంబులు తోడు గాఁగఁ బ్రమథులు పగలున్

రాతిరియును నష్టదశ

జాతిప్రజలకును దుర్దశలు సంధింతున్.

13

ఉ. వేమలు రాత్రియుంబగలు వీధులఁ గల్పలతాప్రసూనమా

ధ్వీమదమత్తచిత్తు లయి వేలుపులేమలఁ బట్టుకొందు నీ

స్వామికి నిష్టభృత్యు లగుజంగమ ముండ కపాలపాణి కా

లాముఖవీరపాశురతలాంఛనధారులు ధూర్తవర్తనుల్. 14

క. ఈవీట నసంఖ్యావలి

ద్యావాపృథ్వీమహామహాత్ములకుం ద

ర్పావేశంబున ధౌర్త్యము

గావింపఁగ మాన్పఁదగదె కఱకంఠనకున్.

15

సీ. తలమీఁదిచదలేటిదరిమీలఁ దినఁ జేరు

కొంగలు చెలఁగి కొంగొంగు రనఁగ

మెడదన్నుపునుకలనిడువేరు లొండొంటిఁ

బొరిఁబొరిఁ దాకి బొబ్బొణుగురనఁగఁ

గట్టినపులితోలుకడకొంగు నోకి

యాఁబోతుతత్తడి చిట్టుబొట్టు మనఁగ

గడియంపుఁ బాములు కకపాలలో నున్న

భూతి మై జిలకిన బుస్సు రనఁగ

తే. దమ్మిపూజూలి పునుకకంచము సాచి
దిట్టతనమున బిచ్చము దేహి యనుచు
వాడవాడల భిక్షించుకూడుగాని
యిట్టిదివ్యాన్నములు మెచ్చునే శివుండు. 16

వ. అను పలుకులు పలుకు నవసరంబున. 17

తే. అఖిలలోకేశ్వరుండు మామయాత్మలోని
విసువుఁ జారజనంబులవేనటయును
బ్రమధగణములునేయుఁ ధౌర్జ్యంబు నెఱిగి
దారుకావని కరుగంగఁ దలఁచె నపుడు. 18

వ. ఇట్లు తలంచి నందివాహనారూఢుండును గతిపయప్రమథపరి
వారపరివృతుండును నై మామ వీడుకొనక గౌరికిం జెప్పక
నభోమార్గంబునఁ దత్పర్వతైక దేశస్థితం బగు దేవదారు
వనంబుం బ్రవేశించె నప్పర్వతం బెట్టి దనిన. 19

సీ. వృద్ధకచ్ఛపరాజువీఁ పంఘిపీఠంబు
సురతరంగిణి¹వెల్లి శిరసుపాగ
మహిమండలమునకు మానదండము మేను
పూర్వాపరాబ్ధులు పారుగుటిండ్లు
కాత్యాయనీదేవి కన్యకారత్నంబు
బేసికన్నులవేల్పు పెండ్లికొడుకు
పాలనీయ మశేషశైలసామ్రాజ్యంబు
యాగహవిర్భాగ మోగిరంబు

తే. మాల్యవస్తేరుకై లాసమలయసహ్య
గంధమాదనమందరక్రౌంచవింధ్య

భూధరంబులు చుట్టాలుపొగడఁ దరమె
సకలగుణధాముఁ బర్వతసార్వభౌము.

20

క. అందు విహరించుఁ గాంచన

కందరమందిరములందుఁ గౌతుక మొప్పున్

బృందారకమిథునంబులు

కందర్పవిహారములఁ బగళ్లును రేలున్.

21

ఉ. ఎంచి నుతింప శక్యమె యహీశ్వరునంతటివానికైన ర

త్నాంచితరోచిరుద్గమనిర స్తరపీండుమరీచిజాలమున్

గాంచనకందరాయవనికాయితవారిధరాంతరాళ ని

ర్వంచితదేవతామిథునవాంఛితమూలము శీతశైలమున్. 22

తే. హేమశైలంబు దోగ్ధగా భూమి సురభి

నఖిలరత్నైషధులును గల్పాదియందుఁ

బృథుమహారాజాపంపునఁ బితౌకె ¹నెలమి

మంచుకొండను బెయ్యుఁ గావించి గిరులు.

23

శా. ఆమోదంబున వేటలాడుదురు నీహారాద్రి కాంతారరే

ఖామధ్యంబునఁ జాపటంకృతులతో గంధద్విపశ్రేణులన్

తొమతొమమనోజ్ఞ మధ్యమలు ²గుంజాభూషణాలంకృతల్

వ్యామగ్రహ్యపయోధరల్ శబరసేనాధీశసీమంతినుల్. 24

క. మృదుమేనిసాము కూతురు

జడనిధిచెలికాఁడు కొడుకు సర్వసహకున్

నిడుగోల కడలికడలకు

వడఁకుంగుబ్బలికి సరియె వసుధాధరముల్.

25

1. లేక, పెయ్యుగాఁ దన్ను దివుటఁ గల్పించి గిరులు. 2. దుంజా.

క. ఆటవికభామిసీభుజ

తాటంకితదీర్ఘదీర్ఘతరవేణుధను

జ్యోటంకారధ్వనిపరి

పాటీముఖరములు తుహినపర్వతతటముల్.

26

వ. మఱియు జాహ్నువీనిర్ధరధారాఝాత్కారఘుమఘుమా
యితమణిగుహకుహరంబును వనమహిష విషాణ కోణాభి
ఘాత ప్రస్నిగ్ధ పాషాణస్థలనరోహద్గర్భిణీగర్భపాతంబును
శబర పురంధ్రీనీరంధ్రకుచకలశలేపనముద్రాయోగ్యవర్ణ వర్ణ
నీయగైరికశిలాచూర్ణంబును గిన్నరమిథునక్రిడానంకేతనికేత
నాయమాన కనకకేతకీకుంజక్రోడంబును గంధర్వకన్యకా
నఖముఖస్ఫాల్మమాన వీణా గుణ క్వాణ సంగీతభంగీ తరంగి
తాంతరంగ వనకురంగంబును విద్యాధరాభిసారికా మనో
రథపదానురోధ నిర్ణిరోధనిరవగాఢసంబాధ పృథులతమత
మాలవీధీతిలకంబును నైన యక్కొండ దక్షిణభాగంబున
నుండు దామాయణీవనంబున కనతిదూరంబున.

27

సీ. కర్ణికామాణిక్యకనకపద్మినులతోఁ

గల్పవల్లి కుడుంగములతోడ

విమలచింతారత్న వేదికాస్థలులతో

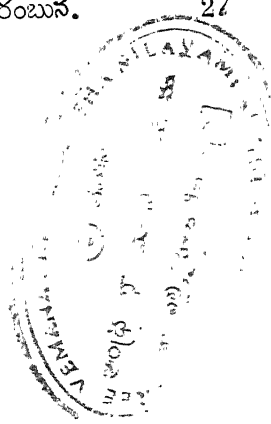
సిద్ధరసాపగాత్రేణితోడ

దివ్యలోకాప్సరఃస్త్రీకదంబులతోడఁ

గామధుగేనుసంఘములతోడ

దివ్యాపథిలతాదీపమాలికలతో

సకలర్తుసన్నివేశంబులతోడ

తే. మదనవైరికి గారాపుమామ యైన
మంచుగుబ్బలితెనిసిమాంచలమున
దేవతామునిసేవ్య మై తేజరిల్లు
ధర్మసంజీవనము దేవదారువనము.

28

క. అందు వసియించుసంయమి
సందోహము పంచబాణసదృశము లీలా
సౌందర్యకళానిర్జిత
బృందారకసతులు వారిబింబాధరలున్.

29

సీ. జిలుగై నకనకంపుఁ జీనాంబరముకొంగు
పాలిండ్లబింకంబు బయలుపఱప
భ్రమరకంబులఁ జుట్టు ప్రస్వేదకణములు
నొసలికస్తురిబొట్టు నూలుకొలువ
దరవిశ్లేథం బైనధమ్మిల్లభారంబు
చిమ్మచీకటులకుఁ జిట్టమిడువఁ
దరళహటకరత్న తాటంకదీప్తులు
చెక్కుటద్దములపై జీరువాఱు

తే. బసిడికుండల నిర్ఘరాంభస్సుఁ దెచ్చి
పోయఁ గంకణనిశ్వాణములు సెలంగఁ
గన్యలతలకు మునికన్యకాకదంబ
మభిమతం బైనయప్పావనాశ్రమమున.

30

క. జ్యోతిష్టోమాదిమఖి
త్రేతానలపుణ్యధూమరేఖామృతగం
ధాతిరయం బడఁగించుం
బాతకసంఘము తదీయపర్యంతమునన్.

31

ఉ. సమదలీలతోఁ జదువు సామము లేడును గండుఁగోయిలల్
తుమ్మెద లాలపించుఁ బరితోషమునం బ్రణవాక్షరంబులన్
సమ్మతించు స్రుతినించు శుకశారిక లాగమభాషితంబులన్
నెమ్మదిఁ జెప్పు శాస్త్రముల నీలగళంబులు తద్వనంబునన్. 32

శా. కాముం జీరికిఁ గోక క్రోధము నహంకారంబు లోభంబు నీ
ర్ష్యామాత్సర్యమదావలేపకుహనారాగంబులం జేర నీ
కాముష్యాయణు లై ప్రశాంతమతు లై యయ్యాశ్ర
మాంతంబులన్, నేమం బొప్పంగ సంచరితురు మునుల్ నీ
వారముప్పింపచుల్. 33

శా. ఆనందంబునఁ ద్రుళ్లఁ బుచ్చములు పెల్లల్లార్పుచున్ లేగ న
క్కానన్ గోకులగోష్ఠ దేశముల జంఘాలాఘవం బొప్ప హా
మానుషాననిధిప్రకారపరతంత్రాత్మప్రసూకామధు
¹గ్ధేహాధస్యసుధాప్రవాహలహరితృప్తాంతరంగంబు లై. 34

శా. ఆయావేశల మానిభార్యలు గృహవ్యాపారలీలాభవ
త్కాయక్లేశము లుజ్జగింతు విలసత్కర్పూరరంభాతరు
చ్చాయాశీతలచంద్రకాంతమణిపాషాణప్రదేశంబులన్
వాయుప్రేరణఁ బుచ్చకప్పురము పై వర్షింప నక్కానలోన్.

వ. మఱియు నత్తపోవనంబునందు. 35

క. నిలయవ్యాపారంబుల
యలపుల మేనులు చెమర్చి యపరాహ్లామునన్
సెలయేఱులలోఁ జిల్లులు
చిలుకులు నాడుచురు మునులచివుపంబోణుల్. 37

సీ. నెలయేటి తెలిసిటఁ జిలుబంతిపసుపాడి

నేసక్తున్ముల్ల పిచ్చియలు తుఱిమి
గురువిందపేరులు గుబ్బచన్నులఁ దాల్చి
నెమిలిపించెంపుఁ బుట్టములు గట్టి
పయ్యెదమాలుగాఁ బాటుటాకు లమర్చి
చాఁదనఁ దిలకంబు సంతరించి
కంకేళిచిగురాకుఁ గర్ణపూరముఁ జేసి
కుసుమపూవులధూళిఁ గురులఁ దాల్చి

తే. చెంచుఁజిగురాకుఁబోలుచేతలెల్ల
నభినయింతురు పర్ణశాలాంతరములఁ
దండ్రు లెందేనిఁ జనునప్పు తల్లులెదుర
1 గారవమున మునికన్య కాజనంబు.

38

సీ. నిర్ఘరాంభఃకేళి నీలకంఠాంగనా
తాండవాడంబరదర్శనంబు
పుష్పాపచాయంబు పూర్ణిమాతేధినిశా
చంద్రోదయారంభసంభ్రమంబు
ప్రసవకందుకలీల బాలప్రవాళాచ్ఛ
గిరినదీసై కతక్రీడనంబు
పాంచాలికారక్తి కాంచనకుంభాంబు
పూరకల్పితలతాపోషణంబు

తే. లతిథిపూజార్థసజ్జీకృతార్ఘ్యపాద్య
సలిలమధుసర్కలాజకుశేప్రవాళ
గంధపుష్పాక్షతాదిప్రగల్భనములు
ప్రత్యహఃకృత్యములు మహానిబాలికలకు.

39

వ. మఱియు నద్దేవదారువనంబునందు మునుల వ్రతభంగంబు
 నేయం బూని యేతెంచిన పదునాల్గుజాతుల యప్పరస్త్రికదం
 బంబులు ప్రతిజాతి కొక్కొక్కవాడ యేర్పడ నానాసంకేత
 సన్నివేశంబులై తప్పకుండు మార్తాండమండలంబు విద్యు
 త్తండంబులు మృత్యుదేవతావదనగహ్వరంబు నారాయణో
 రుకాండంబు వేదసంధోహం బగ్నిజ్వాలాజాలంబు శంబరా
 రాతిచెఱకువిల్లు ముక్కంటినొసలిచిచ్చుఱకన్ను గంధర్వవంశ
 ద్వయం బాదిగా బహువిధాన్వయంబుల నుత్పన్నంబు లగు
 టంజేసి తమ తమ యుత్పత్తిలాంఛనంబులును సౌభాగ్యధ్వజ
 పతాకాపటలంబులుం దేటపడఁ బ్రతిభవనభిత్తిభాగంబునం
 జిత్రించిన చిత్తరువులయందుం గోరకితనేత్రత్రిభాగుం డై
 కుసుమకంఠ పత్రంబులవంక లొత్తుచు రతీదేవివృత్త స్థనంబుల
 మీఁద నత్తమిల్లినయన్నత్తచిత్తభవుక్రమసంపత్తిప్రకారం
 బును, నట్టేటం బట్టపగలు యోజనగంధ యనుగంధగజగమన
 వట్టువ చనుంగవ సూచి తొట్టుపడు వసిష్ఠపౌత్రునిదృష్టి
 ప్రియత్వంబును, నాచార్యుభార్య యగుశారాదేవిమీఁదఁ
 దారకరాజు పఱపువలపుచీటంబు వాటంబునేయులలితకటాక్ష
 వీక్షావిక్షేపములును, ధృతిమాలి మాలినీసైకతంబున నేకతం
 బునం గురువిందపాదలో వేలుపులంజియ కెంజిగురుచవి
 సూచిన కుశికనందనురాగావేశంబును, గుసుమకోదండవిజయ
 డిండిమం బగు విభాండకసుతునివనితామండలాసక్తియు,
 బృందావనంబునందు ముకుందుం డొనరించిన నంద వ్రజవధూ
 విహారాడంబరంబును, నంబురుహసూతి యాడంపట్టిం బట్టు
 కొనినపట్టునుం, బురుహూతుండు గౌతమకళత్రంబుమీఁదం

గల్పించిన చీకటితప్పును జూడఁ జూడఁకుఁ జిత్తంబులున్వి
 ధూర వేటవేట వసియించియుండు నచ్చేడియలలో విబుధ
 మత్తకాశినీజనోత్తమ యగుతీలోత్తమయు, వశీకృతకుసుమ
 నారాచ యగు ప్రశ్లేషాయ, నలకూబరనఖాంకరేఖాం
 కితస్తనకుంభయగురంభయు, గుణవేశి యగుసుకేశియు,
 గలమంజుభూష యగుమంజుభూషయు, శృంగారరసరాశి
 యగునూర్వశియు, రూపానురూపస్థానక యగుమేనకయు,
 ననునవ్వరారోహ లలవోక కలికిచూపుల హేలాసందర్శిత
 మేఖలాకలాపంబు లగునిభ్రమ వ్యాపారంబుల హాటకతులా
 కోటిరుళ్ళరుళ్ళ త్కారమంథరంబు లగుమందగమనంబుల విక
 స్మరకపోలఫలకంబు లగుమొలక నవ్వుల నమృతరసకూపంబు
 లగునాలాపంబుల ప్రభువనంబులు వశీకరింతు రట్టిదేవదారు
 వనంబునందు. 40

సీ. నందికేశ్వరు నొక్కనవనావ్వలంబున
 హరితాంకురములు మేయంగఁ బనిచి
 ప్రమథుల నొక్కసరచ్చమీపంబున
 లింగార్చనంబు జెల్లెంప నునిచి
 భూతజాతము నొక్కపులిసస్థలంబున
 నాల్తేచ్చ నుండంగ ననుమతించి
 మాత లేడ్డురు నొక్కమణికందరంబున
 విశ్రామ ముండంగ వెరవుచేసి
 తే. పసిడికొప్పెర లాతంబుఁ బచ్చకోల
 బోగపట్టియ కకపాల బోలెనంది
 కలికికాటుక గీర్నొట్టు పలుగుపేరు
 జాతేగాఁ దాల్చి నెఱమిండజంగ మగుచు. 41

వ. భిక్షువనంబునకుం జొచ్చె నప్పు డవ్వేశవాటంబునందు. 42

శా. ప్రా లేయాచలకన్యకాభివతికిం బ్రహ్మోచమోచాఫల
స్థూలపూపఘృతాన్నికంబుగ గడుంబోరంబు విచ్చంబుగెం
గేలం బెట్టె నఖాంకురదుత్తతులతోఁ గిల్తాంచు మాణిక్యము
ద్రావంకారమయూఖకంఠవశవ్యాపార మేపారంగన్. 43

తే. రంభ రంభామ్ర ఫలనచక్రంబు గాంగ
నన్మతదివ్యాన్నభిక్ష కామారి కొడుకె
రాపుఁజన్నులనడుమ రాశాజువట్టి
పట్టియై తిననఖరేఖ బయలుపడంగ. 44

సీ. కనకసూపురరణత్కారనిక్కాణంబు
రవలి మెట్టియలతోఁ దాయడింప
రవయుంగరంబులరత్నాలదీపులు
వాలాసుగోళ్లపై జూలువాఱు
గుమరనిండినమించు గుబ్బచన్నులమీఁద
ముత్యాలహారంబు మురుపుసూప
గంపించుబంగారుగమ్మల కొమ్మించు
నిర్దంపుఁజెక్కుల నీడసూప

తే. నెదురుగా నల్ల నేతెంచి హేమసాత్ర
నాజ్యమధుశర్కరాఫలాద్యర్హితముగ
మదనవైరికి నర్పించె మంజుభోష
యమృతదివ్యాన్న సాయసాహచర్యక్ష.

45

శా. అక్షయ్యంబుగ దివ్యమాధుకరభిక్షున్నంబు వడ్డించెన్దా
గోక్షీరంబులతోడ శర్కరలతోఁ గ్రొన్నేతితోఁ దేనెతో

దాక్షాదాడిమచూపకములతో దాక్షాయణీభర్తకు
చక్షూరాగ మెలర్పగా హరిణి విశ్వాసంబుతో ముంగిలన్.

ఉ. అల్లన జేర వచ్చి ధవళాన్నము గమ్మని యాలనేతితో
బెల్లముతోడ నాల్కడపురబేసముతోడ దనిపండ్లతోడ శ్రీ
వల్లభుకూర్చి నెచ్చెలికి వారణ వైరికి మంచుగొండరా
జల్లునికిం బినాకికి ప్రియంబున సూర్వశి పెట్టె భక్షమున్.

ఉ. పెట్టె దిలో త్రమాప్సరస భిక్ష ప్రియంబున భూతభర్తకు
1 గట్టు బసిండిపాత్ర బులకండముతోడ ఘృతంబుతోడ గ్రం
బట్టుబసిండి సీబ్బెములడయ్యెదకొం గొకకొంత జాటి చ
నగట్టు లలాటలోచనునికన్నులు మూటికి విందు సేయగన్.

తే. సహజసౌజన్య సహజన్య శంకరునకు
బొసగ వడ్డించె దత్కాలపుణ్యభిక్ష
సారదోర్మలకూలంకపంబులైన
వీరగుబాల్లిండ్లు పయ్యెద వీడుకొలుప.

49

క. విశ్వచతుర్దశభువనా
ధీశ్వరునకు భక్తియుక్త నెసకం బెసగన్
విశ్వాచి యనెడునచ్చర
శశ్వన్నభురాన్నభిక్ష సమృత్తి పెట్టెన్.

50

తే. కనకసూపురమేఖలాకలకంబు
రత్నకంకణరవముతో రాయిడింప
నభవునకు పెట్టె మధురదివాన్నభిక్ష
చిత్తభవకీర్తిశరేఖ చిత్రలేఖ.

51

వ. మఱియు విద్యుల్లేఖాదు లగు తక్కు లేఖాంగనలు భుజంగ
 భూషణునకు నపాంగరంగస్థలలాస్యలంపటంబు లగు కటాక్ష
 పీక్షణంబులతోడఁ గూడ భీక్షాహారంబులు సమర్పించిరి.
 కందర్పసూదనుండుచు బ్రతిమందిరంబునం జందనకుసుమ
 భూషణిపాద్యుపచారంబులు గ్రహించుచు నవ్వేశవాటం
 బున భీక్షాటనకీడ సలిపి యంతం దనివిసనక కనకగర్భ
 కపాలపాత్రం బర్ధపూర్ణం బై కరపల్లవంబున నుల్లసిల్లి,
 నల్ల నల్లన యోగపాదుకాయుగళంబు గల్లుగల్లున మ్రోగ
 మునిజనాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించి మునిమందిరముల మోసల్లల
 నిలిచి 'భవతి భీక్షాం దేహి' యటంచు వారివాహగర్జ
 గంభీర స్వరంబునఁ బలుకుచు, గులాంగనాజనంబు నపాంగ
 చృక్తరంగంబులం జిఱునగవు లిసిఁగింతలువాఱఁ గనుం
 గొనుచు, సంయమివధూపాతివ్రత్యభంగంబు తనకుం
 బరమ ప్రయోజనంబుగా గర్భోక్తి సందర్భంబుల నిజాభిలా
 షంబుఁ దేటపఱచుచు బర్యటింపం దొడంగిన. 52

మ. దరహాసంబుల భూరిలానటనచేతఁ విభ్రమప్రాధిమ్య
 బరిహాసోక్తుల భావగర్భరసంపత్తిస్ఫుటాలోకన
 స్ఫురణాభంగుల మానికాంతలమనంబు లూఱుటలాడెన్ మ
 హేశ్వరుఁ మద్దామవిలాసదారుపనికావాటప్రదేశంబులన్.

సీ. సుబలమార్కండేయశునకమాంజాయన
 మాండవ్యగోత్రసంభవులయిండ్ల
 బకదాల్బ్యురై భృకభల్లకిజతుకర్ణ
 కణ్వకుత్సాన్వయాగ్రణులయిండ్ల

ఘటజానుకాత్రేయకటకలాఙ్గనుమిత్ర

హరివక్త్రమునివంశధరులయిండ్ల

వాయుభక్షకభార్గవవ్యాసజై మిని

శుక్¹కిపిలకులప్రసూతులెండ్ల

తే. బుజ్యగ్మహిమలం బతేభక్తిప్రార్థమతుల

భాగ్యసంపన్నులను బుత్రపౌత్రవతుల

సతుల ముత్తైదువుల నిర్విశంకవృత్తి

రజనికరఖండమాళి విరాళి గోల్ వె.

54

వ. ఇట్లు ప్రతీగృహంబున భిక్షువనంబునాయుచు మహాక్షలాం

శనుడు వాంఛానుకూలప్రకారంబునం బోరరతవ్యాపార

పారాయణం జై మగలకన్న మొఱంగి సంధ్యాసమయం

బుల ననుష్ఠానార్థంబు పురుషులఁ బుమిత్కుశఫలాహరణార్థం

బెందేనిం జనినయెడను వేచి శవభశతక్షతోష్ఠంబును నిరుద్ధ

నిశ్వాసోత్సాహంబును నివారితోల్లాసంబును నిమేషమాత్ర

సాధ్యంబును నివీరీచభయకంపంబు నైనసంభోగంబు లభిల

షించు నారంభోరువులమదనలేఖాకథాసందేశవాక్యంబులను

సంకేతస్థానకంకేళికేళి నికుంజక్రోడసంవేశక్రీడలను ననుపాత్య

దూతీపరామర్శంబులను భూలతాదేశంబులను నసాంగ

రంగస్థలాస్యలంపటకటాక్షవీక్షావిక్షేపంబులను మందహాస

కందళిత పరిస్పందంబులఁ గందర్పపరబ్రహ్మనందం బనుభ

వింపంజేసి మిసిమింతుండునుంగాక దేవదారు కాంతార

మధ్యంబున.

55

సీ. ముష్ణస్నేపులితోలు మొలదిండుగాఁ గట్టి
 కర్కటకాహ్లాద బాగగ విగించి
 చిలుపహోగులును ప్రేల్చెవులఁ గీలనచేసి
 వలరాచనీటు మ్రొగలయ నలది
 చిన్నారెహన్నారెక రాంశుఁ దలఁ దాల్చి
 కొనగోజుత లేడికొడుమఁ బూని
 పచ్చియేనికతోలుపచ్చడంబు భరించి
 గిలుకుముష్ణలకోలఁ గేలఁ బట్టి

తే. పసిడిజలహాసనముతోడ నెఱక మెఱగు
 బిసరహాసనుపుఱియక ప్పెర భరించి
 పెద్దనడివీధి నిలుచుండి భీక్ష యడుగు
 నాశ్రమంబునయందు ఖిబ్బాంగపాణి.

56

వ. ఇవిధంబున మన్మథమథనుండు మదనోన్మాదంబునం గన్ను
 గానక మునికళత్రంబుల పాలివ్రశ్యంబులు పాలిపుచ్చుచు
 విచ్చలవిడిఁ జరియింపం బూనిన నిలింపమానివ్రాతంబు వారి
 వారికి నెఱింగి గుజగుజవోవుచు వంచనంబు ప్రకాశింపం
 జాలక లోలోన యడంచుకొని యుండుచుండ నప్పాటం
 బ్రతిభవనంబునఁ బాటిల్లు చీకటితప్పు కప్పిపుచ్చ వెరవుపడ
 కుండునట్లుగాఁ బ్రకాశించినఁ గట్టాయితం బై యందలు
 నాజగజెట్టివేల్పుతేనిం బట్టుకొనువారై చుట్టుముట్టిన. 57

క. ముసిముసినప్పులు నప్పుచు

మిసిమింతుడు గాక యొక్కమిటుత నిలిచి య

క్కుసుమశరహరుడుతపసులు

కసమసదనుబట్టుకొనగఁ గడఁగినఁ బెలుచన్. 58

* * * * * 59

—ॐ ఆత్మసాంతము ॐ—

శా. శ్రీమద్దక్షిణకాశికాపురమహాశ్రీకాళహస్తీశ్వర
ప్రేమాత్మోద్భవకాలభైరవకృపాశ్రీవద్ధితైశ్వర్య! యు
ద్దామప్రాభవ! దానవైభవకళాధారేయ! హేమాచల
స్థేమా! వీరకుమారగిర్యధిపత్త్వభోగభాగోచితా! 60

క. కావేరీవల్లభ! సం
భావితబుధలోక! సమరఫలుణ! ధరణీ
దేవార్చనాపరాయణ
కోవిద! తిరుకచ్చినంబికులజలధిశశీ! 61

మాలిని. మృగమదఘనసారోన్మేలనాసంప్రయోగ
ప్రగుణితహిమపాతప్రాధనేలీవిహారా!
యగుచుఘ్రస్పృణమంకవ్యాప్తిగంధాంబుగంధ
స్థగితదిగవకాశా! దానవిద్యానిధిశా! 62

గద్యము. ఇది శ్రీమత్కమలనాభపౌత్ర మారయామాత్య
పుత్ర వినయవిధేయ శ్రీనాథనామధేయప్రణీతం బైన హర
విలాసం బను మహాప్రబంధంబుబునండు బంచమాశ్వాసము.

శ్రీ రస్తు హ ర వి లా స ము

ష ష్టా శ్వా స ము

వటుకనాథభైరవ

దేవశ్రీపాదపద్మదృఢతరభక్తి!

దేవబ్రాహ్మణసేవక

దేవప్రభుతనయ! యవచిదేవయతిప్పా!

1

వ. ఆకర్ణింపుము.

2

ఉ. హేమనగంబుమీఁద వివిజేంద్రులు గొల్వ మహావిశుద్ధము
క్రామశిరత్నసంఘటితకాంచనగండశిలాతలంబునక
హైమవతీసహాయుడయి యర్ధశశాంకధరుండు దేవతా
గ్రామణి నీలకంఠుడు సుఖంబున దా గొలువుండె నర్చిలిన్.

వ. అప్పుడు పార్వతీదేవి మహాదేవునియింగితం బెఱింగి యి
ట్లనియె.

4

తే. అభవ! నీకంతమూలంబునందుఁ దెలిసి
కాననయ్యెడు నిదియేమి కప్పు నెప్పు
మఖిలలోకవిలోచనాస్లక్షదకలన
కందమై యంద మయ్యె శృంగారరేఖ.

5

తే. ఆనతిము మహాదేవ! యభవ! నీదు
కంతమూలము నలుపై నకారణంబు

నన్ను మన్నించి యీకారణంబు నాకు

నానతీదగు నీకు లోకాభివంద్య.

6

వ. అనిన విని శంభుండు శాంభవి కి ట్లనియె.

7

మ. మును జంభాసురుబాహువిక్రమకళాముద్రానిభాభాసుకుఁ
ఘనదంభోళినిశాతహేతినిహతికఁ ఖండించి యాఖండలుం
డనుమోదంబున దేవతల్ గొలువఁగా నై రావణాచూఢుడై
ఘనమార్గంబున వచ్చె నాకమునకుఁ గర్వం బభర్వంబుగన్.

క. ఆవేశను గంధర్వులు

కై వారపదానుసారకమనీయముగాఁ

బ్రావేశికధ్రువాగా

నావళులం బరిధవించి రంచితలీలన్.

9

ఉ. ¹క్రచ్చులఁ బారిజాతలతికావనదేవత జంభదైరిపై

మచ్చి కఁ గూర్చుగా నవసుమప్రకరంబుల వేల్పుటేటిలో

విచ్చినవైడితామరలవెంబడి వచ్చినకమ్మగాడ్పులక

మెచ్చులరితిఁ గోకిలసమీరణ దీవన లెచ్చె నొప్పుగన్. 10

క. మందాకినీతరంగము

లాందోళము నందఁ జేయు చల్లల్లన సు

క్రందనునిమిదఁ బొలసెను

మందారలతావనాంతమందానిలముల్.

11

తే. దేవతాభర్త యమరావతీపురంబుఁ

జేరఁ జనుదెంచె వేల్పులు చేరి కొలువ

భ్రాజదై రావణానేకప్రచార

తరళమాణిక్యకుండలాభరణుఁ డగుచు.

12

13

వ. అయ్యవసరంబున.

శా. గీర్వాణాధిపుడెంగట న్నిలిచె నక్షీణప్రభావాధికాం
తర్వాజీస్తుతవాగ్విలాసుడు కృతద్వంద్వవృద్ధాసుండు చి
న్నిర్వాహాస్థిరయోగపై భవకథానిత్యోదయోల్లాసుడ
ద్వర్వాసుండు ప్రసూనమాల్యరుచిమద్దోషద్వవిన్యాసుడై.

తే. తనకు బ్రహ్మోచ యనుదేవతాపురంధ్రీ
పావదము జేసె నెద్దాని భయముతోడ
నట్టితనపారిజాతమాల్యంబు హరికి
దర్శనం బిచ్చె వేసింది తాననుండు.

15

వ. ఇట్లు ద్విర్వాసుం డాశీర్వాదపూర్వకంబుగా నొసంగిన
కుమారపారిజాతమాల్యం బహాల్యాజారుం డగుశునా
సీరుండు ద్విర్వారవిజయగర్వాటోపంబునం గన్నుగానక
పట్టికాలంకారతాటంకితలలాటం బగునై రావణకరటికుంభ
పీతంబుపై నలవొకయుంబోలె వైచె వైచిన నమ్మదాంధ
గంధసింధురంబు వసుంధరాభరణ శౌండం బగుతుండం బెత్తి
నున్నని యప్పువృద్ధండఁ గ్రమ్మునఁ గ్రమ్మఱించి విసరి కేసరం
బులు వీసరవోవ మకరందంబు చిందఁ బొరలు విటుగం
బుప్పొడి సడలం గపాలభిత్తిభాగంబు మొత్తి యున్నత్త
మధుసంబుల రేచి యుష్పరంబునం ద్రిప్పి చెందిరంబు
ధూళిఁ దూలించి యందంద కొంతతడవు వినోదించె నప్పువు
దండ వాస్తోష్పతి పట్టినయేనుంగువలన నిట్టు నట్టునుం బడి
కునిటుచేతంబడినపూఁబోడిపోలిక బెబ్బులివాతం బడిన హరిణి
చందంబునఁ బ్రమత్తునికై వసమగురాజ్యలక్ష్మీవిధంబున విడి

వడియు డస్సియుఁ గ్రుస్సియు నొగిలియుఁ బగిలియు దీన
దశకు వచ్చినం గనుంగొని. 16

మ. పికటభూకుటిఫాలభాగుండను బ్రవ్వేదాంబుపూర్ణాఖలాం
గకుండం బాటలగండమండలుండ నై కల్పాంతసంహారరు
ద్రకరోరాకృతి దుర్నిరీక్షుండగుచుకా ధట్టించి దుర్వాసుండ
గ్రకటాక్షంబున నింద్రుఁ జూచి పలికె గాఢాగ్రహవ్యగ్ర
తన్. 17

క. ఓరి మదాంధ! యహల్యా
జార! త్రిలోకాధిరాజ్యజాత మగునహం
కారంబౌ యిది మమ్ముం
జీరికిఁ గైకొనక యిటుసేయుట యెల్లన్. 18

తే. ఏను దీవించి చేయెత్తి యిచ్చినట్టి
పుష్పమాలిక నొదలఁ బూనవైతే
హస్తీచేతికి నిచ్చితి వంతఁ బోక
దండనార్హంబె యిప్పుప్పుడండ నీకు. 19

క. క్రోధం బితరులకుఁ దపో
బాధక మగుఁ గాని నాతపంబున కది యు
ద్యోధకమ సలిల మగ్నికి
బాధకమై వైద్యుతాగ్నిఁ బ్రభవించుగతిన్. 20

క. ¹నీకనులకు నిదిమూల్యం
బోకుధరవిరోధి! యింతనుండియు నిట నీ
నాకం బఖిలంబున ని
శ్చీకం బగుఁ గాక నీవిజృంభణ మణగన్. 21

ఉ. నన్నుఁ దిరస్కరించితి మనంబున నించుక భీతిలేక వే
గన్నులఁ గాన వైతి మదగర్వవికారదురాగ్రహైకసం
పన్నునిరాజ్యలక్ష్మీకి నపాయము గల్గక యుండు నెట్లు నీ
యన్నిసువస్తుజాతములు నంబుధిలోఁ బడుఁగాత లక్ష్మీతోన్.

క. ఎచ్చోట నుండు నిందిర
యచ్చోటనె యుండు సత్పదార్థంబులు నీ
యుచ్చైశ్శ్రీవ మైరావణ
మచ్చర లమరద్రుమంబు లంభోధిఁ బడున్. 25

తే. అమృతకుంభంబు పడుఁగాక యభియందుఁ
గామధేనువు పడుఁగాక కంధియందుఁ
దారకాధీశ్వరుండుఁ జింతామణియును
గూడ దుగ్ధంబునిధిలోనఁ గూలుఁగాత. 24

వ. అని పల్కి దుర్వాసుండు చూడంజూడ నంతర్ధానంబు నేసిన.

క. యతిపతిశాపాక్షరములు
శతమఖున కసహ్యాహృదయశల్యము లయ్యెన్
మతిఁ దలఁచు బూజ్యపూజా
వ్యతిక్రమము సర్వకార్యహర మగుఁ గాదే. 26

తే. మానిశాపాగ్నిదండహ్యమానుఁ డగుచు
విన్ననై నమొగంబుతో వీడు సొచ్చె
బాకశాసనుఁ డఖిలదిక్పాలకులును
దైన్యవైవర్ణ్యవంతులై తన్నుఁ గొలువ. 27

వ. అంతం గొంతకాలంబునకు. 28

సీ. రంభాదు లగునప్పురస్సరోజాతులు

పదునాల్గుజాతులు పడిరి వార్ధి
సంతానతరుపారిజాతాదికుజములు

మున్నీటిసీతలతో మునింగిహోయె
నైరావణముం జింతారత్నముం గూలె
సుచ్చైశ్శ్రీవంబుతో నుకధిలొనె
గామరుగ్ధేనువుం గావంబరియుం దాను
నమృతకుంభంబుతో నబ్ధి బడియె

తే. నివృహవస్తువులం గూడి యిందులేఖ
మున్నుగా దుగ్ధమయమహాంభోధి జొచ్చె
బ్రహ్మమునిఘోరకాపప్రభావయుక్తి
బ్రథమదిక్పాలుత్రైలోక్యభవ్యలక్ష్మి.

29

తే. దివ్యమణి లేక యప్పురస్త్రిలు లేక
యమృతకుంభాదు లగుఫదార్థములు లేక
1యుక్కడఁగియుండె బహుకాల మొప్పుదటిగి
2గతలక్ష్మీవిలా³నుడై వేల్పుజేడఁడు.

30

చ. అమృతము గల్పవృక్షనివహంబును లేనిసుధారసాశన
త్వమున నశోకవల్కలపరిధానతయుం 3గలపెద్దవేలుపుల్
నముచినిఘాదనాదులు మనంబున నొందిరి ఖేదమోదదుః
ఖము గుహంవంగ నోగిరము గట్టఁగఁ బుట్టముం బుట్టకుండు
టన్.

31

వ. ఇవ్విధంబున బృందారకు లిందిరావ్యసాయంబున నపారదారి
ద్రావిడకారమగున్నలై నగ్నాటులుం బోలి భయంపడి లేట

మొగంబు వడి హుటకగర్భపాలికిం బురందరుండు ముంద
జగఁ జని మునిశాపయుక్తి మూఁడులోకంబులరాచ సిరి
యట్టిలో మునింగినభంగి తేటతెల్లంబుగఁ దెలియంబుఱచిన
నానలనాననుండు వెన్నునిం గూర్చుకొని మాసమీపమ్మునకు
వచ్చి ను మ్మిట్లు సన్నుతించె. 32

క. జయ పార్వతీమనోహర !
జయ వరమానంద ! జయ నిశాకరమాళీ !
జయ భూమిపలిపావక
వియదనలాక్ష్మేంద్రహాత్మవిలసితమూర్తి ! 33

క. త్రిభువనభువనారంభా
రభటిసంరంభమూలరత్నస్తంభా !
యభినవహిమకరరేఖా
హుభికాలంకారధామశోభితమకుటా ! 34

క. వివసావసానసంధ్యా
నవవరమానందనందినాంధినాథ
వ్యవహారయుక్తీయావధి
వివిధమహితాండవై కవిద్యాభిరతా ! 35

క. తరుణహిమకిరణరేఖా
భరణా ! సురనికరమకుటభాసురరత్న
స్ఫురణాపరిచయరంజిత
చరణా ! నిరుపాధికాభిసంస్మృతికరుణా. 36

తే. అజర ! యవ్యయ ! యనపాయ ! యప్రమేయ !
యాద్య ! యనవద్య ! వేదవిద్యాభివంద్య !

నిర్మలాకార ! నిర్ద్వంద్వ ! నిరుపమాన !

నిత్య ! నిజభ క్తవై కుంత ! నీలకంఠ.

37

వ. అని యనేకప్రకారంబులం బ్రస్తుతింప ననుకంపాపరాధీనుడ
నగు నే ని ట్లంటి.

38

తే. అబ్ధి మథియింపవలయు నీయవసరమున
నమృతలక్ష్మీప్రధానమహాపదార్థ
సముదయంబులు లే కున్న జగము లెల్ల
విన్నబోయిన వతిదీనవృత్తి నొంది.

39

సీ. ఆరసాతలమగ్న మయ్యు మునుంగని
మందరాద్రీంద్రంబు మంథయష్టి
సర్వసర్వంసహాసంభృతి ప్రవణుండు
దందశూకస్వామి తరువుద్రాడు
చరమాంగపిఠికాస్థాపితశేషుండు
కితవకచ్చపరాజు క్రిందిమట్టు
నింద్రాదిసురలు బలింద్రాదిదనుజులు
దర్పదుర్వాసులై త్రచ్చువార

తే. లేను బ్రహ్మయు హరియును నింత నంత
నుండువారము కార్యప్రయోగరక్ష
నీవిధంబున దుగ్ధాబ్ధి యేచి తరువ
వివిధసద్వస్తులుం బ్రభవింపఁ గలవు.

40

వ. ఇట్టి మహాప్రారంభంబునకుం దగిన సాధనసామగ్రి యిది;
శేషుండును గమతఃపతియును నశేషభువనభారంబునకుం దగిన
వారి నియోగించి వచ్చునది; యచ్చ్యతుండు సురాసురులం
గూర్చుకొని మందరాచలంబు పెఱికితెచ్చునది; యేనును బితా

మహాలంఘను మున్నాడి పాలమున్నీటివరికిం జేరి యుండు
వారము. ఇదియ నిశ్చయం బని యే నంతర్ధానంబు జేసితి.
జలజాసనుండును మదాదేశంబున దుగ్ధబిత్తిరంబు జేరె.
జవార్దనుండును దేవదానవసేనాసమేతుండై దిక్పాలుగుగూడ
రాఁ బట్టిమదిశాముఖుండై చనువాడు ముందర. 41

శా. కాంచె న్నందరశైలముకొ మృదుతటిగండోపలశ్రేణికా
చంచన్నిర్మలవేణికాఘమఘుమస్థాయద్విశాగోళముకొ
బంచాస్యస్థుటకంతనాళనినదప్రధ్వస్తశుండాలముకొ
సంచారాలసకిన్నరీశతలతాసంఘన్నహింతాలమున్. 42

ఆ. కాంచి యష్టహస్త్రై గదియంగ నూహించి
దితితనూభవులను వివిజవరుల
నాదివావితోడ నంతంత దవ్వల
నుండఁ బంచి యంబుజోదరుండు. 43

వ. చనుదెంచి యస్పాంచజన్యభయండు జంభారిప్రముఖు లగు
వివిజవరుల నెడ గలుగం పోలంగ నియమించి. 44

సీ. కటిమండలంబునఁ గనకంపునునుజేల
వృక్షముగా బిగియించి పిండంగట్టి
కట్టాయితం బైనకంతహలంకారంబు
గావించె దిక్కులు ¹గ్రక్కతిలంగ
సమధికావష్టంభసంరంభజృంభణ
సమకూర్చె నిజభుజాస్తంభమునకుఁ
బాదాభిఘట్టనఁ బార్శ్వదేశంబుల
నదలించి ధాత్రి గ్రక్కవలఁ జేసె

1. గ్రక్కవలఁగ.

తే. పట్టె గదలించె నసియార్చె బాఁ తగల్పె
 నెత్తె వక్షస్థలంబున నెఱియ నొత్తెఁ
 దోయజాతుండు లోకై కడున్దరుండు
 తాల్పె నవలీల నిట్లు మందరనగంబు.

45

సీ. అంగదాభరణంబులందుఁ గీలించిన
 వజ్రాలకీలన వదలకుండ
 వక్షస్థలంబున వైచిననవకంపుఁ
 దులసిదండకు వాడు దోచకుండఁ
 గడు నొప్పు దీర్చినకస్తూరితిలకంబు
 చెమటబిందులచేతఁ జెదరకుండ
 నెట్టెంబు సుట్టిన నెమ్మిపింఛముదండ
 కొనలేక యొక్కింత గుదియకుండ

తే. శ్రవణకల్పారముకుళంబు జాఱకుండ
 విరులకీల్కొప్పు వదలి కై పెక్కకుండ
 నెత్తె శృంగారకందుకం బెత్తినట్లు
 కైటభారాతి మందరక్షాధరంబు.

46

శా. గోలాంగూలకులంబు లాకులపడెన్ ఘోషించె శార్దూల
 ముల్, జాలిం బొందె లులాయముల్ సుడిగొనెన్ సారంగ
 ముల్ ¹విచ్చిలెన్, గోలంబుల్ బెదరెం జమూరుగణ మా
 క్రోశించె బంచాస్యముల్, తాలాంకావరజండు మందర
 మహాధాత్రిధరు బెత్తినన్.

47

తే. ఏడు పాతాళములును గగ్గోడువడియె
 బెల్లగించి మహీధ్రంబు పెఱికినప్పు

- ఓందిరాభర్త గిరి మీఁది కెత్తినపుడు
గ్రక్కదల సాగె బ్రహ్మాండకర్పరంబు. 48
- తే. థాత్రి నాఁడు వరాహాచారవేశ
నేకసంప్రాగ్మున ధరియించినట్టి
తోయజాతుండు బాహాచతుష్టయమున
మాటమాత్ర నె మోయఁడే మందరాద్రి. 49
- తే. మందరాద్రిని మోయించి మాధవుండు
పట్టి తెప్పించె నిర్జరప్రతతిచేత
నసురయాధంబుచేత దుగ్ధాబ్ధిదరికి
నబ్జగర్భుండు నేనును నభినుతంప. 50
- వ. అనంతరంబ నేనును హరిహరణ్యగర్భులుం గార్యభారధురం
ధులమై ప్రవర్తింపం బురందరాదిసురలు జలంధరాదిరాక్ష
సులును సముద్రమథనంబునకుం బ్రారంభించిరి. 51
- తే. అఖిలకార్యసమారంభణాదులండు
బూజనీయుండు గావున బుద్ధి దలఁచి
విఘ్ననాయకు సంభోధివేలమీఁద
సురలు నసురులు గొలిచిరి పరమభక్తి. 52
- శా. క్షీరాంభోనిధి నై కతస్థలమున స్నింహానారూఢుఁగా
హేరంబు స్వరనందను న్నిలిపి ప్రత్యేకంబ దేవాసురుల్
గారామారంగ నాచరించి రభిషేకం బుల్లసద్గంధక
స్తూరీసారఫవాసితంబుల నవీతోయంబులం ¹దోర మై. 53
- క. అభిషేకానంతరమున
నిభరాజాస్యనకుఁ గట్ట నిచ్చిరి యదితి

ప్రభవులును దితితనూజులు

నభినవదివ్యాంబరములు నాభరణములున్.

54

తే. కుంకుమాగురుమృగనాభిపంకములను

గంధకర్పూరసీహారకర్దమముల

నలది రమరాసురులు భక్తి యతిశయిల్ల

భవునిపట్టికీ బసిండికుంభముల బట్టి.

55

సి. ఉండ్రాలు నూచిడి పుండ్రేతులుం దేనె

యనఁటిపండ్లం బూరియలు ఘృతంబు

బెసరుబప్పును బాలుఁ బెరుఁ గోగిరంబులు

బాయసాన్నంబులు బానకములు

నాళికేరంపుబొండాలు మీఁగడయును

¹నవనీతపిండఖండములు గుడుములు

లడ్డుపంబులు చక్కిలాలు మోరుండలు

ఖండంబు చలిమిడి మండపపు

తే. లాదిగా భక్ష్యచోష్యలేహ్యదు లై న

బహుపదార్థంబు లర్పించి ప్రణతు లై రి

వేలుపులు రాక్షసులును నాపిఘ్నపతికి

దుగ్ధపాశోధిమండనోద్యోగవేళ.

56

వ. ఖట్లు పోడశోపచారంబులం బూజించి దేవాసురులు విఘ్న

నాయకు నిట్లని స్తుతియించిరి.

57

దండకము. జయజయ జగదేకరక్షామణి! దేవమాడామణి క్రేణి

శోణప్రభాజాలసున్నైర పాదారవిందా! ముకుందప్రియా!

1. నవదధిపిండఖండాల్గుడుములు.

యింకాఁదా! కటస్యంది దానాంబుధారాధునీధోరణీగాహ
కాతూహలాయత్తమత్తద్విరేఫాంగనా గానసంగీతరంగీకృత
స్వాంత! మంతావళాస్యా! నమస్యా! త్రిలోకైకవశ్యా!
యవశ్యాయశైలాత్తజా ధర్మసంతాన! సంతానకల్పద్రు
పుష్పావతంసా! యసారోమసంసారమాఽహంధకారాహృతి
ప్రక్రియాభాస్కరా! కోటిభాస్వన్నిరాఘాటదేహప్రభా
¹భాస్కరా! దేవ! హేరంబ! లంబోదరా! యేకదంతా!
మహాకాయ! సంతప్తకార్తస్వరాభా! విశాలాక్ష! మాంజీ
ధరా! నాగయజ్ఞోపవీతా! సమన్వీతకృష్ణాజినా! యాఖి
వాహ! కుతారాయుధా! విఘ్నరాజా! గణాధ్యక్ష!
కామణ్యప్రీతకలాక్షంబునకా మమ్ము వీక్షించి రక్షింపుమీ
క్షీరవారా! నీమందరత్తుధరస్వామి కవ్వంబుగా నీభుజం
గాధినాభుండల సూత్రంబుగాఁ గచ్చసాధీశుఁ డాధార
వీతంబుగా సర్వదివ్యాషధీవల్లుల నైచ్చి నానాపదార్థంబుల
నైవ్నలం బంచుకోఁ గోరియున్నార మిక్కార్య మే
విఘ్నముం బొందకుండంగ నేవిక్రియం జెంద కిష్టార్థసంసి
ద్ధులం గైకొనుం గాక నీయాజ్ఞ సర్వేశ! సర్వాత్మకా!
నిర్వికల్పా! నిరీహ! నిరాంతక! నిశ్శంక! యోంకార
మూర్తి! నమస్తే నమస్తే నమః.

58

- క. అని నిర్జులును దైత్యులు
వననిధిమథనాదియందు వారణవక్త్రం
గొనియాడి తత్ప్రసన్నతః
గనిగొని సంతసము మీఱఁ గడఁక దలిర్పన్.

59

వ. కట్టాయితంబై సురాసురులు బిట్టేచి పాతాళగోళంబు క్రింద
 మట్టుగా నాదికమతంబుఁ బెట్టి వాసుకిఁ దరిత్రాసుగాఁ జుట్టి
 తోఁకయు శిరంబును బట్టి మందరాచల మంథానంబున దుగ్ధ
 సింధువు మథింపం దొడంగిరి. ఘుమఘుమధ్వనంబు
 దిక్కులం బిక్కటిల్లె. వారివాహవ్యూహంబులు కడ లవియఁ
 జదల నునిలకొనియె. డిండీరపిండఖండంబులు బ్రహ్మాండం
 బునం బ్రసరించె; నంభస్తరంగంబులు దిగిభకుంభంబుల
 నాస్థానించె; నావర్తచక్రంబులందు గ్రహతారకా నక్ష
 త్రంబులు తిరుగుచువడియె నప్పుడు రటత్తిమితిమింగిలంబు
 లును లంబచ్చంబరంబును ¹వశడ్ధులీయు ²విరుత్కమతంబు
 నుద్భ్రమద్భజంగంబును నై గంగకుం బరిభవంబును గోదా
 వరికి భేదంబును బెన్నకు విన్నబాటును గాళిందికి మాతి
 న్యంబును వేత్రవతికి విత్రాసంబును విపాశకుం గ్లేశంబును
 శతేద్రువున కుపద్రవంబును నాపాదించుచు బాడబాసలం
 బునం దొకతోక నుడుకునీరునుం గలసి నఖంపచం బై సంవర్త
 సమయారంభంబునుంబోలే మర్యాద నతిక్రమించుచు గిడి
 కటక పాషాణసంఘటనంబున నెగయు మిణుంగుచులుంబోలే
 నంతర్హి శలాకాశకలంబులు మీఁది కెగయ నంభోనిధా
 నంబు మధ్యమానంబయ్యె మఱియును. 60

సీ. మూలాశ్చ సంఘాతములరాపిడినిఁజేసి

కమతంబు సుఖించి కన్ను మోడ్చె

గటకపాషాణసంఘటనంబున వ్రసె

గుండలీంద్రునివీపుకుప్పంబు

సాసూపలద్రోణిర్దులర్దులత్కారంబు

దిప్తండలంబుల దీటుకొనియె

శిఖరకోటిశిలాశ్రేణిరారాపుల

గ్రహతారకములు చూర్ణంబు లయ్యెన్

తే. బ్రబలబలగర్వదుర్వారబహుసుపర్వ

పూర్వగీర్వాణభుజదండభూరిసార

నితతమందరమంథానవివలనముల

సలీలనిధి మూరె నందంభసంభ్రమమున.

61

వ. ఇట్లు తరువందరువ సముద్రమధ్యంబున.

62

ఉ. బుగబుగమంచు గర్భజలపూరము ఘూర్ణిల బంతిగట్టి కొం

బొగలు తరంగసంఘములఁ బొడ్డంగ నూష్ట జగత్త్రయంబు

నుం, బొగులంగఁ జేయ నుద్ధవిడిఁ బుట్టెను నల్లనిచిచ్చు మా

విలేఁ, జిగురులచాయలం దెగడుజిహ్వలు గ్రోయుచు చర్మి

రిక్ష మై.

63

క. వాసుకివిష¹ధరవిషని

శ్వాసంబుల ఘట్టనముల సుమధికతరమై

యీసాగరమధ్యంబున

భాసురహాలాహలంబు ప్రబలం బయ్యెన్.

64

చ. గరళ²మహావిషానలశిఖానివహంబును దూటి పాటినం

దరికొనియెం జగత్త్రయము తల్లడ మందిరి నెమ్మనంబులన్

సురుగరుడోరగామరులు స్రుక్కెఁ బితామహుఁ డంబు

జాక్షుఁ డా, తురత వహించె దిక్పతులు తూలిరి ఘూర్ణిలె

నేడం వార్ధులున్.

65

వ. అప్పుడు సుస్థిరుం దై విరూపాక్షుండు త్రై లోక్యరక్షాదత్తుం
 బగు తనదక్షిణహస్తం బెత్తి యోడకుండం దధయం బిచ్చితి
 నని యెంత యూఱడించిన నూఱడిలక నారాయణాదులు
 గన నే్వల్పులు పలాయమానపరాయణు లై వెనుక మర
 లియుం జూడక పోవం దొడంగిన. 66

శా. హుంకారం బొనరించి యప్రతిమరొద్రోద్రేకసంరంభని
 శృంకాహంకృతిఁ జూచె నీశ్వరుండు హస్తంబు భుజంగాధిపా
 లంకారంబు నశేషలోక పరిషల్లావణ్యలక్ష్మీకలా
 సంకోచావహదాహభీక్షణవిషజ్వాలాజిఘ్రూర్ణ మై. 67

క. స్తంభించి నిలిచె గరళము
 శంభునిముందట యుగాంతజలధరముగతికొ
 గంభీరహుంక్రియావ
 ప్తంభసముజ్జ్వలంభమాణసంరంభమునన్. 68

చ. జలధర మంతయై కరటిచందము గైకొని సూకరాకృతి
 న్నిలిచి పికంబుతో దొరసి నేరెడండును బోలె నుండ యై
 కలశపయోధిమంథనముఖంబునఁ బుట్టినయన్తుహహలా
 హలము క్రమంబున న్నివునిహస్తపరోరుహమెక్కై జక్కగన్.

క. కటుక మగువిషము విషధర
 కటకం బగుకేలఁ బూని కౌతూహలియై
 ఘుటికాసంసిద్ధుండు రస
 ఘుటికయునుంబోలె మృడండు గుటుకున మ్రింగెన్. 70

తే. కంఠికానీలరత్నంబుకరణి నొప్పె
 లలితమృగనాభిపంకంబుచెలుపు దాల్చె

గాలకూటవిషంబు తత్కంఠమునకు

నాభరణ మయ్యె బ్రహ్మదు లభినుతంప.

71

వ. అప్పు డప్పురమేశ్వరు నిట్లని స్తుతియించిరి.

72

సీ. జయ విరూపాక్ష ! యీశ్వర ! దివ్యలొచన !

జయ వజ్రహస్త ! దిశానివాస !

జయ పినాకేష్వాస ! శాశ్వత ! నిత్య ! య

నిత్య ! నిత్యానిత్య ! నిరుపమాన !

జయ చింత్య ! జయరుద్ర ! జయమహాదేవ ! య

చింత్య ! చింత్యాచింత్య ! చిత్స్వరూప

జయ పాదభక్తాద్దిసంహారకారణ !

జయ ముకుందప్రియ ! జయ గిరిశ !

తే. దివసమాసార్థమాసపద్విశ్వరూప !

కల్పయుగ వత్సరాధీనకాలభేచ

రుండ ! బహురూప ! చండీశ ! దండపాణి !

జయ నమస్తే నమస్తే ప్రసన్నమూర్తి !

73

వ. అని యనేక ప్రకారంబులం బ్రస్తుతించి నీలకంఠం డను

నామధేయంబు శివుని కిచ్చి రిదికాలకూటోత్పత్తిప్రకారంబు.

ఉ. హాలహలాగ్నిదాహభయ మస్తమితం బయినం గడంకమై

వేలుపులు న్నిశాచరులు వెండియుం గవ్వపుం గొండ వార్తిలో

దేలిచి గుమ్ముగుమ్మనంగం ద్రిప్పంగం జొచ్చిరి ¹దారహీశ్వరున్

వాలిసహాయుం గాఁ గొని యవక్రభుజాబలవిక్రమంబునన్.

క. తరిగొండఁ దరువఁ దరువన్

శరనిధిమధ్యమున నొక్కజలజము పుట్టెన్

బరిమళపరంపరలచే

సురభీకృత మయ్యె జగము సుపచిరభంగిన్.

76

వ. అయ్యెట్టదశపద్మమునందు.

77

సీ. ఇరుప్రక్రియలనుండి సురసింధురంబులు

పరిపూర్ణ హేమకుంభములు చాల్చు

శందంద నవనిధానాధిదేవతలును

సొరిది బంగారువీచోపు లిడంగ

జయజయధ్వనులతో సర్వదేవతలును

గేలుడమ్ములు మాళిఁ గీలుకొల్పఁ

బుష్పవర్షములకుఁ బ్రోది యై వినువీధి

దేవదుందుభినాద మావహిల్లఁ

తే. బ్రబలి మున్నీటినడునీటఁ బాండుపికచ

కమలకాంచనకర్ణికాగ్రంబునందు

బ్రహ్మదిక్పాలవందితపాదపద్మ

పద్మ యుదయించెఁ గన్నులపండు వగుచు.

78

తే. పవడములఁ బోలుశ్రీహస్తపల్లవములు

దనర శోభిల్లు హేమపద్మము ధరించి

కలిమిచూపులపూఁబోడి కలశజలధి

నర్థిఁ గొలు వుండె రత్నసింహాసనమున.

79

క. జలరుహవాసిని పుట్టిన

కలితముహూర్తమున రెండుగడియలమాత్రం

జలిగురికాడై నిగనిగ

కలువలచెలికాడె వుట్టె గలశపయోధిన్.

80

వ. తదనంతరంబ.

81

క. అందంద యుద్భవించెను
 సుందరమున నిందీరానుసంజాతములై
 మందారకల్పతపహరి
 చందనసంతానపారిజాతాదు లొగిన్. 82

ఉ. అంతః బయోనిధానమునయం దుదయించె సరోజవాసినీ
 కాంతకుఁ దోడఁబుట్టు వనఁగాఁ గరపద్మమునం జలూకికా
 సంతతియుక హరితకియు సాధనసంగ్రహ మై తలిర్ప. ధ
 న్వంతరి యెట్టిరోగములవారి కనామయసౌఖ్యకారి యై. 83

తే. ఆదివైద్యుఁ డతండు దుద్ధాబ్ధి బుట్టె
 నమృతపూర్ణకుంభం బొకహస్తమునను
 నంబుచరమును గరకకాయయును నొకటఁ
 దాల్చి సాకార మైనశాంతమ యనంగ. 84

వ. మఱియును. 85.

క. అచ్చపువెన్నెలచాయల
 మెచ్చనితనుదీప్తితోడ మేఘుధ్వనిపెం
 పచ్చువడఁగ సకిలించుచు
 నుచ్చైశ్శ్రీవ ముదధినడును నునయంబయ్యెన్. 86.

తే. క్షీరవారాశిలో నవతారమయ్యెఁ
 దార యనుకన్యకయు నతిధవళనయన
 తారకారాజబింబావదాతవదన
 తారహారాదిభూషణోత్కరముతోడ. 87

శా. అయ్యంభోనిధివారిగర్భమునయం దై రావణం బుద్భవం
 బయ్యెంగండతలంబునకొదొరఁగుదానాంభఃప్రవాహంబు లెం

దోయ్యోయ్యో బ్రభవించి తజ్జలధినీ రుబ్బింప దిక్సంధుల
న్వియ్యం బందఁ గఠోరగర్జితమహానిర్ఘాతనిర్ఘోషముల్. 88

సే. మధుకరంబులు పుట్టె మధుకరంబులు గావు

రమణీయవేణీభరములు గాని

శశిబింబములు పుట్టె శశిబింబములు గావు

మహితవక్త్రేంద్రబింబములు గాని

మెఱుంగుదీగలు పుట్టె మెఱుంగుదీగలు గావు

లలితకోమలతనూలతలు గాని

చక్రవాకులు పుట్టె చక్రవాకులు గావు

కఠినంబు లగుచన్నుఁగవలు గాని

తే. యనఁగ మందరకందరవ్యాప్తిచలిత

వార్ధికల్లోలవీచికావర్తతతుల

సున్నవిల్లిరి రంభాతిలోత్తమాదు

లప్పరస్త్రీలు దేవవేశ్యాజనములు. 89

క. తరిగొండఁ దరువఁ దరువం

దిరుగుడువడునురధిలోనఁ దీప్రముగా ది

ర్దిరఁ దిరుగుచుఁ దరఁగలవడి

దరతరమ సుపర్వసురభి దరికిం జేరెన్. 90

ఉ. అంత న్విద్రుమవల్లరీకిసలయవ్యాప్త్యైకశంకావహా

త్యంతస్వచ్ఛురుచిచ్ఛటల్ జలధిపై నందంద నర్తింపఁగా

స్వాంతాశాంతరభూమిభాగమున విశ్వంబుం బ్రకాశింపఁగాఁ

జింతారత్నశలాక పుట్టెను మహాక్షీరాబ్ధిమధ్యంబునన్. 91

తే. తరువఁ దరువంగ వార్ధిమధ్యంబునందు

నాగవల్లీలతాప్రతానంబు పుట్టె

నమృతాంశర్దమునఁ గదా యాఱునెలలు
జరగు నేయాకునకు లేనిసరసవృత్తి.

92.

క. శీతలపరిమళధారా

పాతపక్షిత్రాయమానపవమానం బై
యాతోయధిమధ్యంబున
శ్రీతులసీవనము పుట్టె శ్రీయంశమునన్.

93.

తే. కలిగె దివ్యాపధీలతావలులశక్తిఁ

బాలమున్నీటిసీటిలోఁ బ్రథితవీల
విమల ¹గరుడాండమాణిక్యవిభ్రమంబు
లభినవంబులు హరితదూర్వాంకురములు.

94.

వ. ఇట్లు మహర్ణవజాతంబు లగుపదార్థంబులం గనుంగొని,
బ్రహ్మదిదేవతలు హరునకు శశాంకుని హరికి లక్ష్మీ సింధ్రు
నకు నైరావణోచ్చైశ్శ్రీవంబులను నిచ్చిరి. అప్పరసల
నాకంబున నుండ నియమించిరి. కామధేనువును వరుణున
కొప్పునంబు నేసిరి. కల్పతరుచింతామణుల నందనోద్యానం
బునం బ్రతిష్ఠించిరి. దూర్వాంకురంబులు హేరంబున కవతం
సంబుగా నొసంగిరి. నాగవల్లీదళంబులు భోగార్థంబుగా
భూజనంబుల కిడిరి. శ్రీతులసికావనంబులును సకలతీర్థంబులకు
సమాశ్రయంబుఁ గావించిరి; యనంతరంబ మందరంబును,
యథాస్థానంబునం బెట్టి వాసుకిం బాతాళంబున కనిచి కమత
పతిం గుప్తరించి నివాసంబులకుం బోవ నుద్యోగించి
యున్నంత.

95.

ఉ. అంధకకాలకేయమహిషాదులు దైత్యులు బాహుశైలద
ర్పాంధులు గూడి యొక్కయొక్క మై వడిఁ దొమ్మి యొనర్చి.

వైద్య నిర్బంధము నేసి కైకొనిరి గ్రక్కునఁ దన్తహసీయ
దక్షిణ, స్కంధముమీఁద నున్న మణిక మ్రసుధారసహేమ
కుంభమున్. 96

తే. అమృతకుంభంబుఁ గైకొనియసురవరులు
వేఱ యొకచోట వేలంబు విడిసియుండి
రమరులకు నీక యప్పదార్థముఁ గడంగి
తార విభజించి భుజియించువారుఁబోలె. 97

వ. అవిద్విధం బెఱింగి హరవిరించులు విష్ణు రావించి గోత్రకల
హంబు మాన్ప నిఖిల మాయోపాయవిద్యావిడుండ వగు
నీవ యెఱుంగుదు మాకు నిం కిక్కడ నుండం బని లేదు
పోయి వచ్చెద మని యామంత్రణంబు నేసి నిజస్థానంబుల
కరిగిన యనంతరంబ. 98

తే. కైటభారాతి యక్కార్యగతికిఁ దగిన
యనువు చింతించి యసురుల నవమతింప
సురుల కమృతంబు నొప్పింప వెరవు దెలిసి
యరిగె నంతర్హితుం డయి యద్భుతముగ. 99

వ. ఇవిద్విధంబున హరి యంతర్ధానంబు చేసిన ముహూర్త
మాత్రంబున. 100

శా. ఆకాశంబుననుండి డిగ్గె నొకసీతాంభోజపత్రాక్షి ది
వ్యాకారంబును దివ్యమాల్యములు దివ్యాలంకృతు ద్దివ్యవ
స్త్రాకల్పంబులు దివ్యగంధములు నాహా పుట్టఁ జేయంగ నా
కాకశ్శ్రేణికి దైత్యపక్షికిని విద్యుల్లేఖచందంబునన్. 101

క. బృందారకపథమున దిగి
యిందీవరపత్రనేత్ర యిరువంకలవా

రుం దమక తమక యిటు కా

యిం దనఁగా రెండువీళ్లు యెడమున విడిసెన్.

102

వ. నిలెచి హావభావవిలాసంబులన దేవాసురులం భ్రమయింపం
జేయుచు స్కంధావార మధ్యంబున.

103

శ్రీ. పాకశాసనునకుఁ బరిహాసవచనంబుఁ

గాలకేయునకు శృంగారలీల

వైవస్వతునకు భూవల్లరీనటనంబు

కరటిదానవునకుఁ గలికిమాపు

పాశపాణికిఁ గుచప్రాంతోచదర్శనం

బంధకాసురునకు నలఁతనగవు

ధననాయకునకు నుత్కంఠాశ్చేషంబు

మహిషునకును నర్తమర్తకలన

తే. గంధవహునకు సిగ్గు జలంధరునకుఁ

గలికితనము పావకునకుఁ గౌను బలికి

వలపు నఱియించుచును వారవార తనకుఁ

దాన వారికి వారికి నైనయట్లు.

104

తే. అందఱును బ్రమదెట్టుచు నవ్వధూతి

యెవ్వరికిఁ దాను బ్రమయక యెడన యుండె

దానిపై వాలి చొక్కె నందఱమనములు

గంధఫలిమీఁద వాలుభృంగములపగిది.

105

తే. అసురులకు దేవతలకు నయ్యవసరమునఁ

బాలువోకుండె నప్పు డప్పడ్డనయన

యుధయవాదులు గూడి యుయ్యుత్పలాక్షి

పాదపంకజములకును బట్టులై రి.

106

- వ. మఱియు విష్ణుమాయావిశేషంబున. 107
- క. ఇది చెప్పినట్లు చేయుదు
మిది పంచినయట్లు నడతు మిది కళ్యాణా
భ్యుదయనిధానము మా కని
హృదయంబులఁ దలఁచుచుండి రిరు దెసవారల్. 108
- తే. కనకసింహాసనము వెట్టి కాళ్లు గడిగి
పాదతీర్థంబు లొగిఁ ద్రావి ప్రణాతినేసి
కొలిచి కూర్చుండి రిరువంకకొలమువారు
భువనమోహిని యైనయప్పువ్వుబోడి. 109
- క. ఎవ్వనివంకఁ గనుంగొను
నవ్వనితామణివిలోచనాంచలమున వాఁ
డవ్వేళన కీలించు
నవ్వం బగుకేలుదోయి చుకుటాగ్రమునన్. 110
- వ. వైరానుబంధంబు లుడిగి యియ్యిరువాఁగువాచుం దమలోన
నిట్లనిరి. 111
- క. మన మొండొరు నమ్మక యెడ
1నునుచు సుధారసము నింతయును దగ నింకే
మని యొందుగాఁ దలఁచు కీ
వనితామణి పంచివెట్టవలయుం జొండీ. 112
- వ. అని యమృతకలశంబుఁ దెచ్చి యప్పయోజాక్షి చేతి కిచ్చి
ధర్తంబు పుణ్యాంబు పాపంబు నీయది యిరుదెఱంగులవారు
నీకు నొక్కరూప యిప్పదార్థంబు మాకుం బంచివెట్టుము.
- తే. తప్పకుండఁగఁ బక్షపాతంబు లేక
పంచివెట్టెడువా రబ్బ రంచుఁగాక

యన్నదమ్ముల మై యుండి యకట ¹మేము
నిన్ను వడ్డించు మందుమె యన్నుమిన్న.

114

తే. అనిన నే నేర్తు నయ్య మీయంతవారు
కొరి కూర్చుండ నమ్మతంబు గుడువఁబెట్ట
బంచి వడ్డింపనేర్చు టల్పంపుఁబనియె
తోల్ల యొకనాఁ డెఱింగినత్రోవ గాదు.

115

వ. అయిన మీవచనంబులు చెఱుకంజాల నానేర్చిన విధంబున
సుభారసుంబు వడ్డించెద మీరందఱు గృతస్నాను లై
పయోధిపులినవేదికాస్థలంబున నిరుదెఱంగులవారు రెండు
బంతులుగాఁ గూర్చుండుఁ దని నియోగించిన.

116

ఆ. వార లట్లచేసి వరుసగాఁ గూర్చుండి
పసిడిపల్లెరములు పన్నికొనఁగ
నల్ల నల్ల వచ్చె నలసయానంబున
నమ్మతకుంభమా స్త యగుచుఁ దరుణి.

117

మ. అరవిందాసన పట్టుబుట్టముచెఱుం గాంబోళనం బొంద ని
ర్భరపీన స్తనభార మల్లఁ గదలకొ రత్నాలతాటంకముల్
మొరయ న్నూపురమేఖిలావలయముల్ మ్రోయంగ పాత్రం
బుల, న్నరధేన్వాజ్యము ప్రస్తరింపఁ దొడఁగె న్దుర్వాంకు
రాగ్గంబునన్.

118

ఉ. స్నానపవిత్ర గాత్రులును చందనచర్చితబాహుమధ్యముల్
²మౌనసమాధినిష్ఠులును మత్సరచిత్తులు నై మహాసమా

1. మేము, మిమ్ము మము మీరు వంచిపమేలె చెపుడ. కొన్నిప్రతు
లలో సీ 114 వద్యము 113 వచనమునకుఁ బూర్వ మున్నది. 2. మాన.
హర—12

ధానముతోడ నుత్తరము పక్షిణము న్నముపాశ్రయించి య
ద్దానవులు న్నుపర్వులును పన్నుఁ బ్రియంబుగఁ జూచు చుం
డఁగన్.

119

ఆ. హోమపూర్ణకుంభ మెత్తి వడ్డింపంగఁ
గడఁగెఁ గాంచనంపుగరిట ముంచి
శాంతిమంత్ర ఘోషసంస్కారపరిపూత
వదను లై నయుభయవంశ్యులకును.

120

క. పోయును నిజాలయమృతము
తోయజదళనేత్ర సురలతోయంబునకుఁ
మాయామృతపూరము దై
తేయులకుం బోయు నత్యధికధీప్రాప్తిన్.

121

తే. మధురగోక్షీరధారాసమాన మైన
మంచయమృతంబు వెట్టె వైమానికులకు
మగువ మృగత్పక్షి కాంభస్సమాన మైన
కల్ల యమృతంబు వడ్డించె గర్భురులకు.

122

వ. ఇవ్విధంబున నప్పరమాణుమధ్యతథ్యమిథ్యామృతాహారంబు
లాసురాసురులకు వెట్టి కామదుగ్ధేనుఘృతధారాభిఘారంబు
గావించి పంక్తిమధ్యంబున నిలిచి కంకణర్మణర్మణత్కారంబు
తోరంబుగా నాపోశనంబు వోసి యారగింపుండు ప్రాద్దు
వోయె ననుచు నెలుంగెత్తి మత్తకోకిలకంతకుహలాపంచమ
స్వరంబునం బల్కిన.

123

తే. మొదలఁ దేనియలుట్టునంభోరుహక్షి

ముదలంబులు లుగ్ధగోవిందులగునెడలెడలె

పిదప భుజియింపఁ దొడఁగిరి త్రిదశవరులు
దైత్యులునుదధ్యమిథ్యాసుధారసములు.

124

క. కిక్కురు మన కమృతంబుం

గ్రుక్కలువెట్టుదురు సురలు కోణపముఖ్యుల్
తక్కుఁగిసుధారసంబులు

గ్రుక్కలువెట్టుదురు వారిఁ గూడియె తారున్.

125

తే. గ్రుక్కగ్రుక్కకుఁ గడుఁ దేజ మెక్కుచుండె
నమరులకు గ్రుక్కగ్రుక్కకు నడఁగుచుండె
దైత్యులకుఁ దేజ మట్టివిధంబు గాక
రాహుకేతువు లనియెడురాత్రి చరులు.

126

ప. తమయెదిరిపంక్తి నున్నచంద్రాంకులసంగడి న్నొటంగి కూర్చుం
డిన నా గ్రహరాజు లిద్దఱుం దమలోన నిట్లని విచారించి.

ఉ. వంచన వేల్పుటెంకి కిటువచ్చి యుపాంతమునందు ముందటం
గంచముఁ బెట్టుకొన్నయది కర్పరయుగ్మము మాటువెట్ట నే
తెంచుచు నున్న వాఁడు మనదేవర విష్ణుఁడు వెంట వీరి సూ
చించుట మే ల్సుధారసము చిప్పెఁడువోయకమున్న శౌరికి.

తే. అని విచారించి చెప్ప నున్నంతలోనఁ

బోసె నిరుకంచములయందుఁ బుడిసెఁడంత

త్రావియును ద్రావకుండఁగ రాహుకేతు

లనుచుఁ జెప్పిరి మురవైరి కర్కవిధులు.

129

ప. అటు విన్నప్పుడ తత్సుధారసము కంఠాధిష్ఠదేశంబు సా
చ్చుట లేకుండఁగ రాహుకేతువులయఁకుద్రోత్తమాంగంబు
లొక్కట ఖండించెను మాయపుంబడఁతీయాకారంబు వీ

దోక య,క్కటకాలంకృతహస్తచక్రమున శ్రీకాంతుం
డవిభ్రాంతుడై. 130

క. రాహునకుఁ గేతునకు హరి
బాహుచక్రమున నదరు పాటిల్లుటయుకా
హాహానినాదపటుతో
లాహలబహుళంబుగాఁ గలంగిరి దివిజుల్. 131

సీ. వేగ మాయావధూవేషంబు డిగ్గద్రావి
కైకొనె నిజమూర్తి కైటభారి
హరి తమ్ము వంచించె సరివేళ గా దని
దైత్యులు చనిరి పాతాళమునకు
నమృతంబు భుజియించి యమృతకుంభముఁ గొంచు
జనిరి వేల్పులు నిజస్థానమునకు
బహువారములయందు బహువస్తువులు గాంచి
కలశపాథోరాశి కాను పుడిగె

తే. నుక్కెవడియున్నిమాని పెల్లుబ్బె నాక
మప్పురఃకామినీతురంగాదికముల
నమృతుడు లచ్చి నటఁ బెండ్లియాడి యరిగె
నాగరిపు నెక్కి వైకుంఠనగరమునకు. 132

క. ఈవాఙ్మథనకథనం
జేవారు పఠించిరేని నెలమియు నాయు
శ్శ్రీవృద్ధులఁ గాంతురు వి
ద్యావత్తయు యశముఁ గల్గు నావారలకున్. 133

శా. శంకాతంకవిహీనవిక్రమకలాసాకల్య విజ్ఞాన! సా
హంకారోరువివేకవిక్రమ! సురాహారాహితస్పర్ధిని

స్సంకాలోజ్జ్వలకీర్తివిభ్రమ ! మహీసంకల్పకల్పద్రుమా !
 లంకాశంకరశైలమధ్యవసుధాలంకార భవ్యక్రమా ! 134

క. శరణాగతధీపంజర !

నరకుంజర ! దానకర్ణ ! నందితవిద్వ

ద్వరవర్ణ ! విమలచరిత

స్ఫురితా ! యనవరత శంభుపూజానిరతా !

135

ఉపేంద్రవజ్రము. కులప్రదీపా ! యలఘుప్రతాపా !

విలాసశక్రా ! జితవీరచక్రా !

కలాజయంతా ! ఘనకాంతికాంతా !

నిశీనశంకా ! నిజనిష్కళంకా !

136

గద్యము. ఇది శ్రీమత్కమలనాభపాత్ర మారయామాత్య
 పుత్ర వినయవిధేయ శ్రీనాథనామధేయప్రణీతం బయిన
 హరవిలాసం బను మహాప్రబంధంబునందు షష్టాశ్వాసము.

శ్రీ ర స్తు
హ ర వి లా స ము

స ప్రమాశ్వాసము.

కాశహస్తినాథ

ప్రాకారాంతఃప్రణీతపాతాళగుహః !

శ్రీకాశహస్తీభక్తసు

భీకల్పితవిభవ ! యవచిదేవయతిస్వా !

1

వ. ఆకర్ణింపుము.

2

ఉ. అష్టనుఁ డింద్రకీలగిరియందు రసాలతమాలతాలనీ:

పాష్టనలోద్ధ్రతిండుకనవామలకీపనసామ్రపాటలీ

సర్జకురంట¹కాన్లుహరిచందనచందననింబకేతకీ

భూర్జకపితృ²పూగముఖభూరుహాపుణ్యతమాశ్రమంబున్. 3

క. ద్యూతపరాభవమున నగు

చేతోడుఃఖమునఁ దపము చేయఁగఁ దొడఁగెన్

భ్రాతలయనుమతి శత్రు

వ్రాతజయార్థంబు మది దివస్పతి గురిగాన్.

4

మ. ధనురస్త్రంబులు కేలఁ దాల్చి శరధిద్వంద్వంబు నేపార వీఁ

పున బంధించి కిరీటి యై కవచి యై పూనెం దపశ్చర్య య

జ్జనుఁ డత్యంతగర్హిణిష్ఠ నమరేంద్రుం గూర్చి యయ్యింద్రక్షీ
లనగాగ్రంబునఁ బ్రత్యక్షీకవిజయశ్లాఘాభిలాషంబునన్. 5

క. వంచన మనంబులొన నొ

కించుకయును లేక యష్టహేంద్రముమీదఁ

బంచానల మధ్యంబునఁ

బాంచాచీవల్లభుఁడు తపం బొనరించెన్. 6

తే. గాండివముతోడ నొకయోగదండయష్టి

యస్త్రములతోడఁ గొన్నిదర్భాంకురములు

1కత్తళముతోడఁ బుండరికంబుతోలు

దాల్చి క్రిడి విరుద్ధపురషము చేసె.

శా. శాకాహారుఁడు నిర్జితేంద్రియుఁడు పాపాణాగ్రతల్పుండునై

నాకేశప్రియనందనుండు నలిపె న్నానాప్రకారంబులఁ

వాకుం జిత్తము దేహము స్వరియెకా నానాతపశ్చర్యలఁ

వ్యాకీర్ణోరగసింహభల్లుకలుఁలాయాభేతిశైలాటవిన్. 8

సీ. పతయాళునిర్హరంభిప్రవాహంబుల

నఘమర్షణస్నాన మాచరించు

గొండగోగుంబూలఁ గుండవర్ధనముల

నర్పించు శశలాంశనార్ధమౌళి

స్ఫటికాక్షమాలికాపాణిప్రవాళుఁ డై

జంభారిమంత్రంబు జపముచేయు

నొంకికాల బుజంబు సూర్ధ్వంబుగాఁ జూచి

తడవుగా నిలుచుండీ తప మొనర్చు

తే. శరభశార్దూలసింహాదిసత్వచయము

కెరలి తనమీద బిట్టు లంఘించునపుడు
కడిమి జెండాడు భుజదండ గాండివోగ్ర
చండతరశాతనిర్హతకాండవితతి.

9

తే. వీరరసగర్భితం బయ్యు విస్తరిల్లె

శాంతరస మెంతయును సవ్యసాచియందు
మలయశైలనితంబమండలమునందు
సర్పవేష్టితచందనక్షౌజమట్లు.

10

వ. ఇవిభింబున గపికేతనుడు గాండివజ్యోఘాతరేఖాకిణకళంకా
లంకారంబు లగుకరంబులు నీవారపాకంబునకును బాంచాల
కన్యకాకుచకుంభకుంకుమప్రేక్షణీయం బైనవక్షంబు మద్రాక్ష
ధారణంబునకును నంగారప్రగర్భనిర్భేదనచణ హుంకార
కారణం బగు కంతంబు మహేంద్ర దేవతామంత్రాక్షరధార
ణంబునకును ఖాండవదహనవేళావిజృంభితావప్తంభసంరంభం
బగు హృదయాంభోరుహంబు ప్రణవోపలంభమునకును
గుంభసంభవప్రదిప్తు శాఖాశిఖర పక్షిలక్ష్యవలోకన జాగ
రూకంబగుపీక్షణంబులు నాసికాప్రదేశానుసంధానంబునకును
యంత్రమత్స్య విభేదనోపాయసంకర్షన ప్రభావసంసిద్ధి యగు
బుద్ధి వృద్ధోపసేవనమునకును గంగాజలనిగ్రహానుగ్రహ
పాదనసమగ్రం బగు మానసోత్సాహం బింద్రియభంగంబున
కును నుత్తరదిగ్విజయయాత్రాధురీణంబు లగు చరణంబులు
తీర్థగమనంబులకును బాల్పడజేసి జగజ్జెట్టిబిరుదంబు నెట్టు
కొనం జేసి తండ్రిగుఱించి తపంబుజేయుచుండ దినంబులు
గడచె వారంబు లరిగె బక్షంబులు సనియే మాసంబులు

వోయె ఋతువు లతిక్రమించె సంవత్సరంబు దాఁటె నయ్య
వసరంబున. 11

సీ. తెల్లనిగడ్డంబు తెల్లనిమీసము
ల్పరసినపోమపాండురశరంబు
మేధావిబొట్టును మెఱుంగుజన్నిదములు
భూతలలాట త్రిపుండ్రకంబు
గావిదోవతియును ¹గంఢోత్తరీయంబు
నిష్టికోలయుఁ జంక నిష్ఠితోలుఁ
బంచాంగముష్టియుఁ బాణి బవిత్రంబు
²నొక్కప్రేలికి పెండియుంగరంబు

తే. జాటుబొజ్జయుఁ ³గుశదబ్బసంబెలయును
⁴నెడమకేలను నిడుగోల గొడుగుఁ దాల్చి
దనకుసజ్జాతగా నొక్కతపసి వృద్ధు
బ్రాహ్మణుండు వచ్చె నొయ్యెయ్యిఁ బార్థకడకు. 12

వ. వచ్చి యాశీర్వాదించి మహాత్మా! నీసంగడంబునం దపంబు
చేయవచ్చితి నిచ్చోఁ గొన్నిదినంబులు క్రూరజంతువులు
నన్ను బాధింపకుండ నరసికొని యుండవలయు నని పల్కి
యతనిముందటఁ బరిశ్రాంతుడంబోలెఁ జతికిలంబడి
కూర్చుండి. 13

తే. మోఱకునిచందమున నీటతాటచూపు
పాండవేయునిపైఁ దాల్చి బ్రాహ్మణుండు

1. కంఠోత్త. 2. నొక జుట్టవేల పెండుంగరంబు. తి. పా. 3. నురు
దబ్బు. 4. జెత్త గొడుగును జక్కఁ దాల్చి కుతుకమున.

పలికె నిప్పచ్చరం బైనభాషణములు

బరమనాస్తికభావంబు పరిమళింప.

14

తే. అన్న ! యెవ్వరివాడ వీయడవిలోనఁ
దపము నేనెదు నీమంత్రతంత్ర ¹విధులు

పాకశాసనదేవతాస్థానాను

సూచకము లైనయవి యెన్ని చూడ నిపుడు.

15

ఉ. చక్కనివాడ వెంతయును జల్లనివాడవు భాగ్యరేఖఁ బెం
పెక్కినవాడ వీనివిన మెక్కడ నీసుకుమారతాగుణం
బెక్కడ ఘోరవీరతప మీయెలప్రాయమునందుఁ జేయునే
యక్కట యెవ్వఁ డైన నకృతాత్మఁడ వీ వొకరుండు దక్కఁ
గన్.

16

క. శరచాపధారణంబున్

బరమమనశ్శాంతి దాంతి పరిపాకంబున్

బరికింపఁ “జంకదుడ్డును

శరణార్థియు” ననెడునట్టిచందము దోచెన్.

17

క. వైరిమదకుంభికుంభవి

దారణదారుణకృపాణధారలు పరిఘా

కారములు కందమూలో

ధారములకుఁ బాలుపడెఁ గదా నీకరముల్.

18

శా. ఈభద్రాకృతి యిచ్చుహఃభుజయుగం వీదీర్ఘకోదండ మీ

యాభీలత్వ మొకం దొకొండ భువనై కాధ్యక్షతాహేతు వే

లాభం బాత్మఁ దలంచి చేసె దొకొ గోలాంగూలభల్లుకమ

త్తేభాక్తివనాంతరంబునఁ దపం బేకాగ్రభావంబునన్.

19

- వలికె నిప్పుచ్చరం బై నభాషణములు
బరమనా స్తికభావంబు పరిమళింప. 14
- తే. అన్న ! యెవ్వరివాడ వీయడవిలోనఁ
దపము నేనెదు నీమంత్రతంత్ర విధులు
పాకశాసనదేవతాప్రార్థనాను
సూచకము బై నయవీ యెన్ని చూడ నిపుడు. 15
- ఉ. చక్కనివాడ వెంతయును జల్లనివాడవు భాగ్యరేఖఁ బెం
పెక్కినవాడ వీనివిన మెక్కడ నీసుకుమారతాగుణం
బెక్కడ భూరవీరతప మీయెలప్రాయమునందుఁ జేయునే
యక్కట యెవ్వఁ డైన నకృతాత్ముడ వీ వొకరుండు దక్కఁ
గన్. 16
- క. శరచాపధారణంబు
బరమమనశ్శాంతి దాంతి పరిపాకంబు
బరికింప “జంకదుడ్డును
శరణార్థియు” ననెడునట్టిచందము దోచెన్. 17
- క. వై రిమదకుంభికుంభవి
దారణదామణకృపాణధారలు పరిఘా
కారములు కందమూలో
ద్ధారములకుఁ బాలుపడె గదా నీకరముల్. 18
- శా. ఈభద్రాకృతి యిచ్చుహాభుజయుగం వీదిర్బుకోదండ మీ
యాభీలత్వ మొకం దొకొండ భువనై కాభ్యుతాపాతు వే
లాభం బాత్తఁ దలంచి చేసె దొకొ గోలాంగూలభల్లూకమ
త్రైభాక్తిర్ణవనాంతరంబునఁ దపం బేకాగ్రభావంబునన్. 19

1. పదులు.

- తే. ఈశ్వరునిగూర్చి చేసెద వేని లెస్స
మాధవునిగూర్చి చేసిన మాకు హితవు
బ్రహ్మగూర్చి చేసిన నది పరమతరము
తగునె యిలవ జగదంగూర్చి తపమునేయ? 20
- తే. ఎవ్వఁ డుపదేశ మొనరించె నింద్రుఁగూర్చి
తపము నేయుము నీ వంచు దయ దలిర్ప
నాతఁ డెటుగఁడు గాక యాయద్రి భేది
గౌతమునియింటఁ జేసినకామగోష్ఠి. 21
- సీ. ఆసహస్రాక్షునియాత్మ సంశుద్ధికి
బరమసంయమియింటింప సాక్షి
1యానిర్జితేంద్ర బాహువిక్రమమునకు
భుజగాంతకునియొకపాక సాక్షి
యాసునానీరు నహంకారగరిమకు
నిషధాచలముమీఁది నెలవు సాక్షి
యాశచీవల్లభు నౌచిత్యకలనకుఁ
దానసుచేతిపూసండ సాక్షి.
- తే. యిట్టిదేవేంద్రువలన నీ వేమి ఫలము
2పడనెదవు చాలు నీవాంశపాడుగాను
వాడు నీకంటె నేమిట వాసి గలడు
తగదు చాలింపు మీవిరుద్ధంపుదపము. 22
- వ. అని యెంత చెప్పిన నత్యంతధీరోదాత్తుం డగుపాండుపుత్రుం
డూరక తపంబు చేయుచుండె నట్టి యేకాగ్రభావంబునకుం

1. యానిర్జితేంద్రు. 2. చేసి పడనెద వేమి వాంఛితఫలంబు.

బ్రియంబంది వృద్ధబ్రాహ్మణవేషంబు మాని వృద్ధశ్రవుండు
ప్రత్యక్షం బై వరంబు వేడు మనుటయు. 23

క. గురుభీష్మకర్ణసైంధవ
గురుతనయులతోడఁ గూడఁ గురుపతిబలము
నృసిమూర్పునట్టిసత్త్వముఁ
బురుహుతా యిమ్ము కరుణ పొంపిరి వోవన్. 24

వ. అనిన నింద్రుండు సవ్యసాచి కి ట్లనియె. 25

తే. భీష్మగురుకర్ణకృపు లనిర్భేద్యబలులు
ద్రాణిభూరిశ్రవోభగదత్తశల్క
సైంధవులు పేరుగలవారు సమరజయము
శంభుకృప లేక యెబ్బంగి సంభవించు. 26

వ. పశుపతిఁగుఱించి తపంబు నేయుము తత్ప్రసాదంబున నీకుం
జయం బయ్యెడుఁ బునర్దర్శనంబు కాఁగలయది పోయి
వచ్చెద నని యింద్రుం డంతర్ధానంబు చేసె. 27

తే. తండ్రి చెప్పినమాటలు దప్ప కప్పు
డాదరించి ధనంజయుం డభవుఁగూర్చి
యింద్రకీలాచలంబుపై నేకనిష్ఠ
ధీరుఁ డొనరించె నతిఘోరవీరతపము. 28

మ. భసితోద్ధూళితనిర్మలావయవుఁడు నృపచాక్షురీసంతతా
భ్యసనవ్యాప్తిపరాయణుండును శివధ్యానానుసంధాతయున్
మన్మథాన్నిగతరక్షుచర్తమయకంఠాభద్రపీతుండు నై
1యసమస్తేయఁ గిరితి పాశుపతదీక్షారంభముం గైకొనెన్. 29

బ్రియంబంది వృద్ధబ్రాహ్మణవేషంబు మాని వృద్ధశ్రవుండు
ప్రత్యక్షం బై వరంబు వేడు మనుటయు. 23

క. గురుభీష్మకర్ణసైంధవ
గురుతనయులతోడఁ గూడఁ గురువతిబలము
నృసింహార్చనట్టిసత్త్వముఁ
బురుహూతా యిమ్ము కరుణ పొంపిరి వోవన్. 24

వ. అనిన నింద్రుండు సవ్యసాచి కి ట్లనియె. 25

తే. భీష్మగురుకర్ణకృపు లనిర్భేద్యబలులు
ద్రాణిభూరిశ్రవోభగదత్తశల్య
సైంధవులు పేరుగలవారు సమరజయము
శంభుకృప లేక యెబ్బంగి సుభవించు. 26

వ. పశుపతిఁగుఱించి తపంబు నేయుము తత్ప్రసాదంబున నీకుం
జయం బయ్యెడుఁ బునర్దశ్యనంబు కాఁగలయది పోయి
వచ్చెద నని యింద్రుం డంతర్ధానంబు చేసె. 27

తే. తండ్రి చెప్పినమాటలు దప్ప కప్పు
డాదరించి ధనంజయుం డభవుఁగూర్చి
యింద్రకీలాచలంబుపై నేకనిష్ఠ
ధీరుఁ డొనరించె నతిఘోరవీరతపము. 28

మ. భసితోద్ధూళితనిర్మలావయవుండు నృపచాక్షురీసంతతా
భ్యసనవ్యాప్తిపరాయణుండును శివధ్యానానుసంధాతయున్
మస్మణస్నిగ్ధతరతుచర్మమయకంఠాభద్రపీఠండు నై
1. యనుమనేమఁ గిరిటి పాశుపతదీక్షారంభముం గైకొనెన్. 29

1. తి. పా.

సీ. ప్రక్షమసూర్యారాగవరిపాటి మిన్నేటి
కనకకంకజకోరకములు జెలువఁ
గందువాజీనమించుగచ్చుటద్దమువోలె
విధుమండలము కాంతి వీడుకొనఁగ
దర మైనవేదబోకఁ దఱిపి వెన్నెలఁ గ్రోలి
దినిఁ జకోరములు మత్తిల్లి యాడ
మందరాచలకూటమధ్యభాగమునఁ
గృత్తికానక్షత్ర మత్తెమిల్లి

తే. మృదులఘృస్తరజశ్శయ్య మేలుకాంచి
యమలరుద్రాక్షధారణ బాచరించి
యర్జునుండు వర్ణశాలికాభ్యంతరమున
హరున కొనరించు నరుణోదయాచ్ఛనంబు. 30

క. కపి కేతుఁ డింద్రకీల
ప్రపాతపతయాభునిర్వరస్నాతుం డై
యుపచారవిధుల నన్నిటఁ
దవనోదయవేళ వ్యాళఘటఁ బూజించున్. 31

మ. అవధానంబున బాకశాసనసుతుం డధేందుకొటిరు సం
గవకాలంబునఁ బూజనేయు హిమవాకర్పూరకస్తూరికా
ద్రవకాలాగురుగంధసారసురభిద్రవ్యంబులం బూవులన్
లవనీస్వరసాగురుప్రముఖ నానాధూపధూమంబులన్. 32

శా. పంచబ్రహ్మపడంగదీజుహిత ప్రాసాద పంచాక్షురీ
చంచన్త్ర పరంపరావరమనిష్ఠాతత్పరత్వంబునన్

మంచుంగొండయనుంగుండెండ్లికొడుకున్న ధ్యాహ్న కాలంబునే
 వించు నిర్బర రాజసూనుడం మనో¹వీధిసదాధ్యాపితన్. 33
 శా. ²వైయాఘ్రజనఖండమధ్యమున తెవక బద్ధ పద్మాసనుం
 డాయుద్రాత్తజుఁ డింద్రకీలశిఖరీద్రాహుఢవిల్వద్రుమ
 చ్ఛాయానిర్మలచంద్రకాంతమణి పాషాణప్రదేశంబున, న్నా
 యంకాలము పూజనేయు నభవున్సంధ్యానటుం ధూర్జతీన్.

ఉ. అంచితభక్తితో శివుని నర్ధనిశాసమయంబునందు నే
 ఓంచు గురూపదేశపదవీపరశుద్ధసమర్చనావిధిన్
 గాంచనకోరకంబులఁ బిక ప్రసవంబులఁ గొండగోఁగులన్, గాం
 చనకందరాముఖిగృహంబులఁ బాంథుడను సంస్కృతార్థుఁ డై.

వ. ఇట్లు పాశుపతేతిహృదయంధరుం డై కాలకంధరుంగుఁటింబి
 తపంబు నేయుచుండఁ గొండోక కాలంబునకు. 36

మ. ఒకనాఁ డింద్రతనూభవుండు గిరికూటోత్సంగభాగంబున
 నిక్రచానేకలతాతరుప్రతేతులన్ దేవార్చనానుష్ఠకో,రకము
 ల్లోయుచు నుండఁగాఁ వినుఁబడెన్ శ్రవ్యంబు లై కుర్కుర
 ప్రకరోదంచితకంఠనాళకుహలీదౌదౌమహారావముల్. 37

తే. శిచాయగోసులకంఠుఁ గేసరులకంఠుఁ
 బులులకంఠును చిరునలై పొగరు మిగిలి
 జల్లుకొనివచ్చెఁ బైపైనిసార మేయ
 యూధములు వేసమయమూర్తు లుద్ధతముగ. 38

తే. ప్రకటలీల నుదాత్తంపుఘటేతిఁ గొన్ని
 క్రమముతో ననుదాత్తస్వరములఁ గొన్ని

1. వీధిస్వదానందుడై. 2. ఆయాహ్రజి... సేవాపద్ధ. 3. శరభమృగముల.

స్వరితములఁ బ్ర చయంబులవరుసఁ గొన్ని
ఘోషణము నేయఁచోడఁగె నాకుఁకురములు.

39

క. కనకపుశ్పంఖలలఁ ద్రయీ
శంకంబులఁ బట్టుకొనఁగ సూరెల బ్రమథుల్
తను నిరుచక్కియ వీలా
వనచరు లై కొలువఁ గపటవై హరికుఁ డై.

40

నీ. వికటపాటలజటామకుటికాభారంబు
కఱకై నజంజులు నెఱులు గాఁగఁ
జారుసుధాధామశకలావతంశంబు
పెడకొప్పుపై నుండువీకె గాఁగ
ఘనలలాటంబునఁ గనుకట్టుకనుచిచ్చు
గై రికద్రవతిలకంబు గాఁగఁ
భుజమధ్యమునఁ గ్రాలుభుజగహారంబులు
గురిజపూసలగుబ్బసరులుగాఁగ

తే. శంకరుండు కిరాతవేషంబు చాల్చి
యగజ చెంచెత మై తోడ నరుగుదేరఁ
బాణి నోంకారదివ్యచాపము ఛరించి
వచ్చె వివ్వచ్చువరతపోవనముకడకు.

41

వ. అట్టిసమయంబున.

42

చ. జలధరనీలదేహమును జంద్రకళాయుగళీసమానదం
స్త్రులు భిదురోపమానముఖసంపుటహోత్రము పుల్ల మేచకో
త్పలవలవర్ణకర్ణములు బాటలవత్తులలోచనంబులుం
గలిగి కఠోరకంఠ ఘనఘర్షరఘట్టనఘోషజన్మ మై.

43

ఉ. ముట్టియ నింకనీలతటమూలమహీ స్రభవంబు లైనపె
 న్బట్టలు గ్రొచ్చివై చుచును భూరుహపండ్లముఁ జూడకట్టుగా
 మట్టుచు ఘర్షరధ్వనుల మాటికిమాటికి విక్పుటంబులం
 ఘట్టన చేయుచు న్నెడఁదకన్నుల నిప్పులు వెల్లఁగ్రాయుచున్.

క. పంది వడి బాటుచెంచె బు
 రంవరనందననిశాకరధరులనడుచున్
 దందడి గొరిజలతాఁకునఁ
 గందుకములువోలె శిలలు గరువాఱంగన్. 45

ఉ. ఏనెఁ బినాకచాపమున నీశుండు గాండివకాయుకంబునన్
 వాసవసూతి యాప్రబలవజ్రసమానము లైనబాణముల్
 రానెఁ బరస్పరంబును వరాహముప్రక్కలు గాడిపాఱ మూ
 కాసురసూకరంబు తరుగాడె వడి న్వరఘాతవేదనన్. 46

క. అభవాష్టన శరపాత
 ప్రభవవ్యథఁ దిరిగె నవ్వరాహము కడు సం
 తుభిత మయి విలయవేళా
 నభస్వదుద్భ్రాంతఘనఘనాఘనముక్రియన్. 47

క. దీర్ఘ తరహరవరాశుగ
 నిర్ఘాతనిపాతజాతనిబిడవ్యథ నం
 తర్హర్షమాన మగుచును
 ఘుఘురఘోషంబుతోడఁ గ్రోడము కూలెన్. 48

వ. అప్పుడు కిరాతవేషధారి యగుపురారి యొంకారచాపంబు
 నేల నిలువంబెట్టి తదియశిఖరంబున నఱచెయి మోపి యొరగి
 యొయారంపునిలుకడ నిలిచి వలకేల వాలన్తు ద్రిష్టుచుఁ

గజ్జిమర నున్న జగజ్జెట్టి యగునిద్రునిపట్టి గనుంగొని
 ప్రావృషేణ్యపయోవాహగజ్జాగంధీరం బైనస్వరంబున నింద్ర
 కీలగిరిగహ్వరంబులు ప్రతిభ్వనియెసంగ సాటోపంబుగా సగ
 ర్వంబుగా సావప్టుంభంబుగా నిట్లనియె. 49

తే. ఎవ్వడవురోరి నీవు నాయెదురఁ బాటు
 పండి నేసితి బాహుదర్పంబు మెఱసి
 యెటుఁగవురయోరి నన్ను నీయింద్రకీల
 పర్వతం జేలుచునరసార్కభౌము. 50

ఉ. ఏనుచు నాకుటుంబ మగుసీతరళాక్షియు (వేట)వెంటవెల్లియి
 క్కాననభూమిలో బహుమ్మగంబులఁ జంపుచువచ్చివచ్చియే
 సీనితాస్త్రపాతమున నిక్కిరిం జంపుదు నంచు వాక్ప్రతి
 జ్ఞానియమంబున న్నెనుకజాడఁగఁ గూడఁగ వచ్చుచుండఁగన్.

క. ఏటలసి నేసి యెచెత
 యోటమివెట్టెం గడంగి యున్నట్టియెడన్
 2 గాటెటుకున గోఱితిడి యిటఁ
 జీటంబున వేడ్కయెల్లఁ జెఱచితి కదరా. 51

తే. తపసి వై యుండి తగు రోరి ధనువుఁ బట్ట
 శాంతిమరులకు నేలరా సత్వహింస
 కపటధార్తిక ! యత్యంతకల్ప మాత్మ !
 యెవ్వడవు రోరి నాపండి నేయ నీవు. 52

క. మందెడుబలునారసమున
 గుండియ పగులంగ నేసి కూల్చితి దీనిన్

1. వేటలసి యెచెత. 2. గాటెటుకు గోఱితిడి.

వెండి ప్రయోజన మేదీ

రండానుత! దీనిపై శరము నిగుడింపన్.

54

చ. తబిసివి గానఁ జావునకుఁ దప్పితి నీ కిది వేటసంతమా

¹యబసరపుం దెఱంగునఁ బరాటవికాయతచాపవల్లరీ

నిబిడశరాహతం బగువనేచరజంతువు నేసి తీగతిన్

సబముపయిన్నిగుడ్చిననిశాతశీలీముఖ మెట్టివెట్టిదో.

55

వ. అనినం గిరితి యయ్యాటవికచక్రవర్తి కి ట్లనియె.

56

క. పైవచ్చుకూరజంతువుఁ

జేవెరవున నేయు లుందు సిగ్గే చెపుమా

యీవక్రభాషణంబులు

నీ వాడెదు శబర పొమ్ము నీచనుత్రోవన్.

57

క. పంది నపేక్షించితివో

పందెము గెలువంగ వేడ్క పడియెద వేదో

కందువుగా కాఫలము పు

లించాధిప యేమిటికి బలిక దీభంగిన్.

58

మ. తడవే లోరి పులిందరాజ! చను మధ్యాహ్నంబు డాయంగ

నయ్యెడు నీవేళ శివార్చనంబునకు మా కేకాంత మైయుం

డఁగాఁ, బడు నీపుం గడు డస్సినాడ వటవీపం క్తిప్రచారం

బులన్, విడు కోపం బిదె శాంతి గైకొనుము ²వాగ్వి వాద

మిం తెటికిన్.

59

క. జోటియు నీవును గుర్కుర

కోటియు ననుచరులు దప్పిగొన్నారు మహా

భాటికరి శ్రమమున ని

చొచ్చిట వసించెదర యేని సుఖ ముండఁ వగున్. 60

త. అని యుష్టముండు పల్కిన నాగజ్జలాండు మోటకంబున
మొగ ముడ్డంబు గదల్చి యీ యెడ్డిమాటలం బనిలే దీపంది
యొక ప్రయోజనంచె వేటవంతుండు వప్పి మమ్ము నధిక్షేపిం
చిత్రపితృప్తునకుఁ దవరిసి గాన నిన్ను కిడింపను పా మ్మది
యునుం గాక. 61

ఆ. తాటియంతెల్లు భరియించినాడవు
జ్యాకీశాంకితము భుజాయుగంబు
గర్వరేఖ మిగులఁ గానంగ నమృతము
దాంభికంబు నీదుతపినితనము. 62

కా. ఏమో నాహృదయంబు నిన్నుఁ గని ¹యిట్లే చావముం
దానమై, భామానునిధి నుబ్బుచున్నయది నీబాహుప్రతా
పంబు ని, స్తీనుం జే నొకకొంతనే పిచట నుజ్జ్వంభించి రాఁ
జేయుమా, నామీద న్నిగుడింపుమా నికతనానాక్రూర
నారాచముల్. 63

క. చెం చని నన్నుం జూడకు
వంచినకు హీనజాతివాఁ డని చుం గ్రా
మాంచలమున నిదె నను మె
చ్చించెదవే నపుడు నిన్ను నేబా సందున్. 64

మ. శివలింగార్చన మెందువోయెడుం దవస్మిత్వము నెందే నుప
ద్రవముం బొందదులే, యొకింతవడిలో ²ధ్యానానుసంధాన

1. యి ట్టిచ్చాపరాధీనమై.

ముల్, వ్యవధానం బొకయింత నైచవొకొ బాహువిక్రమ
శ్రీమహాత్మ్యవముం జొపునుగాక నాయెదుర నాశ్చర్యం
బవార్యంబుగన్. 65

తే. ప్రదర మరివోయు మేనుము ప్రాకృకార
కౌతుకాధీనహృదయుండఁ గాను నేను
బౌర కులపత్ని యైనయీనీరజాక్షి
యాసపడుచుండు ఘోరవీరాహవములు. 66

వ. అని పల్కి యాక్రీడాకిరాతుండు గుణధ్వని చేసిన జలభర
ధావనగంధీరం బై యేతెంచునామ్రోతకు సిల్లు చూపినఁ
గోపించు గంధద్విపంబుంబోలె రోపించి యర్జునుండు గాంధీవ
గుణగర్జాడంబరంబున నంబరంబు పిక్కటిల్ల నాటక్కరి విలు
కానిపై భల్లంబులు నిగుడించె. 67

శా. గాంధీవ ప్రవిముక్తనిష్ఠరమహాకాండప్రకాండంబులక
ఖండించె న్భృతిబాణఘట్టనమునం గందర్పవిద్యేషి యా
తం డాశ్చర్యము నొంది బాపురె! పులిందశ్రేష్ఠ! యంచు
న్బుజానందాహంకృతి వెండియుం బటపె శాత్రురనారా
చముల్. 68

శా. ప్రారంభం బొకయింత లేకను దృణస్థాయంబున ట్లొండఁగాఁ
గ్రూరాజిం దెగనేసెనో నటికనో క్రొవ్వాడిఱంబుచే
నీరితిం దనుమాడవచ్చునె యనక హేలాగతిం ద్రుంచె ద.
ర్వారాహంకృతి నీశ్వరుండు విజయాస్త్రవ్రాతముక వ్రేల్చి
డిన్. 69

క. శత్రుకంఠుఁ డెయుశరములు
ప్రతిహతములు నేయు నరుడు పార్థునిశరముల్

వీరికంటే దేహుశరములు

బ్రతిమాతములు నేయు బహుళబాహు ప్రాధిన్.

70

క. క్రూరతరహరనరాశుగ

నారాచలీముఖాదినానాస్త్రభుటా

సిరంధ్ర మైననభమున

గాఢకొనియె గాఢ మంధకారము దిశలన్.

71

క. ఓంకారగాండివజ్యో

ఓంకారంబులు నభకటాహము నిండెన్

శంకరకపికేతుభుజా

హంకారనిరంకుశహమాంగణభూమిన్.

72

వ. ఇట్లొహరిసాహరి నల్లని హరాజ్ఞనులయందు.

73

క. శరఘలు యుగాంతవేళా

శరఘలునుం బోలె నయ్య శరశూన్యంబుల్

సురపతిసూతికి బరమే

శ్వరమాయాశక్తి నపుడు సమరాగ్రమునన్.

74

మ. తెలిపి బొందక యుండె నెచ్చనమునం దివ్యాస్త్రమంత్రాక్షరం

బులు శారవృత్తకుంభసంఘపుటసంబోధంబు సర్వంబు నిష్ఫల

మయ్యెన్ వృథ యయ్యె నాంతరకృతాభ్యాసంబు గాండివికో

గలహక్షోణి చినాకపాణికుహనాకౌటిల్యశిల్పంబునన్.

75

క. నిటలవిలోచనమాయా

ఘటనమున గిరిటి తనప్రగల్భత చెడినన్

గుట్టలముగ బొమలుముడిచెను

గట్టకటపడె వొడంగె నపుడు కరము నెమర్చెన్.

76

శా. కాండక్షీణత నాయుషుచ్చటలకుం గల్లెంగదే నాధనుః
పాండిత్యం బెటువోయె నొక్కొయని చెప్పం జిట్టలొంగొకయీ
తం డీలాగునఁ బోవువాడె మయిమై దానంచు గర్వోద్ధతికా
గాండివంబునఁ బూన్చి వేయఁ దొడఁగె న్గాంక్షీవి గంగాధరున్.

క. మృడం నెన్నడు శరములఁ గ
వ్వడి ¹యడవం దొడఁగె గాండివంబున నపుడే
యుడుగక పాడమెడుభయమున
వడఁకుంగుబ్బలికుమారి వడవడ వడఁకెన్.

75

సీ. కఱకు పెండ్రుకలలోఁ బఱచుమందాకిని
సుకుమారదేహంబు స్రుక్కబాతె
నవతంసకుసుమమాల్యం బై నశశిరేఖ
బ్రహ్మకపాలరంధ్రమునఁ దూతె
నెట్టియంబుగ బిగ్గజుట్టినపెనుబాము
బిగియూడినొసల్పె డిగఁగ జాతె
నలిక నేత్రముకిత్తి యారజ్యమానమై
తెప్పలసందుల నిప్పు లుమిసె

తే. నగజ భయమందె బ్రమథులు బెగడు గుడిచి
రుపనిషత్తులు ఘోషించె నొక్కపెట్టె
గాలకంతునివకాశ్శృంగాటకంబు
గాండివంబునఁ దాడించు బాండవుండు.

79

తే. పాండునందనభునభుజాదండకలిత
చండగాంక్షీవతాడితఖండవరశు
పృథుజటామండలంబునఁ బిండుగట్టి
తాండవంబాడె మున్నేటితరంగ²దండు.

80

తే. వింటు గొని వ్రేయవ్రేయంగ విసుగు పుట్టె
జెట్టిచిరు పింతె పొమ్మని పట్టి యణచె
సురతనూభవునిం బట్టి శూలపాణి
మల్లసంగ్రామ కేళిసంభావనముల.

31

క. కపి కేతువృషభ కేతను
లుపజాతనియుద్ధకౌతుకోత్సాహమునకా
నిపుణాతఁ బెనఁగంగఁ చొడఁగి
రువతాయకా¹ గతివిశేష ముపలాస్యముగన్.

32

తే. తోరహ త్తంబునండు బాధుండు గడిమి
సలిపె సూరులుఁ బీడించె సరభసమున
హరుడు సీసాన హత్తించి యర్జునునకు
బరువు గావించె నిశ్వాసవచనమునకు.

33

క. ముక్కంటి కంతమూలము
డొక్కరమున నిజీకఁ బాధుండు ప్రబంధుండై
చక్కనిప్రకృష్టపీడన
మిక్కిలికను² వెలికి నుజీకి మినుమినుకు మనన్.

34

క. తాచుచు బొడుచుచు బడుచును
నేచుచు నుడుకుచును బీట్టు నెగయుచు గూలం
ద్రోచుచు దూలుచుఁ బెనఁగిరి
ప్రాచీపతిసుతుడు హరుడు బాహుబాహిన్.

35

శా. నిష్పంకించి శశాంక శేఖరుడు గాంధీవాయుధుండు న్భుజా
వప్తంభంబులు సిద్ధచారములుఁ గైవారంబు గావింపఁగా

దిష్టాంతాంతకఘోరమూర్తు లయి సాదృశ్యం బదృశ్యంబుగా
ముష్టాముష్టి రణంబు చేసిరి ¹యసన్తోహప్రకారంబులన్. 86

క. చెమరుచుట యహంబుగఱచుట

బొమమునుచుట నిర్వికారమును మును సవరి

శ్రమమును సరిసరిఁ బెనఁగిరి

సమవిషమనియుద్ధకేలి శంభుఁడు నరుఁడున్.

87

క. తాటిఁచెఁ బేరణము నా

సోఘటింఁచెఁ గిరిటివక్షము వృషాంకుఁ డతం

డాలోపమఱక పిడికిటి

పోటున ధూర్జటియురంబుఁ బొడిచెం గడిమిన్.

88

శా. అంతం జంద్రకళాధరుండు నిజబాహుఁగాఢపీఠాపరిశ్రాంతుం

డై యటఁ బాండుసూతియెదురం బ్రత్యక్షమయ్యెంగృహ

వంతుం డై యహిరాజహారములతో స్వర్వాహినీవేణితో

దంతిత్వకృతిధానపల్లవముతోఁ దామ్రజ్జలూపంక్తితోన్. 89

ఉ. ²చెంచెత యయ్యెఁ బార్వతియుఁ జెంచులు భూతములై నిజా

కృతి, న్నించిరి వేలుపు ల్నభముమీఁద లలాటమునందు నంజ

లు, ల్నించి నమస్కరించిరి వినీతియు భక్తియు నుల్లసిల్లఁగా

వింఁచెఁబ్రణామముల్లరమువిస్తయమందుఁచుఁ బార్థుడత్తజిన్.

తే. వేదముల్నాల్లు నుపనిషద్విద్యఁ గూడి

ప్రణవమంత్రాక్షరములతోఁ బ్రస్ఫుటముగ

విశ్వకద్రూత్యమొయ్యెయ్య విడుకొనుచు

నభినుతింపంగదోడఁగెఁ జంద్రార్థమాళి.

91

1. యసన్తోహ. 2. చెంచెతయైనపార్వతియుఁ జెంచులుభూతములు
న్నిజాకృతిఁ.

వ. అప్పుడు పాథుడు కృతార్థుడై రోమాంచితకంచుకితాఖ
లాంగుం దై యానందబాష్పలోచనుడై కేలుదోయి ఫాల
భాగంబునం గీలుకొల్పి యిట్లని స్తుతించె. 92

సార్వవిభక్తికస్తవము

క. సీవ పరబ్రహ్మంబవు
సీ వఖిలాండాండపతివి సీవు ప్రసన్న
శ్రీవిభవారోగ్యాయుః
ప్రావీణ్యప్రాభవై కఫలదుండవు శివా ! 93

క. నిన్నుఁ ద్రిజగన్నివాసునిఁ
బన్నగకంకణుని భక్తపరతంత్రుని న
భ్యన్నతకరుణాగుణసం
పన్నుని గనుఁగొంటి మంచి బాలేందుధరా ! 94

క. నీచేతఁ గృపానిధిచే
వాచాగోచరవివేక వైయాత్యునిచే
నోచంద్రకలాశేఖర !
యాచించి మనోరథార్థ మర్థిం గందున్. 95

శా. నీకై యేను దపంబు చేసితి మహానిష్ఠాగరిష్ఠస్థితి
న్నీకై సంస్తుతి సేయుదుం గడఁగి నానే ర్విష్వఁగానెంతయు
న్నీకై పూజ యొనర్తుఁ గ్రొత్త విరుల న్నిత్యంబు సద్భక్తితో
నీకై సేవ యహర్నిశం బొనరుతు నే్వదండచర్తాంబరా ! 96

తే. సాటి యెవ్వరు నీకు నిశాటభూష !
కైటభారాతిహాటకగర్భవంద్య !
ఘనజటాజూటవాటికాఘటితవికట
గగనగంగాస్రవంతిక ! కరటివైరి ! 97

క. నీయందు జగము లుండుం

బాయక యాజగములందు బాయక నీ వుం

దీయనువు దెలియ నజనకుఁ

దోయజనేత్రునకు నైనఁ దోడదు శర్వా! 98

మ. జయ సర్వేశ్వర! సర్వలోకజనకా! చంద్రార్థమాడామహీ!

జయ కామాంతక! కామితార్థఫలదా! చతుశ్శ్రీవఃకుండలా

జయ సుపూర్ణకృపాగుణైకవసతీ! శైలేంద్రజావల్లభా!

జయ వహాధ్వరమర్దనా! జయ గిరిశా! యీశ! రక్షింపవే.

ఉ. కొండకిరాతుఁ డంచుఁ గయికోక యసంగతభాషణంబు లు

ద్దండత నాడితిక గర ముదగ్రత నొంచితి ముష్టిఘట్టనం

గాండివచాపదండమునఁ గ్రచ్చుట మోదితి మాళి భోగభృ

త్కుండల! పెక్కుచండముల ద్రోహము చేసితి నేమి

నేయుదున్. 100

వ. అని మఱియు మఱియు సాష్టాంగప్రణామంబు లాచరించి

నిలిచిన పాండవ మధ్యముం జూచి ఖండవరశంకు నీతపం

బునకుఁ బాశుపతస్త్రానిష్ఠాగర్హితకు భుజాశౌర్యంబునకు

సంతసిల్లితి నీవరం జేసియె వేడు మనుటఁచు. 101

తే. అభవ! యీ నాకు నీస్పృతం బగువరంబు

దయఁ బ్రసాదించి రక్షింపఁదలఁచితేని

రాద్ర మై ఘోర మై లోకరక్ష యైన

పాశుపతసంజ్ఞ మగుదివ్యబాణ మిమ్ము. 102

వ. అనినం ప్రీతచేతస్కుండై శంభుండు శాంభవీహృదయాను

రాగంబునను బ్రమథపరివారసమక్షంబునను మందస్థితంబు

కదలింపఁ గరుణాకటాక్షవీక్షణంబున నప్పొందుకుమూరం

జూచి త్రిపురదైతేయసుందరీ వరనారవిందవాసరావసాన
సంధ్యాసమయ సమారంభంబును గరజిదనుజకుంభకూట
కూటపాకలజ్వర (శీర) స్తోమంబును జలంధరజలధరవ్యూహ
జంఘాసమీరంబును నంధకాసురప్రద్యోతన ప్రభామండ
లంబునుశార్దూలదానవారణ్యహవ్యవాహంబునునగునవ్వహ
నీయదివ్యాస్త్రంబు సుసంప్రయోగంబు సోపసంహారంబు సకీల
కంబు సరహస్యంబుగా నుపదేశించె నపుడు సేవాసమాపన్ను
లగు కిన్నరకింపురుషగరుడగంధర్వ విద్యాధిదళులు తమ తమ
దివ్యాయుధంబు లిచ్చిరి. సార్వతీదేవి యక్షయబాణ
తూజీరంబు లొసంగె. దండధరుండు దండంబును బాశపాణి
పాశంబును నింహ్రండు వజ్రంబును సమర్పించి రిక్తు వర.
ప్రదానంబు నేసి యీశానుండు సుపరిచారుండు సాంబుండు
నై యంతర్ధానంబు నేసె ననంతరంబ.

103.

తే. పరమసంతోషమును బొంది బలవిరోధి
పుత్రుఁ గొంగిటఁ జేర్చి యాపోనికూర్చి
సమృద్ధాశ్రయకణంబులు సంప్రభుల్లు
చతురంభోజవళసహస్రమునఁ బొడమ.

104

వ. ఇ ట్లనియె.

105

ఉ. భాగ్యముగాదె యశ్రమము వన్నగకంకనుచే దక్షిణియా.
యోగ్యతఁజేసి విశ్వభువనోపకృతిప్రతిపాదనైకసా
భాగ్యధురంధరం బయినపాశుపతాస్త్రము గాంచి తింక వై
రాగ్యము పుట్టుఁ గాక కురురాజువయి న్నిజరాజ్యలక్ష్మికిన్.

వ. నీవు నారాయణసఖుండ వైన యాదిమునీశ్వరుండవు. నరనా
రాయణులవలనఁ ద్రివిష్టవంబునకుఁ బెక్కుతోయములు

రాక్షసబాధలు శాంతిం బొందె నిప్పుడు హిరణ్యపుర
వాసులు నిహతకవచకాలకేయాదు లగుడై తేయులు రాజ్య
లుబ్ధులై నాకంబున నేక ప్రకారంబుల నుపద్రవం బాపాదించు
చున్నవాడు. వారిం బరిమార్చి (ర్ప) నమరావతీపురంబునఁ
గొన్ని దినంబులు ప్రతోపవాసప్రయాసభేదం బవనయించి
మధ్యమ లోకంబునకుం గ్రమ్మఱ నేతెంచునది. మాతలిసార
థికం బగు రథంబు పుత్తైంచెద నిచ్చోటన యుండునది యని
తత్కాల సన్నిహితుం డైన రోమహర్షుం డను మునిం జూచి
నీవు ద్వైతవనంబునకుఁ బోయి పాండవుల కష్టసుకుశలవార్త
యుఁ బాశుపతాస్త్రలాభంబును స్వర్గగమనంబుం జెప్పు మని
వల్కి యింద్రుండు నిజస్థానంబున కరిగె. 107

అ. విశ్రమించె నొక్కవృక్షంబుక్రీడ
నర్జునుండు మఃశిశిలాంతరమున
ఖండపరశుబాహుదండనిష్ఠిడన
ముష్టిభూతభేదమోక్షమునకు. 108

శా. మాళిం గోహళి సంఘటించినక్రియ న్మథ్యాహ్నవేళ న్మహా
కాళం బైననభోవిభాగమున వీరకం గానె బీరెండ యా
ప్రాలేయాహితసంప్రదీప్తకిరణప్రక్రీడదర్శోపల
జ్వాలాజాలజటాలజాంగలతటీవాచాలకోయష్టియై. 109

వ. అప్పుడు మథ్యాహ్న కాలపూజకు నాయితం బై. 110

సీ. పావననిర్ఘ్న రాంభఃప్రవాహంబున
నఘమర్షణస్నాన మాచరించి
కపటువోఁ దెలిసీటఁ గడిగి యీటార్చిన
సలిలకాషాయవల్కలము గట్టి

యాపాదమన్తకం బభ్రాణంగకంబుల
గమ్మనిభసితంబు గలయ నలది
వెడదముత్యములతో నెడవెట్టి గ్రుచ్చిన
మంచినద్రాక్షదామములు దాల్చి

తే. పులికళాసంబుగదైవైఁ బూన్కి మెఱయఁ
బంచశుద్ధులు గావించి పాండసుతుండ
పొడశోభిచారంబులు నారదిఁ దీర్చె
సీలగళునకు మధ్యాహ్న కాలవేళ.

111

ప. ఇట్లు కివలింగార్చనంబు వీర్చి కందమూలస్థలోపహారంబులు
సమర్పించి తత్ప్రసాదంబునఁ దానును దేహయాత్ర నడపి.
పిత్రాంతం దై యున్నసమయంబున ధవళహయ సహస్రం
బులఁ బూన్చినరథంబు గొనివచ్చి మాతలి తనకుం బొడ
సూపిన సబహుమానంబుగా నాదరించి పురందరాదేశంబున.
నద్దిన్యస్యందనం బెక్కి యాకాశమాన్దంబునఁ జనునప్పుడు.

సీ. ఇది మేఘమండలం బిది విమానంబులు
యక్షవిద్యాధరోపాశ్రయంబు
లిది యావహస్కంధ మదె తాకకానీధి
యల్ల తెల్లనిరేఖ యభ్రగంగ
యల్ల దె శింశుమారాకారహరిమూర్తి
వీఁడె భాస్వంతుండ వాడె ధ్రువుండ
వీరె సప్తర్షులు వారె యశ్విన్యాదు
లిరువాడ దేవేరు లిందుభార్య

తే. లల్ల వాడెసుధాకరుం డవెగ్రహంబు
లిల్వలఖ్యంబు లగుచుక్క లిదె కలకుల

ననుచు మాతల్లి చూపంగ నష్టముండు
గౌతుకం బంది గగనమార్గంబునందు.

113

శా. జంభారాతితనూజమీదఁ బొలిచెన్ సావిత్రి వర్తంబున
స్సంభిన్నోదరశాతకుంభనలినీరాళికసంవాసనా
సంభారంబులు సోమ ముట్ట సవిధస్వర్లోకకల్లోలిసి
గంభీరాంబుతరంగసంభ్రమములం గల్యాణవాతూలముల్.

తే. అష్టనునిమీదఁ బొలిచె బధ్యంతరమున
నభ్రగంగానదీతరంగానిలంబు
నందనోద్యానవీధికానవలకాంత

1. సారభాసారలహరివిహార మగుచు.

115

ప. ఇవిధంబున మాతలిసారథికం బైన యారథంబుమీద
నక్షత్రమండలం బొఱసికొనుచుం జని యష్టనుం డమ
రావతిం బ్రవేశించి దివ్యాంగనాపాంగ భంగీసమాలింగిత
సౌభాగ్యుం డై రాజమార్గంబునం జని దివ్యమందిరంబు
బ్రవేశించి సుధర్మాభిధానం బైన యాస్థానమండపంబునఁ
గొలుపున్ మహేంద్ర నర్ధాసనంబున నుండె.

116

తే. పడునట్టుగ మందారవిషినవీధి

దివ్యసౌధంబునందుఁ బ్రతిష్ఠఁజేసి
గారవించె జయంతకుమారుకంఠం

బాండురాజతనూజు నాఖండలుండు.

117

ప. ఆ నిశాసమయంబున.

118

సీ. పడునాల్గుజాతుల త్రైదశాంగనలయందుఁ
జేపఁబెంపుచు గలనీరజాక్షి

నీరజనాభునియూరుకాండంబున

సువ్భవం బందినయుజ్జ్వలాంగి
యంభోనిధానంబు నాపాశనము గొన్న

కలశసంభవుఁ గన్నకంబుకంతి
పసుధయందొండ బురూరువత్సక్రవర్తికిఁ

బ్రాణవల్లభ యైన పద్మనయన

తే. కట్టి తొడి పూసి కై నేసి కాతుకమునఁ
గొస దిగఁగ నీలిపుట్టంబు ముసుగుచెట్టి
గాజు లెగఁ ద్రోసి చప్పుడు గాకయుండ
వచ్చె నూర్వశి యష్టనావాసమునకు.

119

చ. విమలసుధాంశుకాంతమణివేదికపై నవహంసతూలత
ల్పమున సుఖప్రసుప్తిపరిపాకము నొంది విశాలనేత్రప
ద్మములు మొగిల్చి కేషఫణిపైఁ బవళించినయంబుజాక్షుభా
వమునఁ గరంబుఁబొల్పమరువానిఁ గనుంగొనె నింతిపాథునిన్.

తే. మేల్కొలిపి యిందుబింబాస్య మెల్ల మెల్లఁ
ప్రమదనిద్రాపరాధీనుఁ బాండుతనయుఁ
బగడములఁ బోలుతనపాణిపల్లనముల
నతనిమృదుపాదపంకేయహంబు లొత్తె.

121

వ. మేల్కొని యట్టనుండు నిర్జరలోకలలామంబైన యబ్బామిసీ
రత్నంబుం గనుంగొని పాన్పు డిగ్గి యభివాదనంబు నేసి
వినయవినమితోత్తమాంగుం డై యిట్లనియె.

122

తే. ఈనడికేరెయి నొంటమై యంతదూర
మేమితార్కంబు మదిఁ గోరి యేగుచెంచి

తేను రమ్మన్న రానే పూజ్ఞేందువదన !

చెప్పమీ పాన్పుమీఁద విచ్చేసియుండు. 123

ఉ. ఆడఁగఁబోవుతీర్థ మెదులై నవిధంబున నెల్లియేను రే త్రోఁ
పాడియ చంద్రశేఖరు నుపాస్తి యొనర్చి యుపాయనంబు
జూడఁగవచ్చువాడ నయి చూచుచు నుండఁగ నీవ వచ్చితో
చేడియ ! యెట్టిపుణ్యములు చేసినవాడనొ ప్రాగ్భవంబునన్.

శా. మత్తారాతివిదారణంబు జననన్తాన్యంబు శీతాంశువం
శోక్తంసంబు పురూరపుండు ప్రచలద్యోగుండు మాతాత్మగా
రత్తోయాకరమేఖలాఃతికి నిల్లా లై తిగా కాపునన్
ముత్తో వి విది లెస్స మన్త నిఘ్నికా మోహంబు వాచింపఁగన్.

తే. ఆదినారాయణనియూరు వంబుజాక్షి !

భువనవిఖ్యాత మైననీపుట్టినిల్లు
పావనుడ నైతి నీ పాదపద్మములకు
వందనముఁజేసి వరభక్తివై భవమున.

126

వ. అని! వెక్కుప్రకారంబుల నిర్వికారుఁడై పాంశుకుమారుండు
ప్రియంబుచెప్పిన నప్పువ్వఁబోఁడి కప్పల్కు లొప్పులయ్యును
నీరుడప్పికి నేయునుం బోలి యప్పుకీ కప్రియంబులై యుండె
నిచ్చావిఘాతంబు నొందియు నమ్మచ్చెకంటి చేతోభవవికా
రంబు హరింపం జాలక ధనంజయున కి ట్లనియె. 127

తే. ఏల యెన్నోతరంబుల నీడఁ బడ్డ

పెద్దవాపులు శోధించి గుడ్డలింప
వారకాంతాజనములకు వావి గలదె

మాను మద్దన మొగమోటు లేనిమాటు.

128

ఉ. వాంఛనిండుంగొల్వనకు వచ్చినయప్పుడు తత్సమంచితా
ద్ధానమెక్కియున్ననిను నంగజున్నిభు జూచి పుష్పబా
ణానుపుష్పబాణనివహమ్ములకుం గుఱి యైతి నిట్టినా
యానిరాకరిండు దగవా దగవా దపు కావ యర్జునా!

తే. ప్రమద మెసలారం బాంచాలరాజసుతకు
వలచి చేసితెవో సత్యవాక్పతిజ్ఞ
యన్యకాంతలదేరుబోవ ననుచు నీవు
భామలకుఁ జేయుసత్యంబు పాడిగాద.

130

క. నామోహము నావేదంక
నామానము నాప్రియంబు నాతగులము నా
ప్రేమమును నాతెగువయు
మోమముఁ బొందంగ నూరకయె పోవుచునే.

131

చ. అతులితదైర్యశౌర్యమహిమాద్భుతసాహసు లై మహా
గ్రతా, ప్రతతనిశాతనిష్క్రవక్యపాణిదాంతదేహు లై రణ
క్షేత్రః బడి వత్తు చైదువడినేయక నాకయి యిట్టినన్ను నీ
పితరుల బోలె నైతొనక యేదెద వక్కట సాండునందనా!

క. వేసాల బోకు రమ్మి
పూనెజ్జకుఁ బ్రోద్దొవోయె బులియుట చాలుక
వాచనందన ! కుసుమక
రాచన కేళికలావిహారంబులకున్.

133

ప. అని పల్కి యంత నిలువక బ్రహ్మచర్యప్రతటితౌపరాయ
ణుడవె నీ వనుచు నారాయణోరు భ్రంభంబున సంభవించిన
యయ్యచ్చరలేమ లేమొలకనవ్వులపాంగంబునం దొంగలిండు
గంకగర్భుణ్ణుగర్భుణ్ణార్కరంబు తోరంబుగాఁ గెంగేలికేళికమ

లంబునఁ బరాగ రేణు త్రసరేణువిసరంబులతోడం గూడి మక
రందబిందుధారాస్యందంబు చిందఁ బురందరనందనుని ప్రేసె;
ప్రేసిన నత్యంతధీరోదాత్తుండు గావునఁ జిత్తభవసమ్మోహనా
స్త్రవిహారణంబునకుం దాత యగు నవ్వేటునకుం గిరిఁచి
యంతరంబున మిసిమింతుండునుం గాక యేపాకంబునకు
రాక రాకాచంద్రబింబంబువోని నెమ్మోము వాంచి నిర్వి
కాసుం డై యూరకుండై నిర్విధంబున నయ్యార్యసియు
వసిమూలఁ బెనంగి యక్కిరీఁచి చిక్కని మనంబుపక్కు గానక
కానక కాసిన వెన్నెలయుంబోలె దన కన్నులవలపు మిన్నక
పాలివోయినం జిన్నవోయి నిట్టూర్పులు నిగిడించుచు మనో
రథవిఘాతప్రభవం బైన కోపంబు నైరింపక నరు నుద్దేశించి
నపుంసకుండవుఁబోలె నాన గొన్నాండ వేడుకాలంబు
నపుంసకుండవు గ మ్మని శపించి దిగ్గన లేచి మొగంబు గంటు
వెట్టుకొని యింటికిం బోయె. యుధిష్ఠిరానుజంబును వసిష్ఠ
జననివలన గత కీర్తితాపన్నుండై యయ్యరిష్టంబునకు సంతా
పంబు నొందక యది విధివశంబుగాఁ దలంచుచుండె; నప్పుడు
గగనంబుక్రేవంబడి యస్తమండలుండై హిమగభస్తి విరహ
వేదనాదూయమానమానస యగు మైత్రావరుణజనయిత్రి
ఘన్నవదనంబునుంబోలె వెలవెలఁ బాఱ విభావనీసమయం
బునం ద్రిభాగావశేషం బగుటయు.

134

సీ. పారిజాతకలతాశ్లవంబులు మేసి

కొసరె నుద్యానపుంస్కీలములు

కంధరాగ్రవేయకనకఘంటిక మ్రోయ

వేల్పుఁజేనిక యుషర్విధికి వెడలె

మందాకినీవీచిమారుతం బట్టాచ్చె
 నప్పురస్త్రిస్థలనీలాలకముల
 సప్తపావనాశ్రమవనాంతరమున
 నామ్నాయఘోష మధ్యధిక మయ్యె

తే. బాలవత్సంబువైఁ గూర్చి 1 బంచితీలుచుఁ
 2 గామగవి నేపువచ్చి హంకారమిచ్చె
 శక్రుగడియారమున మించె శంఖరవము
 విబుధలోకంబునందలివేగుఁబోక.

135

తే. మర్త్యలోకంబువారిప్రమాణసంఖ్యఁ
 బాండుసూనుండు గడపెను వజ్రయింట
 సగము నివ్రయును సగము జాగరమును
 నావిభావరివేగుఁ బో కాటు నెలలు.

136

సీ. మాటుగా వైచినమాంజిష్ఠ తేరయెత్తి
 సంజమించము డిగ్గె నుంజఘోష
 మొకరినుట్టె మ్రోత ముద్దుచూపంగ రంభ
 కనకంపుగొడుగుపాగాలు దొడిగె
 నొకట వేనలి మచ్చి యొక్క కేళ ఘృతాచి
 గాజుతెక్కలతల్పు గడియపుచ్చె
 నలసభావముతోడ నలవోక ప్రహ్లాద
 నిల్వటద్దంబులో నీడ చూచె

తే. హరిణి గీలించె నలినపట్టాంశుకంబు
 మేనక ధరించె బాలిండ్లమీఁద అవిక

1. బచ్చితీలుచు. 2. గామధగవివచ్చుహంకార మెచ్చె.

యస్సరస్త్రిని కేతనాభ్యంతరములఁ

గొక్కురోకో యటంచును గోళ్లు గూసె.

137

మ. అమరావత్యమృతాశను ల్పృథమసంధ్యావేళ వాల్మన్నులం
గమలాపుం గని యాచరించిరి నమస్కారంబు క్రిందై నమ
ధ్యమలోకంబున దీవ్యదంశువుల నీహారప్రతానంబు భం
గమునొందించుచు మిన్నుఁ బ్రాకె నుదయగ్రావప్రదేశం
బునన్.

138

సీ. పరమర్షి పావనపాణిపల్లవములు

ఫాలభాగములపైఁ బవ్వళింపఁ

జౌలోమి పెంచినబాలకోకద్వయం

బలఁతియూరెండకు నట్లు సాచ

గగనకల్లోలినీకనకపద్మములపైఁ

దుమ్మెద లెగసి జంజమ్ము రనఁగ

నాకవిద్యాధరినాట్యశలలయందుఁ

దూర్యత్రయంబులు దుఱఁగలింపఁ

తే. బ్రమద దిక్కాంత కెంగేలఁ బట్టియాడు

క్రాంతగురివెదపూసలగుత్తివోలె

దివసకామిని ముఖలక్ష్మి తెలిసి నొంద

బూర్వదిశయందుఁ గరకరఁ బ్రొద్దువొడిచె.

139

వ. అయ్యవసరంబున.

140

శా. కాల్యాచారము లాచరించి కడఁకం గౌరవ్యశార్దూలుఁ డా
జ్జన్మల్యసూర్జితవస్త్రభూషణవిశేషసూర్తి యై విసుఫర
న్తాల్యా లేపనుఁ డై విచిత్రబలశంభుధ్వవ్యదివ్యాస్త్రసా
ఫల్యప్రాథతపోనియాధవిభవభాగిజ్ఞుఁ డై యున్నతిన్. 141

క. బలవదరినికరనిర్భర

బలసాదనబాహువర్ష బంధురలీలా

విలసనత యెరుగ వచ్చెను

బలసూదనుసభకు ఛక్తిభావం బలరన్.

142

వ. వచ్చి సాష్టాంగం బెఱుగిన ఫల్గును నఫల్గువాత్సల్యహేలా

చముత్సేకంబున గూఢగూహనసంభావితం జేసి జంభ భేది

యతని నాత్మీయసింహాసనార్థంబున నుపవిష్టుం గావించి

యిట్లనియె.

143

సే. బాహుబలాహోపవరిపాటి మెప్పించి

పడసితే వీశానుసాశుతము

సంగ్రహించితేవి శస్త్రము లిష్టుడిగాంగఁ

బురవైరికరుణ నిర్జగులవలన

నధికరించితి వచ్చుదాచార్యకంబునఁ

జతురంబు లగుదివ్యసాధనములు

కొఱుత లేకుండఁ గైకొంటి కుంభజుచేత

నై జంబుగాఁ జూపనై పుణంబు

తే. పరశుపట్టిసముద్ధరప్రాసముసల

ఖడ్గముఖచిత్ర చంద్రమక్రమనిరూఢి

¹గరము మేదిని సాటి నీ కరయఁ గలరె

శౌర్యమున నుగ్రభుజవీచి సవ్యసాచి.

144

శా. వేకి ని న్నెదిరింపఁగా జగమున స్వీరు ల్ప్రీతాహోధతిం

ధౌరంధుర్యమునం బ్రభావమహిమం దైర్యంబునం జూపలి

లారంభంబున సాహసిక్యమున బాహుశక్తి దివ్యాయుధో

దార ప్రాశిమ దేవదైత్యనరగంధర్వాదిసంఘంబులన్.

145

- క. నీ వని నేయ బళాఘ్యుడ
 పీవిశ్వంబునను నీకు నెడు రెవ్వరు లే
 రావంత యైన వదలకు
 మేవలనను దేవవిప్రహితకార్యంబుల్. 146
- క. ఏపున భుజగర్వోన్నతి
 ప్రాపున దీపింప నిట సుపర్వహితార్థం
 బోపార్థ! చేయవలయును.
 నాపనిచినపంపు పెంపున న్మోర్వనిధి. 147
- చ. అలఘుబలు ల్నివాతకవచాఘ్నిలు వీరులు ఘోరదానవు
 ల్లనిధిగొంపి నుండుదు రసాఘ్నిలు నిర్జరసిద్ధసాధ్యకుం.
 డలినరకిన్నరద్యుచరనాయక కోటికి మూడుకోట్లవా
 రలవలనం గలంగెడు నిరంతరబాధల ముజ్జగంబులున్. 148
- చ. మఱియును నెందఱేని నసమానబలు ల్గురలోకకంటకు
 ల్తఱచుగ బాధ చేసెవరు డైత్యు లవధ్యులు నిర్జరాళి కే
 డైఱ నెఱయంగ వీర! భవదీయశరాప్పులపాలు నేసి యం
 దఱ నుఱుమాడి యెంతయు హితం బొనరింపుము మాకు
 నప్పనా! 149
- వ. అని సునాసీరుండు సమారాధనంబున. 150
- క. తనతొడినధూషణంబులు
 తనదుకిరేటము నభేద్యతరకవచంబుం
 దనసుతున కొంఠగి గాండివ
 ధనువున నగజయము గుణము దాచి కడంకన్. 151
- క. హయము లనూరుసవర్ణము
 లయుతంబు వహింప సూతుడ డై మాతలియు

న్నియమింపఁ దనరునరదము

నయదము నెక్కంగఁ బనిచి హర్షం బెసఁగన్.

152

తే. అనురలోకంబు నిర్జింప ననుపఁ బొంగి

సంగరోత్సాహ మెదలోన సందడింప

నడచు పెంపున నరుగునయ్యెట్లునునకు

నిర్జకులు హర్షమున నిట్లనిర కడంగి.

153

సీ. ఈరథం బెక్కి మున్నిందుండ నిర్జించె

శుంభన్త హస్తాత్మ్య జంభదైత్యు

సీతాంగమున బర్హిర్హుభేందుడు

త్తుంచె నాజినిస్తుండు వృత్రాసురేందు

నీయరదంబున నెగిచె గోత్రవిభేది

పరిపంథిఘనమహాబలుని బలుని

సీ తేరఁ గాచె మాయించె సుత్రాముండు

పాకదైతేయు నిర్భయసహాయు

తే. సీమహాస్యందనంబున నేపు మాపె

నముచిముఖదానవక్రేణి నమరవిభుండు

నీపు మోతంక్రియట్లన నిఖిలదనుజ

పతుల నోయ్యము దీనిచే బాండ్లవేయ !

154

వ. అని చల్కి దేవసంబంధం బైనదేవదత్తం బను శంఖం బిచ్చి

నం బుచ్చుకొని యెట్లునుండు మాతలియుం దానును దద్ర

థాధిరోహణంబు చేసి నివాతకవచవధార్థం బతిరభసంబున

నరుగువాడు ముందటఁ గరిమకరికరోరఘాత్కారవారి

థా రా ల వాసారఘాత్యమాణిరోదసీనిరంతరాకాలసంసాతి

తోడుభ్రమంబును ఘనఘనాఘననిపీయమానభువనవర్తితా

వర్తవేగజనిత మథనవిరచితా నేకమంథానకుభరవిభ్రమంబును

నమలడిండిరపిండఖండమండితాఖండపాండుర్య ధుర్యరోచిత
 నిశసాంద్ర చంద్రికాక్రాంత దశదిశాభాగంబును వితత
 విద్రుమలతానికుంజపుంజ సమభిరంజితప్రదేశ నిర్దిష్ట సంతతా
 దిష్టచరమసంధ్యా విశేషరాగంబును గమతర్కుషకుశీరతిమితి
 మింగిలాది సత్వసంపాతసంభృతాచ్ఛోదిత ధ్వనినివిననిఖిల
 చేతనారవంబును దటపిఘాతపాతవికిరదవిరళ పరాగవినిభృ
 తద్విరేఫకుసుమమంజరి విశాలలవలీలవంగలుంగలతాళాస్య
 విభవంబును బక్షభూఘృదవిరతప్రచారాభిషవణంబును నమే
 యవాహినీవధూముఖప్రసక్తభూషణంబును నగు మహా
 సముద్రంబు డగ్గఱి తడియోదరంబున. 155

చ. కనియెఁ బురం బనర్ఘమణికాంచనసౌధము నత్కుదగ్ర సా
 ధనము నసాధ్యశిల్పఘనదారుణసాలము నద్భుతైకస
 జ్జనసముదగ్రఘట్టము విశాలతరాట్టము నుద్భటారిత
 ర్జనము ననల్పగర్జనసురద్విషదుజ్జ్వలితంబు నిమ్మగన్. 156

మ. కని యత్కుదగ్రతీ శంఖ మొత్తుటయు నాకంపించె ధాత్రీతలం
 బనిలస్కంధము లేడు చిక్కువడియె న్యాదోనిధుల్లిందె ఘూ
 ర్ణనముం బొందె సురేంద్రలోకములు విన్నంబోయెఁ బాతా
 శము, ల్వినియోగంబులు దప్పె భూతచయము వీర్వీలె
 ద్దిశాభాగముల్. 157

వ. ఇట్లు యుగవిగమసమయఘనఘనాఘనకరోరవీర్ణ ¹నిర్మాతడా
 త్కార శతసహస్రబైరవం బగు నమృతహరవంబు కర్ణశూలం
 బై తాకినఁ గనలి దానవులు హలముసలపరశుపట్టిసప్రాసపరి
 ఘాముద్గరమునుండి దండ కోదండ కుంతకులిశభల్లభిందివాల
 శంఖశక్తి కర్తరి కతారకుతారలవిత్రతోమరశూలఖట్వాంగ

చక్ర చంద్రహాస మహాంకుశ గదాపాశపామాణప్రముఖంబు
లగు మహాస్త్రశస్త్రంబులు వహించి వికటగర్జారవభరంబున
నంబరంబు పిక్కటిల్ల నొక్కపెట్ట యమ్మహానగరంబు వెడలి
తదీయస్యందనంబు జుట్టుముట్టి. 158

మ. ఘనశస్త్రాస్త్రమహాతీవర్షము నొగి న్నజ్జామహాడంబర
ధ్వనిసంపీతఘనాఘనౌఘనిపతద్ధారాశధారామహా
శనివర్షంబుల ద్వంద్వ మొంద బయిపై సురంభశుంభద్గతి
న్వనధుల్ ఘూర్ణిల బిట్టు వాసవియు న్నర్షించె నొక్కుమ్మడిన్.

క. వాలికపెఱుంగుదూపులు
నాళీణోదరునిమఱచి నల్లిదై త్యులమై
గీలించె జేరుపేర

స్థాలమునఁ బదేసికంకపత్రములు వడిన్. 160

మ. అలుకం దానవు లొక్కయుమ్మడి తదీయస్యందనోరుద్యుతి
స్థలనంబు స్ఫురసిద్ధచారణమహాశ్చర్యంబు గావించుచు
స్థలహాక్షోణియు నాకసంబు దిశలుం గాండప్రకాండంబులం
గలయం గప్పి యదల్చి యార్చిరి సమాకంపింప భూతా
వభుల్. 161

తే. భయభరంబున వెలవెలఁ బాటి రపుడు
త్రిదశసారథి ధృతిదప్పె తేరు గడప
బ్రమసియుండినఁ దాన సారథియు రథియు
నగుచుఁ బరిమార్చె నరిణోఽనన్వనుండు. 162

క. నిర్జరసారథి యర్జును
దుర్జయవిక్రమము సమరదోహలతయు దోః
ఖరూభరంబు సారథి
యాఠిత్వముఁ జూచి మిగుల హర్షముఁ బొందెన్. 163

సీ. అనురు లుద్ధతి శూలహాలభిందివాలంబు
 లడరించి రడఁగించె నద్దునుండు
 ధై త్యు లుద్ధండించి దండసంకులశక్తు
 లిగిడించి రుడిగించె నింద్ర సుతుండు
 దై తేయు లేచి ముద్గరగదాంకుశములు
 పఱపించి రదలించె ఫల్గునుండు
 సఃరపైరు లల్కఁ దోమశకుంతగుణములు
 సారించి రెడలించె సన్యసాచి

తే. కణయకంపరభేటకక్రచకులిశ
 చక్రఖట్వాంగకుద్దాలచంద్రహాస
 వివిధశస్త్రాస్త్రములు వైచి ¹రవఘళించె
 శుక్రశిష్యుల ద్రోణశిష్యుండు గెలిచె.

164

వ. అయ్యవసరంబున.

165

శా. జంభారిప్రభవప్రయుక్తనిబిడజ్యారావగంభీరసం
 రంభభ్రామితగాండివప్రసరదస్త్రవ్రాతదీవ్యత్పరా
 సంభిన్నాంగములై సురారితనువు ల్సంగ్రామరంగంబునం
 గుంభద్రోణము లట్ల చిట్టు గురిసెం ఘోరంబుగా రక్తముల్.

క. చేయునది లేక దనుజులు

మాయాయుద్ధంబు నేయ మడి దలంచి ధృతిం

బాయక వైచిరి విద్యా

వైయాత్యము మించ బరుషవర్షాస్త్రంబుల్.

167

క. వడి బాము ప్రేలగట్టిన

వడువున నలుగడల ముసరి వార్వాహంబు

లడివడి కురియదొడంగెను

చెడచెలుపును లేక పాండవేయునిమీదన్.

168

మ. బలభిద్ధంసివరంబునం గొనినదీవ్యన్తారుతాస్త్రంబుచే
జలవాహంబులు వట్టజేసె నకుఁ డక్షయ్యప్రతాపంబున
నల్లయం గప్పిరి దారుణాశ్తముల నుగ్రస్వాంతులై యేచి డై
త్యులు పాఠం గులిశాస్త్ర మేసి రవి తోడ్తో ద్రుంచె నా
తం డొగిన్.

169

చ. అనలసమీరణాత్తకములై నమహాస్త్రము లేసి రుద్ధతిం
దనుజులు గాఢ్వుతో బెరసి నల్లడ లొక్కట విస్ఫులింగము
ల్లనకనఁ గ్రాల బావకఃఖి ల్వెస ముంచె సురేంద్రనందను
ననలి యతిం డొంచె నవి గ్రక్కున వారిమహాశుగంబులన్.

చ. తిమిరమహాస్త్ర మేసి రణాతీవ్రత సూపిరి దైత్యపుంగవుల్
క్రమమునఁ గప్పె నల్లడల గాఢవహాద్ధతిఁ జిక్కుచీకటుల్
తెమలె దిశావివేకమును ధీరతయు న్వెస నెల్లవారికిం
బ్రవసి సురేంద్రసారథియుఁ బాఠగ వైచె బ్రతోదమ
వ్వలన్.

171

క. రథ్యములు పటవనేరక

మిథ్యాభిమతంబు లయ్యె మెయి మఱచి సమి

ద్రథ్య ధనంజయుఁ గానక

తథ్యమునకు లేక యుండఁ దత్సారథియున్.

172

వ. భయం బంది యజ్ఞన! యెటపోయె దని యెలుంగెత్తి యా
హ్వనంబు నేసి తొల్లి దేవాసురసమరంబు లనేకంబులు చూచి
తిం గాని యిట్టిభయోద్రేకజన్యంబులగు జన్యంబులు సూడ
వీరు వరజనితవీర్యదర్పితులు గావున వీరి సంప్రహారంబు

ఘోరం బని పల్కిన మాతలి నూటడించి యించుక నేపు
మద్భుజావిహారంబు చూడు మని ఫల్గునుండు. 173

శా. జంభధ్వంసివరంబునం గనినయన్త్రంబు న్నహాసారమున్
శంభద్విక్రమబాహువర్పములు సంశోభిల్ల నేసెం దమ
స్సంభారం బడగన్ దిశ ల్విపులవై శద్యంబు నొందన్ సుర
ల్సంభావింప భయంపడంగ దితిజు ల్సంగ్రామరంగంబునన్.

మ. జవ మేపాఱగఁ గూలె దైత్యతనువు ల్నర్వంసహాపీఠి బాం
డవగాండీవధనుఁ ప్రకాండభవకాండ ప్రస్ఫుటోచ్చండతాం
డవపాండిత్యవిశేషవిభ్రమకృతాడంబప్రతీకంబు లై
యవనీధ్రంబులభంగి నింగి యద్రువన్ హాహానినాదంబులన్.

వ. ఇట్టి నివాతకవచులు నిరవశేషులై మడసిన సంక్రందననంద
నుండు ¹తత్పురంబులోనికిం జని యంతయుం గనుంగొని
మాతలి కి ట్లనియె. 176

తే. కనకమయహాట్టకుట్టిమకాంత మగుచు
వివిధమణిసాధములును వస్తువులు గల్లు
నిష్పరంబునఁ గాఁపుండ కితర మైన
పురమునం దేల నిల్చె నిర్జరవిభుండు. 177

ఉ. నావుడు నిట్లనుం ద్రిదశనాయకుసారథి నిర్జరేశ్వరుం
డీవనరాశిలోన సృజించెను దైత్యభయంబుచేత దే
వావలి కుండ నిష్పర ముదగ్రగతిం దనుసూను లంత రా
డీవభవుం బ్రసన్నునిగఁ జేసి మహాబలవీర్యవంతు లై. 178

1. తదీయనారీ సమాక్రందనంబు తత్పురంబు. అని యొక ముద్రణ
మున కానవచ్చుచున్నది.

క. ఇందుండంగ నింద్రాదిక

బృందారకవరులతోడఁ జెనఁకువ నెందుకొ

గ్రిందుపడకుండఁ దవమున

నందిరి వర మఖిలభువనహననోత్సుకతనన్.

179.

వ. కావునం దద్విజయాద్ధంబుగా విజయ నిన్ను వాసవండు.

జనిచె, నిష్కహాసురులు మరుద్గరుడగంధర్వసింధుసాధ్యుల

కసాధ్యు లిట్టివారల విక్రమంబునం జంపి పెంపు గాంచితివి.

భనదీయసత్వసాహసంబులకుం గొలఁది యెక్కడియది యని

యర్జునుం బ్రస్తుతించి మాతలి రథంబు గ్రమ్మఁజె. ఇట్లు

నివాతకవచులఁ బరాభవించి భవ్యతేజోదుర్నిశ్చ్యుంజై

పాండవేయుండు మరలి వచ్చువాఁడు ముందట.

180.

ఆ. వివిధవృక్షగుల్ల విస్తీర్ణ మై కడం

బొలుపు మిగులు నొకతపోవనంబు

నతిపిచిత్రశిల్ప మగుపట్టణంబును

నుజ్జ్వలంబు లగుచు నున్నఁ గాంచి.

181

క. సురసారథి ! యిది యెవ్వరి

పుర మిష్టహాసీయఘనతపోవిపినం బె

వ్వరిది యిది నాదృష్టప్రికి

హరహర ! యతివిస్తయంబు నాపాదించెన్.

182

వ. అనవుడు నష్టహాత్తునకు నాతఁ డిట్లనుఁ దొల్లి పులోమియు

గోవికయు నను నసురకాంత లిత్తపోవనంబున దివ్యసహస్ర

వర్షంబు లత్యుగ్గనియమంబునఁ బక్షగచ్ఛ నారాధించి తత్ప్ర

సాదంబునం గనకమయం బై కామగమనం బైన యిష్టరం
బునం దనుచుట లాహవంబునం ద్రివశులఁ దొడరి వధ్యులు
గాకుండ వరంబు వడసి రిది హిరణ్యపుర మిందఁ జాలోమ
కాలకేయు లను నసురు లుండుదురు. వీర లింద్రాదిదేవతల
కసాధ్యు లనిన నట్లేని యిష్టరంబుమీఁదం దేరువఱపు
మని ఘల్లునుండు మాతలిం బనిచిన.

133

సీ. పంప ర్తమా కరిశ్వమహో¹ జయరయాభి
వల్లదశ్వము దీవ్యద్విభూతిఁ
జిత్రచంక్రమము సుస్థిరనేమిఘోషంబు
నత్యుష్మతంబు లై యంద మొంద
నమరారిపురముపై నాతఁ డుప్పరవీధి
నరవంబు నఱపిన నసురవరులు
వెన శతాంగములు పుష్టిసహస్రకంబుతో
బెరసి యొక్కుమ్మడి బురము వెడలి

తే. యింద్రుఁ డనుబుద్ధి నల్కతో నింద్రతనయుఁ
డాకి రాపుచు నతఁడును దారుణాశ్త
వృక్షజన్యంబు లగుశస్త్రవితతి యేసి
తద్రథాళికి గతినిరోధంబు నేసె.

134

వ. వారును మాయాయుధనిబద్ధబుద్ధు లై తమపురంబులతోడ
నంతరిక్షంబునకు నెగసిన నిశితశరనికరపంజరప్రపాతంబున
సూర్యగతినిరోధంబు చేసి వారి నేలంబడ నేసి ఘల్లునుండు
వీరి నన్యప్రకారంబున జయింపరా దని.

135

సీ. బ్రహ్మదులును నాత్త భావించి నిజముగా
నేదేవుమహిమంబు లెఱుంగలేరు
భూర్భువస్వర్దుఖంబులు లోకజాలంబు
లేదేవుకృపఁ బెర్తి నెలమి చెందు
భక్తి నేదేవునిపాదపంకజములు
తలఁచువారల కసాక్ష్యంబు లేదు
గజరాక్షసాదిమూర్ఖవ్రాతముల నెల్ల
నేదేవుఁ డడఁగించి యింపుఁ జెందె

తే. భక్తపరతంత్ర మేదేవుభవ్యమూర్తి
యట్టిదేవునిహృదయంబునందు నిలిపి
పాశుపతదివ్య బాణంబు పరమనిష్ఠఁ
దొడి ప్రయోగించె ద్రివశశత్రువులమీఁద. 186

చ. శరభతరతుసింహకిరీసై రిభభిద్ధమహోక్షపక్షికుం
జరసురయక్షరాక్షసవిశాచమహారగభూతరూపము
ల్సరనరకేన్నరద్యుచరలోకభయంకరముల్ విచిత్రముల్
వరుసను నుప్పటిల్లి వెనుఁ బట్టి గ్రసించె సురారివీరులన్. 187

చ. ఇవ్వెఱుంగున నర్జునుండు సురల నలువదివేలరథంబులవారల
హిరణ్యపురనివాసుల గీటడంచి వచ్చి వాసవునకుం బ్రణా
మంబు చేసిన నతండు నివాతకవచ పాలోమకాలకేయాది
రాక్షసవధప్రకారంబు మాతలివలన విని. 188

క. సురలకు హిత మొనరించితి
ధర కేగుము నిన్నుఁ జూడఁ దద్దయు వేడ్కఁ
ద్వరితపడుచున్న వారలు
హరివిక్రమ ! సీసహోదరాదులు వెరిమన్. 189

క. కదనమున నిన్నుఁ చొడరంగ

ద్రిదశమరుత్సిద్ధసాధ్యదేవాదులౌ

నెడు చెవ్వులు లే రనినక

బదపడి యింక మానవుండు ప్రతియే నీకున్.

190

ఉ. ద్రోణుడు భీష్ముడుం గృపుడు ద్రోణసుతుండును గర్జునుక

రణ,క్షోణి నవశ్యముక భవదిషుప్రహతిక మహితానుభావ

సం,ప్రాణబలాధ్యులయ్యు నిట రాక్షసు లట్లనె యాదు రింక

న,త్రాణుల ధార్తరాష్ట్రుల దురంబున గెల్చుట నీకుఁ బెద్దయే.

వ. అని పల్కి వాసవుం డనేకమణివిచిత్రపీతాంబరాభరణంబులు

గట్ట నిచ్చి యనిపిన నష్టముం డవనీభువనంబునకు వచ్చి యగ్ర

జలకుం బ్రణమిల్లి తమ్ములం గొగిలించుకొని ధౌమ్యాదు

లకు నమస్కరించి ద్రౌపది నుపలావించి తక్కినవారలకు

యథోచితంబు నేసి తన వృత్తాంతం బాద్యంతం బెఱింగించి.

క. క్రమమున సమస్తరిపులక

సమరమున జయించి యగ్రజస్తుని మాన్యుక

బ్రవిమలమతి ధర్మాత్తజుఁ

బ్రమదమునక విశ్వ మెల్లఁ బాలింపించెన్.

193

వ. ఈయాఖ్యానంబు వ్రాసినం జదివిన వినిన నాయురారోగ్యై

శ్వర్యాభివృద్ధియుం బుత్రపౌత్రాభివృద్ధియు నగును. 194

—ॐ ఆత్మాసాంతము ॐ—

శా. వ్యాపారిప్రవరాన్వవాయు గణనీయప్రాణిగంభీరస

ల్లాపానందితవిశ్వ ! విశ్వభువనాలంకార ! లంకాపిక

ద్వీపాసీతసువస్తుతర్జితసమాధేయాఖిలక్షౌఘ ! వి
ద్యాపాంశిత్యవివేక ! నిత్యకృతకృత్యా ! బంధుచింతామణీ

క. ఆర్థనికరాధితప్రద !

సార్థవహకులాభినంద్య ! సుచితఃసర్వ !

సార్థవసితార్థ ! సంగర

పార్థ ! యశోవర్ధనార్థ ! పరమార్థనిధి !

196

మాలిని. అచలవిపులధైర్యా ! హరివిద్యత్సవర్యా !

భవరసేనుతకీర్తి ! కామిసీహృద్యమూర్తి !

యుచితజనవివేకా ! యూరుజన్మప్రవేకా !

సుచితశుభవినోషి ! సుస్థిరశ్రీప్రమోషి !

197

గద్య. ఇది శ్రీమత్కమలనాభపాత్ర మారయామాత్యపుత్ర
వినయవిధేయ శ్రీనాథనామధేయప్రణీతం బయిన హర
విలాసం బను మహాప్రబంధంబునందు సర్వంబును సప్తమా
శ్వాసము.

హరవిలాసము సంపూర్ణము.

ల ఘు టీ క

పీ టి క

అద్యము. 1. శ్రీ...హారము=లక్ష్మీదేవి స్తనములపై పచ్చలహారమైన
వాడు, హస్తీభూధరస్వామి = కరిగిరిప్రభువు, జన్నము = యజ్ఞము, మండి
తుండు = ఆలంకరింపబడినవాడు. ప. 2. మావిడిమోక = శివకంచీలాని
ఏకామ్రము, నిగమత్రితయము = మూడుపేదములు, పదను = తడి. ప.
3. తుఱుము=కొప్పు, కరిగిరిశ్వరుండు=వరదరాజు, కింకరులు=సేవకులు, ఒడ
యులు = ప్రభువులు - అధికారులు, త్రిపురారి = తిప్పయ, అర్థి=స్త్రీ. ప.
4. ఏణాంకశకలము = చంద్రరేఖ, ఉపాస్తి = సేవ. ప. 5. గండ్మాషితో
న్దుక్త=పుక్కిలించి యువ్వబడిన, వప్రక్రియాకేళి = కొండచరియలచు పెల్ల
గించుట, విశీర్ణ=జాతిన, కంఢాల=దురద కలిగిన, గండక=చెక్కిలి, కర్పర
ములు = కటాహములు, శాంభవి = పార్వతి, అమృతాశసులు = దేవతలు,
విభ్రనుములు=విలాసములు. ప. 6. వేదండపదనుండు=గజాననుండు, హస్తా
తురుండు = కుమారస్వామి, గరుడలీలావతీ = గరుడస్త్రీలయొక్క, వీరభద్ర
విశీర్ణ=వీరభద్రునిచే చివ్వుబడిన. ప. 7. కమల...తారుండు = వైశ్యకుల
మునఁబుట్టినవాడనుట, స్తంభాయమాన=స్తంభములుగా అగుచున్న, దిగంత
దంతావళుండు=దిగ్గజములు కలవాడు. 8. పాత్రుండు=అర్హుండు, అధ్వ
ర్యుండు = యజుర్వేదతంత్ర మెఱిగిన ఋత్విక్కు, వేదశాఖాధీతినిష్ఠాతుం
డు=వేదశాఖలయధ్యయనమున నాటితేటినవాడు, అబ్జభవునికొ = బ్రహ్మను-
నిర్దాతను, తాత్పర్యము=అనక్తి, అలకాధిరాజు=కుబేరుండు - ఐశ్వర్యవంతుం
డనుట. 9. మంటికొ = జీవించితిని. 10. హర్త్యంబులు = మేడలు - భవన
ములు, తటాకాంభోధి = సముద్రమువంటి చెఱువు. 11. నా యభీష్టంబొ=

నాకోరికయో, కడుక్=మిక్కిలి, భక్తిపరత=భక్తియందు ఆసక్తి. 12. ఖని= గని, ఆవధరింపుము=కూర్పుము. 13. కృతిస్వామి=కృతిపతి. 14. ముయ్యేడు వానరంబులు = ఇరువదియొక్క చినములు, బోనము = భోజనము, నిజము కనిపించెక్=నిజస్వరూపమును జూపెను, నీలగళుడు=శివుడు, తైవారము = నేవ. 15. తుధరధరుడు = విష్ణువు, కల్యాణము = శుభము. 17. సింహ విక్రమపట్టణము = విక్రమసింహపురి - సెల్లూరు, నగరేశుడు = నగరపు వేలుపు. 19. ఈపద్యము కొన్నింట నీ క్రిందికి నున్నది—'విశ్వజగ త్ప్రసిద్ధ సువివేకనిరంజనరామనాథయోగీశ్వర పాదసేవకుఁ డహిచదయాగుణ శాలి వీరమాహేశ్వరచక్రవర్తి తరుణేందుకళాధరభక్తిభావనా, శాశ్వత మానసుండవని.....మర్త్యమాత్రుడే'. 20. ఆహర్నిశముక్ = రాత్రిం బగళ్లు, స్థితము = సమృద్ధి. 22. ఖని=చుతోషము, సురధాని = సుల్తాను. (ఇచట సురధాని యని యొక పాఠము.) చంద్ర...రోలంబముక్=కర్నూ కస్తూరల వీవనల గాలియం దుమ్యాలలూగు సమయమునఁ గల్గిన గాత్రెన సువాసనలచే మత్తిల్లిన తుమ్మెదలు. 23. తిమ్మ=దీపించు, పట్టుగొమ్ముక్=ఆధార యుష్టియైనవానిని, నిధానముక్ = నిధియైనవానిని. 24. ఛేరోజనహసుర ధాని=ఛేరోజ్ హసుల్తారు, గజాధిపుడు=గజపతిప్రభువు. 25. సుమనః... ధాముక్ = సత్పురుషులనెడి కలువలసమూహమునకు చంద్రుని, యామి నీశ్వరకళాకీర్తనకుడు = చంద్రశేఖరుఁ డగు శివుడు. 26. పుజార = వజ్రారు లేక పుజారిమానీస్, (బంగారుమొలకకు బదులు 'పన్నీరుమొలక' అని తయిండఁదగు నని శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిలుగారు.) హురుమాటి = హార్తోజ్, గంధసింధురంబులు=మదపుబేరుగులు, తేజిహరులు=ఉత్తమజాతి గుఱ్ఱములు, యాంప=జాఘ్న, భోట = భూటాక్. 27. ఆర్థులు=యాచకులు, దేహార మాడు = దేరమాడునట్టి. 28. తరుణానీరి = తర్వానీరి - మలయాద్వీపము లోని ఒక పట్టణము, రమణా=బర్తాదేశములోని భాగము, కప్పించోగులక్= నావలందును, పడవలమీఁదను. 29. మాళి = శిరస్సు, యానపాత్ర=పీడ.

31. గోచరమే = సాధ్యముకా దనట. 32. మధుకరము = తుష్టైద. 33. సంధాభార్గవుడు = ప్రతిజ్ఞయందుఁ బరశురాముడు. 34. వాచా... త్యునకుఁ = చెప్పశక్యముకాని జ్ఞానవై శిష్ట్యము కలవానికి. 35. వాణిజ్య చణునకుఁ = వర్తకమున సమర్థునకు, అంత...మతికిఁ = విద్వాంసులచే కొనియాడఁబడు గొప్ప బుద్ధికలవానికి. 36. విత్తీర్థి దీక్షానిధికిఁ = త్యాగ దీక్షకు నిధియైనవానికి.

ప్రథమా శ్వాసము

పద్యము. 1. కిరాటకుల శ్రేష్ఠుండు = వైశ్యకులమున నుత్తముడు. 2. తాత్పర్యము = ఆసక్తి. 3. అనుసంధించి = నెఱవేర్చి, నీవారపాయ సాన్నంబు = నివ్వరిధాన్యపు క్షీరాన్నము, నితంబిని = యువతి - భార్య యనుట. దృక్కర్తృభూషణుండు = కన్నులే చెవులుగాఁ గల పాము లాభరణ ములుగాఁ గల శివుడు; అంగుళిసోఫీటనంబు = చిటికెవేయుట, బిట్టు = ఎక్కువగా, నీవార ముష్టింపచుండు = యోగి. 4. మర్త్యుండు = మానవుడు, ఇంకంగఁ = నశింపఁగా. 6. హరిహయరత్నము = ఇంద్రనీలమణి, దాంతి శాంత్యాభరణా = ఇంద్రియనిగ్రహ మనోనిగ్రహములు ఆభరణములుగా కలవాడా! 7. అనుకంప = దయ, చెడ్డ = కీడు. 8. అమోఘంబు = తిరుగు లేనిది, భోగ్యంబు = అనుభవించఁదగినది, పురాకృతఫలంబు = పూర్వజన్మ కర్మ ఫలము, శాపాంతంబు = శాపమోక్షము, కృపనేయు = అనుగ్రహింపుము, క్రమ్మఱఁ = మఱల, పారిషదపదవి = ప్రమథునిపదవి, దాక్షిణ్యంబు = దయ. 9. ఈ ప్రొద్దుగుణంబునఁ = ఈదినవిశేషమువలన, నెగులు = కోపము, ముద్దయ = యువతి, ఆవగఁ = ఆవిధముగా నీవు కోరినట్లు. 10. నదీ... భరా = నదీజలముపై ఆధారపడిన (పంట) భూమి, పంకజాసరుండు = బ్రహ్మ, హస్తీతిశిఖరము = కరిగిరిమీఁది ప్రదేశము, ఘాట = ఘట్టము, హాటకము = బంగారము, వైకుంఠుండు = విష్ణువు, కౌతుకాగారంబు = విలాసగృహము, అప

- సధంబు = గృహము. 11. ఔర్జిత్యంబు = శృంగి, పట్కలంబు = ఆటు
వేళలు-ప్రాతస్సంగమ మధ్యాహ్నపరాహ్న సాయంత్రాత్మలు, ప్రమదము =
సంతోషము. 12. అశని పురంధి = అశని భార్య, ఆవతరించి = పుట్టి.
13. ప్రకృతిబంధులు = దగ్గఱిచుట్టములు, తగవు = న్యాయము. 14. తుషార
గిరికన్యకా = పార్వతి, ప్రతంబుగాక పట్టి = నియమముగా నేర్పఱచుకొని,
తిరుబాస = దేవునిపై నొట్టు పెట్టుకొనుట. 15. కావిశోకలు = కాషాయ
వస్త్రములు, తుమికిఫలంబు = తిందుకఫలము-తుమ్మికపాడు. 16. ఒనపరిమన్త
భుండు = అందమున మన్త భుండున వాడు - జంగము, మన్త భుంధనుడు =
శివుడు, జగజ్జెట్టి నెట్టి = గొప్పవాడైన శోమటి; కారుణ్యంబు = దయ.
17. గట్టుతాము = పెద్దతామై యుండునేమో? ఇక్షురసము = చెఱకు
రసము. 18. పురారి = శివుడు, తేల్పక = తేల్చించక - అభిషేకము చేయించక,
ఆగమము = పూజావిధానము, అభ్యర్థింతుకొ = కోరుచున్నాను. 19. కక్షంబు =
చంక, ఆటాబంపుగాయ = సారకాయ, వైశ్యబృందారసండు = వైశ్య
శ్రేష్ఠుడు, మందస్తితము = చిఱునవ్వు, విందు = చుట్టము అతిథి యై, గర
గరగాక = రుచ్యములై యుండునట్లు, అత్తుత్తమ... త్తంబు = మిక్కిలి గొప్ప
దియ ఊత్తమము నగు దేరమువల్ల లభించినధనము, పుండ్రేత్తువాటంబులు =
చెఱకుతోటలు, భుట... సంవర్ధితంబులు = వితాములుతోడి పెట్టిననీటియొక్క
యెడతెగని ప్రవాహములచే తడిసి పెంచబడినవి, చెఱకుంగోలలు = చెఱకు
గట్టలు. 20. దండములు = కట్టలు, జట్టియాడక = దేరమాడక, ద్రవిణంబు =
ధనము, ముదురుదీపెలు = గట్టితీగలు, వాడెపట్టులు = చెఱకుల చివటిభాగ
ములు, చేనలతి = భుజబలము, పుండ్రేత్తుభుటలు = చెఱకుగడల కట్టలు.
21. వెగ్గలము = అధికము, వీక = బలము, గణముఖ్యుడు = ప్రముఖులలో
ముఖ్యుడు, సరికొ = (అతనితో) సమానముగా, దెప్పరము = అధికము.
22. వైచి = ఇంటబడవైచి, ఆచాయ = ఆవైపు, చేజాత్రము = చేగానుగ.
23. దైవాణ్ = పొంగి పొరలునట్లు - దిగువాటునట్లు, కొమరుజంగము =

యువకుడగు జంగము. 24. ప్రతానంబు=సమూహము-మోపు, అస్తోక = ఎక్కువగానున్న, మందాకినీమాళి=గంగాధరుడగు శివుడు, గిరిరాజనందన= పార్వతి. 25. ప్రేంకణములాడెడు = నాట్యముచేయుచున్న, కేశినరసీ రుహము=విలాసపద్ధము, మధూళికాపరాగములు=పూవుదేనెయు, పుప్పొడి యును. 26. కందర్పవికారంబు = మన్మథవికారము, గోవింద...రాదులు = విష్ణువు, బ్రహ్మ, ఇంద్రుడు మున్నగువారు. 27. అర్థదేహంబు = (నా) సగము శరీరము, పారువునకొ=పారుగున-ప్రక్కను, పుష్పానవంబు=మకరం దము, సెఱనెకొ = విజృంభించెను - చెలరేగెను. 29. హాటకగోత్రము = మేరుపర్వతము, కర్ణాట...పూరితా = కర్ణాటాది మండలముల యవధుల యందు విజృంభించుచున్నట్టియు, చంద్రునికాంతివలె నిర్మలమైనట్టియు. కీర్తిచే నిండినవాడా. 31. రామానుజస్వంతుడు = లక్ష్మణుడు.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

పద్యము. 1. శ్రీరాజరాజ=సంపదయందు కుబేరుడా! 3. నేచెఱి దీవి=జంబూద్వీపము, తెన్న=మేలైనది, తదంతరమునందుకొ = దానిలోపల, మేల్ = ఉత్తమము, 'కాంచిధామ...పురము' కాంచిపురము - కాంచి ధామము=మొలనూలిస్థానము - భారతభూమికి నడుమ నున్న దని భావము. 4. అంభోధి = సముద్రము, రాకాపూర్ణనిశాకరుండు = పున్నమనాటి నిండుచంద్రుడు. 5. కందువ = ప్రతిజ్ఞ-నియమము, ఏపు = ఆధిక్యము, ఎడగాకొ=ఆపధిగా, ఘటించి = కూర్చి, వసుంధర=భూమి. 6. ఊరూదృఢ వంశసంభవుడు = వైశ్యుడు, ఓలాచ్చెదకొ = జలకమార్చెదను, నేమిం చినకొ=దీక్షవహింపగా, భూతి - విభూతి - భూతియందుకొనుట యనగా - సమృద్ధిని తెలుపుట. బారాది = ఎక్కువైనవి. 9. వ్రామెండు = రానెండు, పుండ్రేక్షులతలు = చెఱకుగడలు, వట్టువగకొ = చుట్టుకొనునట్లు, దామ ములు=త్రాళ్లు. 10. పరబెండు = కుండెండు, రసాలకాండంబులు = చెఱకు

గడలు. 11. భారము = బరువు, దస్సి = అలసి. 12. చనవులు = అవకాశములు. 13. వలచుట = ప్రేమించుట, భక్తి...పతి = శివుడు భక్తి లొంగినవాడనుట, ప్రాతమాట = నానుడి. 14. పంచవదనుడు = ఐదు ముఖములు గల శివుడు - (సద్యోజాత, వామదేవ, ఆఘోర, తత్పురుష ఈతానములు శివుని పంచముఖములు.) పాకతానచుడు = ఇంద్రుడు. 15. ముయ్యేడువాసరంబులు = ఇరువదియొక్క దినములు, మొగుళ్లగములు = మేఘముల గుంపులు, కుంభద్రోణములు కాగ్గ = కడవలతోను కుంచములతోను క్రమరించినట్లు, అంబోధరములు = మేఘములు. 17. ఇంద్రచాపంబు = ఇంద్రధనుస్సు, అగడపలు = దొంతర మేఘములు. 18. మదనసంహరుడెన = ఈతాన్యదిక్కు. 19. దూటి = పొడుచుకొని, గబ్బులుగ = ఒక జాతి శకునపక్షి, త్రోల్పెన్ = ఆటచెచు, వానికి వానికి అడిరి = ఒకరితో నొకరు చెప్పుకొనిరి. 20. సీహారకృహవాసంబు = చంద్రునితోఁ గలిసియుండుట, అభ్రము = ఆకాశము, పరివేషస్థాయి = (చంద్రుడుకట్టిన) గుడియం దున్నది, గృహమేధున్ = గృహస్థులు; ఇంద్రనము = వంటచెఱుకు. 21. పుంఖాసపుంఖంబులు = గుంపులుగుంపులుగా వచ్చునవి, కంధరంబులు = మేఘములు, సలినిధికబంధంబులు = సముద్రపు సీళ్లు. చటుల...నంబు = చలించుచున్న మెఱుపనెడి కఱ్ఱచెట్టు, ఓపి = ఓర్చి, పర్వస్య తోదండంబు = ఇంద్రధనుస్సు, కెరలి = విజృంభించి, ఇరుచక్రియలు = రెండువైపులు, ఉక్కుడంబునడవన్ = సేనలకు కావలికాచుచుండగా, తోరగింపఁ జేయన్ = చెదరఁగొట్టగా, కట్టావి = ఎక్కువ తాపము, అష్టాదంబు అపాదింపన్ = సంతోషమును కలిగింపగా, పురుడించుచుండన్ = అనుకరించుచుండగా, డీబుకొనన్ = చెదరఁగా, మొడుకొని = దట్టముగా నుండి, భండపరశు = శివునియొక్క, పటలాంబుధంగిన్ = సమూహపువిధమును, లాంగలీ ప్రనూనము = తరిగొట్టుపువ్వు, గిరినిర్ధరప్రవాహంబు = నెలయేళ్ల ప్రవాహము కలది, కరికరాభధారా...డంబరంబు = ఏరుగుతొండమువలె

నున్న వర్షధారలు. విశ్వంభరామండలంబు = భూమండలము, ధారా
 పాతంబు=జడివాన. 22. తటిదభిసూతము = మెఱుపుదెబ్బ, పిడుగు
 తండము=పిడుగులగుంపు, మఘవపుత్రుడు=ఇంద్ర పుత్రుడగు అర్జునుడు.
 (అర్జునునిపేళ్లు పది - అవి అర్జునుడు, ఫల్గునుడు, పార్థుడు, కిరీటి, శ్వేత
 వాహనుడు, బీభత్సువు, విజయుడు, కృష్ణుడు, నవ్యసాచి, ధనంజయుడు.
 ఈ పదిపేళ్లను పఠించినయెడల పిడుగువలని భయ ముండ దని పెద్దలనమ్మి.)
 23. ఊలవడి=హోరు మని, ఒత్తరించెన్ = అతిక్రమించెను. 24. నింగి,
 అపిసి = ఆకాశము పగిలి, పురందరకీటకంబులు = ఇంద్రగోపములు, గండూ
 పదములు = వానపాములు, కచ్చపోలేకము = తాచేళ్లగుంపు, అంప
 జాలంబు=బాణములగుంపు. 25. జడిన్=జడివానవలన, ఉబ్బర పోయెడు=
 బాధపడునట్టి, దయ్యమునెత్తికొలు = దేవుని సంకల్పము, లేటవాటుట =
 లేఱుకొనుట, పయ్యర పట్రెన్=దక్షిణపుగాలి, వీచెను, నచ్చుగన్ = మంద
 ముగా, ఉదఙ్గుఖంబులై = ఉత్తరదిక్కునకుఁ బోవునవై. 26. ఎడ=నడుమ,
 హేరాళము=అధికము, ఉడుమార్గంబు = ఆకాశము, కాణోలేజనంబొంది =
 సానపెట్టబడి, పుల్కడుగంబడ్డ = ముఱికిపోవునట్లు శుభ్రముచేయఁబడిన -
 తోమఁబడిన, నిశాతఖడ్గము = వాడియైన కత్తి. 27. మహోత్పాతము =
 గొప్ప యుపద్రవముఁ గల్గించినది, అకాలవృష్టి=కాలముకాని కాలమునందుఁ
 గురియు వర్షము, వీడు=పట్టణము, వై దేశికులు=విదేశములందలివారు, కోలం
 గొట్టిన తెఱంగునన్=కఱ్ఱలతోఁగొట్టి తఱిమినట్లు, జలోపద్రవంబునం దట్టు
 వడి=జలోపద్రవమునఁ జిక్కుకొని. 29. సీమాభూమి = అవధి 30. అనిశ
 మునున్=ఎల్లపుడును. 31. అవ్వారిగాఁగన్ = సమృద్ధిగా, భక్ష్య, భోజ్య,
 చోష్య, లేహ్యములు చతుర్విధాన్నములు. 32. తాఱనియెలుబువ్వు =
 చెడిపోని పొట్టుతీసిన (చాయ) పప్పు. 33. ఉరవగు = విశాలములైన
 మడుగులు = వస్త్రములు, ఓరెములు = ఆహారములు. 34. శతైకవృద్ధి
 లభంబులు=నూటికొక్కటిచొప్పునఁ దీసికొనిన వడ్డీవలన లభించినవి, కిరాట

వంశము = వైశ్యవంశము. కల్పాంతకాలకల్పంబులు = ప్రళయకాలముతో
సమానములైనవి, దుర్దినంబులు = వర్షపువినము లగుట. 35. ఒడవకున్నా =
దొరకనియెడల, బాసవాడు = ప్రతిజ్ఞ పట్టినవాడు. 36. సమయము =
ఆచారము. 37. విభూతిమంగళస్నానము = విభూతిని పూసికొనుట, ఛాత
పరిధానము = మడుగుదోవతి, త్రిపుండ్రధారి = నొసట మూడు విభూతి
రేఖలు ధరించినవాడు, అమృతాంశుమాళి = చంద్రమాళి-శివుడు. రత్నర
భావము = ఆనక్తి. 38. జలకమాచ్యుక్త = స్నానముచేయించెను, ఉదహరము =
సైవేద్యము, ఉరుసజ్జ = పెద్ద పూజాసంపుటి. 40. మగుడి = మఱి,
మంద్రఫణిలిక్త = మెల్లగా. 41. మోచల = మొగసాల, భసితవిభూషణుల్ =
భస్మము ధరించినవారు, శైవ...యజుల్ = శైవపురాణముల సభ్యునిచు
టలో ఆనక్తికలవారు, ఆసితసరోరుహక్షి = నల్లకలువలమంటి కన్నులు కలది.
(ఇది తిరుమొగనాచిని గూర్చిన సంబోధనము.) 43. చందననంగ వారి
దాసిపేరు. 44. పేల్పుటిండులు = దేవాలయములు, సురావసథంబులు =
మద్యశాలలు, జుగిలిసాలలు = సేనలుంచోట్లు, గణకశాలలు = జోస్యు
లుండు స్థలములు, ఆర్థితోడుతక్ = కొరికతో. 45. బ్రమసి = భ్రమపడి,
పసరంబు = పశువు, నెమకినట్లు = వెదకినట్లు, యెరసి = లభించి - తనదగ్గఱ
కుండి, ఆరసినట్లు = వెదకినట్లు. 46. అచ్చుగ్ = నియమముగా, బచ్చు =
వైశ్యుడు. 47. కిరాటవల శ్రేష్ఠుడు = ఉత్తమవైశ్యుడు. దవ్వగా =
దూరముగా, వాహ్యళి = విహారము, అశీతివర్ష దేశియుండు = ఎరుబదేడ్ల
పయస్సుకలవాడు, జరాజర్దురితదేహుండు = ముసలితనముచే శిథిల మైన
శరీరము కలవాడు, పలిత = పండినది, భసితము = భస్మము, గ్రుడ్డియవ్వ =
గుడ్డవ్వ యను పతివ్రత - శివభక్తురాలు, పులికళాసంబు = పులితోలు, శర
ణార్థి = శరణుచొచ్చినవాడు. 47. కరాంబుజద్వయము = రద్దముల
బోలు రెండుచేతులు, మాయక్కడ = మాయంట, చరితార్థుండు = కృతా
ర్థుండు. 48. ఈ రెండుగువడుచుక్ = గద్దకంతుడగుచు, తేరకొనంగఁజూచి =

రెప్పపాటులేకుండునట్లు చూచి. 49. పదనము = ముఖము, చేపెలుఁ గడి =
 (ఎదుటివారిని జూచుటకు) చేతినడ్డముగాఁ బెట్టుకొని, వీరులు = చెవులు,
 ఒత్తుచుఁ జెప్పము = నొక్కి చెప్పము. 51. కూడునీరకుఁ = కూడుగుడ్డ
 లకు, కొద = లోపము, అనువుపడునె=సాధ్యమగునా? ఎదిరివాంఁఁ=ఎదుటి
 వారి కోరిక, ఘటించుట = నెఱవేర్చుట, దెప్పరము = చిక్కయినది, చల్లఁ
 జుపులు = లేనిపోని చిక్కులు పెట్టునవి, జంగకొలములు = జంగముల వంశ
 ములు, ఒరయ నేల = బాధింప నేల? 52. వృథాలాపంబులు = వృర్థమైన
 సుభాషణలు. 53. ఉద్యాపనంబు = వ్రతసమాప్తి, భవుఁడు = శివుఁడు.
 54. పాదచర్య = పాదసేవ. 55. పారుబుఁబొందఁజేయు = పూర్తియగు
 నట్లు చేయునట్టి, ఒడంగూడగు = నెఱవేఱవో, తిరుబాస = దేవునిపైసొట్టు.
 56. అభ్యంజనసాన్నము = తలగడుగు, అవధరించినయంతలోఁ = జరి
 గించునంతలో, అయితంబులు = సిద్ధమైనవి. 57. మోఱకుఁడు=మూర్ఖుఁడు,
 వృద్ధు=ముసలివాఁడను, రామా రత్నము = భార్య యనుట, కాదు కూడదు.
 అనినఁ = సమర్థింపనియెడల, నీ చోటికిఁ=నీ నివాసమునకు. 58. ఉదర
 మునఁ = గర్భమునందు, ఆదవదయై=కలఁతపాటుపొందిన. 59. కతంబు=
 కారణము, విచారించుకొనునది = ఆలోచించుకొనునది. 60. అందునది =
 అందుకొనవలెను, ఒక కుత్తుకవినఁ గాక=ఒక్క యభిప్రాయముతో ఉండినసే
 తప్ప, మిన్నక = ఊఱక, ఏల కలుగుఁ = ఎట్లు నెఱవేఱు. 61. హంత
 వ్యుఁడు = చంపఁదగినవాఁడు, 62. తివుట=కోరిక, అఱిది=అశక్యము. 63.
 మాయజోగి చిటుతొండనంబితో 'ఈవిభూతి తీసికొనిపోయి నీభార్య కిమ్ము;
 ఆమె సమర్థించినచో మేము పత్తము పోయిరమ్ము; కంచి అపొలియంతదూరము
 కాదుగదా! అడుగుదూర మామడ యెట్లగును?' అని యరుచున్నాఁ డని
 యిందలి భావము. 65. ఉత్తరప్రత్యుత్తరంబులకుఁ = వాదవివాదములకు,
 నెట్టుకొనఁజాలక = పూనుకొనలేక, ఛందోచవర్తనంబు=అతని కోరిక ననుస
 రించియే వర్తించుట, నిజమందిరంబు = లన యిల్లు. 66. ముఖరాగము =

మొగమునందలి తేటదనము, ప్రమదమొండెక = సంతోషించెను. 67. సంభవించుట = తటస్థపడుట - లభించుట, ఆదిమధ్యావసానంబు=పూర్తిగా ననుట. మిసిమితురాలు = ఆయాసపడునది. 68. నేతకు = ప్రభువునకు, పాల=మాంసము, భక్తుని నేమము=భక్తుని నియమము. 69. ఏకోద్యోగంబు= ఒకేప్రయత్నము. 70. ఖండశకాంకభరుండు=చంద్రచేఖలు ధరించినశివుడు. 71. ఇచటి యావచనమునను బదులుగా 'జటాధారియై జగమరూపంబు లలాటలాచరుండు పచ్చె నవ్వడు' అను పాశాంశర మున్నది. 72. హస్త గృహీతపుస్తకము = చేతితోఁ బట్టుకొనిన పుస్తకము, విజించినయట్టి=వ్రాయఁ బడినట్టి. ఉడురాజు=చంద్రుడు. 73. కెలనక = సమీపమున. 74. హలా మదోన్తాది = మద్యమువలని మదముచే ఒడలు తెలియనివాడు, సంపన్న స్నేహము=నిండు స్నేహము. 75. సంజుడుగుడుపులు=మాంసాహారములు. 76. దానవుడు = రాక్షసుడు. వసపల్పు = వసయొక్క వాసనకొట్టు, బత్తుడు=భక్తుడు. 77. జీవక భ్రాతృ వశ్యతి=జీవించియున్న శుభములు చూచుచు, బారి = అపద. 78. వీరులు=చెవులు, పరార్థమై=ఇతరులకొఱకై, తనూభనము=శరీరమనెడి భనము. 79. ఎఱుక = జ్ఞానము, పరోపకారార్థ మిదం శరీరం=ఈ శరీర మితరుల యుపకారముకొఱకే, సంయమితచేన్ద్ర్య = ఓమునిశ్రేష్ఠుడా! 80. అభ్యుపంబు=కన్ధీరము, కీర్తికాయంబు = కీర్తి యను శరీరము, ఆర్తియేల = బాధపడ నేల? 81. హరుడు = శివుడు, అక్షరా చార్యుడు=గురువు. 82. ఉచ్చులుగ్రమ్మక=చొంగలు వ్యాపింపఁగా, మై= శరీరము, తారకా...కరింపక=కనుపాపలాడుట నిలిచిపోఁగా, గ్రీహారంధ్రం బునక=కంఠనాళమునందు, సీరాలుండు = సిరియాకుడు; ధర్మి=భూమి, నిరాలస్యతక = ఆలస్యములేక. 83. మోహము = మూర్ఛ, ఉసులుడుగు టయుక=మరణింపఁగా, గురుకులంబునక=గురువుగారియింట. 84. ఫాలము= నొసలు, ప్రాముట = పులుముట - రాచుట. 85. కోల, ఊదికొని=కట్టి ఆధారముచేసికొని, బూదిబొక్కణ = విబూదిసంచి, లాతము=దండము, శరణి.

ములు=రక్షణకావలసినవారు, సందడికి=జనసమర్థమునకు, ఓసరిలుచు= తప్పకొనుచు, జనతోటి=జనసమూహము, ఇచ్చుగింప=మెచ్చుకొనగా. 88. ఆమ్నయాం...భరణము=పేదాంతసిద్ధాంత మను స్త్రీయొక్క కుంతలములకు ముత్యాలనగయైనవాడు, మందాకినీశేఖరుడు = గంగాధరుడు, భర్త=శివుడు, వహించె=మోసెను. 89. వాల్మీకి = స్త్రీ, భార్య, ధాతవస్త్రము = మడుగుబట్టలు. 91. ఎలఁబ్రాసగుటడ్కులు = క్రొత్తప్రాసంగు ధాన్యపుటలుకులు, సంవివియ్యములు = చిఱుతొండనంబి బావముఁడులు, ఆర్తిలి = స్త్రీతితో. 93. కమ్మదోయి = రెండుకమ్మలు, కావిగంత = కావిరుగుబొంత, పుట్టబు=వస్త్రము, కేదారవలయంబు = ఒక హస్తాభరణము. పచ్చడపుగండ = పచ్చడపుతుకు, సంతరించి = కూర్చి, పురంధి = స్త్రీ. 94. మక్కువరేగి = ప్రేమ అధికమై, నెయ్యపుగమా రుడు=ముద్దుకొడుకు, అంతరాయము = అటంకము, అక్కటికంబు = దయ, జోగెత = సన్నాసిని. 96. శూలినాంచారు = శివునిభార్య - పార్వతి. 97. క్రంతక్రంతల = వీధివీధులకు, నిస్త్రింశభావబున = కనికరము లేనట్లుగా, దుర్నిర్వాణి = చెడ్డతపసి. 98. ప్రాగ్భ్యంబు = నేర్పు, నిధానము=నిధి, ఓగిరముగ = ఆహారముగా. 99. భూతి=విబూది, నిసువు = బిడ్డ. 100. ఏమిటివాడు=ఎంతవాడు-అధికారములేనివాడు. మగవాడో, మ్రానో = మగవాడు మ్రానుపోలిక మొరటుస్వభావము కలవాడు. 102. ఆర్థప్రాణంబులు = ధనము, ప్రాణమును, కర్త = కారకుడు, భోక్త = ఆహారించువాడు, తడవు=ఆలస్యము, అలమటచెందునో = విచారించునో-దుఃఖించునో, వ్యాపారంబులు=ప్రయత్నములు 104. చేతడి = చేతితడి, అనంతరక్షణము = ఆమఱుక్షణమునందే. 106. మూచి=శోచి. 107. జొబ్బిలఁగ = తడియునట్లుగా, సుకుమదము=జవాది, ఉద్వర్తనంబుచేసి = నలుగుపెట్టి, 'చెవపు'న కర్థము విచార్యము. పొరసిన=కలిసిన, గంధసారము=చందనము, ఒరపు=రాపిడి, ఈటార్చి=తడియార్చి. 108. కయిసేసి=అలంక

రించి. 109. పారణ = భోజనము, పలలము = మాంసము. 111. మత్
స్వాంతంబు = నామనస్సు, ఉడుగుండి = విడువుండి, వైక్లబ్యసంభావనత్ =
కలతపాటును గూర్చిన యాహులు. 113. ఇయ్యకొనినకొ = సమతించిన.
115. బాగునకొ = విధమున, జనయిత్రి = తల్లి, కరవాండి = మిక్కిలి వాడి
గలది, గంటిడిడిడెకొ = గంటిపెట్టెలు. 117. శివార్థముకొ = శివునికొఱకే
యనెడి. 118. గాజువాఱక = కాంతివిహీనముకాక. 119. చన్నుపం
బాడి = పం దెము వేసి, గారంపునుతుకొ = ముద్దుకుమారుని. 120. కరాంబువు =
లవంగము, కటికిడెందము = కఠినమైన మనస్సు. 121. నల్లచారు = రక్తము.
తోడి చారు, బలియించి = సమృద్ధిగాగూర్చి, తాలబోసి = తాలింపుపెట్టి.
122. ఆనాలు = ఆనవాలను భక్ష్యములు, బోనాము = భోజనము.
123. పాటించి = ఆహరించి, ఒడంగూర్చి = సిద్ధపఱచి, కలయకొ =
అంతటను, రాగిపడిగెంబు = వెడల్పుచు గల పాత్ర, గరగ = పాన
పాత్రము, సర్వాయితంబు = అతయు సిద్ధపఱచుట, అవసరంబు = సమయము.
124. వ్యాపారి = వర్తకుడను. 125. కదళీపలాశంబు = అరటి
యాకు, ప్రక్షాళించి = కడిగి, ఉపస్తరించి = అభిషేకించి, పాలను =
మాంసము, మేలొగిరంబులు = మంచి యాహారములు, ముక్కులుముఱియని =
మొక్కవోని, మడుంగుటొగిరంబులు = పరిశుద్ధాన్నములు. 126. నంజుడు =
మాంసము, మస్తకము = తల, ఉత్తమాంగము = తల, సిసర్గమోహముత్ =
స్వభావసిద్ధములైన ప్రేమలు. 127. ఉజ్జగించి = విడిచి. 128. వదనంబు =
ముఖము, బెడందకాండు = బాధలుపెట్టువారు - చిక్కులుపెట్టువా రుట.
విపాకము = కలతపాటు, కుహనాభైరవుండు = వేషధారి యగు శివుడు.
131. మతాము = మఱచిపోము. 132. ఒఱగొడ్డెంబులు = అటంక
ములు, గొడ్డేఱుగా బిడ్డుపఱచుట = వ్యర్థముచేయుట, పురుధ్ధీరత్నము =
ఉత్తమసత్యయగు తిరువెంగనాంచి. 133. వణి...ధామ = వైశ్యవంశము.
సముద్రమునకు చంద్రుడైనవాడా! ఘనా...రాజ = గొప్ప త్యాగమును.

కుబేరుడా! సమగ్ర...జేయ = పరిపూర్ణమగు బుద్ధియందు బుధుడా!
 134. అత్యుచైత్త్యుతి = మిక్కిలి గట్టిగా పలికిన మాట, వీరినన్ =
 పిలువగా, ప్రతానంబు = సమూహము. 135. రత్నాపాదురము = భస్మ
 ముచే చెల్లనైనది, అహిస్త్ర వేయము = సర్పహారము, కంధరా = కంఠము,
 కప్ప = నలుపు, శశాంకార్థము = నెలవంక, హృదాస్థాదంబు = మనస్సంతో
 షము. 139. వర్జనకెక్కి = పేరుపడి, వాసివట్టము = ఎక్కువ తక్కువ,
 తారక రాజశేఖర = చంద్రశేఖరా! 142. కూటస్థుండు = మూల
 పురుషుండు. 143. చాముండా...శ్వర్య! = చాముండేశ్వరీదేవియొక్క
 గొప్ప దయవలన వృద్ధిపొందిన సుపదకలవాడా! నిస్సీమ...గ్రజ! =
 హద్దులేని ప్రభుత్వము (అధికారము)న రాముండా! సుధా...లాప! = అమృ
 తము లొల్కునట్లు మాటలాడువాడా! శక్వరాధీశ్వరుండు = శివుండు.
 144. సర్ప...సేవక! = శివుని పాదములను సేవించువాడా! అహర్వతి =
 సూర్యుండు. 145. అలకాధిపతి = కుబేరుండు, చంద్రము = కర్పూరము,
 ఝవలత్తనిభా = మన్మథునివంటివాడా!

తృ తీ యా శ్వా స ము

పద్యము. 3. మహాసురుండు = గొప్పరాక్షసుండు, తామరసాసనుండు =
 బ్రహ్మ, వ్రాలి = అతిశయించి, వీచి = బాధించి. 4. నిర్జరులు = దేవతలు,
 గంధవహుండు = గాలి, చిత్తంబువడసి = అనుగ్రహమును సంపాదించి. 5.
 స్నేహదశ = స్నేహపథ, నూనెత్తి, పర్వంగా = వ్యాపింపగా, నిశీఘంబులు =
 రాత్రులు, శుద్ధాంతంబులు = అంతఃపురములు, చక్షుశ్శ్రోత్రబృందారకుల్ =
 నాగులు. 6. మార్తాండుండు = సూర్యుండు, పంకేరుహములు = పద్మములు.
 7. కటుగంధంబు = ఘటైనవాసన, హైమాంబుజము = బంగారుపద్మము,
 దేవాళి = దేవతలగుంపు. 8. ఐంద్రము = తూర్పు, ఆసురము = నైఋతి,
 ఐలబిలము = ఉత్తరము, వారుణంబు = పడమర, యామ్యము = దక్షిణము,

సురలః కైకోడు = దేవతలకు లెక్కనేయఁడు. 9. పాకశాసనుడు = ఇంద్రుడు, పరేతరాజు = యముడు, పలలాశి = నిరుతి, పాశి = వరుణుడు, పవనుడు = వాయువు, పాలస్త్వుడు = పుడేరుడు, పన్నగాభరణుడు = ఈశానుడు, పెన్ననూచి = తఱిమి, బడలుపఱచి = శ్రమపడఁజేసి, రాజనంబు - ఉడిపి = ఆహంకారముచుపోగొట్టి, ధర్మించి=తిరస్కరించి, అప్రతీపంబు = ఎదురులేసిది, ఆస్తోకంబు = శక్తువకానిది. 10. అదవదల్లెరి = కలఁతపడిరి, అంగళాత్పిరి = విలపించిరి, విచ్చిరి = చీలిపోయిరి, ఆరడిఁబొందిరి = భంగపడిరి, పల్లటిలిరి = చలించిరి, పెగ్గడిల్లిరి = భయపడిరి, పికాకలైరి = చెడరిపోయిరి, సొలసిరి = ఆలసిరి, పులిలపడిరి = కూలఁబడిరి, గ్రగ్గులకాదైరి = చెల్లాచెదలైరి, ఓటాటిరి = బలహీనులైరి, గుజగుజయైరి = బాధపడిరి, దస్సిరి = శ్రమపడిరి, ఒల్లఁబోయిరి = మూర్ఛిల్లిరి, వెగ్గిరి = వాపోయిరి, తల్లడిలిరి = తత్తఱపడిరి, ఒచ్చుపడిరి = అపమానపడిరి, ఇస్సిస్సియైరి = ఆసహ్యపడిరి, బృందారకులు = దేవతలు. 11. విబుధులు = దేవతలు, కరుణాపులు=కనిపెట్టుకొనియుండు నేవకులు, వెట్టియుఁజేసిచేసి = ప్రతిఫలములేనట్లు పనులుచేసిచేసి, పెనరి = విసిగి, పద్మజుడు = బ్రహ్మ. 12. జుభారి = ఇంద్రుడు, బర్హిరుఘులు = దేవతలు, మయూఖమంజరి = కాంతినమూహము, జాహ్నువి = గంగానది, శుకీపంజర = ఆడుచిలుకలకు పంజరమైనవాఁడా ! నిరుజనుడు = పరమాత్మ, నిరీహుడు = కోరికలు లేనివాడు, అవ్యయుడు=నాశములేనివాడు. 13. మూర్తిప్రభేదంబు=స్వరూపభేదము, గుణసంవిభక్తి = గుణవిభాగము, ఊడితి = నాటిలివి, నిగమపక్షి=వేదములు. 14. అవధరింపుము = వినుము, విచారింపుము, తడవు = ఆలస్యము. 15. వెన్నడిలిమి = దుఃఖపడితిమి, ఎల్ల వెంటలకొ = అన్నివిధములను. 18. సయములు = ముసులు, వాడి=కౌర్యము, మ్రందించుట = చంపుట, యోగనిర్దుక్తదేహ = యోగముచే విడువఁబడిన దేహము కలది, ఉద్భవించి = పుట్టి, అనువు = ఉపాయము. 19. పురందరుడు =

ఇంద్రుడు, శతానందుడు = బ్రహ్మ, గంధవాహము = వాయువు, అను
సంధించుచు = మనస్సునకు చట్టించుకొనుచు. 20. దక్షకన్యక=సతీదేవి,
ఉజ్జగించి = విడిచి, అజ్ఞాతయోని = తెలియని పుట్టుక కలది, అభిజనాఖ్య=
పుట్టుక నకుసరించినపేరు, పొగడబడినపేరు, పురారి = శివుడు, అర్థాంగ
లక్ష్మి = భార్య. 22. విద్యుల్లతాభము = మెఱుపుయొక్కకాంతి, కారు
కాలంబు = తొలకరిసమయము, ఉద్ది = సాటి. 23. కందుకక్రీడ = బంటి
యాట, రాగంబు=ఎఱుపు, ప్రవాళంబులు = చిగుళ్లు, వేదండము=విరుగు,
వలీవిభంగంబులు = వశిష్టయము, కంధరుంబు = కంఠము, క్రోవి = బుడ్డి,
పాత్రము, కఱివంకబొమలు = నల్లనై వంకరగ నున్న కనుబొమలు, సము
చ్ఛయంబు = సమూహము, దిదృక్ష = చూచు కోరిక, ఆమోదంబు =
సంతోషము. 24. ఇభగమన = గజగామిని యగు పార్వతి, సురముని =
దేవముని - నారదుడు. 25. ఉడుగజేశుడు=చంద్రుడు, ఈరేడులోకం
బులు = పదునాలుగు భువనములు. 26. జోటి = స్త్రీ, సోమకిరీటుడు =
చంద్రశేఖరుడగు శివుడు. 27. నివృత్తాన్యవరాభిలాషుండు = వేటొక
వరుని కోరనివాడు, యోహరత్నంబు = ఉత్తమస్త్రీ, శేషభూషణుడు =
శివుడు, అభ్యర్థనాభంగభయంబు = (తన) కోరిక పొల్లుపోవుననుభయము.
28. నగపతి = (హిమవంతుడు) పర్వతరాజు. 29. అపరిగ్రహుండు =
వివాహము చేసిననివాడు. 30. అభ్యున్నత=మిక్కిలి ఎత్తయిన, విషయ
నివృత్తుడు విషయములకుండి విముఖుడైనవాడు. 31. నమేరువృక్షములు=
సురపొన్నచెట్లు, పరిధానములు = వస్త్రములు. 32. పసిరిక = పచ్చిక,
మృగేంద్రములు = సింహములు. 33. ఆత్మమూర్త్యంతరంబు=తనయొక్క
వేఱురూపు, అప్తమూర్తి = ఎరిమిది రూపములు కల శివుడు. (పంచభూత
ములు, సూర్యచంద్రులు, యజమానుడు - అప్తమూర్తులు.) 34. అర్చ
లిచ్చి = పూజించి, నిజతనూజ=తన కుమార్తె యగు పార్వతి. 35. రమణి =
యువతి, సమధికవిష్ణుంబు = గొప్ప యాటంకము. 36. పాటించి = ఆడ

రించి, రహిమీలు = బాగుగానున్న, సమృద్ధివిధి = ఊడ్చుట - తుడుచుట,
 నిర్వర్తించును = నెఱవేర్చును, ప్రత్యహంబులు = ప్రతిదినమును, స్తబకము =
 సమూహము, శ్రాంతి = ఊట - విశ్రాంతి. 37. పాకశాసనండు =
 ఇంద్రుడు, కల్పానోకహంబులు = కల్పవృక్షములు, దివిజాలు = దేవతలు,
 కందర్పండు = మన్మథుడు. 38. పలరాజు = మన్మథుడు. 39. ఉజ్జగించి =
 విడిచి, ఈరె = ఈయరా. 40. మరున్నాయకుడు = దేవేంద్రుడు. 42.
 పతిప్రసాదంబు = ప్రభునియగు హము, మోడ్చి = జోడించి. 43. అప
 ధరించిన = తలంచిన. 44. ఎరియించుచున్నాడు = బాధించుచున్నాడు,
 కైవల్యపదవి = మోక్షపదవి, విపాకమునకొ = వికలతపాటును, దుభోళిహేతి =
 వజ్రయుధము, సీలోత్పలధార = నల్లకలువరేకువార, అతకరితుకొ = క్రిందు
 పఱుతును. 45. చేయిక = దొరకక, స్వయంగ్రహాక్షేపణంబు = తనయంత
 వచ్చి కొంగిలించుకొనుట. 46. ప్రవాళశయ్య = చిగురుపాపు. 48.
 ప్రాపు = సహాయము, కంతుడు = మన్మథుడు. 49. సుకల్పసంభవుడు =
 మన్మథుడు, ఏము = మేము, కుధరకన్యక = పార్వతి, జలజభవుడు = బ్రహ్మ.
 50. అంధకారాతి = శివుడు. ప్రణిధివర్గంబు = చారులగుంపు. 52.
 అభ్యర్థనము = ప్రార్థన, సంస్పృహణీయ చక్రముడవు = మిక్కిలి హార
 దగిన పరాక్రమముకలవాడవు. 53. హుతాశనుడు = అగ్ని, సమీరణము =
 వాయువు, ముత్యాలసేన = ముత్యాలయక్షతలు, వాస్తోష్పతి = ఇంద్రుడు.
 54. సంయమికోటి = మునులగుంపు, ప్రతికూలవర్తి = విరుద్ధముగా ప్రవ
 ర్తించువాడు, పట్నదము = తుమ్మెద, జాలకము = సమూహము, ఝష
 లాంఛనుడు = మన్మథుడు. 55. ఉష్ణరశ్మి = సూర్యుడు, దక్షిణాశాపురంధి =
 దక్షిణదిక్కునెడి స్త్రీ. 56. ప్రత్యగ్ర... మిశ్రంబుగకొ = క్రొత్తచిగుళ్లగుంపు
 తోఁ గూడునట్లుగా, సీహారాద్రికుంజంబు = హిమవత్పర్వతమునందలి పొద,
 సత్వంబు = పరాక్రమము. 57. గఱి = టెక్క, చిత్తజుడు = మన్మథుడు, ఆళి =
 తుమ్మెద. 57. నవకములు = చంద్రమైనది, విసినము = అదవి, తివుట = వలపు,

పల్లవుడు=విటుడు. 59. కరఁచెన్ = కరఁగించెను. 60. వసాకసులు=అడవిలో నివసించువారు, మధుకరంబులు=తుమ్మెదలు, గంధూషము = పుక్కిటఁ బట్టిన నీరు, సందోహము=సమూహము, కంఠూయనము=గోకుట. 61. పల్వలవారి = పడియలోని నీరు, కరేణువు = ఆడేయఁగు, మదావళంబు = మగయేయఁగు, అర్ధభుక్తము=సగము భుజింపఁబడినది. 62. దేసికగానము = దేసిపద్ధతినున్న గానము, పుష్పి...ణములు = పూవుఁదేసె త్రాఁగుటవలనఁ దిరుగుచున్న కన్నులు. 63. ప్రసంఖ్యానము = జపము, సమాధినిష్ఠ, అంతరాయములు = విఘ్నములు. 64. వామ...వేత్తకుండు = ఎడమచేతియందున్న బాఘారుబెత్తము కలవాఁడు, నిష్కంపపుష్కంబు = కదలికలేని చెట్టు కలది, నిభృతద్విరేఘంబు=కదలని తుమ్మెదలు కలది, మూకాండజంబు = ధ్వనిచేయని పక్షులు కలది, మనోభవుండు=మన్మథుండు, చక్కటి = చోటు, పక్కియ = ప్రక్క, పురశ్శుక్రంబు=శుక్రన కెదురుగా, జగజ్జెట్టి=గొప్ప వీరుండు, చలికొండచట్టుపట్టు = హిమవత్పర్వతమునందలి తాళిప్రదేశము, విలంబమాన = వ్రేలాడుచున్న, అధిజ్యశరాసరుండు=విల్లెక్కుపెట్టినవాఁడు. 65. వలుద = లావైన, పాఁపతలపాగ=తలపాగగాఁ జుట్టిన పాము, కప్ప=నలుపు, ఒఱపు= అందము, నిస్తరంగకము = అలలులేనిది, మున్నీరు = సముద్రము, ఘనఘనాఘనము = పెద్దవర్ష కాలపుమేఘము, ఇందుధరుండు = శివుండు, ప్రసవనారాచుండు=మన్మథుండు. 66. ఆమరేంద్రునెచ్చెలి = ఇంద్రుని మిత్రుండగు మన్మథుండు, ఉప్పతిల్లఁగాఁ=కలుగఁగా, వయ్యము=వ్యర్థము, నిలింపులు=దేవతలు, బెగ్గిలఁ=భయపడఁగా. 67. స్థావర...భవ=పార్వతి, హేవాకప్రాధి=తెలివిడియందలి గొప్పతనము. 68. పద్మ...ప్రతతి = కెంపులనగలగుంపు, ప్రవాళములు = చిగుళ్లు. 69. వ్రేగు=బరువు, నడతీవ=నడుచుచున్నతీర. 70. అచలభౌవంబు=చలనములేనిస్థితి, అభవుమ్రోలఁ=శివునియెదుట. 71. చోపెన్=పాఱఁ ద్రోలెను. 73. సముజ్జ్వల...శము=మిక్కిలి ప్రకాశించు కోటిమెఱుపుల కాంతి కలది. 74. అసదునడుము = సన్నని నడుము. 75.

పాద...కంబు = పాదపద్మద్వయము, శ్రవోవతంసము=కర్ణమునకు ఆభరణమైనది, అంధకారి=శివుడు. 76. ఆన్యథాత్వము=వేఱు విధముగా నుండుట. 77. పంచశరుండు=మన్మథుడు, బాణవిమోక్షణము=బాణమును విడుచుట, ఉరరీ...ధుర్యుడై = అంగీకరింపబడిన దేవకార్యమును నిర్వహించువాడై. 78. పసని పయ్యెద = బాగైనపైట. ప్రన్ననైవ=మనోజ్ఞమైన, పద్మబీజమాల=తామరపూసలదండ. 79. అక్షమాల్యంబు=జపమాల, ఇంచువింటకొ=చెఱుకువంటియందు. 80. శమనారాతి=యమునిశత్రు వగు శివుడు, నివృత్త ధైర్యుడు=తొలగిన ధైర్యము కలవాడు. 81. భామబుకీలు = చిత్తవృత్తి లోని మర్తము, కేకరాలోకనంబులు = కడకంటి చూపులు, కెల్లుమలగి = మరలిపోయి. 82. అత్కిశంబు = ఊహించనిది, వదియించి=బిగియబట్టి, చేతోవికారంబు = మనోవికారము, దిశాంచలంబులు = దిక్కుల చివరిభాగములు, ఆనతాంగుండు=వంచబడిన శరీరముకలవాడు, ఆకుంచిత=కొంచెము వంచబడిన, ప్రహతోద్యుక్తుండు = కొట్టుటకు సిద్ధపడినవాడు, తపఃపరామర్శము = తపోభంగము, భూభంగదుష్ప్రేక్షము = బొమముడిపాటుచేఁజూడశక్యముకానిది, కృషీటయోని = అగ్ని, మినకేతనుడు = మన్మథుడు. 83. బిట్టు=శిఘ్రముగా, ప్రబలాభిషంగము=తీవ్రమగు సోఁకుడు, ఆమని = వసంతుడు, చారు=అందమైనది, నిర్విణ్ణభావ=దుఃఖముచే క్రంగినది. 84. ఉన్నీ లితంబులు = తెఱవబడినవి. 85. నెఱజాణలు = నేర్పరులు, చిక్కని వారు=గట్టివారు, మిసిమితురాలు = అలసినది, మృగేక్షణలు=స్త్రీలు. 86. ప్రతికూలాచరితంబు = విరుద్ధమగు (ఇప్తములేని) పని, అధ్వానపుంబట్టు = దిక్కులేనిస్థితి. 87. గోత్రస్థలితంబులు = ప్రసంగవశమునఁ బొరపాటున ఇతరస్త్రీల ప్రస్తావన తెచ్చుట, జఘనసూత్రము=మొలసూలు. 88. పయోధరవేళకొ=మేఘము లావరించిన సమయము, ఇఱుజేకటినిశలు = దట్టమైన చీకటిగలరాత్రులు. 89. బింబాధరంబు=స్త్రీలు, విడంబనములు = ఆకుకరణములు, ఉడువల్లభుడు = చంద్రుడు, మధుమాధవములు=చైత్ర వైశాఖ

ములు. 90. భేషజంబు=యథార్థముకానిమాట. 91. నిసర్గము=స్వభావము, భువనంబులు-లోకములు, ప్రణిపాతము=కాళ్ళపై బడుట, ఆర్తవంబు=బుంజు సంబంధమైనది, పతంగమార్గము=సూర్యమార్గము, ఇంగలంబు=అగ్ని, సుహృద్దీశ్వరుండు=ఉత్తమమిత్రుండు, భూభంగము=బొమ్ముడిపాటు, వెచ్చి = కాఁగి, పరిదేవనము=వాపోవుట, తూటనాటుట=చొచ్చుకొని నెలకొనియుండుట, నొచ్చి=బాధపడి, ఊరార్చుట = ఊఱడించుట. 92. అపటుప్రదేశంబు=పెడతల, తాటంకయుగళంబు = కమ్మలగత, ఆక్రోశ . ప్రాతంబు = నిందాపూర్వకముగ వాపోవుచుం బలికిన అక్షరములగుంపు, హరిసేలములు = ఇంద్రసేలములు, ముఱిసిపడఁగ్ = మిట్టిపడఁగ, వీఁగుఁజనుదోయి=నిమ్మ స్తన ద్వయము, అడిచికొనుచుకొట్టుకొనుచు, సంబెరంబు=నివాపాంజలి. 93. రామ=యౌవతి, ఆమని=వసంతము, ఆధికము, ఆర్తి=దుఃఖము, కపోతకర్పరంబు=పావురమువలె చిత్రవర్ణములు కలది. బిసతంతుగుణంబు=తామరతూటి దారము నారిగాఁగలది. కొదండంబు=విల్లు, జగజ్జెఱి=మహావీరుఁడు, సంపాతాహతంబు=వీచుటచేఁ గొట్టబడిన, (ఇచట జోరుగా వీచు గాలిచే నార్పఁబడిన-అని యర్థము) పాడి=ధర్మము, విభావసుండు=అగ్ని. 94. తప్తితేనె= తామరపూదేనె, సహకారమంజరి = తీయమామిడిపూగుత్తి, వలరాజు=మన్మథుండు. 95. తెంపు = సాహసము, కనకగర్భుండు=బ్రహ్మ, రోసి=ఏవగించి. 96. అంబిక=పార్వతి. 97. వ్యవసాయము = ప్రయత్నము, మందీభవింపఁజేసెను=తగ్గించెను, శంబరారి=మన్మథుండు. 98. ఏకాంకుండు=చంద్రుండు, వైరి...కుశ = శత్రువు లనెడి భద్రజాతిగజములకు అంకుశమైనవాఁడా, 100. ధీచతుర్వక్త=బుద్ధి యందు బ్రహ్మయైనవాఁడా.

చ తు ధా శ్వా స ము

పద్యము. 1. చర్వీకరభూషణుండు = నాగభూషణుఁడగు శివుండు. 3. అనమశరుండు = మన్మథుండు, చెలువు = చక్కదనము. 4. అవంధ్య

ప్రతిజ్ఞ=వ్యర్థముకాని ప్రయత్నముకలది. 6. సమీప్సితదాతలు = కోరినవరముల నిచ్చువారు, పటుసాహసిక్యము=గొప్పసాహసము, తక్కు=విడువుము, మధ్యప్రతంబు=తుమ్మెద, విహగము=పక్షి. 7. ఈప్సితార్థంబు=కోరిన కోరిక, నిమ్నము=పల్లము, ఓడిగిలు = ప్రవహించు. 8. ఫలోదయాంతంబు=ఫలసిద్ధికలుగువఱకును జరుగునది. 9. విగద్రావి=తీసివైచి, పయో...సంహతులు = స్తనమండలపు బొన్నత్యముచే శిథిలమైన (నడలిన) కూర్పులు, మహిరుహవల్కలంబులు=నారచీరలు. 10. చంచ...చ్ఛాయ=అడుతుమ్మెదల రెక్కల కాంతి, గౌరి=పార్వతి. 11. మాంజి = మంజుశ్రావణతో నల్లిన మొలనూలు, కందుక్రీడ=బుతియాట, గారాబు = ఇష్టము, అక్షమాల=జవమాల, అంగరాగములు=మైపుఁతలు, ధవళభూతి=తెల్లనిభూతి, గంత=బొంత, పులి...సంబు=పులిచర్మము 12. తలాడ=తలగడ, స్థండిలము=ఉత్తనేల. 13. శతవృద్ధులు=నూతేడ్ల ముదునబులు. 14. ధరశిఖరంబు=పర్వతాగ్రము, అరణ్య...దానంబు=అడవిలోని తిండిగింజల నిచ్చుట, కృష్ణా...పతి=జింకచర్మము ఉత్తరీయముగాఁ గలది, భసితా...స్నాన = భస్మముచే అభ్యంజన మంగళస్నానముచేసినది, కాంక్షితంబు = కోరిక, కడఁగానక=నెఱవేఱక, తెంపు = సాహసము, అర్కమండలంబు = సూర్యమండలము, పక్ష...స్థితంబులు=కనురెప్పలయందు క్షణకాలముండునవి, పయో...తంబులు=ఉన్నత స్తనములపైఁబడుటవలన శిథిలములైనవి, స్థలితంబులు = జాఱినవి, తోఁగి=మునిగి, ఇవతాళించు=మిక్కిలి చల్లనగు, అంబుచుళుకంబులు = పుడినెళ్ల తోఁబట్టు నీరు, ఉడుపతికరంబు=చంద్రకిరణములు, సురకరువలి = సుడిగాలి, డుల్లిన=రాలిన, జీర్ణతరుపర్ణంబులు = చెట్లపండుటాకులు, దుష్కరంబు = మిక్కిలి కఠినము. 15. అజినా...రుండు=కృష్ణాజినమును, పాలాశదండమును ధరించినవాఁడు, ప్రాధ...ల్బండు = ప్రాథమముగా మాటలాడుటలో గొప్ప నేర్పరి, నీరజ...తేజాఁడు=సూర్యుని తేజముతో సరియగు తేజస్సుకలవాఁడు, జటా...మూర్ధజాఁడు=జడలగుంపుయొక్క కాంతిచే ఎఱుగైన కేశములు కలవాఁడు, ఏకాకి=

ఒంటరి, వనాంతంబు=వనమధ్యభాగము. 16. కలిత...గ్రంథి = సుకుమార
మగు దర్శముడితోఁ గూడినది. 17. బహుమానపురస్కరంబుగాఁ=సగౌరవ
ముగా, కొండరాచూలి = పార్వతి, మెయివడిచూపు = సౌమ్యమైనచూపు,
ప్రస్తావోచితంబుగాఁ=సందర్భానుసారముగా. 18. నలింబు=నీరు, త్రివణ
...క్షమంబు = మూడుసంధ్యలయందును స్నానముచేయుటకుఁ దగినది,
ఇద్ద...బులు=సమిధలు, దర్భలు, చిగుళ్లు, సత్త్వంబులు=జంతువులు, ఆయి
తము=సిద్ధము, నీవారకాకాది=నివ్వరి ధాన్యము మున్నగునవి, ఆగ్రహము=
పట్టుదల, తామ్ర=ఎఱ్ఱని, ఆద్యము = ప్రధానము. 19. ముకుళంబులు =
మొగ్గలు, పగ...మ్రోవి = పగడమువలె ఎఱ్ఱనైన పెదవి. 20. రంకు...
కంబులు = మదించిన బింకపిల్లలు, జుకింపవుగా = బెదరింపవుగదా! 21.
అభ్ర...తంబు = ఆకాశమునుండి జాఱిపడునది, ఆమరతటిని = ఆకాశ
గంగ, ధరణిధరరాజు = హిమవంతుఁడు. 22. సాప్తపదీనంబు = ఏడుపద
ములతో (మాటలతోగాని, అడుగులతోగాని) ఏర్పడునది, హేచ్ఛుకుం
దాడుట = ఎక్కువ తక్కువలు పలుకుట. 23. ప్రభవించితి = పుట్టితివి,
నడి సన్నదానవు = పేరుపడినదానవు, అనశ్వరంబు = నశింప
నిది - స్థిరమైనది, నిరవధి = హద్దులేనిది, అత్యాయతంబు = మిక్కిలి
విస్తారమైనది, బ్రాంతి=దుర్లభము, మనోరథము=కోరిక, డయ్యించుకొనగఁ=
శుష్కింపఁజేసికొనుటకు, విచారమార్గంబు=ఆలోచనపద్ధతి. 24. వార్ధకము=
ముసలితనము, వృథా = వ్యర్థము, అన్వేషింపఁబడును = వెదుకఁబడును, కలి
మా...ళంబు = పరిధాన్యపు చివరివలె పచ్చనిది. 25. తపోభిమానము =
తపస్సునందలి పట్టుదల. 26. మిథ్యాపటుఁడు = కపటబ్రహ్మచారి, వయస్య=
చెలికత్తె, కాల...నివర్తితంబు = శివుని కఠినమగు కంఠధ్వనివలన మల్లింపఁ
బడినది, పుష్పచాపుఁడు = మంత్రధుఁడు, లలాట...లక = నొసటియందలి
గండముచే బూడిదరంగు కల ముంగురులు కలది. తుహిన...తలంబు=మంచు
సముహముతోగూడిన రాళ్లు కలది, ధృతి=సుఖము, దిగీశులు = దిక్పతులు,

ఉజ్జగించి=విడిచి, వనాంతసఖులు = అడవిలోని చెలికత్తెలు, వగపించుచు =
 దుఃఖంపడేయుచు, త్రిభాగశేషంబులు = మూడవవంతు మిగిలినవి,
 భర్గుడు=శివుడు. 27. రాగము=అనురాగము, తరళాయతాక్షి=చలించుచు
 విశాలములైయున్న కన్నులు కలది. పురకాసనుపాణి=శివునిచేయి, పరిగ్రహిం
 చుట = పట్టుకొనుట, మ్రొగిన = మగిన. 28. రాయంచ...జీర = అంచు
 లపై రాజహంసలబొమ్మలు కలచీర, బోక = సరియైనది, భసితము=విభూతి,
 ముద్రితంబు = గుర్తులు గలది, రుద్రభూమి = శక్తకానము, క్రైవేయకంబు =
 కంఠహారము, పెంజిలువపేరు = పెద్దపాములహారము, మనువు = మగడు,
 నగరె = నవ్వరా? ముదిగోద = ముసలియెద్దు. 29. అంధపరంపర =
 శతాంధాః కూపంప్రవిశన్తి అను న్యాయమున నొక గ్రుడ్డివాడు నూతిలోఁ
 బడఁగా వాని ననుసరించి మిగిలిన యంధులును అనాలోచితముగ అందులోఁ
 బడుట; వెడ(ణ)గవై = మూఁళ్లు రాలవై. 30. పోలను = సాధ్యముకాదు,
 చేపట్టడు = గ్రహింపడు, కలకల్లి = ఉన్న సుపద, జైసి = గౌరవము.
 31. పథ్యుడు = చంపదగినవాడు, తివియుట = గ్రుచ్చుట, వాడికొట్టు =
 వాడియొనకట్ట, యూపసత్క్రియ = యజ్ఞమునందలి యూపస్తుభపుగౌర
 వము. 32. పదిగె = గట్టిగా - అధికముగా, ఆలముచేసి = చులకనచేసి,
 ఎమ్మెయి = ఏవిధముననైనను, తొరంగగె = విడుచుటకు. 33. కెంపు =
 ఎఱుపు - కోపము, నూతుడు = త్రోయుడు. 34. అలక = కోపము,
 తుహారశైలసుత = హిమవత్పుత్రిక - పార్వతి, నాలుగే = నాలుగైదు,
 మలగి = వెనుదిరిగి, శతుడు = మోసగాడు. 35. మహేశ్వరుడు =
 మహేశ్వరుడు, ధాత్రీ.....త్యము = పార్వతి, ప్రిడా = సిగ్గు, ప్రమో
 దము = సంతోషము. 36. ఆరుదు = అశ్చర్యము, ఆముడుపోయితిని =
 విక్రయింపబడితిని, వరవుడను=సేవకుడును, వేదనాభరము=ఎక్కువబాధ,
 భావము...చు = మనస్సులో సంతోషించుచు. 37. దేవరకు = 'తమకు'
 అనుట, ఏను = నేను, పితృహరాధీనను = తండ్రికి లొంగియున్నవానను.

39. అమృతకరమాళి = శివుడు, తారగిరి = కైలాసపర్వతము, సప్తములు = కశ్యపుడు, అత్రి, భరద్వాజుడు, విశ్వామిత్రుడు, గౌతముడు, వసిష్ఠుడు, జమధగ్ని అనువారు, అరుంధతీసంయుతముగఁ = అరుంధతీదేవితోఁగూడ. 40. భాసందోహము = కాంతిసమూహము, సూర్యచంద్రులు = సూర్యచంద్రుల కాంతులు, శ్రీకంఠుడు = శివుడు. 41. చదురు = నేర్పు, సంయములు = మునులు, సంభావన = గౌరవము. 42. అఘమర్షణస్నానము = పాపములు పోవుటకై అఘమర్షణమంత్రములు పఠించుచు జేయు స్నానము, అహరహంబు = ప్రతిదినము, భానుమంతుడు = సూర్యుడు, ఉర్వి = భూమి, ఉదధి = సముద్రము, సర్గము = సృష్టి, గగనములు = దివ్యములు, ఏడువురు = ఏడుగురు, కందర్పశాసనుడు = శివుడు. 43. అంధకారి = శివుడు. 44. దారపరిగ్రహముమెటఁ = వివాహమునందు. 45. సంప్రయాధము = దృఢమైనది, శర్వుడు = శివుడు, వెఱుఁభయము, అనంగుడు = మన్మథుడు, నిర్వృతి = ఊట, కతంబు = జాడ [సూచన]. 46. కంట...భాగులు = గగుర్పాటుపొందిన కపోలములు కలవారు, భువనాధ్యక్షుడు = లోకములకుఁ బ్రభువు, మనోరథాగోచరంబు = కోరికల కందనిది, సోమార్కులు = చంద్రుఁడును సూర్యుఁడును, చక్కి = చోటు, సంస్తరణానుగ్రహంబు = స్తరించుట యు కనికరించుట, సంభావన = గౌరవించుట, ప్రత్యయంబు = నమకము, యుష్ట...వంబు = మీరు తలచుటవలనఁ గల్గినది, ప్రమోదభారంబు = ఆనందాతిశయము, అంతరంగంబులు = మనస్సులు, అంతికోపస్థితులు = దగ్గఱకు వచ్చినవారు. 47. శశాంకరేఖ = చంద్రరేఖ, దీధితిసమాజము = కాంతిసమూహము, లలాట లోచనుడు = శివుడు, పురణించు = సరిపోలునట్టి. 48. ఏకృతులను = ఏ పనులయందును, మన్తహామూర్తులు = నాయొక్క మహాస్వరూపములగు అష్టమూర్తులును - (పంచభూతములు, సూర్యుడు, చంద్రుడు, యజమానుడు - అనునవి.) భువన...బునక = లోకములను రక్షించుట యు కార్యమునకే.

49. విప్రకృతులు = అపకారముపొందినవారు, బదివేల్పులు = నిర్బంధమున నున్న దేవతలు, మత్స్యసూతి = నాసంతానము, వారివాహంబు = మేఘము, ఘనవృష్టి=గొప్పవర్షము. 50. సంఘటింపవలయున్ = కూర్చువలెను, వసు...ధూర్వహుండు = భూభారమును మోయువాఁడు. భవత్స్యజిహితంబులు=మీచే జెప్పబడినవి, పురంధ్రీజనంబులు=స్త్రీజనులు, విస్రంభగంభీరంబుగాన్ = నమ్రకముచే గంభీరముగా నుండునట్లు. 51. సమస్త...ద్యుడు = యోగిజను లందఱిలోను మొదటివాఁడు, సురమహర్షి పరేణ్యులు = దేవముని శ్రేష్ఠులు, ప్రాక్తనులు=ప్రాచీనులు, పరి...సంభవంబు=వివాహసంబంధమువలనఁ గలిగినది. 52. అంబరమార్గంబు=ఆకాశమార్గము, డాయ్న్ చని=సమీపించి. 53. ఇందుబింబంబు = చంద్ర బింబము. 54. పాదన్యాయములు=పాదముల నుంచుటలు, ధరిత్రి=భూమి, అంభోదాధ్వంబు=ఆకాశము, అర్హ్య...జ్ఞుడై = అర్హ్యముతో నిండిన-పద్మములవంటి హస్తములు కలవాఁడై. 55. ధాతు...ధరుడు=గైరికాదులే యెఱ్ఱని పెదవులుగాకలవాఁడు, దేవ...భుజుడు=దేవ దారువృక్షములు భుజములగాఁ గలవాఁడు, సానువు = చరియ, వటస్కంధుడు=మట్టిచెట్టు మూఁపుగాఁ గలవాఁడు, మంచు...రాజు=హిమవంతుడు. 56. విధిమార్గము=నియమపద్ధతి, వీసరపాకుండన్ = వెలితిపడకుండ, అల్లన్ = మెల్లఁగా, గాఢ...కాయుండు = ఎక్కువ వినయముతో మంచబడిన పూర్వ (వ్రాది) దేహముకలవాఁడు, మొగిచి=జోడించి, యావదర్థపదంబు=సంపూర్ణమగు నర్థము కలపదములు కలది. 57. ఆప...దృఢంబు=మేఘములులేకుండఁ గనే కలిగినది, అసధి...శాలకంబు=పూవులనమూహము లేకుండ సంభవించినది. తారసిలుట=వచ్చుట. 58. పావనుడను=మవిత్తుడను, అంఘ్రులు=పాదములు, మూర్ధము=తల, అ భ్రగంగ=ఆకాశగంగ. 59. స్థావరం బగు మేను= పర్వతరూపముననున్న దేహము, జన్త కల్పి=జన్త పొందుట, కృతార్థతక్ కడఁ గంటిక్ = కృతార్థత్వమును పొందితిని, కానబడసి=చూడఁగలిగి, యుష్మత్ ...షంబు=మీ దయవలనఁ గల్గిన సంతోషము, కలు...లంబు=పాపములను నీళ్లు

సమూహము. 60. పరస్పరము=మేఘము. ఎన=సహనము, శీతాచలేంద్రుడు= హిమవంతుడు, ఇనుమార్=రెండుసారులు. 62. ఉల్లము=మనస్సు, అభిర్వములు=ఉన్నతములైనవి. 63. భూభువనంబు=భూలోకము, భుజంగమశేఖరుడు=ఆదిశేషుడు, మృణాళపేళంబు = తామరతూటివలె మృదువైనది. ఇడి=కొంచి, తిర్య...స్థానంబులు=అడ్డముగను మీదుగను క్రిందుగను ఉన్న ప్రదేశములు, విష్వక్సేనుడు=విష్ణువు. 64. సుధాధాముడు=చంద్రుడు, అవనిప్రధానంబులు=భూమి మున్నగునవి, ఏకతంబునకొ = ఏకాంతముగా, సూక్ష్మేక్ష=సూక్ష్మదృష్టి, పునరావృత్తిశూన్యకము = పునర్జన్మములేనది. 65. తలిరుచోడి=యంతరి-పార్వతి, అమరులు=దేవతలు, గురుండవు=పూజ్యుడవు, అఖిలపతి=సమస్తమునకును ప్రభు వగు శివుడు, రాజబింబాస్య = చంద్రబింబమువంటి ముఖముకలది-పార్వతి, అద్రికులము=పర్వతకులము, నకల... భవన=యజ్ఞాంగములగు వస్తువు లన్నింటికిని పుట్టినచోటయినవాడా! 66. సంధాతలు = సంబంధముకూర్చువారు, గౌరి=పార్వతి. 67. దేవర్షి=ఆంగిరసుడు, మధురవ్యాహరము=మధురమైన సంభాషణము, లజ్జాభరంబు=ఎక్కువ సిగ్గు, హాగ్యంబు=ముగ్ధత, నమ్ర...జాత = వంగిన ముఖపద్మము కలది, అల్లనల్లన=మెల్లమెల్లగా, పాణి...బులకొ=విలాసార్థము చేతియందున్న తామర పూవుయొక్క దళములను. 68. భూమిధరరాజు = హిమవంతుడు, సద్దేహిసులకుకొ=ఉత్తమలైన గృహిణులకు. 70. సర్వ...ణ్యుడు=సర్వలోకములకును దిక్కుయినవాడు, అమృతాంశుమాళి = చంద్రశేఖరుడు, అర్థలు = కోరువారు, శిరోమణి=ముఖ్యురాలు, త్రిలో...విరుత = ముల్లోకములచే గొనియాడబడునది, గృహమేధి=గృహస్థు, అబ్జ...లికి=అరుంధతికి. 71. ఈష్ఠి తార్థము=కోరినవస్తువు, అంజలిపాణి=చేతులు దోయిలించినది. 72. అభి...హల=కోరినవరము లభించుటవలన గలిగిన వేడుక కలది, హంసగమన=హంస నడకలుగల పార్వతి, వినిశ్చితకార్యులు=నిశ్చయించబడిన కార్యముకలవారు, ఆమంత్రించి=పిలిచి, సిద్ధంబైన=నిశ్చితమైన, పశుపతి=శివుడు. 73. ఓషధీ

నాథుఁడు=చంద్రుఁడు, జామిత్ర గుణము=కళత్రస్థానగుణము, సుంధిల్లుచుండఁ
 =కూడుచుండఁగా, ఉద్వాహకల్యాణము=వివాహమంగళము. 74. కొతుక...
 నికాయము = వేడుకలసందడిలో నున్న స్త్రీలసమూహము కలది, అనుషమ
 స్ఫూర్తి=సాటిలేని ప్రకాశము, సాను...పురంబు=హిమవంతుని పట్టణము -
 ఓషధీప్రస్థము. 75. సంతానక...తంబు = సంతానకవృక్షముల నీడలతోఁ
 గూడిన రాజవీధులచేఁ బ్రకాశించునది, చీనాంశుకోత్తమము = మేలిరకపు
 వట్టువస్త్రము, కేతుమండనంబు=పతాకలు అలంకారములుగాఁ గలది, కాంచన
 తోరణావళి=బంగారుతోరణములగుంపు, మేళనము=కలయిక, ఉత్తేజితమిహిర
 దీప్తి=ఉజ్వలముగాఁ జేయఁబడిన సూర్యకాంతి కలది, సందానితము=కూర్పఁ
 బడినది, అంగనాశ్రేణిభరితము=స్త్రీలగుంపుతోఁ గూడినది, విలో...కరము=
 కన్నులకు సంతోషమును కలిగించునది. 76. హిమ...వర్తి=హిమవంతుఁ డను
 పర్వతరాజు, సందనులు=కుమారులు, ఉపబోటి=పార్వతి. 77. అంకము =
 తోడ, మండనంబు = నగ, ఉండి=తీసివేసి, ఒక్కపగిది=ఒకేవిధము. 78.
 మైత్రముహూర్తంబు = సూర్యసంబంధ మగు ముహూర్తము, మత్తకాశిని=
 యువతి-పార్వతి. 79. గౌరసిద్ధార్థములు=తెల్లవాలు, ఆత్మముఖంబు=శున్న
 రక్షించుకొను బాణము, నైషధ్యము = అలంకారము. 80. కంకపత్రము =
 బాణము, కెంగేలు = ఎఱ్ఱనిహస్తము, గిరినందన = పార్వతి, శశికళ =
 చంద్రకళ. 81. లోధ్ర కల్పంబు=ఒక సుగంధద్రవ్యము, అపనయించి =
 పోవునట్లుచేసి, ఆశ్యామము = మిక్కిలి నల్లనిది, అంగరాగాలేపము =
 మైపుఁత, సుతరించి = కూర్చి, మడుంగుబొల్లియ = పరిశుద్ధమగు పలుచని
 చీర, నిర్మాభిబిలముగాఁ=బొడ్డు కానరాకుండునట్లు, నెటిక = పట్టుపావడ,
 చలువనెలవు=చల్లదనమునకు స్థానము, ముత్యాలచవికె=ముత్యాలమండపము
 శశికాంతపీఠి=చంద్ర కాంతములతోఁ దయ్యచైన పీఠము. 82. విశుద్ధగాత్రి=
 పరిశుద్ధమగు దేహము కలది, గృహీత...వసన=గృహింపఁబడినవస్త్రము కలది.
 ప్రభుల్ల కాశ=వికసించిన రెల్లుపూలు కలది, వసుంధర=భూమి, ఆభిరామంబు=

మనోహరమైనది, వితానవంతము=మేలుకట్టుకలది. కౌతుకవేది=వివాహవేదిక.
 83. అగరు... భావము=అగరుధూపసమూహముచే తడియారినది, అంతర...
 మాల్యము=ధరించిన (ముడిచికొన్న) పూలమాలలు కలది, అలిమనోజ్ఞంబు =
 తుష్టేదలవలె ఇంపైనది, ధమ్మిల్లము = కేశపాశము. 84. గోరోచనాపత్ర
 కములు = గోరోచనములతో వ్రాయబడిన మకరికాదిపత్రకములు, కరము=
 మిక్కిలి, నైకతములు = ఇనుకతిన్నెలు. 85. తమ్మి = తామరపూవు, జల
 దము = మేఘము. 86. నైరంధి = చేటి, లోధ్ర... రూక్షంబు=లోడ్డుగ
 వలె నెఱుగైన కఱకైనది, కపోలభాగంబు = చెక్కిలి, కర్ణావతంసంబు =
 చెవికి నగ, యవప్రరోహంబు = పరిమొలక, చంచలాపాంగి = చలించు
 క్రేగంటిచూపులుగల యువతి, అంబిక = పార్వతి, నెట్టుకొని=అతిశయించి,
 శాతోదరి=కృశించిన కడుపు కలది-వనిత, కళింద... మంతములు=యమునా
 నదియందలి నల్లకలువల రేకులకాంతివంటి కాంతి కలది, కాలాంజనంబు =
 నల్లనికాటుక, సందోహంబు = సమూహము, మందాకిని = గంగానది. 87.
 హరితాశము = హరిదళము, మనశ్శిల = మణిసిల, తోచి = మంచి, అవి
 హతలీల = చెరిగిపోనివిధమున, ముకురము = అద్దము, అమలము = నిర్మలము.
 88. దంత... ద్భాసి = దంతముతోఁ జేయబడిన చెవికమ్మలనెడి నగలతోఁ
 బ్రకాశించునది, ఆననాంభోజము = ముఖపద్మము, మలయజంబు = చంద
 నము. 89. స్తనోద్భేదనంబు = కుచములు పొటమరించుట, ఆదిగాఁ =
 మొదలుకొని, అధిష్టా... సన్నివేశంబు=వేటొకచోట నుంచబడినది, ధాత్రీ
 ప్రతిసార్యమాణంబు = వెంపుడుకల్లి చే అందింపబడినది, డోర్ణా.....
 సూత్రంబు = ఊన్నితోఁజేయబడిన దీక్షాబంధము, బాహ్మకులలోచన =
 కన్నీళ్లతో నిండిన కన్నులు కలది, నవభేనపుంజస్త్రోత్తరుగుగుంపు కలది,
 దుగ్ధాబ్ధివేల = పాలసముద్రపుటొడ్డు, పట్టుపుట్టంబు=పట్టువస్త్రము, అఖిల...
 వృత = సమస్తపరివారముతోఁ జుట్టుకొనబడినది, మహోక్షలాంఛనుడు =
 శివుడు. 90. సుపాదించె = కూర్చెను, భసిత్తాంగరాగంబు = విబూది మై

పూత, వెలచి = శుద్ధిచేసి, భిక్షాకరోటిక = భిక్షాపాత్ర, దువ్వలవ
 కట్టుబట్ట, ఇట్టి = జింక, కై నేసె = ఆలంకరించెను. ఆకల్పపంక్తి = ఆభరణ-
 ముల సమూహము, భూషావ్రజంబు = నగల సమూహము, ఆదికాలంబు =
 పూర్వమునుట, సవదరించెన్ = ఆలంకరించెను, సమైదము=సంతోషము, ఆవ
 హిల్లన్ = కలుగఁగా. 91. భసితంబు = విభూతి, అంగరాగము=మైపూత,
 విభ్రమము=విలాసము, క్రాలు = ప్రకాశించు, భోగిభోగంబులు = పాము
 పడగలు, చందంబు = విధము, హరి...గరిమ = హరిదశపు తిలకపు గొప్ప
 తనము, దీటుకొనఁగన్ = నిండుకొనఁగా, కైశవంబు = పసికనము, చూడా
 మణితత్వము = శిరోభూషణముగా అగుట. 92. గంగాధరుండు = శివుఁడు,
 గణోపసీతంబు = ప్రమథగణముచేఁ దేబడినది, పల్కాణబంధము = జీను,
 పరివేష్టించెన్ = చుట్టును జేరియుండఁగా, త్రయస్త్రింశతోటి = ముప్పది
 మూడుకోట్లు, సహస్రరశ్మి = సూర్యుండు, విధాత=బ్రహ్మ, కలహాశనుండు=
 నారదుండు, జలధరంబులు = మేఘములు, పాలయించుట = సంచరింపఁ
 జేయుట = పరుగిడునట్లుచేయుట, చామీ...ణంబులు = బంగారు చిఱు
 గంటలధ్వనులు, నగేంద్రగుప్తుంబు = పర్వతరా జగు హిమవంతునిచేఁ
 బాలింపఁబడునది. 93. వన...రాజి=మదింఁచిన యడవియేనుగల సమూ
 హము, అధిక...హననుల్ = ఎక్కువైన వ్యాయామముచే హెచ్చయిన దేహము.
 కలవారు, మేదిసీధరములు = పర్వతములు, నీహరగిరీశ్వరుండు, = హిమవం
 తుండు, సుమనకి...హరుండు=శివుండు. 94. పురానురాంతకుండు=శివుండు.
 95. వలిపపుదోయి=నన్నని వస్త్రద్వయము, భవుండు = శివుండు, శ్రీకంఠ
 రుండు = శివుండు. 97. ఉనుబోటి = పార్వతి, బోటికత్తియలు = చెలి
 కత్తెలు, కును...దారి = శివుండు, పరమేష్ఠి=బ్రహ్మ. 98. విభావనుండు =
 అగ్ని, అహస్త్రియామంబు = అహోరాత్రములు, దాక్షాయణి = పార్వతి,
 నిర్వృత్త = జరుపఁబడిన, పాణిగ్రహణమహోత్సవులు = వివాహోత్సవము
 కలవారు. 99. పద్మాతపత్రంబు = పద్మమును గొడుగు, కమల = లక్ష్మీదేవి,

కైవారము = సేవ, కాళింది=యమున, ఇటుచక్కి = రెండువైపుల, రమణమై = ప్రీతితో, చిత్తసంభవుడు = మన్త ఘండు. 100. కందర్పుడు = మన్త ఘండు, బృందారకులు = దేవతలు, సంభావన = గౌరవము, నికుంభ ప్రధానములు = నికుంభుడనువాడు మున్నుగాఁగలవి, సీహారభానుమాళి = శివుడు. 101. సాధ్వసము=భయము, అమందమందాక్షము = తక్కువకాని చిటునవ్వు, నీపీబుధము=పోకముడి, కిలికించితము=ఒక శృంగారచేష్ట, శతా...రాదులు=బ్రహ్మ, విష్ణువు, ఇంద్రుడు మున్నగువారు. 102. భోగీంద్ర ధరుడు=శివుడు, అపదానము = పరిశుద్ధవృత్తము. 103. త్తమా...కుంజరుడు=రాజశ్రేష్ఠుడు, ఘనసారము = కర్పూరము, సంకుమదము=జవ్వజి, మనో...ద్రుమా=కోరికలకు కల్పవృక్షమగువాడా! 105. అట్టహాసము= పెద్ద నవ్వు, శంకరాచలము = కైలాసము, అమరావగ=ఆకాశగంగ, వితీర్ణి = దానము, శస్త్రము = ప్రశస్త్రము.

ప ం చ మా శ్వా స ము

పద్యము. 1. కుమారశైలము = స్వామిమల, హేమాచలధీర=మేరు పర్వతమువలె ధైర్యముకలవాడా! ధరి...చరిత = భూమికి ఆలంకారమైన చరిత్రకలవాడా! 3. కుసుమకార్తుకుడు=మన్త ఘండు, పారిషదప్రజంబు= ప్రమథగణము. 4. ఆర్య=పార్వతి, పేర్తి = ప్రేమ. 5. జమిలిపాములు=జంట పాములు, సాకతంబు=సంపర్కము, త్యజించి=విడిచి, గడితంపు=చిక్కనైన, భస్మా...పని = బూడిదను పూసికొనుపని, అనురక్తి=ప్రీతి, వర్జించి=విడిచి, శ్లోబంబు=చుట్టగాఁ జుట్టినచుట్టు, లేతరిక్కలరాయండు=బాలచంద్రుడు, సమృదము=సంతోషము, మదనవైరి = శివుడు. 6. హేషమాణాశ్వములు = నకిలించుచున్న గుఱ్ఱములు, వాహ్యాళి = విహారము. 7. ఆర...హాసులు = ప్రాథమై, మిక్కిలి కఠినముగా నున్న నవ్వుకలవారు; ఉదం...హాసులు = ఒప్పుచున్న ఖడ్గములు కలవారు, అంగార...క్షులు = అగ్నితో సమానమగు

కన్నులుకలవారు, ప్రకామ...వక్షులు=మిక్కిలి అందమై విశాలమగు వక్ష
స్థలము కలవారు. కంబు...రుత్ = శంఖమువలె ఇంపైన కంఠముగలవారు.

8. ప్రల్లదములు=చెడ్డవనులు, అభవులెంకలు=శివుని సేవకులు, అంకకార్లు =
చలముపట్టువారు, కుటి=కుటిరము. 9. కులపతి=యజమానుడు-నాయకుడు.

10. పులికళాసంబు=పులితోలు, వ్రాతంబు = సమూహము, లాతాలు=లాత
ములు, దండములు, మోడి=కొట్టి, కకపాల=సంచి, ప్రామి=పులిమి, అప్పరః
పల్లవకులు=అచ్చరల విటులు, భుజంగప్రతానము=విటులగుంపు, ఆగడిలు =
ఆగడము కలవారు - చెడ్డవనులు చేయువారు, అగడుఁగావులు = నిందువులు,
గొంట్లు=కతిములు, పలుగాతులు=దుప్పులు, ఉదురుమిడుకులు=దుర్విసితులు, ఆక
తాయులు=తుంటరులు.

11. మంతనంబు ఉండి=రహస్యముగ నాలోచించి,
పొత్తు=కలిసియుంచుట. 12. ఆసంఖ్యాత = లెక్కలేని, సాభావిచున్ =
గౌరవిచును. 13. దుర్ద...ధితుర్=కష్టములు కలిగితురు. 14. ప్రసూ
నము=పుష్పము, మాధ్వీ...చిత్తులు=మధువుచే మదించిన మనస్సులుకలవారు,

వేలుపులేములు=జేవతాస్త్రీలు. 15. ద్యావాపృథివీ = స్వర్గమర్త్యలోకములు.
ధౌర్వ్యము=ధూర్త్వము - దుడుకుతనము, కఱకంకుడు=శివుడు. 16. చద
లేటు=ఆకాశగంగ, నిడుపేరులు = పొడవైన హారములు, ఆబోతుతత్తడి =

నందివాహనము, కడియంపుఁబాములు=కడియములుగానుండు సర్పములు, కక
పాల=సంచి, భూతి=విభూతి, తమ్మి...పురుక=బ్రహ్మకపాలము. 18. విసువు=
చిరాకు, చారజనంబులు=సేవకు లనుట, వేసట = ఆలసట. 19. కతివయ =

కొందలు; మామకొ వీడుకొనక=మామపద్ద నెలపుపుచ్చుకొనక, నభోమార్గంబు=
ఆకాశమార్గము. 20. వృద్ధ...వీపు = ఆదికూర్తముయొక్క వీపు, అంఘ్రి

పీఠంబు=పాదపీఠ, సుర...వెల్లి = ఆకాశగంగాప్రవాహము. శిరసుపాగ=తల
పాగ, మానదండము=కొలఁతకణ్ణి, పూర్వా...బులు=తూర్పు పడమర నము

ద్రములు, కాత్యాయనీదేవి=పార్వతి, దేసికన్నులచేబు=ముక్కుంటి-శివుడు,
పెండ్లికొడుకు=అల్లుడు, పాలనీయము=పాలింపఁదగినది, ఓగిరంబు=ఆహారము.

21. బృందారకులు=దేవతలు, కందర్వుడు = మన్మథుడు. 22. అహీశ్వరుడు=అదిశేషువు, అంచిత=ఽపియన్న, రోచి...జాలము=కాంతియొక్క ఉదయముచే తిరస్కరించబడిన సూర్యచంద్రులకాంతిసమూహము కలది, కందరా=గుహ, యవనికాయితము = తెరగాఁజేయబడినది. 23. హేమతైలంబు=మేరుపర్వతము, దోగ్ధ = పాలుపితుకువాడు, సురభి=గోవు. 24. ఆమోదంబు=సంతోషము, నీహారాద్రి=హిమవత్పర్వతము, కాంతారము = అడవి, చాపటంకృతులు = ధనుస్సుయొక్క టంకారధ్వనులు, గంధద్విపశ్రేణులు=మత్తగజముల గుంపులు, టేమ టేమ...ములు=మిక్కిలి కృశించి, అందముగా నున్న నడుముకలవారు, గుంజా...కృతుల్ =గురివందగింజల నగలను అలంకరించుకొన్నవారు, వ్యాసు...ధరల్ = బారలచే గ్రహింపబడిన స్తనములు కలవారు, సీమంతినుల్ =యువతులు-భార్య లయట. 25. మృదు...సాము=శివుని యర్ధశరీరమైనది, జడ...కాడు=సముద్రునిమిత్రుడు, సర్వంసహ=భూమి, నిడుగోల=మానదండము, కడలి=సముద్రము, వడకుంగుబ్బలి=మంచుకొండ, వసుధాధరముల్ =పర్వతములు. 26. తాటంకిత=చెవికప్పులుగాఁజేయబడిన. 27. జాహ్నువి = గంగానది, రుహాత్కార ..యిత=ధ్వనిచేఁబ్రతిధ్వనించుచున్న, గుహాతుహరము = గుహాముఖము, విహణము = కొమ్ము, కోణాభిసూతము=కోణముగాఁగొట్టుట, సీరంధ్రము=దట్టము, సుకేత...మాన=సుకేతగృహముగాఁజేయబడిన, కనక=సూర్యుఁడగు, కేతకీ=మొగలి, శ్రోదంబు=లోపలిభాగము, నఖముఖస్ఫుల్యమాన = కొనగోళ్లతో మీటబడుచున్న, నిర్జిరోధము = అడ్డులేనిది, సుబాధ = ఇఱుకైనది. 28. కర్ణికా = తామరదుద్దు, కుడుంగములు = పొదరిండ్లు, చింతారత్నము = చింతామణి, ఆపగాశ్రేణి=నదులసమూహము, కదంబము = సమూహము, కామ...తోడకొ = కోరిన కోరికల నిచ్చు గోవుల సమూహములతో, మదనవైరి=శివుడు. 29. సంయమిసందోహము = ముచులగుంపు, పంచబాణుడు = మన్మథుడు, బృందారకసతులు = దేవతాయువతులు. 30. భ్రమరకంబులు = ముంగు

రులు, ప్రసేదకణములు = చెమటబిందువులు. నూలుకొలువక = చెదర్పకగా,
 దరవిశ్లేషణంబు = కొంచెము శిథిలమైనది, ధమ్మిల్లము = కేశపాశము, చిమ్మ...
 మిడువక = చీకటలరు తిరస్కరింపకగా, దీప్తులు = కాంతులు, నిర్భరాం
 భస్మ = సెలయేటిసిరు. 31. మఖము = యాగము, శ్రేణాసలము = అహవ
 నీయ, గార్హస్పత్య, దక్షిణాగ్నలరు అగ్నిత్రితయము, పాశకసంఘము =
 పాపములగుంపు, పర్యంతములు = చుట్టుప్రక్కలు. 32. సమదము =
 సంతోషము, శారికలు = గోరుపంకలు, ఆగమములు = వేదములు, సీలగళం
 బులు = నెమిళ్లు. 33. కాముక = మన్మథుని, చీరికి కోక = లెక్కించక,
 అముష్యాయణులు = ప్రసిద్ధపంశమున బుట్టినవారు, సీవార ముష్టింపచుక =
 విడికెడు నివ్వరిధాన్యము తిని జీవించువారు - యోగులు. 34. పుర్య
 ములు = తోకలు, ప్రసువు = తల్లి, ఊధన్యము = పాలు. 35. కాయ
 శ్లేశము = శరీరశ్రమము, క్షజ్జగిత్తు = విడుతురు. 37. నిలయవ్యాపారం
 బులు = గృహకృత్యములు, ఆలపులు = శ్రమలు. 38. చిటుబంతి వన
 పాడి = చిన్న బంతిపూరంగు వనపుతో స్నానము చేసి, సేనప్రముట్లు =
 పాపటకురుల ముడులు, పుట్టములు = వస్త్రములు, కంకేళి = అశోకము,
 చేతలు = చేష్టితములు-పనులు, గారవమ్మ = లాలనము. 39. సీలకంఠా
 గన = ఆడునెమిలి, పుష్పావచాయంబు = పూవులకోయట, ప్రసవకంఠ
 కము = పూలబంతి, పాంచాలిక = బొమ్మ, కాంచనపంభాంబువు = బంగారు
 కడవలసిరు, సజ్జీకృత = సిద్ధపఱచబడిన. 40. విద్యుత్తందంబు = మెఱ
 పులగుంపు, వదనగవ్వారంబు = గుహవంటి నోరు, శంబరారాతి = మన్మథుడు,
 అన్వయంబులు = పంశములు, ఉత్పన్నంబులు = పుట్టివచ్చి, బాంధవంబులు =
 గుర్తులు, పటలంబులు = సమూహములు, భిత్తి = గోడ, కోరకెర = ముడిగిన,
 నేత్రత్రిభాగము = క్రేగన్ను, కంకషరంబులు = బాణములు, అత్తమిల్లు =
 ఒలుగు, తారకరాజు = చంద్రుడు, చీలంబు = శృంగారకేష్ట, ధృతిమాలి =
 ధైర్యముచెడి, కుశికనందరుడు = విశ్వామిత్రుడు, విభాండకసుతుడు =

ఋష్యశృంగుడు, వనితామండలము = స్త్రీసమూహము, ముకుందుడు =
 శ్రీకృష్ణుడు, అంబురుహసూతి = బ్రహ్మ, ఆడుపట్టి = కుమార్తె - సరస్వతి;
 పురుహూతుడు = ఇంద్రుడు, గౌతమకళత్రంబు = ఆహల్య, చీకటి
 తప్త = శారత్వము, చేడియలు = యువకులు, కుసుమనారాచము = పుష్ప
 బాణము, కలమంజుఘోష = ఆవృక్తమధురధ్వని కలది, పరారోహలు =
 యువకులు, ఆలవోక = విలాసము, హాటకతులాకోటి = బంగారపుటందె,
 త్రిభువనంబులు = ముక్తాకములు. 41. కాద్యలంబు = పచ్చికబయలు,
 హరితాంకురములు = దూర్వాంకురములు, చెల్లింపక = చేయుపకగా, పులి
 నము = ఇసుకతిన్నె, మాతలు = బ్రాహ్మి మున్నగువారు, కందరంబు = గుహ,
 కొప్పెర = కమండలపు, లాతంబు = నండము, జోగపట్టియ = యోగపట్టె,
 కకపాల = కక్షపాల, జాతిగాక = ఘనముగా ననుట. 42. వేశవాటంబు =
 వేశ్యలవాడ. 43. ప్రాలేయా...ధిపతి = శివుడు, ప్రమౌచ = చిక్ యస్స
 రస, మోచాఫల = అరటిపండు, అపూవ = తప్తము, తోరంబు = అధికము,
 నఖాంకురద్యుతులు = కొనగోళ్లకాంతులు, మయూఖకందశము = మొలక
 కాంతులు. 44. రుభా = అరటి, ఆమ్రము = మామిడి, కామారి = శివుడు,
 రారాజుపట్టి = నలహారుడు. 45. నిక్వాణంబు = ధ్వని, రవలిమట్టియ = ధ్వని
 చేయునుటై, దీప్తులు = కాంతులు, వాలారుగోళ్లవైక = వాడియైన గోళ్లమీద,
 జాలువాఱక = వ్యాపింపగా, అల్లక = మెల్లగా, అర్హితముగక = పూజింప
 దగినట్లు, మదనవైరి = శివుడు. 46. అక్షయ్యంబుగక = సమృద్ధిగా,
 దాక్షాయణీభర్త = శివుడు, చక్షూరాగము = కనులవలన వృక్తమగు అను
 రాగము. 47. నాల్కడపుఁబేసము = కొబ్బరిగుఱ్ఱ, తనిపండ్లు = పండిన
 పండ్లు. 48. భూతభర్త = శివుడు, చన్కట్టు = స్తనాభోగము. 49.
 సహజసౌజన్య = స్వభావమున ముచితనము కలది, దోర్త...పంబులు =
 కక్షముల పర్యంతము వ్యాపించి యున్నవి. 50. చిత్తభవుడు = మన్తభుడు.
 51. లేఖాంగనలు = దేవస్త్రీలు, కందర్పసూదనుడు = శివుడు, కనకగర్భ

కపాలము = బ్రహ్మకపాలము, ఆర్థపూర్ణము = సగమునిండినది, మ్రోగ్ =
 ధ్వనించుగా, మోసలు = మోసాలు, వారివాహులు = మేళుము, ఇసి
 వాహు = చలించుగా, సంయమి = ముని, చర్యతించుట = తిరు
 గుట. ౩౩. మోములు = చిరునవ్వులు, భంగులు = విధములు, చూట
 లాడె = దొంగిలించెను. ౩౪. మోక్షసంభవులు = మోక్షోద్యవులు, అన్వ
 యాగ్రణులు = మోక్షములందరి శ్రేష్ఠులు, మోక్షములలో
 బుట్టినవారగుట, కులప్రచూతులు = కులములందు జన్మించినవారు, మోక్ష
 మా? = శివుడు, విరా? = విరహజ్వర. ౩౫. మహాక్షణాంభుడు =
 వృషభధ్వజుడు - శివుడు, మగలకన్న మొఱంగి = భర్తలను మోస
 పుచ్చి, ఎడరు = సమయము, కేచి = నిరీక్షించి, నిరీక్షిం = చట్టమైన,
 కంకేళి = అశోకము - ఉపాత్త్యసమీపమునందలి, మిసిమింతుడు = అలసట
 గలవాడు. ౩6. మొలదిండు = మొలకుగట్టు కానెకోక, చిలువపోగులు =
 పాములపోగులు, వలరాచసింహు = మత్తకుని బూడిద, అలది = పూసికొని,
 శిశిరాంకుడు = చంద్రుడు, దసిండిజలపోసనము = బంగారు మొలము
 విశ...కప్పెర = బ్రహ్మకపాలపాత్రము, ఖట్వాంగపాణి = శివుడు. ౩7.
 మత్తధమధనుడు = శివుడు, కళత్రములు = భార్యలు, పాలివుచ్చుచుకొ = సరింప
 జేయుచు, నిలింపచూనిప్రాకంబు = దేవమునల సమూహము, గుడగుజవోవుచుకొ =
 గుసగుసలాడుచు, ప్రకాశింపజాలక = వెల్లడింపలేక, ఆపాటకొ = అవిధముగ,
 మీకటికప్పు = చార్యరతము, కట్టాయుతుండై = మిగుల సన్నద్ధమై. ౩8. మిఱు
 తకొ = మెఱక నేలపై, కనమన = తొందర, పెలుచకొ = అధికముగా. ౩9. హేమా
 చలనేమా = మేరుధైర్యముకలవాడా. 60. సమర్థులు = యుద్ధమున
 అర్జునుడైనవాడా. 61. ఉన్నేలవా = కలుపుట, ఘనసృజము = కుంఠమపువ్వు,
 కాన...నిధికా = దానమునందు కుదేరుడైనవాడా.

ష ష్ఠా శ్వా స ము

షడ్వము 3. హేమనగంబు=మేరుపర్వతము, గండశిలాతలంబునఁ= బండతాతిపైని, అర్తిలిక=ప్రీతితో. 4. ఇంగితంబు=అభిప్రాయము. కప్ప=నలుపు, కండము=మూలము. 7. శాభవి = శాభము. దంభోలి = వజ్రము, నిశాభహేతి=వ్యాధి. యుధము, ఆఖండలండు=ఇంద్రుడు, సంతోషముతో, ఘనమార్గంబు=మేఘమార్గము, నాకము= స్వర్గము. 9. కైవారము=నేవ. 10. క్రచ్చలక=వేగముగా (?) జుభవైరి= ఇంద్రుడు, వేల్పుటేఱు=ఆకాశగంగ. 11. సంక్రందకుడు=ఇంద్రుడు. 12. విరావణానేకపము = విరావత మరు ఏరుగు. 14. అంత...సుండు= విద్వాంసులచే గొనియాడబడిన వాగ్విలాసము కలవాడు, కృత...సుండు= ద్వంద్వము నతిక్రమించినవాడగుట, ప్రసూన...విన్యాసుండు=పూలమాల గల కాంతితోగూడిన షడ్వములవంటి భుజములు కలవాడు. 15. పావ డము=కానుక, హరి = ఇంద్రుడు, దర్శనంబు=బహుమానము. 16. శునా సీరుండు=ఇంద్రుడు, దుర్వార=వారింపరాని-అధికమైన, షట్టికాలంకారము= నొసటియందలి షట్టికకు అలంకారమైనది, కరటి = ఏరుగు, అలవోకయుం బోలెక=నిర్లక్ష్యముగా నేమోయనునట్లు, వసు...శౌండంబు = భూభార మును భరించుటకు సమర్థమైనది, కపోలభిత్తిభాగంబు=గోడవంటి గండస్థలము, ఉప్పరంబు=ఆకాశము, చెదిరంబు = సిందూరము, వాస్తోష్పతి=ఇంద్రుడు, కువిటుండు=భూర్భువఃకవిటుండు, హరిణి=ఆడుబింక, కైవసము = స్వాధీ నము, క్రస్పియుక=కృశించియు, నొగిలియుక=బాధపడియు. 17. పాటల ...లుండు=ఎఱ్ఱలైన చెక్కిళ్లుకలవాడు, దుర్నిరీక్షుండు=చూడ శక్యముకాని వాడు, ధట్టించి=ఆలించి, ఉగ్రకటాక్షంబు = వాడియైనచూపు, గాఢా గ్రహవ్యర్థత=మిక్కిలి కోపమున గలంతపడుట. 18. అహంకారంబు = గర్వము, చీరికొకైకొనక=లక్ష్యముచేయక. 19. బౌదలబూనవైతి=తలపై

ధరింపకపోతివి, హస్తీచేతికిఁ=ఏరుగు తొండమునకు, దండనార్హంబె=శిక్షఁ
బొందుటకుఁ దగినదా? 20. తపోబాధకము=తపశ్శక్తి భంగము కలిగించు
నది, ఉద్యోగకము=వృద్ధిని కల్పించునది, వైద్యుతాగ్ని=మెఱుపువలనఁ గల్గు
అగ్ని-అగ్నిపిడుగు, ప్రభవించుగతిఁ=కల్పించురీతిగా. 21. కుభరము = పర్వ
తము, నాకంబు=స్వర్గము, నిశ్చీకంబు=సంపద లేనిది, విజృంభణము = మిడిసి
పాటు-గర్వము. 22. వేగములు=వేయి కన్నులు, సువస్తుజాతములు=మంచి
వస్తువుల సమూహములు, అంబుధి=సముద్రము. 23. ఇందిర = లక్ష్మి, ఆమర
ద్రుమంబులు = కల్పవృక్షాదు లగు నైదు వృక్షములు. 24. కంధి = సము
ద్రము, తారకాధీశ్వరుండు=చంద్రుడు. 25. ఆసహ్య=సహించరాని, శల్య
ములు=ములుకులు, పూజావ్యతిక్రమము = ఆచమానము. 27. దండహ్యమా
నుండు=మిక్కిలి దహించబడుచున్నవాఁడు, పీడు = నగరము. 29. వార్ధి =
సముద్రము, తుజములు=వృక్షములు, మున్నీటిసిరు=సముద్రపునీరు, ఉదధి =
సముద్రము, కామధుగ్ధేయపు = కోరికకోరిక లొసఁగు గోవు, కాదంబరి =
మద్యము-సోమరసము, బ్రహ్మముని = దుర్వాసుండు, ప్రళమదిక్పాలుండు =
తూర్పుదిక్కుప్రభు వగు ఇంద్రుడు. 30. ఉక్కుడఁగి = సారహీనమై,
ఒప్పుదఱిగి=శోభలేక (ఇచట 'ఉక్మేషణియందు బహుకాల మొప్పుదఱిగి,
విగతలక్ష్మీవిలాసమై వేల్పువీడు' అను పాదము కలదు. అదియే సరియైనట్లు
తోచుచున్నది.) 31. నివహంబు = సమూహము, సుధారసాశనత్వము =
అమృతమాహారముగా నుండుట, అశోక వల్కు పరిధానత = అశోక వృక్షపు
నారతో నేయఁబడిన వస్త్రమును ధరించుట, నమచివిషాదమందు=ఇంద్రుడు.
32. ఇందిరావ్యపాయంబునకొ=లక్ష్మీదేవి లేకుండుటవలన, నగ్నాటులు=నగ్ను
లై తిరుగువా రని యర్థమేమో! హాటకగర్భుండు = బ్రహ్మ, నలినాసకుండు=
బ్రహ్మ, వెన్నుండు = విష్ణువు. 33. భూమి...మూర్తి = ఆప్తమూర్తులు
కలదేవా. 34. శుభికాలంకార=శోభనమగు నలంకారము, ధామ=తేజస్సు.
35. దివసావసానము = సాయంకాలము. 36. సంస్మృతి=సంసారము. 37.

అజరముదిమిలేనివాడా! అనవద్య = దోషములేనివాడా! నిర్వంద్వ =
 ద్వంద్వమున కతీతుడైనవాడా! నిజభక్తవైకుంఠ = భక్తుడగు విష్ణువు కల
 వాడా. 38. అనుకంప=దయ. 39. అవసరము = సమయము, ప్రధాన=
 మొదలైన, సముదయంబులు=సమూహములు. 40. అరసాతలమగ్నము=
 పాతాళముఃపఱకును మునిగినది, మంథయప్తి=కవ్వము, సర్వ...ప్రపణండు=
 సమస్తభూమిని భరించుటకు సమర్థుడు, వందళుకన్వామి=సర్పరాజు-శేషుడు,
 తరువుఁ ద్రాడు=కవ్వపుత్రాడు, చరమాంగము=వీపు, కితవకచ్చపరాజు=మాయా
 కూర్తము - కూర్తావతారమెత్తిన విష్ణువు, దనుజులు = రాక్షసులు, త్రచ్చు
 వారు = మథించువారు, విచి=చెలరేగి, తరువక=మథింపఁగా, ప్రభవింపఁ
 గలవు = పుట్టఁగలవు - లభింపఁగలవు. 41. కమతపతి=ఆదికూర్తము, భువన
 భారంబు = భూమిని మోయుట, నియోగించి=నియమించి, ఆచ్యుతుండు=
 విష్ణువు, పితామహుండు = బ్రహ్మ, మున్నాడి = ముందుగా, పాలమున్నీరు=
 పాలసముద్రము. 42. గండోపలము = బండతాయి, నిర్ఘ్నరవేణిక = సెల
 యేటిప్రవాహము, ఘుమఘుమ...గోళము = ధ్వనిచే వ్యాపింపఁబడినది,
 దిక్పండలము కలది, పంచాస్య...శుండాలము=సింహముయొక్క స్పష్టమైన
 కంఠముచుండి వెలువడిన గర్జనచే నశించిన యేనుగులు కలది, సంఘన్న =
 కప్పఁబడిన, హింతాలము=వృక్షవిశేషము. 43. కదియంగక=సమీపింపఁగా,
 ఆదివావితోడక = జ్యేష్ఠానుక్రమముగా అని యర్థమేమో, అంబుజోద
 రుండు = విష్ణువు. 44. జుభారిప్రముఖులు = ఇంద్రుడు మున్నగువారు,
 ఎడ కలంగక = నడుమ కొంత స్థల ముండునట్లుగా. 45. నురుజేల =
 సన్ననివస్త్రము, దిండుగట్టి = పటకావలె కట్టి, గ్రక్కతిలంగక=బెడరఁగా
 (శ. ర.) ప్రతిధ్వనింపఁగా, సమధిక = మిక్కిలి అధికమైన, అవష్టంభము =
 ప్రయత్నము, ఆసియార్చెక=చలింపఁజేసెను, పాతగల్చెక=మొదలు పెక
 లించెను, సెఱియక=చీలునట్లుగా, లోకైక...ధరుండు = లోకమున బరువు
 మోయుటలో అద్వితీయుండు. 46. అంగదాభరణంబులు = భుజకీర్తులు

వజ్రాలకీలన = వజ్రములకట్టు, నెట్టెంబునుట్టిన = గుండ్రని తలపాగగాజుట్టిన,
 నెమ్మిసింఘము = నెమ్మిలిసింఘము, కుదియకుండక్ = క్రుంగిపోకుండునట్లుగా,
 కల్వారముకుళంబు = కలువమొగ్గ, శృంగారకందుకంబు = విలాసార్థమైన బంతి -
 ఆటబంతి. 47. గోలాంగూలము = కొండముచ్చు, జాలింబొందెక్ = దుఃఖం
 చెను, లులాయముల్ = ఆడవిడున్నలు, సుడిగొనెక్ = చుట్టుకొనెను,
 సారంగముల్ = జింకలు, విచ్చిలెక్ = చెల్లాచెదరయ్యెను, కోలంబుల్ =
 వరాహములు, పంచాస్యముల్ = సింహములు, తాలాంకావరజుండు =
 బలరాముని తమ్ముడు - శృష్టాడు, ధాత్రీధరంబు = చర్వశము. 48. ఏడు
 పాతాళములు = ఆతల, విశల, సుతల, రసాతల, మహాతల, తలాతల, పాతాళ
 ములు, మహీధ్రంబు = చర్వతము, ఇందిరాభర్త = విష్ణువు, బ్రహ్మాండ
 కర్పరంబు = బ్రహ్మాండ మనుకొప్పెర. 49. ధాత్రి = భూమి, బాహుచతుష్ట
 యము = నాలుగు భుజములు. 50. నిర్వప్రతతి = దేవతలగుంపు, అబ్బ
 గర్భుండు = బ్రహ్మ. 51. పురంపరుండు = ఇంద్రుడు. 52. ఆంభోధివేల =
 సముద్రపు టినుకతిన్నె. 53. నైకతర్థలము = ఇసుకతిన్నె, హేరుంబుండు =
 వినాయకుడు, తోరమై = ఆధికమై. 54. ఇభరాజాస్యుండు = గజా
 ననుడు, ఆదితిప్రభవులు = దేవతలు, వితితనూజులు = రాక్షసులు. 55.
 భవునిపట్టి = శివుని కుమారుడు - వినాయకుడు. 56. పుండ్రేక్షులు =
 నామాలచెఱుకులు, నవనీలశింధ భండములు = వెన్నముద్దలు, చోష్మములు =
 నమలఁ దగినవి, లేహ్యములు = నాకఁదగినవి. 57. శోణప్రభ = ఎఱ్ఱనికాంతి,
 ఇందుధారి = చంద్రుని ధరించినవాడు, దంతావళాస్యా = గజాననా,
 నమస్యా = నమస్కరింపఁదగినవాడా, ఆవశ్యాయతైలము = మంచుకొండ,
 భాస్వత్ = ప్రకాశించుచున్న, భాస్కరుండు = సూర్యుడు, సంతప్త...రాభా =
 పుటముపెట్టిన బంగారుపంటి కాంతికలవాడా! ఆఖువు = ఎలుక, విక్రయ =
 వికారపుఁబని. 58. నిర్దరులు = దేవతలు, వననిధి = సముద్రము. వారణ
 వక్త్రుండు = గజాననుడు, కడఁక = పూనిక. 60. విట్టేచి = ఎక్కువగా

చెలరేగి, తరిత్రాడు=కవ్వపుఁద్రాడు, మంథానంబు = కవ్వము, దుగ్ధసింధువు= పాలసముద్రము, వారివాహపూహంబులు = మేఘములగుంపులు, కడలు ఆవియ్=దిక్కులు బ్రద్దులుకాఁగా, చదలు = ఆకాశము, ఉడిలకొనియెక్= చలించెను, డిండిరసిండభండంబులు=చురుగు తునుకలు, అంభ స్తరంగంబులు= నీటితరంగలు, ఆస్ఫాలించెక్=చఱచెను, ఆవర్తచక్రంబులు=నుడిగుండములు, రటత్ = అఱచుచున్న, శంబరంబు = చేఁప, వలడ్డుశీ=తిరుగుచున్న ఆడు తాఁదేళ్ల కలది, విరుత్కమతంబు = అఱచుచున్న తాఁదేళ్ళ కలది, పరి భవంబు=అవమానము, చిత్రాసంబు = ఎక్కువ బెదరు, నఖంపచంబు = గోరు పెచ్చునిది, సంవర్తసమయము = ప్రళయకాలము, మర్యాద = హద్దు, అంత ...లంబులు = లోఁదలచున్న మాణిక్యముల తనుకలు, అంభోనిధానంబు = సముద్రము, మధ్యమానంబు = మధింపఁబడుచున్నది. 61. ఆశ్చ సంఘాత ములు = రాళ్ల సమూహములు, కటక...నంబు = కొండ నడిమిభాగమందలి రాళ్ల రాపిండి, వ్రస్సిక్=చినిఁగెను, కండలీ...సంబు = నాగరాజువీపుపై పొర, సానూ...త్కారంబు = చఱియలయందలి ద్రోణములవంటి రాళ్ల గల గలగ్గని, దీటుకొసయెక్=ఁడెను, శిఖరకోటి=శిఖాగ్రము, నుపర్వులు=దేవతలు, పూర్వగీర్వాణులు=రాక్షసులు. 62. యి. ఘూర్ణి లక్=తిరుగుడుపడఁగా, పొడ్డఁగక్=పొడమఁగ-పుట్టఁగా, ప్లవ్వు=ఆవిరి, ఉద్దవిడి=వేగము, క్రోయుచుక్=చాచుచు, దుర్ని రీక్షము=మాడ శక్యము కానిది. 63. విషధరము=పాము, ప్రబలంబు= సమృద్ధము. 64. విషా...బులు = విషాగ్ని జ్వాలాసమూహములు, తూటి = వైఁబడి - కపిసి, పాటినక్ = నలుగడల వ్యాపింపఁగా, దరికొనియెక్ = దగ్ధమయ్యెను, తల్లడము = కలఁతపాటు, ఘూర్ణి లెక్=కలగుండుపడెను. 65. రక్షాదక్షంబు = రక్షించుటలో సమర్థమైనది, దక్షిణహస్తంబు = కుడిచేయి, పళాయనపరాయణులు = పాటిపోవుటయం దాసక్తి కలవారు. 67. అప్ర తిమ = సాటిలేని, అహంకృతి = గరువము, పరిషత్ = సమూహము, సంకో చావహ = సంకోచమును కూర్చు, జ్వాలాజిఘ్నక్షార్థమై = జ్వాలలను

గ్రహించుటకొఱకు. 68. యుగాంతజలధరము = ప్రళయకాలమేఘము, అవ
 ప్తంభము=నిరోధము. 69. కరటి=ఏనుగు, సూకరాకృతి=పందియొక్క ఆకా
 రము, పింకబుతోఁ దొరసి=కోకిలతో సమానమయి, కలకపయోధి=పాలసము
 ద్రము. 70. కటుకము = కారము, విషధరకటకంబు=పాము కడియముగాఁ
 గలది, ఘటికాసంసిద్ధుఁడు=మృదుఁడు-శివుఁడు. 71. కంకికానీలరత్నంబు=
 కంటె యను నగయందలి నీల మను రత్నము. 72. పినాకేహ్వాన = పినాక
 మనెడి విల్లు కలవాఁడా, ఆర్తి=కష్టము. 73. అస్తమితంబు ఆయినకొ=నశిం
 పఁగా, కడంకమైకొ=పూనికతో, తారు=తామ-దేవదానవులు, అహిశ్వరుకొ=
 వాసుకిని. 74. తరిగొండ = మంథరపర్వతము, శరనిధి=సముద్రము, సురభీ
 కృతము=సువాసన కలది. 75. ఇరుప్రక్రియలనుండి=ఉభయపార్శ్వముల
 నుండియు, సురసింధురంబులు=దేవజములు, సారిదికొ=క్రమముగా, వీచోపులు
 ఇడఁగకొ=చామరములు వీపఁగా, మున్నీరు=సముద్రము, పొండువికచకమలము=
 వికసించిన తెల్ల తామర, కాంచనకర్ణికాగ్రంబునందుకొ=కేసరములతోఁగూడిన
 దుద్దుపైలి, పద్మ=లక్ష్మీదేవి. 76. హేమపద్మము = బంగారు కమలము, కలిమి
 ...పూఁబోడి=లక్ష్మీదేవి. 77. చలిగురికాఁడు=చల్లని కిరణములు కలవాఁడు,
 కలువలచెలికాఁడు = చంద్రుఁడు. 78. అందంద=మఱిమఱి, సందరము =
 సముద్రము, ఇందిరాసుసంజాతములు = లక్ష్మీదేవి ననుసరించి పుట్టినవి. 79.
 పయోనిధానము=సముద్రము, జలూకీకాసంతతి = జలగల సమూహము, హరి
 తకి=కరక కాయ, అనామయసౌఖ్యకారి = ఆరోగ్యసుఖమును కూర్చువాఁడు.
 80. తనుదీప్తి = దేహకాంతి, ఉదధి=సముద్రము. 81. తార...వదన =
 చంద్రబింబమువలె విశుద్ధవర్ణము కలముఖము కలది, తారహారము=పొడవైన
 హారము, ఉత్కరము=సమూహము. 82. ఐరావతంబు = ఐరావత మనెడి
 ఏనుగు, తోరంగు=కాటుచున్న, కళోరగర్జితము=గొప్ప ఘోరకారము, నిర్ఘాత
 నిరోషముల్=పిడుగుయొక్క ధ్వనులు. 83. మధుకరంబులు = తుమ్మెదలు,
 వక్త్రేందుబింబములు=ముఖము లను చంద్రబింబములు, తనూలతలు=తీగలపంటి

దేహములు, వీచికావ ర్తతతులు=అలలయొక్కయు సుడిగుండములయొక్కయు
గుంపులు. 90. సుపర్వసురభి = దేవతలగోవు - కామధేవుడు, దరి=తీరము.
91. విద్రుమ...చ్చటల్-విద్రుమవల్లరి=పగడపుడీగలయొక్క, కిసలయ
వ్యాప్తైకశంకావహ=చిగుళ్లయొక్క వ్యాపనమనెడి సందేహమును కల్గించు,
అత్యంతస్వచ్ఛ=మిక్కిలి పరిశుద్ధమైన, రుచిచ్ఛటల్=కాంతిసమూహములు,
నర్తింపఁగా=నాట్యమాడఁగా, చింతారత్నశలాక=చింతామణి. 92. నాగ....
నఁబు=తమలపాకుతీవల గుంపు, సరసవృత్తి=రసముతోఁగూడిన స్థితి-ఎండిపోక
యుండు పద్ధతి. 93. పవమానము = వాయువు, తోయధి = సముద్రము,
శ్రీయంశము=లక్ష్మీదేవియంశము. 94. గరుడాండము = గరుడపచ్చ, హరిత
ములు=పచ్చనివి. 95. శకాంకుడు = చంద్రుడు, నాకంబు = స్వర్గము,
హేరంబుడు=వినాయకుడు, కుస్తరించి = బుజ్జగించి, ఉద్యోగించి=ప్రయ
త్నించి. 96. వైత్యులు=రాక్షసులు, బాహు...ధులు=మద్దిచెట్లవంటి (పొడ
వైన) భుజముల గర్వముచే గన్నులు కాననివారు, ఒక్కమొగమై=ఏకమై,
నిర్బంధమునేసి = బలాత్కారముచేసి, స్కంధము=భుజము. 97. తార =
తామే, విభజించి=పంచుకొని. 98. గోత్రకలహంబు = కుటుంబకలహము.
99. కైటభారాతి=విష్ణువు, అనువు=సద్గతి, అవమతింపఁ=తిరస్కరింప. 100.
ముహూర్తము=క్షణము. 101. నీలాంభోజపత్రాక్షి = నల్లకలువలఁబోలు
కన్నులు కల యువతి, ఆకల్పంబులు = అలంకరణములు, ఆహా=ఆశ్చర్యము,
నాకాకశ్మేణి=దేవతలగుంపు, విద్యుల్లేఖ = మెఱుపుతీగ. 102. బృందారక
పశము=దేవమార్గము-ఆకాశము, ఎడమునఁ=నడిమిభాగమున. 103. వైవ
స్వతుడు=యముడు, కరటిదానవుడు = గజాసురుడు, పాశపాణి=వరు
ణుడు, ఆలఁతినగవు = చిఱునవ్వు, ధననాయకుడు = కుబేరుడు, గంధ
వహుడు=వాయువు, కలికితనము=స్త్రీత్వము (వా. ని.) వార=వారే, తాన=
తానే. 104. ఎడన=దూరముగ నే, చొక్కె=పరవశమయ్యెను, గంధఫలి=
సంపెంగ. 106. పాలువోకుండె=పక్షపాశము కలది కాకుండెను-లాంగ

కుండెను, పాదపంకజములు = పాదపద్మములు. 108. పంచినయట్లు=అజ్ఞా
పించినట్లు, నిధానము=నిధి, ఇరుదెసవారల్ = రెండువత్సములవారు. 109.
ప్రణతి సేసి=నమస్కరించి. 110. విలోచనాంచలము = కడకంటి చూపు.
111. వైరానుబంధంబులు = విరోధభావములు. 112. సుధారసము=ఆమృ
తము. 113. ఒక్కరూప=సమానమే. 114. అబ్బరు=లభించరు. 115.
అల్పంపుఁబనియె=సామాన్యపుపనికాదు, త్రోవ=విధము-వద్దతి. 116. చెఱచె
చాలకొ=కాదనఁజాలను. 117. పన్నికొనఁగకొ=(వరుసగా)కొంచుకొనఁగా,
అలసయానంబు=మెల్లనిశడక. 118. డట్టు...చెఱుగు = డట్టుచీరకొంగు,
అందోళనంబొందకొ=చలింపఁగా. తాటంకముల్=కములు, మొరయకొ=ధ్వని
చేయఁగా, సురభేస్వాజ్యము = కామభేసువువలని నేయి, ప్రస్తరింపఁదొడ
గకొ=ఆభిఘరింపసాగెను. 119. చందన...మధ్యముల్=చందనము పూయఁ
బడిన పక్షిస్థలముకలవారు, మాన...ఘటలు = మాననియమముకలవారు, అమ
త్సరచిత్తులు=అసూయలేనివారు, దానవులు = రాక్షసులు, సువర్ణులు=దేవ
తలు. 120. హేమపూర్ణకుంభము = బంగారపు టమృతపూర్ణకలకము, పరి
పూత=పవిత్రమైన, పదములు=నోట్లకలవారు, ఉభయపంశ్చులు=దేవదానవులు.
121. నిజాల యమృతము=సత్యమైన ఆమృతమును, సురలతోయంబు=దేవతల
సమాహము, దైతేయలు = రాక్షసులు, ధీప్రాశ్ని=నేరువు. 122. వైమాని
కులు=దేవతలు, మృగ...మానము = ఎండమావుల యన్నముతో సమానమై
నది, కర్బురులు=రాక్షసులు. 123. తన్మయము=సత్యము, మిథ్యా=అసత్యము,
కామదుగ్ధేసువు=కామభేసువు, తోరంబుగాకొ=ఆధికమగునట్లుగా, ఎలుంగెత్తి=
గొంతెత్తి. 124. తేనియలుట్టు=తేనెలారు, భుజించి=త్రోలి, త్రిదశులు =
దేవతలు. 125. ఇంద్రపులు = రాక్షసులు, తక్కురి = అసత్యము. 127.
మొఱుగి=దాగి, గ్రహరాజులు = సూర్యచంద్రులు. 128. వేల్పుటెంకి=
దేవతలవరుస, ఉపాంతము=సమీపము, కర్బురయుగ్మము=ఇరువురు రాక్ష
సులు-రాహుకేతువులు. 129. ఇరుకంచములు = రెండు కంచములు, ముర

వైరి=విష్ణువు, అర్కవిధులు=సూర్యచంద్రులు. 130. కంతాధఃప్రదేశంబు= గొంతుకక్రిందిచోటు, అక్షుద్రోతమాంగంబులు = పెద్దతలు, వీడ్కోక = విడువక, కట...మునక=కంకణములతోగూడిన చేతియందలి చక్రముతో శ్రీకాంతుండు=విష్ణువు. 131. అదరుపాటిల్లుటయుక = కష్టముకలుగగా. 132. డిగద్రావి=విడిచి, నిజమూర్తి=ఎప్పటిరూపు, సరివేళ=మంచి ముహూర్తము, బహువారములు = చాల వర్షాయములు; కలశపాథోరాశి=పాలసముద్రము, ఉక్మేవడియున్కి = దైన్యమందినస్థితి, నాకము=స్వర్గము, లచ్చి=లక్ష్మీ, నాగరిపుండు = గరుడుండు. 133. ఎలమి=సంతోషము, ఆవారలు= అట్టివారు. 134. సురా...విభ్రమ = దేవతలకు విరోధులగు రాక్షసులను విరోధించు చుద్రునితో సమానముగ ప్రకాశించు కీర్తివిలాసముకలవాడా, శంకరశైలము = కైలాసము. 135. ధీపంజర = ఆలోచన కాశ్రయ మగు వాడా. 136. విలాసశక్రా = విలాసమున ఇంద్రుడగువాడా, నిలీన శంకా=సంజేహములు లేనివాడా, నిజనిష్కలంకా=శాశ్వతముగా కళంకము లేనివాడా.

సప్తమా శ్వాస ము

పద్యము. 1. ప్రాకారాం...గుహా=ప్రాకారమున నిర్మించిన పాతాళ గుహకలవాడా. 3. రసాల=తీయమామిడి, తమాల=చీకటిమ్రూచు, తాల = తాడి, నీవ=కదంబము, అర్జున=మద్ది, లోధ్ర = లాద్దుగు, తిందుక = తుమ్మికి, వట=మట్టి, ఆమలకీ=ఉసిరిక, ఆమ్ర=మామిడి, కురంటక=గోరంట, ఆమ్ల = చింత, హరిచందన=పచ్చచందనము, నింబ=పేచ, కేతకీ=మొగలి, కపిథ = వెలగ, పూగ=పోక, ముఖ=మొదలైన. 4. ద్యూతము=జూదము, వ్రాతము= సమూహము, దివస్పతి=ఇంద్రుండు. 5. శరధి=అమలపొది, అమరేంద్రుండు= ఇంద్రుండు, ప్రశ్యనీకవిజయము=శత్రువులను గెల్పుట. 6. పాంచాలీవల్ల భుండు=ద్రౌపదిభర్త-అర్జునుండు. 7. యష్టి=కట్ట, కత్తళము=కవచము, క్రీడి=

అర్జునుడు, విరుద్ధము=విచారితము. 3. పాపాణాగ్రతలంబుడు = తాతిపయి
భాగమే గలవగు, నాకేశ...నుడు = ఇంద్రుని కుమారుడగు
అర్జునుడు, వాకు=మాట, వ్యాకర్త=వ్యాజ్యమైన, కల్పకము=ఎలగు, లలా
యము=అడవిదున్న, ఆభీలము=భయంకరమైనది. 9. పతయాశు=పడుచుండు.
నిర్భ...హులు=నెలమేటి నీటి ప్రవాహములు, ఆఘమర్దణస్నానము =
ఆఘమర్దణములను పఠించుచు ప్రాచీనకాలమున జేయుస్నానము, శశ...
మాశి=బాలచంద్రుని ధరించిన శివుడు, జుభారి=ఇంద్రుడు, తదవ=చాల
సేపు, కెరలి=విజృంభించి, కడిమి=బలము, శాత=వాడియైన, నిర్హత=నశించి
జేయు (లేక వజ్రాయుధమువంటి), కాండవితతి=బాణములగుంపు. 10. చందన
క్షౌజము=మంచిగండపుఁజెట్టు. 11. కపికేశుండు=అర్జునుడు, గాండివ...రం
బులు=గాండివ మను వింటినానిని లాగి కొట్టుటవలన నేర్పడిన కాయ యను
గుర్తుచే శోభించునవి, నీవారపాకంబు=నివ్వనిభాగము, పాచాలకన్యక =
ద్రౌపది, కుంకుమ...ణీయంబు = కుంకుమమార్తముచే సొగసైనది, నిర్భేదన
చణ=భేదించుటకు సమర్థమైన, ఖాండవ...సంరంభంబు = ఖాండవమును
అగ్ని దహించునమయమున నేర్పడిన యాటంకమునకు దత్తబడినది,
హృదయాంభోరుహంబు = హృదయకమలము, కుంభసంభవుడు=ద్రోణుడు,
ప్రదిప్త=ఆజ్ఞాపింపబడిన, శాఖా...రూకంబు = కొమ్మచివరగల లక్ష్యమైన
పక్షిని చూచుటలో జాగరూకత కలది, పక్షణంబులు=మాపులు, నాసికా...
నంబు=ముక్కుపై - నాసాగ్రముపై నుంచుట, వృద్ధోపసేవనంబు=పెద్దలను
సేవించుట, ఆపాదనము=పొందించుట, ఇంద్రియభంగంబు = ఇంద్రియముల
నరికట్టుట, ధురీణంబులు = సమర్థములైనవి, శైట్వకొనక=ఆతిశయింపఁగా.
12. రోమ...శిరంబు=పెండ్లుకలచేఁ జెల్లినైన కల, మేఘావిబొట్టు=బొంబా
సనచేసిన నివ్వమనీతో చెట్టుకొన్నబొట్టు, జన్మిదములు=జన్మములు, భూతి...
కంబు=విభూతితో నొసటఁజెట్టుకొన్న లక్ష్యబొట్టు, కంఠోత్తరీయంబు=ఉత్త
రీయముగా చేసికొనిన బొంత, ఇష్టికోల = యూగదండము, ఇష్టితోలు =

జీకచర్మము, పంచాంగముష్టి = పంచాంగపుంగట్ట, సుబెల = అడవము -
 లేక సంచి, సజ్జాతి = సహచరుడు. 13. ~~సంగ్రహము = సహజము~~, అరసి
 కొని = గమనించి, పాశ్రాతుండు = మిక్కిలి యలసినవాడు. 14.
 మోతిపని చందమునకొ = మూర్ఖుని విధమున, హితాహితాచూపు = పంకర
 చూపు, పాండవేయుడు = అర్జునుడు, తార్చి = ప్రసంగించేసి, నిప్పుచ్చ
 రుబు = దీనమైనది, పరిమళింపకొ = వ్యక్తము కాఁగా. 15. మంత్ర...విధులు =
 మంత్ర తంత్రముల పద్ధతులు, పాకశాసనుడు = ఇంద్రుడు, ఎన్నిచూడకొ =
 అలోచించిచూడఁగా. 16. భాగ్యరేఖ = అదృష్టరేఖ, విషినము = అడవి,
 ఎలప్రాయము = యశావనము, అకృతాత్ముడవు = తెలివితేనివాడవు. 17.
 దాంతి = ఇంద్రియనిగ్రహము, చంక...ణార్థి = ఇతరులను చంపుటకుఁ
 జుకలొ దుడ్డుకట్ట ఉంచుకొని 'శరణు' అని యితరుల నాశ్రయించినవాడు,
 చందము = విధము. 18. వైరి...ధారలు = శత్రువుల మదగజముల కంభ
 స్థలములను చీల్చుటలొ దారుణ మగు కత్తివాదర గలవి, పరిఘాకారములు =
 అడ్డుగడియలవలె నున్నవి, కందమూలార్థారములు = మంపలను ఊడఁబెట్టు
 కుట. 19. భక్తాకృతి = శుభమైన ఆకారము, దీర్ఘకోదండము = పొడవైన
 విల్లు, ఆభీలత్వము = భయంకరత్వము, ఒకండొకండ = ఒక్కొక్కటియే,
 భువ...హేతువు = లోకమునకు ఏకాధిపత్యమును గల్గించు కారణ మైనది,
 లాభంబు = ప్రయోజనము, ఆకీర్ణ = వ్యాప్తమైన, వనాంతరంబునకొ = అడవి
 నడుమ, ఏకాగ్రభావంబు = స్థైర్యము. 20. లెస్స = మేలు, మాకుకొ హితవు =
 మాకు సమృతము, ప్రార్థితరము = మిక్కిలి కోరఁదగినది, వజ్రధరుడు =
 ఇంద్రుడు. 21. తలిర్పకొ = చిగురింపఁగా, అద్రి భేది = ఇంద్రుడు. 22.
 ఆత్మ సంశుద్ధి = ఆత్మ పరిశుద్ధి, పరమసంయమి = గొప్ప మునియైన గౌతముడు,
 బాహువిక్రమము = భుజపరాక్రమము, భుజ...పాక = గరుత్మంతుని యీక
 రాలుట, సునానీరుడు = ఇంద్రుడు, అహంకారగరిమ = గొప్ప ఆత్మాభి
 మానము, నెలవు = నివాసము, తాపసు...దండ = దుర్వాసుఁ డిచ్చిన పారి

జాతపుష్పమాల, పడనెదవు = పొందెదవు, వాసిగలడు = ఆధిక్యమున్న
వాడు. 23. అత్యంతధీరోదాత్తుండు = మిక్కిలి ధైర్యోదాత్తగుణములు
కలవాడు, వృక్షశ్రవుండు = ఇంద్రుడు. 24. గురుతనయుడు = అశ్వ
త్థామ, పరిమార్చునట్టి = నశింపజేయునట్టి, సత్త్వము = బలము, పురు
హూతా = ఇంద్రుడా. 25. సవ్యసాచి = అర్జునుడు. 26. అనిశ్చేద్య
బలులు = భేదింపరాని బలము కలవారు. ద్రాణి = అశ్వత్థామ, సమరము =
యుద్ధము. 27. తత్ప్రసాదంబు = అతని యుగ్రహము. 28. ధనం
జయుండు = అర్జునుడు, అభవుండు = శివుడు. 29. భసితో...యవుండు =
విభూతిచే బూయబడిన పరిశుభ్రములగు అవయవములు కలవాడు, శివ...
ధాత = శివుని ధ్యానమును గూర్చువాడు, మన్మథ...పీఠండు = దట్టమై
నునుపుగానున్న పులిచర్మమును బొంతమే ఆస్త్రరణగా కలవాడు, అసమన్థేమకో
= సాటిలేని స్థైర్యముకొ, పాశుపతదీక్షారంధ్రము = శివునిగూర్చిన పాశుపత
వ్రతదీక్షాప్రారంభము. 30. ప్రశమ...పాటి = తొలగిన జంతులతో సమాన
మైన, పంక...కములు = తామరమొగ్గలు, కందువాటిన = దివర్తమగు -
మలినమైన, విధుమండలము = చంద్రమండలము, తరమైన వేబోక = బాగుగ
దెల్లవాటుట, తఱిసి వెన్నెల = కొంచెపు వెన్నెల, దివి = ఆకాశము, మత్తిల్లి =
మదించి, అత్తమిల్లెకొ = ఒరగియుండగా, మృదులు...శయ్య = మెత్తని
విభూతియొక్క దుమ్ము కల పడక, పర్వ...రమునకొ = పర్వతాలలోపల. 31.
కపికేతుండు = ఆర్జునుడు, ప్రపాత...స్నాతుండు = చఱియనుండి పడు
చుండు ప్రవాహమున స్నానముచేసినవాడు, తపనోదయము = సూర్యో
దయము, వ్యాశధరుండు = శివుడు. 32. అవధానంబునకొ = హెచ్చరికతో,
పాక...నుతుండు = అర్జునుడు, అర్ధేదుకోటిరుండు = శివుడు, సంగవ
కాలంబు = ఉదయ మధ్యాహ్నముల నడిమికాలము, సర్వము = మత్తి. 33.
మంచు...కొడుకు = శివుడు, నిర్జర...నుండు = ఆర్జునుడు, సదాధ్యాని
తకొ = ఎల్లపుడు అధిష్ఠించియుండుటచే. 34. వైయాస్థాజినము = పులి

తోలు, లేవ్ = ఒప్పిదముగా, బిల్వద్రుమము = మారేడుచెట్టు. 35. అంచితభక్తి = ఒప్పిదమైన భక్తి, సమర్పనావిధి = పూజావిధి, కాంచనకోర కంబులు = సంపంగిమొగ్గలు. కాంచన...ముఖంబులు = బంగారు గుహా గుహద్వారములు, సంస్కృతార్థుడు = సంస్కరింపబడిన వస్తువులు కలవాడు. 36. కాలకంధరుడు = శివుడు. 37. గిరి...భాగంబు = కొండ కొమ్ము పైభాగము, లతాతరుప్రతతులు = తీగలయొక్కయు, వృక్షములయొక్కయు సమూహములు, కోరకముల్ = మొగ్గలు, కుర్కురప్రకరము = కుక్కల గుంపు, బాబామహారావముల్ = బాబా - అను పెద్దవ్వులు. 38. చాయగోసులు = చిటుకపులులు, జల్లకొని = గుంపుగాఁగూడి, సారమేయ యాశములు = కుక్కలగుంపులు, వేదమయమూర్తులు = వేదస్వరూపములు - (నాల్గువేదములే కుక్కలుగా మాఱినవని భావము). 39. ప్రచయంబులవరుస = ఆనుదాత్తస్వరవిశేషముల క్రమము. 40. శృంఖలలు = గోలుసులు, త్రయి = వేదములు, సూరెల్ = పార్శ్వములందు, లీలావనచరులు = మాయాకిరాతులు, కపటవై నారికుడు = మాయాకిరాతుడు. 41. వికట...భారంబు = ఎచ్చతగ్గులుగా నున్న ఎఱ్ఱనిజడలకిరీటము, కఱకైన = మోటైన, జుంజుబు నెఱులు = చింపిరిజుట్టు, సుధా...సంబు = చంద్రకళ యను శిరోభూషణము, పీఠె = కల, కనుచిచ్చు = అగ్నిరూపమగు మూడవకన్ను, గైరిక...కంబు = కేగురురసమునఁ బెట్టినబొట్టు, క్రాలు = ప్రకాశించు, గురిజ...సరులు = గురిగింజలతో చేయఁబడిన మాలలు, అగజ = పార్శ్వతి, వివ్వచ్చుడు = అర్జునుడు. 43. జలధరము = మేఘము, యుగళి = రెండు, దంష్ట్రలు = కోఱలు, భిషరము = వజ్రాయుధము, పోత్రము = ముట్ర, పుల్ల...ములు = వికసించిన నల్ల కలువరేకులకాంతిగల చెవులు, పాటల = ఎఱ్ఱని, వర్తుల = గుండ్రని. 44. మహీప్రభవంబులు = నేలపై బుట్టినవి, పెక్ పుట్టలు = పెద్ద పుట్టలు, గొచ్చివైచుచు = పెల్ల గించి వేయుచు, భూరుహషండము = చెట్లగుంపు, వెళ్లగ్రాయుచు = వెళ్ల గ్రక్కుచు. 45. పురందరనందనుడు = ఆర్జునుడు, నికాకరధరుడు =

శివుడు, దండడి = అధికమైనది, గొరిజలు = గిట్టలు, కందుకములు = బంతులు, శిలలు = తాళ్లు, గరువాఱంగ్ = గగుర్పాటుచెందగా. 46. వాసవమూలి = ఆర్జునుడు, గాడిపాఱ్ = నాటుకొని, దూసికొనిపోగా, శర...వేదన = బాణముల దెబ్బలవలని బాధచే. 47. ఆభవుడు = శివుడు, వ్యభ = బాధ, సంతుభితము = తోభపడినది, విలయ...క్రియ = ప్రళయకాలమున, ఆకాశమున దిరుగు వర్షకాలపు కాటుమబ్బు విధమున. 48. హర...వ్యభ = శివునియొక్కయు, ఆర్జునునియొక్కయు బాణములవైడి పిడుగులు పడుటవలన గలిగిన గొప్పబాధ, అంతర్భూర్ణ మానము = లోచల కలగండు పడుచున్నది, క్రోడము = పంది. 49. పురారి = శివుడు, వలకేలు = కుడి చేయి, వాలము = ఆయుధము, జగజెట్టి = మహావీరుడు, ప్రావృషే... గంభీరంబు = వర్షాకాలపుటుటుమువలె గంభీరమైనది, సాటోపంబుగా = ఆర్భాటముతో, సావప్తంభముగా = ఔర్ధ్వత్యముతో. 50. బాహుదర్పంబు = భుజబలము, వనచరసార్వభౌముడు = అటవికులకు ప్రభువు. 51. వేట వెల్లి = వేటకుంటాయి, నిశితాస్త్రపాతము = వాడియైన ఆస్త్రమును ప్రయోగించుట, కిటి = పంది, వాక్ష్వితిజ్ఞానియమంబు = మాటవట్టింపు - శపథము నియమము, వెరుకజాడ = వెనువెంటడి, 52. ఏటలని = బాణముతోగొట్టుటకు దగినదూరము, ఓటమిపెట్టక కడంగి = ఓడింప సిద్ధపడి, కొఱితిడి = అవమానించి, చీటంబున = అటగా. 53. ధనువు = విల్లు, సత్వహింస = జంతుహింస. 54. బలునారసము = వాడియైన బాణము, శరము నిగుడింపక = బాణమువేయగా. 55. తబిసి = ముని, వేటపాతమా = వేటయందలి నియమమా - నియమము నల్లకమించుటకాదా? (ఒకరుకొట్టిన మృగమును వేటాకరు కొట్టరాదని వేటయందలి కట్టుబాటు.) అబరరపుం దెఱంగున = తొందరపాటున - పరా...హతంబు = వేటాక వేటకానియొక్క పెద్ద వింటినుండి వెలువడిన గొప్ప బాణముచే గొట్టబడినది, వనేచరజంతువు = అడవిమృగము, సబము = శపథము, నికాశశిలీముఖము = వాడి బాణము.

56. ఆటవికచక్రవర్తి = కిరాతరాజు. 57. చేవెరవు = హస్తలాఘవము, సెగ్గు = తప్పు, పక్రభాషణంబులు = వంకరమాటలు, శబరుండు = కిరాతుండు. 58. అపేక్షించెదవో = కోరెదవో, కందువుగాక = పొందుదువుగాక. 59. డాయంగనయ్యెడుకొ = సమీపించుచున్నది, ఏకాంత..... బడుకొ = తగినసమయమైయున్నది, విడు = విడుపుము, ధన్వి=విలుకాండు. 60. జోటి = యువతి-భార్య, కుర్కురకోటి = కుక్కలగుంపు, ధాటి పరిశ్రమము = వేటాడుపని. 61. గజ్జులాండు = గర్జము కలవాడు, మోఱకంబు = మూర్ఖత్వము, వేటపంతంబు = వేటయందలి నియమము. 62. భుజాయంగంబు = రెండు భుజములు, జ్యాకిణాంకితము = వింటినారివలని మాంసపుకాయచే జిహ్వాతమైనది, తబిసితనము = యోగము. 63. చాపమందుకొ ఆసమైకొ=వింటియందలి యాశతో-బాణప్రయోగేచ్ఛచే, భామాసన్నిధి = నాభార్యయెదుట, ఉబ్బుచున్నయది = పొంగుచున్నది, సిస్సీమండేకొ = అవధిలేనిదైనచో - అధికమైనదయినచో, ఉజ్జృంభించి = విజృంభించి, నిగుడింపుము=ప్రసరింపజేయుమా, నిశిత...చముల్ = వాడియైన పెక్కువిధముల క్రూరబాణములు. 64. వంచింపకు = తిరస్కరింపకుము, సంగ్రామము = యుద్ధము, సేబాసందుకొ = మెచ్చుకొందును. 65. తపస్విత్వము = తపస్సు, వ్యవధానంబు = ఆలస్యము, సైచవొకొ = ఓర్వకాలవా, అవార్జంబుగకొ=అడ్డులేకుండునట్లు. 66. ప్రదర...వోయుము= బాణమును సంధింపుము. ఏయుము = కొట్టుము, ప్రాక్ ప్రకారము = వెనుకటివిధము, ఘోర...వములు = భయంకరములగు వీరుల యుద్ధములు. 67. క్రీడాకిరాతుండు = మాయాకిరాతుండు, జలధరధ్వానము=ఉటుము, సిగ్గుచూపినకొ=అంకుశమును చూపిన, గంధద్విపంబు = మహాగజము, అంబరంబు= ఆకాశము, భల్లంబులు = బాణములు. 68. ప్రవిముక్త = విడువబడిన, నిష్ఠుర = వాడియైన, కాండప్రకాండంబులు = బాణముల సమూహములు, కందర్పవిశ్వేషి = శివుడు, భుజా...కృతి = దండములపంటి భుజములశక్తి.

శాత = వాడియైన, నారాచముల్ = శాణములు. 69. పృణప్రాయంబు = గడ్డిపోచలవిధము, క్రూరాజి = ఘోరయుద్ధము, హేలాగతికొ = విలాసముగా - శ్రమలేకుండ, విజయాస్త్రవ్రాతము = అర్జునుని బాణములగుంపు. 70. శితికంఠుడు = శివుడు, ప్రతిహతములు = నశింపజేయబడినవి. 71. అస్త్ర...ధ్రము = అస్త్రసమూహముచే బట్టుమైనది. 72. సభకటాహము = పెద్దపెనమువంటి యాకాశము, కపికేతుడు = అర్జునుడు. 73. ఓహరి సాహరి = ఎడతెగకుండునట్లు. 74. శరఘ్నులు = అములపాదులు, సముద్రములు, శరశూన్యంబుల్ = బాణములు లేనివి, సురపతిసూతి = అర్జునుడు, సమరాగ్రము = యుద్ధపూర్వభాగము. 75. తెలివి...యుండెకొ = స్ఫుతణకు రాకుండెను, కార...భంబు = కృప, ద్రోణుల యువచేశము, వృశ = వృద్ధము, నాంతర...సంబు = ఎడతెగక చేసిన యభ్యాసము, మాయారూపమైన వక్రభావమునందలి నేర్పు. 76. నిటలవిలోచనుడు = శివుడు, కుటిలముగకొ = వక్రముగా, కటకటపడందొడఁగకొ = కష్టపడసాగెను, కరము = మిక్కిలి. 77. కాండక్షీణక = బాణములు లేకుండుట, ఇషుచ్చటలు = అములపాదులు, చిట్టలొంగక = ఆశ్చర్యముకదా! మయియైకొ = చెక్కుచెదరక, గంగాధరుడు = శివుడు. 78. మృదుండు = శివుడు, అడవందొడంగకొ = కొట్టసాగెనో, ఉడుగక = విడువక, పాడమెడు = కలిగిన, వడఁకుం... కుమారి = పార్వతి. 79. పతిచు = ప్రవహించుచున్న, ఆవతంసము = శిరోభూషణము, శశిరేఖ = చంద్రరేఖ, నెట్టియుంబు = తలపాగ, పెనుబాము = పెద్దపాము, అలిక...కిత్తి = నొసటికన్నగునగ్ని, ఆరజ్యమానము = ముడుచున్నది. అగజ = పార్వతి, శృంగాటకంబు = నడిమిప్రదేశము, తాడిపకొ = కొట్టగా. 80. ఘన...కలిత = గొప్పదై అడ్డుగడియవలె నున్న = చేతిలో నున్న, ఖండ = పరశువు = శివుడు, పిండుకట్టి = గుమికొండేరి, తరంగదండు = కలగుంపు. 81. జెట్టి బిరుదు = ఆవీరునిపరాక్రమము, శూలపాణి = శివుడు, సంభావనములు = గౌరవములు. 82. ఉపజాత = కలిగిన, నియుద్ధము = బాహుయుద్ధము, ఉప

తాయి = మల్లబంధ విశేషము. 83. తోరహత్తంబు = మల్లబంధవిశేషము, కడిమి=బలము, సరభసమునకొ = తొందరగా, సీసానకొ=సీసముబంధమున, నిశ్వానవనము=నిట్టూర్పుగాలి. 84. కంఠమూలము=వీక, డొక్కరము = మల్లబంధ విశేషము, ఇటికెకొ=ఇటుకునట్లు చేసెను, ప్రశోష్టపీడన=ముంజేతిని బాధించుట, మిక్కిలికను=మూడవకన్న, వెలికినుటికి=పైకుదికి. 85. తాచుచుకొ = తన్నుచు, వీచుచుకొ = బాధించుచు, ప్రాచీవతిసుతుడు=ఇంట్ల పుత్రుడు-ఆర్జునుడు, బాహాబాహి=భుజములతోను భుజములతోను చేయబడిన యుద్ధము. 86. నిష్పంకించి=మార్కొని, శశాంకశేఖరుడు=శివుడు, భుజా తప్తంభంబులు=భుజగర్వంబులు, కైవారంబు గావింపఁగాకొ=కొనియాడఁగా, దిష్టా...మూర్తులు=మరణములవలె క్రూరస్వరూపులు, సాదృశ్యం...శ్యంబు గాకొ=సాటిలేకుండునట్లు, ముష్టిముష్టి=పరస్పరము పిడికిళ్లతోఁ బొదుచుకొను నట్లు. 87. బొడుగఁజుట=పెదవికఁజుట-లేక-పండ్లుగొలుకుట. 88. తాటిం చెకొ=ఆపట్టిం చెను, పేరణము=మల్లబంధవిశేషము, ఆస్థాటిం చెకొ=తన్నెను, వృషాంకుడు=శివుడు, అఱక=విడువక. 89. చంద్రకళాధరుండు=శివుడు, నిజ...శ్రాంతుండు=తన బాహువులయొక్క గొప్ప బాధవలన, అలసినవాడు, కృపావంతుండు=దయకలవాడు, అహిరాజు=సర్పరాజు, స్వర్వాహినీవేణి= ఆకాశగంగా ప్రవాహము, దంతిత్వకప్పిధానపల్లవము=సన్ననిగజచర్మ వస్త్రము. 90. భూతములు = అణిమాదులగు ఆప్తభూతములు, నిజాకృతికొమించిరి = స్వస్వరూపములతోఁ బ్రత్యక్షమైరి, నభముమీదకొ=ఆకాశముపై, లలా... నించి=నొసటచేతులు దోయిలించి, వినీతి=వినయము. 91. విశ్వకద్రూత్వము= వేలకుక్కలుగా నుండుట, చంద్రార్థమాళి = శివుడు. 92. రోమాంచ... లాంగుండు=గగుర్పాటుపొందిన సమస్తావయవములు కలవాడు, కేలుదోయి= రెండు హస్తములు. 93. మంటికొ=జీమించితిని. 94. చాచా...త్తుండు = మాటలకును అందని వివేకమునందలి దిట్టతనముకలవాడు, అర్థికొ=ప్రీతితో,

96. క్రొత్తవిరులు=ఆవృత వికసించిన పూవులు, వేదండచర్మాంబరం= గజచర్మమును ధరించినవాడు - శివుడు. 97. సాటి = ఈడు, నిశాట భూషణం=చంద్రుడు నగగాఁ గలవాడు-శివుడు, తైటభారాతి=విష్ణువు, హాటకగర్భం=బ్రహ్మ, కరటి=గజము. 98. పాయక=విడువక, అసువు = ఈపాయము, ఆజాడు=బ్రహ్మ, తోయజనే త్రుడు=విష్ణువు. 99. కామాంత ముడు=మనస్థాని నశింపజేసినవాడు - శివుడు, చక్షుశ్రవణ కుండలం= పాములు కుండలములుగాఁ గలవాడు-శివుడు. 100. కొండకీరాతుడు= కొండలపైదిరుగు వేటకాడు, కయికో = లెక్కించక, ఆనగత భాషణం బులు=ఆనంబర్థపుమాటలు, ముష్టిఘటన=పిడికిటిపాటు, క్రచ్చుఱ్ఱ=గట్టిగా, మాళి=శిరస్సు. 101. ఖండపరశుండు=శివుడు. 102. ఈస్థితంబు=కోరం బడినది, దివ్యబాణము=దివ్యాస్త్రము. 103. శాంభవి=పార్వతి, వాసరావసా నము=సాయంకాలము, కూటపాకలజ్వరము=విషగులకువచ్చు నొక విధమగు జ్వరము, జల...రంబు = మేఘములగుంపునకు పెరుగాలియైనది, ప్రద్యోత నుడు=సూర్యుడు, శార్దూల...వాహంబు = వ్యాఘ్రానురుఁ డను అడవికి కార్చిచ్చయినది, సంప్రయోగంబు=ప్రయోగించుపద్ధతి, ఉపసంహారము=వెను కకుఁదీసికొను పద్ధతి, కీలకంబు=మర్తము, ఆక్షయ...రంబులు=ఎడతెగని బాణ ములు కల అములపాదులు, దండధరుండు=యముడు, పాశ పాణి=వరుణుడు. 104. బలవిరోధి=ఇంద్రుడు, ఆపానికూర్తి =తనివీటిని ప్రేమ, సమదాశ్రు కణంబులు=ఆనంద బాష్పమిందువులు. 106. ఆశ్రమము=శ్రమలేకుండగనే, పన్నగకంకణండు = శివుడు, యోగ్యతజేసి = యోగ్యతవలన, విశ్వ... ధరంబు=సమస్తలోకములకు నుపకారముచేయుట యను నొకే సాభాగ్యమున నాటితేఱినది, మరురాజు=దుర్యోధనుడు, నిజరాజ్యలక్ష్మీ=తన రాజ్యసంపద. 107. త్రివిప్రపంబు = స్వర్గము, పెక్కుతోయములు = చాల పర్యాయ ములు, ధైతేయులు = రాక్షసులు, రాజ్యలుబ్ధులు = రాజ్యముపై నాశపడిన,

వారు, నాకంబు=స్వర్గంబు, ఆపాదించుట = కలిగించుట, పరిమార్చి=చంపి,
 అవనయించి = పోగొట్టి, మధ్యమలోకంబు = భూలోకము, మాతలి సారథి
 కంబు=మాతలి సారథిగాఁ గలది, తత్కాల సన్నిహితుండు = ఆసమయమున
 దగ్గఱున్నవాఁడు. 108. వృక్షంబుక్రీడిత=చెట్టుక్రీడితనిడ, భేదమోక్షము=
 శ్రమను పోగొట్టుకొనుట. 109. మాళిక్=తలపై, కోహళి...క్రియక్=
 ఆలవట్టము (ఉల్లడ) పట్టినవిధమున, కాశంబు=వాడియైనది, ప్రాలేయాహి
 తుండు=సూర్యుండు, ఆర్కొపలము = సూర్యకాంతము, జటాలబాంగలము=
 మట్టిచెట్లయడవిప్రదేశము, వాచాల=ఆటచుచున్న, కోయప్పి=గుడ్డికొంగ.
 110. ఆయితంబై=సిద్ధపడి. 111. పావన...హంబు=పవిత్రమైన ఆకాశ
 గంగాప్రవాహము, కసటువోక్=ముఱికిపోవునట్లుగా, తెలిసిరు=పరిశుష్టమైన
 జలము, హటార్చిన=తడియార్చిన, సలిల...లము=నీరు కావినారచీర, ఆలంది=
 పూసి, దామములు=మాలలు, పులికళాసంబు=పులితోలు, సారిదిక్=క్రమముగా.
 112. దేహయాత్ర నడపి=భోజనము చేసి, విక్రాంతండు=శ్రమతీర్చుకొన్న
 వాఁడు. పొడసూపినక్=కానరాగా, సబహుమానంబుగాక్ = మర్యాదతో,
 పురందరాదేశంబు = ఇంద్రనియానతి, స్వందనంబు=రసంబు. 113. ఆప
 హస్కంధము=వాయుస్కంధభేదము, తారకావీధి=నక్షత్రముల వరుస, శింశు
 మారము=మత్స్యము, భాస్వంతుండు=సూర్యుండు, ఇరువాడ=రెండువరుసలు,
 ఇందుభార్యలు=చంద్రుని భార్యలు, సుభాకరుండు=చంద్రుండు, కెలకులు=
 ప్రక్కలు. 114. జంభా...జుండు=ఇంద్రపుత్రుండు - ఆర్జునుండు, సావిత్రి
 వర్తి=ఆకాశము, సంభి...రంబులు=పొట్టదిచ్చిన-(వికసించిన) బంగారు పద్మ
 ముల పరిమళవస్తువులకలవి, సోడుముట్టక్=బ్రహ్మరంధ్రము ముట్టగా, సవిధము=
 సమీక్షము, స్వర్లోకకట్లాల్లిని = ఆకాశగంగ, వాతూలముల్ = వాయువులు.
 115. పాలిచక్=వ్యాపించెను, పద్మంతరమునక్=మార్గమధ్యమున, ఆభ్ర....
 ంబు=ఆకాశగంగయొక్క తరంగమీడనుండి వచ్చువాయువు, నవలతాంత

ములు=క్రొన్ననలు, సారభాసారము = పరిమళపద్మము, లహరి=ప్రజాహము.
 116. ఒరిసికొనుచుకొ = రాచుకొనుచు, దివ్యాంధు...గుండు = దివ్యస్త్రీల
 క్రేగంటిచూపులచే గౌరిలింపబడిన చక్కదనము కలవాడు-వారిచూపుల
 నాకర్షించినవాడనుట, ఆర్థాసనంబు=సింహాసనమునందు సగభాగము. 117.
 వీడుపట్టు=బస, మందారవివినవీధి=మందారవృక్షముల తోటలవరుస, ప్రతిష్ఠ
 జేసి=నిలిపి, ఆఖండలుండు=ఇంద్రుడు. 119. త్రిదశాంగనలు=అచ్చరలు,
 నీర...కాండంబు=విష్ణువుతోడ, ఉద్భవంబు = పుట్టుక, అంభోనిధానంబు =
 సముద్రము, అపొశనముగొన్న=పుడిసిటబట్టిన, కలశసంభవుడు=ఆగస్త్యుడు,
 వసుధ=భూమి, ప్రాణవల్లభ = ప్రియురాలు, కట్టి=విలుకైనచీరకట్టి, తొడి =
 నగలుధరించి, పూసి=చందనాదుల నలంకరించి, కై నేసి = ఆలంకరించుకొని,
 కొస=కొంగు, నీలిపుట్టంబు = నల్లనివస్త్రము, అర్జునావాసము=అర్జునుని బస.
 120. సుధాంశు...వేదిక = చంద్రకాంతమణులతో నిర్మితమైన తిన్నె,
 సుఖ...కము = సుఖమైన గాఢనిద్ర, మొగిడ్చి = మూసి, అంబుజాక్షుభావ
 మునకొ=విష్ణునిరీతిని, పాట్లాడు=ఆర్జునుడు. 121. ఇందుబింబాస్య=చంద్ర
 బింబమువంటి ముఖముకలది-ఊర్వశి, ప్రమద...ధీరుడు=సుఖముగా నిద్రించు
 వాడు; పంకేరుహంబులు=పద్మములు. 122. ఆభివాదనంబు నేసి=నమస్కరించి,
 వినయ...మాంగుడై = వినయముతో వంచబడిన తల గలవాడు. 123.
 నడికిరేయి=ఆర్ధరాత్రి, విచ్చేసియుండు = కూరుచుండుము. 124.
 ఎల్లి=రేపు, రేపాడి=ఉదయము, చంద్ర...యొనర్చి=శివుని పూజించి, ఉపా
 యనంబు=కానుక, చూచుచునుండగకొ=తలచుచుండగా, ప్రాగ్భవంబునకొ=
 పూర్వజన్మమునందు. 125. మత్తా...ణుండు=మరించిన శత్రువులను నశింపజేసినవాడు,
 శీతాం...నంబు = చంద్రనాశపురాజులతో సుప్రముండు, తోయా...పతి = సముద్రము
 మొలనూలుగాగలభూమికి భర్త, ముత్తోవు = ముత్తయిదువవు; మోహంబు=ప్రేమ-వాత్సల్య మనుట. 126. ఊరువు =

తొడ. 127. నీరుడప్పి=నీరు కోరెడు దాహము, మచ్చెకంటి=చేవకనులవంటి కనులు గలచె-అందకత్తై, చేతోభవుడు = మన్నభుడు. 128. నీడబడ్డ = మఱుగుపడిన, వాపులు = బంధుత్వములు, గుద్దలింపక=త్రవ్వగా. 129. వాసవుడు = ఇంద్రుడు అంగజనన్నిభుడు = మన్నభునితో సమానుడు, పుష్పబాణాసరుడు = పువ్విలుకాడు-మన్నభుడు, నివహములు=సమాహములు, ఆస=కోరిక. 130. ప్రమదము=సంతోషము, ఎసలారక = అధికము కాగా, భామ...త్యంబు=స్త్రీల విషయమున చేసిన ప్రతిజ్ఞ, పాడి=ధర్మము-ఆచరణీయము. 131. తగులము = అనురాగము, తెగువ = సాహసము, ట్టామముక పొందంగక = వ్యర్థముకాగా. 132. ప్రతత = అధికమైన, నిశాత=వాడియైన, నిష్కృప=దయ లేని, కృపాణ=కత్తిచే, విదారితదేహులు= నఱుకబడిన శరీరములు కలవారు-యుద్ధమున మరణించినవారగుట. ఐదుపది సేయక = నమస్కరింపక - ప్రార్థింపకయే, ఏచెదవు=బాధించెదవు. 133. వేసాలబోకు=ఇష్టముండియు లేనట్లు నటించి సాకులుచెప్పకుము, పులియుట= బిగియుట, బికముతో నుడుట. 134. అచ్చరలేమ = అప్పురస, అపాంగంబు = క్రేగంటిమాపు, తొంగలింపక = వ్యాపింపగా, తోరంబుగాక = అధికముకాగా, కెంగే...లంబు = ఎఱ్ఱనిహస్తమునందలి విలాసవద్దము, త్రసరేణు విసరంబులు = కంటికి గోచరము లగు అణువుల సమాహములు, ధారాస్యందంబు = ధారల స్రావము, చిందక = కాఱగా, పురందరనందనుడు = అర్జునుడు, ప్రేనెక = కొట్టెను, చిత్త...ణంబు = మన్నభుని సమ్మోహనాస్త్రపుదెబ్బ, కిరీటి = అర్జునుడు, మిసిమంతుండు = చలించినవాడు, ఏపా...రాక = కలతపాటుపొందక, రాకాచంద్రబింబంబు = పున్నమనాటి చంద్రబింబము, చిక్కని = దృఢమైన అనుట, మనంబు పక్కు = మనస్సుమార్పు, కానక...వెన్నెల = అడవిలోఁ గాసిన వెన్నెల, మిన్నక = ఊరక, పొలివోయినక = వ్యర్థముకాగా, నరుడు = అర్జునుడు, నాన=సిగ్గు, గంటువెట్టుకొని = ముడుచుకొని, అరి

వృము=కీడు, హిమగభస్తి = చంద్రుడు, విరహ...మానస = విరహవ్యభా-
 మిక్కిలి బాధపడుచున్న మనస్సు కలది, మైత్రావరుణజనయిత్రీ = ఊర్వశీ
 విభావరి = రాత్రి, త్రిభాగావశేషంబు = మూడవవంతు మిగిలినది
 రాత్రిలో నాల్గవజాము ప్రారంభము. 135. పల్లవంబులు=చిగుళ్లు, పుంసోక్తి
 కిలములు=మగకోకిలలు, కంధరా...టిక = మెడలోని హారమందలి బంగార
 గంట, వేల్పుటేనీక = విరావతము, ఉషర్విధి = ప్రాతకాలవిధులు - ఉ-
 యమున చేయవలసినపనులు, సీలాలకములు=నల్లని ముంగురులు, ఆహ్నయ
 ఘోషము = వేదపారాయణధ్వని, పంచితలచుక్క = మూత్రము విసర్జి-
 చుచు, గోవులు చేపువచ్చునపుడు మూత్రించి దూడలకై యఱచుట
 స్వభావసిద్ధము, విబుధలోకంబు = స్వర్గలోకము, వేంగుబోక = తెల్ల
 వాఱుజాము. 136. వజ్రీ = ఇంద్రుడు, విభావరి = రాత్రి. 137
 మాటుగాఁ = చాటుగా, మాంజిష్ఠతెర = పచ్చ పట్టువలువతెర, పంజ
 మంచము = మణిమయమైన పడకమంచము, మొకరిమట్టెలు = ధ్వనిచేయు
 మట్టెలు, కన...గాలు = బంగారుగుబ్బలు గల పావుకోళ్లు, పేనలి మడ్డి =
 జుట్టు ముడివేసి, అలసభావము = మందత్వము, అలవోక = అలక్ష్యము
 నికేతనాభ్యాంతరములు=ఇండ్ల లోపలిభాగములు. 138. ఆమ...శనుల్ =
 అమరావతి దేవతలు, ప్రథమ సంధ్యావేళ=ప్రాతస్సంధ్యాకాలము, మధ్యమ
 లోకంబు=భూలోకము, దీవ్యదంశువులు = ప్రకాశించు కిరణములు, సీహ
 ప్రతానంబు = మంచుమొత్తము, మిన్నుబ్రాంకెక్ = ఆకాశముపై వ్యాపి-
 చెను, ఉదయగ్రావము = తూర్పుకొండ. 139. పాలామి = శచీదేవి
 కోకము=చక్రవాకము, అలంతియారెండ = కొంచెపు లేతయెండ, అఱ్ఱు=
 మెడ, తుఱగలింపక్ = అధికము కాగా, పూర్వదిశ = తూర్పు, కరకర=
 తీవ్రముగా, ప్రొద్దుపొడిచెక్=సూర్యుడు డుదయించెను. 141. కాల్యాచార
 ములు = ఉదయమునఁ జేయవలసినవిధులు, కడఁక = పూనిక, కారవ్య

శార్దులుండు = కౌరవవంశమున నుత్తముండు. అర్జునుండు, భౌజిష్ఠుండు =
 ప్రకాశించువాడు. 142. బలవ...నత = బలవంతులగు శత్రువుల సమూ-
 హముయొక్క గొప్ప బలమును నశింపజేయగల భుజబలమున ఓప్పిద మగు
 విలాసప్రకాశము, బలసూదనుండు = ఇంద్రుండు. 143. ఫల్గునుండు =
 అర్జునుండు, ఆఫల్గువాత్సల్యము = పొలివోని ప్రేమ, గూహనము = ఆలింగ-
 నము, జంభభేది = ఇంద్రుండు. 144. ఈశానుండు = శివుండు, ఇమ్మడి
 గాంగ్ = ద్విగుణమగునట్లుగా, పురవైరి=శివుండు, నిర్జరులు = దేవతలు,
 అధికసింఛితివి=సంపాదించితివి, అస్తదాచార్యకంబున = నాగురుత్వమున,
 కుంభజుండు=ద్రోణుండు, నైజంబుగా = స్వాభావికముగా, చాపనైపుణంబు=
 విలువిద్యయందలి నేర్పు, చంక్రమము = తిరుగుట, గరిమ = గొప్పతనము.
 145. వేరీ=ఎవ రున్నారు, సాహసిక్యము = సాహసము. 146. అని =
 యుద్ధము, విశ్వంబు=సమస్తప్రపంచము, వడలకు=విడువకుము. 147. ఏపు=
 బలము, ప్రాపు=ఆశ్రయము, సుపర్వులు = దేవతలు, నాపనిచిన పంపు (=
 పనుపు)=నే నాజ్ఞాపించిన యానతి. 148. ఘోరదానవుల్ = క్రూరరాక్ష-
 సులు, జలనిధిగొంది=సముద్రమందలి మఱుగుచోటు, కుండలి = నాగులు,
 కలంగెడు = కలఁతపడుచుండును. 149. అసమానబలుల్ = సాటిలేని బలము
 కలవారు, సుర...కుల్ = దేవతలకు ఋరోధులు, అవధ్యుల = చంపదగనివారు,
 నిర్జరాళి = దేవతలగుంపు, ఏడై...యంగ్ = సామర్థ్య మతిశయింపఁగా.
 150. సునాసీరుండు=ఇంద్రుండు, సమారాధనంబు = గౌరవము. 151.
 తొడిన=తొడిగిన-ధరించిన, దాచి=భద్రపఱచి, కడంక = పూనికతో.
 152. అనూరుసవర్ణములు = అనూరునితో సమానములైనవి, ఆయుతంబు =
 పదివేలు, అయదము = శుభమును కలిగించునది. 153. ఆసురలోకంబు =
 రాక్షసుల సమూహము, ఎదలోన = మనస్సులో, ఆడరుపెంపున =
 మిక్కిలి ఆధిక్యమున, నిర్జరులు = దేవతలు. 154. కుంభ...ధ్యతుండు =

ప్రకాశించు గొప్ప గర్వము కలవాడు, శతాంగము = రథము, బిరుదుభేద
 ద్రుడు = దేవేంద్రుడు, ఆజినీస్తాద్రుడు = యుద్ధమున ఆలస్యములేని
 వాడు, అరదంబు=రథము, ఎగిచెక్=తఱిమెను, గోత్రవిధేది = ఇంద్రుడు,
 పరి...బలుడు, = శత్రువు లనెడి పెద్దమేఘములకు వాయువైనవాడు,
 మాయిచెక్=నశింపజేసెను, పాకదై తేయుడు=పాకు డనెడి రాక్షసుడు,
 స్యందనంబు = రథము, విపు=బలము, మాపెక్=నశింపజేసెను, నముచి...
 శ్రేణి = నముచి మున్నగు రాక్షసులగుంపు, అమరవిభుడు = దేవేంద్రుడు,
 ఓర్వము=ఓడిపుము. 155. అతిరథసంబునక్=మిక్కిలి వేగముగా, కరి...
 భ్రమంబు=కరి మకరముల శక్తిమంతమగు పూత్కారమువలని సీటితుంపురుల.
 సమూహముచేనింపజేసిన భూనభౌంతరాళమున ఎడతెగని-అకాలసంభవమైన
 చుక్కలగుం పనెడి భ్రాంతి కల్గించునది, ఘన...మాన=గొప్ప వర్షకాలపుమేఘ
 ముచే త్రాగబడిన, ఆవర్త=సుడిగుండము, మంథానకుధర=మంథరవర్షతఱు,
 అమల=నిర్మలమగు, డిండిరపిండ=చురుగుముట్ట, అఖండ=ఎడతెగని, పాండవ్య=
 తెల్లదనము, సాంద్రచంద్రికా=దట్టమైనచంద్రుల, విశత=ఎక్కువైన, విద్రుమ
 లతానికుంజ=పగడపుతీగలపొద, సమభిరంజిత = బాగుగా రంగుపూయబడిన,
 చరమసంధ్యా=సాయంసంధ్య, రాగంబు=ఎఱుపురంగు కలది, కమత=తాండేలు,
 ర్ముష=చేఱు, కుశీర=ఎండ్ర, సుపాత=పడుట, విలీన=అణిచిపోయిన, నిఖిల...
 వంబు=సమస్తప్రాణుల ధ్వయు కలది, తట=ఒడ్డు, వికిరత్ = చెదరిన, కుసుమ
 మాంజరీ=పూలగుత్తి, లతాలాస్యవిభవంబు=నాట్యసంపదకలది, పక్షభూభృత్ =
 టెక్కలుగల పర్వతము-మైనాకముయొక్క, అవి...ణంబు=ఎక్కువైన ప్రచా
 రముచే భయంకరమైనది, అమేయవాహినీ=చెక్కలేని నదులు, డగ్గఱి=సమీ
 పించి, ఉదరము=లోభాగము. 156. అనర్థ...ధము=విలువైన రత్నములు
 తాపిన బంగారుసౌధములు కలది, ఆసాధ్య...సాలము = అనన్యసాధ్యమగు
 శిల్పము కల గొప్పప్రాకారము కలది, విశాలతరాట్టము=మిక్కిలి విశాలమగు.

అట్టడి కలది, ఉద్భ...ర్జనము=ఉద్భతులగు శత్రువులకు భయంకరమైనది, సుర
 ద్విషదుజ్జ్వలితంబు=రాక్షసులచే బ్రకాశించునది. 157. ఆకంపించెన్ =
 మిక్కిలి వణకెను, యాదోనిధుల్=సముద్రములు, డిండెన్=తొట్టుపడెను,
 సురేంద్రలోకములు = దేవలోకములు, వినియోగంబులు=ఉపయోగంబులు,
 ప్రేతెన్=బ్రద్దలయ్యెను. 158. యుగవిగమసమయ=ప్రళయకాలము, ఘన
 ఘనాఘనము=వర్ష కాలపు గొప్ప మేఘము, నిర్ఘాత=పిడుగు, భైరవంబు=భయం
 కరము, కనలి=కోపించి, హల=నాగలి, ముసల=రోకలి, దండ=కఱ్ఱ, కోదండ
 =విల్లు, కుంత=బల్లెము, కులిశ=వజ్రాయుధము, భల్ల=బాణము, కర్తరీ=కత్తెర,
 కతార=బాఁకు, కుతార=గొడ్డలి, లవిత్ర = కొడవలి, తోమర=ఇరుపగుదియ,
 ఖట్వాంగ=మంచపుకోడు, చంద్రహాస=కత్తి, తదీయస్యందనంబు = అర్జునుని
 రథము. 159. వనధుల్=సముద్రములు, ఘూర్ణిలన్=ఘోషింపఁగా, వాసవి=
 అర్జునుడు. 160. వాలిక...దూపులు = వాడియై మెఱయు బాణములు,
 నాళీ...ఱచి=శ్రీకృష్ణునిమఱచియగు అర్జునుడు, నలి = మిక్కిలిగా, కంక
 పత్రములు=ఒకవిధమైన బాణములు. 161. అలుక=కోపము, ఒక్క యుమ్మ
 డిన్=ఒక్క పెట్టున, కలహక్షోణి=యుద్ధరంగము, కాండప్రకాండంబులు=
 బాణముల గుంపులు, సమాకంపింపన్=మిక్కిలి చలంపఁగా, భూతావళుల్=
 ప్రాణులసమూహములు. 162. త్రిదశసారథి = మాతలి, ధృతి = ధైర్యము,
 తాన=తానే-అర్జునుడే, పరిమార్చెన్=చంపెను. 163. దుర్జయవిక్రమము=
 ఇతరులు జయింపలేని పరాక్రమము, సమరదోహలత = యుద్ధమునందలి
 యుత్సాహము, దోఃఖర్జురధరంబు = ఎక్కువైన భుజములతీఁట, సార...
 త్యము=రథము గడపుటలోని ఆసక్తి-నేర్పు. 164. ఉద్ధతి=దర్పము, ఉద్ధం
 డించి=వ్యాపించి-విజృంభించి, ఏచి=చెలరేగి, పఱపించిరి = వ్యాపింపజేసిరి,
 అవఘళించు=ప్రతిఘటించునట్టి-ఎదిరించు, శుక్రశిష్యులు=రాక్షసులు. 166.
 జాభారిప్రభవుడు = అర్జునుడు, జ్యారావగంభీరసంరంభ = వింటినారిధ్వని

యొక్క యార్భటము, భౌమిక=త్రిపుబడిన, ప్రసరత్=వ్యాపించుచున్న, కుంభస్రోతములట్లు = ఎడతెగక-కడవలతో ముంచినట్లు, బిట్టు=అధికముగా. 167. విద్యావై యాత్యము=మాయావిద్యయందలి నేర్పు, వర్ణాస్త్రంబుల్ = వర్ణము కురియనస్త్రములు. 168. వడుపు = విధము, ముసరి = వ్యాపించి, వార్వాహంబుల్ = వారివాహములు-మేఘములు, వెడలెలుపు=ఎడతెఱచి. 169. మారుతాస్త్రంబు=వాయువ్యాస్త్రము, జలవాహంబులు=మేఘములు, అక్షయ్య ప్రతాపంబు=క్షీణింపని పరాక్రమము, అశ్తములు=తాళ్లు, ఉగ్రస్వాతులు= కోపించినవారు, కులికాస్త్రము = వజ్రాస్త్రము. 170. ఆనల...స్త్రములు= ఆగ్నేయ, వాయువ్యాస్త్రములు, బెరసి=హుడి, విస్ఫులింగముల్ = అగ్నికణములు, క్రాల్ = ప్రకాశింపఁగా, పావక శిఖిల్ = అగ్నిజ్వాలలు, నెనక = వేగముగా, మహాశుగంబులు = గొప్ప బాణములు. 171. తెమలెక = నశించెను, దిశావివేకము = ఇది యీదిక్కు-అనెడి జ్ఞానము, సురేంద్ర సారథి = మాతలి, ప్రతోదము = కొరడా. 172. రక్షములు = ఆశ్వములు, మిథ్యాభిమతంబులు = కోరికనెఱవేఱనివి, సమిద్రభ్యుండు = యుద్ధమునందు రథికుండగువాఁడు, ధనంజయుండు = అర్జునుండు. 173. భయో...న్యంబు = ఎక్కువ భయమును గల్గించునవి, జన్యంబులు = యుద్ధములు, పర...తులు = పరమువలనఁ గల్గిన పరాక్రమముచే గర్వించినవారు, సంప్రహరంబు = యుద్ధము, ఫల్గునుండు = అర్జునుండు. 174. జంభధ్వంసి = ఇంద్రుండు, మహాసారము=గొప్ప బలము కలది, తమస్సంభారంబు = కటిక చీకటి, వైశద్యంబు = వెలుగు, దితిజుల్ = రాక్షసులు. 175. జవము = వేగము, దైత్యతనువుల్ = రాక్షసుల దేహములు, సర్వంసహాపీఠి=భూభాగము, ధనుఃప్రకాండ=గొప్ప విల్లు, అవనీధ్రంబులు=పర్వతములు, సింగి=అకాశము, అద్భువక్ = అదరఁగా. 176. నిరవశేషులు=మిగతలేనివారు. 177. హట్ట ...తము = మేడలతోను, తిన్నెలతోను ప్రకాశించునది, నిర్జరవిభుండు = ఇంద్రుండు. 178. త్రిదశ...సారథి=మాతలి, నిర్దేశ్యుండు=ఇంద్రుండు,

వనరాశి=సముద్రము, నృజియించెను=నిర్మించెను, దేవావలి = దేవతల గుంపు,
 ఉండకొ=ఉండుటకు, దనుసూసులు = రాక్షసులు, రాజీవభవుండు=బ్రహ్మ.
 179. ఇంద్రా...వరులు = ఇంద్రుండు మున్నగు సుత్రము దేవతలు, పెనఁ
 కువ=పోరాటము, క్రిందుపడకుండకొ=అపజయము పొందకుండ, ఆఖిల...
 త్సుతకొ=సమస్తలోకములను నశింపఁజేయునాసక్తితో. 180. వాసవుండు=
 ఇంద్రుండు, కొలఁది=అవధి, ప్రస్తుతించి=కొనియాడి, క్రమమింతె=మల్లిం
 చెను, భవ్య...త్వండు=గొప్ప తేజస్సుచే చూడశక్యముకానివాఁడు. 181.
 పాలువు=అందము, ఉజ్జ్వలంబులు = ప్రకాశించుచున్నవి. 182. ఘనశపో
 విపినంబు=గొప్ప తపోవనము, నిస్సయంబు = ఆశ్చర్యము. 183. ఆత్యుగ్ర
 నియమంబు=మిక్కిలి ఘోరమైన నియమము, పద్మగర్భుండు = బ్రహ్మ, కామ
 గమనంబు = కోరినట్లు పోవునది, దనుసుతులు = రాక్షసులు, అహవంబు =
 యుద్ధము, త్రిదశులు=దేవతలు, తేరువఱపుము=రథము నడపింపుము. 184.
 సంవర్త...శ్వము=ప్రళయకాలమందలి వాయువులను, మనస్సును జయించు
 వేగమునఁ బరుగులిడు నశ్వములు కలది, నేమిఘోషంబు = రథచక్ర పుటంచు
 యొక్క ధ్వని కలది. ఉప్పరపీఠి = ఆకాశమార్గము, వెన=వేగము, శతాంగ
 ములు=రథములు, షష్టిసహస్రకంబు=అఱువదిపేలు, బెరసి=కూడి, అనుబుద్ధి=
 అనెడి యభిప్రాయము, ఆశ్చం...బులు=తాళ్లను వృక్షములను పుట్టించునవి,
 తద్రథాశి=రాక్షసుల రథ సమూహము, గతినిరోధంబు = మార్గమున కాటా
 కము. 185. అంతరిక్షంబు = ఆకాశము, ఎగసిన్ = ఎగురఁగా, నిశిత...
 తంబు=వాఁడిబాణముల పంజరమును ప్రయోగించుట, ఉర్ధ్వగతినిరోధంబు=
 మీఁదుగాఁబోవుట నడ్డగించుట, అన్య ప్రకారంబున=పేటువిధమున. 186.
 భావించి=ఊహించి, తొడి=తొడిగి, త్రిదశ శత్రువులు=దేవతలవిరోధులు-
 రాక్షసులు. 187. తరక్షు=సివంగి, కుంజర = ఏనుగు, ద్యువర=భేచరులు,
 గ్రసించె=మ్రోగెను, సురాపీరులు = రాక్షసపురుషులు. 188. గీడుచి=

చంపి. 189. తద్వయం = మిక్కిలి, త్వరితపడుచున్న వారలు = తొందరపడుచున్న వారు. 190. కదనము = యుద్ధము, ప్రతి = సాటి. 191. ప్రాణ సుతుండు = అశ్వత్థామ, రణక్షోణి = యుద్ధభూమి, భవదిష్టప్రసాది = పాణముల దెబ్బ, అత్రాణులు = రక్షణలేనివారు, దురంబు = యుద్ధము. 192. ఆవనీభవనంబు = భూలోకము, అగ్రజాలు = అన్నలు, ప్రణమిల్లి = నమస్కరించి, ఉపలాించి = ఊరించి. 193. అగ్రజుడు = అన్న, ప్రమదము = సంతోషము, పాలింపించె = పాలించునట్లు చేసెను. 193. వ్యాపారి... వాయ = గొప్ప వర్తకులవంశమునఁ బుట్టినవాఁడా, తర్పిత = తృప్తిపొందింపఁబడిన. 196. ఆర్థి... ప్రద = యాచకుల సమూహము తోరిన తోరికల నిచ్చువాఁడా, సార్థవహ = వర్తకుడు, యశోవర్ధనార్థ = కీర్తిని వృద్ధిపొందించు సంపదకల వాఁడా. 197. ఆచల = పర్వతము, ఖచర = దేవతలు, ప్రమోది = సంతోషించువాడు.

